RÉGIS BOYER

ISLANDA MEDIEVALĂ

VIKINGII

mari CIVILIZAȚII

RÉGIS BOYER

ISLANDA MEDIEVALĂ
VIKINGII

L'ISLANDE MÉDIÉVALE
Régis Boyer
Copyright © 2001 by Société d'édition Les Belles Lettres
ISLANDA MEDIEVALĂ. VIKINGII
Régis Boyer
Copyright © 2002 Editura **BIC ALL**
Traducere: Vlad-Alexandru Macri

Toate drepturile rezervate Editurii **BIC ALL.**
Nici o parte din acest volum nu poate fi copiată fără permisiunea scrisă a Editurii **BIC ALL.**
Drepturile de distribuție în străinătate aparțin în exclusivitate editurii.
All rights reserved.
The distribution of this book outside Romania, without the written permission of **BIC ALL**, is strictly prohibited.
Copyright © 2002 by **BIC ALL**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BOYER, RÉGIS
Islanda medievală. Vikingii / Régis Boyer; trad.: Vlad-Alexandru Macri, București, **BIC ALL**, 2002
p. 280; cm. 21 (Mari civilizații)
Bibliografie
Index
ISBN 973-571-411-6
I. Macri, Vlad-Alexandru (trad.)
94(368)

Editura **BIC ALL**: Bd Timișoara nr. 58,
sector 6, cod 76548 – București
Tel.: 402 26 00
Fax: 402 26 10
Departamentul distribuție: Tel.: 402 26 20

Comenzi la: comenzi@all.ro
URL: http://www.all.ro

Redactor: Simona Ceaușu
Coperta: Stelian Stanciu

RÉGIS BOYER

ISLANDA MEDIEVALĂ
VIKINGII

Traducere de Vlad-Alexandru Macri

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Prezența în text a unui număr important de nume proprii și comune din limba islandeză veche – al cărei alfabet latin (împământenit după creștinarea insulei) cuprinde câteva semne suplimentare necesare redării unor sunete specifice acestei limbi – ne-a obligat la adoptarea sistemului transliterației. Am considerat că păstrarea în versiunea românească a acestor semne suplimentare, care nu există în alfabetul nostru, ar fi îngreunat lectura. De asemenea, prin adoptarea transliterației, am respectat tradiția traducerilor românești din islandeza veche.

Semnele specifice islandezei vechi au fost transliterate în felul următor:

- vocalele „ø" și „œ" prin „o";
- consoana „þ" (a cărei pronunție se apropie de „th"-ul din cuvântul englezesc „tooth") prin „th";
- consoana „ð" (a cărei pronunție este asemănătoare lui „th" din cuvântul englez „this") prin „d";

Este remarcabil faptul că o colecție care este destinată popularizării – în sensul nobil al acestui cuvânt – istoriei vechilor civilizații acceptă să consacre un volum Islandei medievale. Iată deci, în sfârșit, recunoscută valoarea, de altfel în sine atât de evidentă, a uneia dintre cele mai mari culturi pe care le-a zămislit Occidentul. Dacă însă a trebuit să aștepte atâția ani pentru a-și vedea acordat locul care i se cuvine, aceasta se datorează unor cauze care, din nefericire, nu sunt toate imputabile ignoranței noastre. A existat un mit al Nordului (în sensul cel mai larg al cuvântului), cunoscut mai ales în varianta „vikingă", alimentat de noțiuni, mai mult închipuite decât reale, despre o incomensurabilă distanță în timp și spațiu între noi și realitatea acestei civilizații. A mai existat și o orbire parțială care ne-a îndemnat să ne interesăm mai mult de China, de Japonia, de Egipt ori de America precolumbiană, uitând aproape cu totul de faptul că, nu departe de noi, intim legat de mentalitățile și obiceiurile noastre imemoriale, există, de mai bine de un mileniu, un univers cu care suntem înrudiți și căruia îi suntem îndatorați. Cum se poate explica această uitare? Civilizația de care ne vom ocupa în acest volum este, într-adevăr, una ce poate fi caracterizată prin cuvintele „altfel" și „altundeva", dar această distanță nu înseamnă că ar fi vorba de o lume străină nouă, „exotică".

Pe acest temei, prezenta lucrare dorește nu numai să completeze regretabilul gol de cunoaștere mai sus pomenit, ci și să repare o nedreptate flagrantă. **Vom vorbi despre Islanda dintre anii 870 și 1350**, ceea ce înseamnă că ne vom referi, de asemenea, la Danemarca, Norvegia și Suedia Evului Mediu. Alegerea Islandei înseamnă opțiunea pentru latura cea mai reprezentativă a acestei civilizații, dar să nu uităm niciodată că ne vom

CUM SĂ FOLOSIM ACEST GHID?

Această carte poate fi citită capitol cu capitol pentru a obține astfel o privire de ansamblu asupra civilizației islandeze; ea a fost însă de așa manieră concepută încât cititorul poate găsi (și extrage) rapid informații precise despre subiectul care îl interesează. Cititorul este deci sfătuit:

– să folosească permanent cuprinsul: *fiecare capitol este împărțit în subcapitole (cu trimiteri interne) care permit citirea, într-un domeniu ales, a unor informații generale. De altfel, celelalte subcapitole ale capitolului respectiv completează informația. Fiecare capitol are o introducere care plasează subiectul într-o perspectivă diferită, care ilustrează evoluția civilizației și mentalității islandeze.*

– să folosească ***indexul****, cu ajutorul căruia, pornind de la o noțiune generală, un termen tehnic, un personaj, este posibil să regăsească, în întreaga carte, mai multe informații complementare.*

– ***Bibliografia orientativă****, foarte riguros selecționată, permite, într-o primă fază, raportarea la lucrări apărute în ultimul timp și deci inițierea unui studiu aprofundat. Toate aceste lucrări conțin, la rândul lor, privitor la tema pe care o tratează, o bibliografie mai amplă sau mai redusă.*

În sfârșit, tabelele de sinteză, hărțile și graficele vor contribui la vizualizarea și reținerea cu mai mare ușurință a informațiilor dorite. (Vezi lista de hărți, planuri și tabele care se află la sfârșitul cuprinsului).

ocupa de Nordul medieval, văzut prin prisma celei mai frumoase și mai uimitoare forme pe care a îmbrăcat-o în istoria sa. De aceea sunt atât de fericit că o asemenea alegere a fost făcută de către inițiatorii acestei colecții. Căci, în fond, despre Sallustiu, Sofocle ori Confucius, despre „Mabinogion" (sub acest nume sunt cunoscute versiunile medievale galeze ale romanelor ciclului arturian – n. trad.) știm cu toții câte ceva... Dar despre Snorri Sturluson, despre **Voluspa**, despre marii scalzi, cât și despre așa-zisa „democrație" sau „republică" islandeză, despre această societate minusculă care a știut, timp de patru secole, să ne propună spre admirație realizări fără asemănare, ce avem de spus? Și orice am spune ar fi imediat acoperit de prea faimoasele „brume ale Nordului", pe fondul unei tenebroase mistici hiperboreene, sau ar fi abuziv acaparat de fondul wagnerian sau „germanic".

Este timpul să facem lumină în acest domeniu care a rămas prea mult timp în întuneric și de aceea salut inițiativa din care s-a născut lucrarea pe care o aveți în față. Căci este un obiectiv nobil acela de a reda ceea ce i se cuvine unei istorii atât de extraordinare încât cu greu o poți încadra, precum și acela de a adăuga la cunoștințele noastre aceste pagini prestigioase și atât de originale ale trecutului, convingând cititorii asupra valorii acestei civilizații și culturii sale.

Este important, încă de la aceste prime rânduri, să afirmăm anumite adevăruri pe care numai lipsa de informație le-a făcut să fie considerate exagerate: totul, în Islanda medievală, este excepțional și stârnește nedumeriri. De pildă, este uimitor faptul că doar câteva zeci de mii de oameni (n-au fost niciodată mai mulți de treizeci și cinci de mii în timpul Evului Mediu), plecați către „Ultima Thule" (din diverse motive pe care va trebui să le

elucidăm) cu gândul de a se stabili acolo, au pus la punct spontan, ca prin minune, o societate cu un sistem juridic și o administrație (și nu am pomenit încă religia) fără nici un echivalent oriunde altundeva. Tot ei au constituit o mică națiune (aproape trei sute de mii de cetățeni la ora actuală) care nici astăzi (căci miracolul continuă!) nu poate fi comparată cu vreo alta. În plus, spiritele luminate ale acestui popor ne-au lăsat spre veșnica admirație o colecție de texte care sunt și astăzi o literatură vie, extrem de prezentă chiar. Tot aceste spirite au izbutit să ilustreze, în operele lor, o viziune asupra lumii, vieții și omului cu adevărat exemplară. Nu vi se pare că toate aceste realizări sfidează criteriile hipercivilizaților care pretindem că suntem?

În realitate, deși rămâne o *terra incognita* pentru mulți dintre cei mai buni oameni de cultură, civilizația islandeză medievală are o particularitate: ea îi face pe observatorii săi cei mai atenți, incapabili să ofere o explicație a reușitei sale, să se ascundă în spatele sintagmei „miracolul islandez". La fel de ușor ar putea vorbi aceștia și despre „miracolul grec" sau cel irlandez... Iar un miracol nimeni nu dorește să-l elucideze, ci doar să-l consfințească.

Cu toate acestea, capitolele următoare se vor ocupa chiar de miracolul islandez și acest lucru va fi făcut fără pretenții de exhaustivitate sau de furnizare a unei definiții pe deplin satisfăcătoare. Dar încercarea aceasta este frumoasă și ea merită toate eforturile. O colecție englezească binecunoscută, care abordează istoria marilor civilizații („Great Civilizations Series", Faber & Faber), propunea, într-o modalitate diacronică, volume despre Sumer, Asiria, Egipt, Grecia, Roma etc. Cel de-al optulea volum, datorat lui Peter G. Foote și D. M. Wilson, se intitulează „The Viking Achievement", adică „Reușita vikingilor", „realizarea" lor. Vikingi au fost și islandezii care au colonizat o insulă pustie. Această pagină de istorie se înscrie precis în interiorul „fenomenului viking" (a cărui desfășurare are loc între anii 800 și 1050). De ce este atât de greu de admis faptul că acești oameni, care au terorizat Occidentul (sau, mai precis, pe preoții din vest) de o manieră atât de durabilă, care s-au instalat aproape oriunde într-o lume ce, pentru ei, nu părea a avea limite geografice și care au creat state, au redefinit alcătuirea unor țări și le-au dat altora sensul unității, ei bine, că acești oameni nu puteau fi simpli pirați, corsari sau bandiți? Aveau în spatele lor o întreagă cultură, în sensul cel mai larg al cuvântului, o tradiție, pe scurt o civilizație fără care nu ar fi putut exista. Iar această civilizație s-a desăvârșit și a dat cele mai frumoase roade ale sale în Islanda. De aici provine pertinența unui studiu care va încerca să depisteze aspectele majore ale acestui „miracol" islandez.

CUPRINS

Notă asupra ediției 4

Cuvânt înainte. Cum să folosim acest ghid? 5

ISLANDA

GEOGRAFIA ISLANDEI 19

I. ISTORIA 23

Colonizarea (*landnámstid*, 874-930) 23
Epoca eroică (*söguöld*, c. 930-1030) 28
Câte epoci a cunoscut Islanda independentă? 28
Descoperirea Groenlandei (și a Americii de Nord?) 30
Adoptarea oficială a creștinismului 32
Nici rege, nici prinț 33
Răspândirea creștinismului 34
Godar și *godordsmenn* 34
Epoca Sturlungar și pierderea independenței 36
Sturlunga saga 36
Conflictul dintre legile lui Dumnezeu și legile țării 37
Intervenția Norvegiei 38
Vechea înțelegere (*Gamli Sattmali*) 39
De la jugul norvegian la cel danez 39
Cronologie fundamentală 41

II. SOCIETATEA 45

• Structurile sociale 45
Despre *boendr* 45
Din nou despre *godordsmenn* 47
Straturile sociale 47
Despre *stórboendr* 48
Despre *smáboendr* 49
Meserii specializate 50
Medicul 50
Juristul 51

Meșteșugarul 52
„Sclavii" 53
Săracii și vagabonzii 55

• **Structurile administrative 57**
Thing și *Althing* 57
Organizarea *thing*-urilor 58
Instituția fundamentală: *althing* 58
Prerogativele judiciare ale *althing*-ului 60
Sentințele 61
Din nou despre *althing* 62
Despre *fjórdungar* 63

• **Armata 65**
Armele 66
Islandezii versus vikingii 69

III. VIAȚA ECONOMICĂ 71

Agricultura 71
Subsolul 72
Pescuitul 72
Comerțul 73
Vikingii 74
Comercianți în primul rând 75
Itinerarii 78
Comerț sau jaf? 78
Cele patru faze ale fenomenului viking 79
Obiectele comerțului 83
Moneda și unitățile de măsură 84

OMUL ISLANDEZ

IV. TIMPUL 89

Calendarul 90
Iernile și nopțile 91
Numele lunilor 91

Numele zilelor 92
O zi din viața unui islandez 94
Vârstele vieții și marile rituri de trecere 96
Nașterea 99
Căsătoria 103
Funeraliile 106
Despre inițierea tinerilor 109

V. RELIGIA 111

Mitologia și zeii 112
Adorarea marilor forțe ale naturii 114
Epoca Vikingilor: bilanț 121
Zeii Nordului 121
Trifuncționalismul inaplicabil 121
Dragostea pentru ordine și organizare 122
Istoria miturilor lumii și cosmogonia 130
Cultul și marile rituri 137
O religie care cunoaște cultul 137
Despre *godar* (sau preoți ?) 137
Au existat oare temple? 138
Sacru: *heilagr* sau *vé* 139
Cultul privat, cultul public 140
Riturile echinocțiilor și ale solstițiilor 141
Berea și hidromelul 142
Cele trei mari rituri 142
Homo religiosus scandinavicus 144
Magia 147
Sufletul 147
O lume a dublului 148
Convertirea la creștinism 152
Repere istorice 152
Rolul episcopilor 152
Efectele creștinării oficiale 154
Biserici și mânăstiri 154
Practicarea religiei în viața de zi cu zi 156

VI. LITERATURA: „MIRACOLUL ISLANDEZ" 159

Limba islandeză 162
Runele: cele două *futhark* 163
Pronunția islandezei 166
Introducere în morfologie 167
Poezia scaldică 169
Procedee metrice 172
Procedee stilistice de vocabular 173
Sintaxa 175
Edda 177
Edda poetică 177
Nomenclatorul și conținutul poemelor din *Edda poetică* 178
Edda lui Snorri Sturluson 185
Saga 187
Abordare 187
Tentația istoriei 188
Definiția saga 189
Geneza: tradiție orală sau „proză livrescă"? 191
Categorii de saga 193
Saga – valoarea stilistică 198
Literatura clericilor 201
Câteva rezerve 201
Celelalte genuri literare 202
Lucrări „științifice" 204
Rímur 206
Câțiva autori (în ordine alfabetică) 208

Ari Thorgilsson hinn fródi – Egill Skallagrímsson – Eysteinn Ásgrímsson – Gunnlaugr Leifsson – Hallfredr Óttarsson vandroedaskáld – Haukr Erlendsson – Karl Jónsson – Kormákr Ögmundarson – Oddr Snorrason – Óláfr Thórdason hvítaskáld – Saemundr Sigfússon hinn fródi – Sighvatr Thórdarson – Snorri Sturluson – Sturla Thórdarson – Styrmir Kárason hinn fródi – Thormódr Bersason Kolbrúnarskáld

VII. ARTA 217

Arhitectura 219
Pictura 219
Muzica 220
Sculptura 220
Arta decorativă 222

VIII. PETRECEREA TIMPULUI LIBER 227

Jocuri și sporturi 227
Jocuri de interior, distracții 230

IX. VIAȚA PRIVATĂ 235

Ocupațiile cotidiene. Mesele 235
Nopțile de iarnă 239
Femeia și copilul 241
Sexualitatea 243
Concubinajul 244
Locuința și mobilierul 245
Boer 246
Skáli 249
Vestimentația 252
Mijloacele de transport 254

LEXIC AL PRINCIPALELOR NOȚIUNI 257

BIBLIOGRAFIE ORIENTATIVĂ 263

INDEX GENERAL 267

HĂRȚI, IMAGINI, TABELE

Harta Islandei actuale 14-15
Așezarea Thingvellir 59

Câteva frumoase paloșe folosite de vikingi 65
Fierul unui topor de luptă incrustat cu argint 66
Desenul unui knörr 74
Harta itinerariilor urmate de vikingi 76-77
Negutător viking 81
Viking luptând 82
Lunile 92
Zilele 93
Punctele cardinale 94
Elementele 115
Variantele 123
Statuetă din bronz ce-l înfățișează pe Ódinn 127
Schema lumilor 131
Reprezentare convențională a lumii 133
Statuetă din bronz a zeului Thórr 146
Obiect din fildeș de morsă 147
Limba islandeză: schemă de ansamblu 163
Runele: cele două *futhark* 163-164
Tabel cu pronunția islandezei 166-167
Tabel recapitulativ cu poemele din *Edda poetică* 183
Trei animale din ilustrațiile lucrării islandeze *Physiologus* 205
Ființe umane din ilustrațiile lucrării islandeze *Physiologus* 206
Detaliu din gravura pe lemn de la Flatatunga 221
Cap de Crist de la Upsir 222
Câteva frumoase brățări 223
Pagină din manuscrisul de la Stjórn 224
Cal mic islandez 237
Războiul de țesut 240
Reconstituire a unei ferme la Stöng 247
Interiorul unei locuințe islandeze 250
Broșă în formă de cutiuță 251
Veșminte feminine 253
Viking în ținută de gală 254
Broșă din argint 255

Bolungarvík
Suðureyri
Ísafjörður
Flateyri
Súðavík
925m
Drangajökull
Gjögur
Þingeyri
Bildudalur
Patreksfjörður
Hólmavík
Drangsnes
Húnaflói
Siglufjörður
Skagafjörður
Hofsós
Sauðárkrókur
Glaumbær
Blönduós
Varmahlíð
Bjarkalundur
Hóp
Hvammstangi
Laugarbakki
Blanda
Breðafjörður
Laugar
Stykkishólmur
Hvammsfjörður
Búðardalur
Kvennabrekka
Sauðafell
Hellissandur
Grundarfjörður
Ólafsvík
Snæfellsnes
1446m
Mýrar
Eiríksjökull
1355m
Húsafell
Langjökull
Hvítárvatn
Borgarnes
Faxaflói
Þjórsá
Geysir
Akranes
Gellfoss
REYKJAVÍK
Þingvallavatn
Kópavogur
Hafnarfjörður
Keflavík
Skálholt
Hveragerði
1491m
Ekla
Krísuvík
Kleifarvatn
Selfoss
Strandarkirkja
Reykjanestá
Grindavík
Þorlákshöfn
Eyrarbakki
Stokkseyri
Hella
Oddi
Hvolsvöllur
Þykkvibær
Eyjafjallajökull
1666m
Mýrdals-
jökull
Skógar
Heimaey
Dyrhólaey
Vík

Raufarhöfn
Þistil-
fjörður
Kópasker
Öxarf-
jörður
Þórshöfn
Skjálfandi
Bakkafjörður
Húsavík
Hrísey
Vopnafjörður
Akureyri
Reykjahlíð
Mývatn
Borgarfjörður
Jökulsá á Fjöllum
Lagarfljót
Egilsstaðir
Seyðisfjörður
Eskifjörður
Sprengisandur
Reyðarfjörður
Helgustaðir
Fáskrúðsfjörður
1510m
Stöðvarfjörður
Snæfell
Hofsjökull
Djúpivogur
Stafafell
Vatnajökull
Höfn
Tungnaá
Langisjór
Skaftafell
Jökulsárlón
Kirkjubæjarklaustur

Dedic această carte lui Marie-Rose,
care mi-a fost sfătuitoare neobosită și fidelă
timp de decenii.

ISLANDA

GEOGRAFIA ISLANDEI

Avem de a face cu o regiune nouă din punct de vedere geologic, greu locuibilă, făcută din lavă și din gheață. Cu toate că este o țară mai puțin rece decât se crede, rămâne una destul de neospitalieră. În cazul Islandei nu oamenii sunt cei care au modelat geografia pentru a face din acest teritoriu unul locuibil, ci peisajul aspru a fost cel care le-a dictat oamenilor comportamentul și le-a influențat în mod major istoria.

Este util să facem câteva precizări despre **cadrul natural** în care se desfășoară faptele ce fac obiectul acestei lucrări.

Acest lucru este necesar fie și numai pentru a combate unele idei preconcepute asupra geografiei Islandei, idei care sunt încă răspândite în Franța, în ciuda progreselor care s-au făcut prin intermediul turismului sau al unei documentări corecte.

Spre exemplu, Islanda își contrazice propriul nume („țara de gheață"), căci nu are o climă rece. Ea este înconjurată de o buclă a Gulf Stream-ului, iar acest curent îmblânzește rigorile meteorologice dictate de latitudine. Nu este, bineînțeles, o țară caldă, dar temperaturile scad rareori sub zero grade Celsius, iar verile sunt relativ blânde. În nici un caz nu poate fi comparată cu vecina sa Groenlanda! Locuitorii Islandei sunt europeni, scandinavi, pentru a fi mai exacți, iar civilizația lor – scopul acestei lucrări este chiar prezentarea ei – poate fi comparată cu cele mai evoluate din aceeași perioadă istorică. Această țară a fost multă vreme una foarte săracă, în special pe parcursul secolelor XV-XIX, numite „întunecate". Cauzele acestei sărăcii sunt distanța mare care o desparte de continent precum și faptul că Istoria nu a fost foarte îngăduitoare cu ea. Astăzi însă, Islanda beneficiază de un nivel de trai și de un Produs Național Brut care o plasează printre statele cele mai evoluate ale Europei occidentale, în ciuda numărului foarte mic al locuitorilor (actualmente există aproximativ 275 000 de islandezi). Faptul că această civilizație a

fost etichetată ca „exotică", precum și faptul că islandeza este o limbă relativ dificilă sunt responsabile pentru ignoranța noastră în ceea ce privește cultura acestei țări, în special literatura și arta. Nu în ultimul rând e nevoie să precizăm că nu trebuie în nici un caz să confundăm **IS**landa cu **IR**landa, deși aceste două țări au avut cu certitudine relații în timpul Evului Mediu.

Din punct de vedere geologic, Islanda este o țară foarte tânără. Ea s-a născut în terțiar și are o origine pronunțat vulcanică, căci este situată pe dorsala median-atlantică. Evoluția sa geologică nu este încheiată, istoria reținând frecvente cutremure de pământ, alunecări de teren și erupții vulcanice (unele deosebit de intense). „Terenul extrem de fracturat, fisurile și cursurile neregulate ale râurilor, toate traduc la nivelul acestui peisaj procesele de tensiune și de expansiune ale scoarței terestre. Acest lucru este foarte vizibil în riftul din Reykjanes sau în cel din Thingvellir" (André Sarra-Bournet). Cele mai recente erupții, cum a fost cea a vulcanului Heimaey din insulele Vestmann (anul 1973, în sud-vestul țării) sunt mărturia unei activități vulcanice neîntrerupte și care datează de la originile Islandei. Vulcanii Hekla sau Katla, despre care pe vremuri se credea că sunt porțile Iadului – și nu-l uitați nici pe Snaeffel, vulcan din care Jules Verne își începe călătoria spre centrul Pământului – au o tristă celebritate din pricina erupțiilor din ultimele secole.

Activitatea vulcanică este încă o realitate, deși nu este permanentă; permanente sunt doar „funcționarea" gheizerelor și emisiile gazoase (sulfuroase) ale multor vulcani. Statistic vorbind, o erupție se produce din cinci în cinci ani. Un fenomen de aceeași natură, dar mult mai spectaculos, a avut loc în anul 1963, când s-a format, în sud-vestul Islandei, insula Surtsey.

Islanda este paradisul fotografilor, căci nicăieri nu poate fi găsită o asemenea **varietate a peisajelor**: puteți întâlni regiuni de o ariditate întristătoare alături de zone dominate de forme de relief nemaiîntâlnite. Râuri de lavă sub toate înfățișările, falii grandioase precum aceea de la Thingvellir, depresiuni în care s-au format mici lacuri perfect rotunde, zăcăminte de piatră ponce, minerale de toate felurile, printre care obsidianul de culoare neagră, adevărate domuri de riolit splendid colorat, vulcani noroioși care degajă gaze sulfuroase, izvoare fierbinți, înălțimi amețitoare de la care se formează unele dintre cele mai spectaculoase cascade din lume. Diversitatea unor asemenea peisaje te uimește permanent, iar lor li se adaugă – în depresiuni sau în anumite zone de coastă mai puțin afectate de eroziune – zone înverzite care pot fi pășuni foarte bune.

Dar trebuie să ținem seama și de latitudine, iar aceasta face ca Islanda să fie **o țară de ghețari**, aceștia ocupând 11800 de kilometri pătrați, adică 11,5 la sută din suprafața totală a insulei. Acești ghețari sau *jöklar* (*jökull* la singular) nu seamănă cu aceia alpini, ei formează calote uriașe de gheață amestecată cu pământ și bucăți de stâncă. Vatnajökull este cel mai mare dintre ei și are o suprafață egală cu cea a Corsicăi.

Întâlnirea, pe același teritoriu, a vulcanilor și a ghețarilor (una foarte rară) face ca Islanda să fie numită **„țară de gheață și de foc"**.

Iată câteva cifre: Islanda este situată în centrul Atlanticului, între 63 de grade și 24 de minute și 66 de grade și 33 de minute latitudine nordică și între 13 grade și 30 de minute și 24 de grade și 32 de minute longitudine vestică. Micuța insulă Grímsey, din nordul Islandei, se află cu o porțiune în interiorul cercului polar; acolo, în preajma solstițiului de vară (în iunie), este vizibil soarele de la miezul nopții, iar în acea perioadă nu există nopți. Pe de altă parte, solstițiul de iarnă (în decembrie) aruncă nordul insulei într-o noapte totală, în timp ce în restul țării, ziua, de o luminozitate foarte atenuată, nu durează decât câteva ore. În ciuda unor păreri preconcepute, „lunga noapte" este mult mai ușor de suportat decât „lunga zi". Suprafața Islandei este de 103 000 de kilometri pătrați, adică aproape un sfert din Franța. Este a doua insulă europeană ca mărime, după Marea Britanie. Lungimea sa este mai mare de la est la vest (500 de kilometri) decât de la nord la sud (300 de kilometri). Lungimea reală a coastei este foarte mare, datorită faptului că linia sa este extrem de des întreruptă de golfuri, fiorduri, peninsule și promontorii. Între centrul insulei și orice porțiune a coastei nu sunt mai mult de 120 de kilometri. Ne aflăm cu adevărat într-o insulă, ai cărei vecini sunt: Groenlanda la 287 de kilometri depărtare, Scoția la 798 de kilometri, Norvegia la 970 de kilometri, America de Nord la 3 000 de kilometri.

Relieful este foarte accidentat, aproape peste tot muntos, cu vârfuri care se apropie de 2 000 de metri înălțime; acestea încadrează platouri înalte, brăzdate de văi adânci. Câmpiile nu înseamnă decât 5 până la 6 la sută din suprafața totală. Varietatea extraordinară a formelor de relief este urmarea istoriei geologice despre care am vorbit mai sus. Să reținem fiordurile (*fjördr*, la plural *firdir*), care sunt văi glaciare, *fjöll*-urile (*fjall* la singular), munți pe care ghețarii i-au aplatizat în parte, plini de lacuri de toate dimensiunile, *sandur*, câmpii formate din nisip negricios, „regs" sau deșerturi de piatră ce se găsesc în centrul insulei, mai ales în zona câmpurilor de lavă (*hraun*), împestrițate de mici ridicături de teren

(*thúfur*), asemănătoare celor făcute de cârtițe. Este **un mediu neprielnic** atât pentru floră, cât și pentru faună, unul **greu locuibil**, excepție făcând zonele de coastă.

Dar ceea ce face această insulă greu de locuit sunt ploaia și mai ales vântul. Doar 25 la sută din teren se află la o înălțime mai mică de 200 de metri, restul fiind în permanență sub acțiunea eroziunii datorate în special apei (ploi, zăpezi, gheață). Din toate aceste motive nu trebuie să ne mire densitatea foarte mică a populației (actualmente aproximativ doi locuitori pe kilometru pătrat).

Dintre cele patru elemente, **cel mai prezent**, sub toate formele sale, este **apa**: în primul rând cea a mării care înconjoară insula, printre cele mai nemiloase ape din lume, dar și cea a nenumăratelor lacuri de toate dimensiunile, a râurilor rapide care formează unele dintre cele mai frumoase cascade de pe Pământ (cum ar fi Godafoss, Dettifoss sau Gullfoss). Apa mai există în gheața care capătă aici toate formele imaginabile, dar și în mlaștinile greu străbătute de cărări înguste, precum și în ploile neîncetate și de toate felurile, de la vijelii până la burniță. Dar să nu uităm **vântul**, cu siguranță cel mai puternic dintre relele care bântuie această insulă: el este răspunzător de extrema sărăcie a vegetației, de absența aproape totală a copacilor (în ciuda unor meritorii eforturi de reîmpădurire – prefixul se datorează unei legende probabil fanteziste care afirmă că, la data colonizării sale, insula ar fi fost împădurită). Vânturile Islandei pot bate cu o violență de neînchipuit și ele sunt cei mai mari dușmani ai călătorului plecat în descoperirea insulei.

Dar să nu concluzionăm că Islanda este un spațiu cu totul neospitalier. Fără a cădea în poetizările folosite de primii ei locuitori când era vorba de a descrie insula, acest pământ este de **o frumusețe frapantă**, pe care cu greu o mai poți întâlni altundeva. Dar viața este aspră pe acest teritoriu și nu este de mirare că populația ce s-a stabilit aici a fost nevoită să dea dovadă de calități ieșite din comun – precum energia și simțul ordinii –, trăsături care sunt proprii faimoșilor vikingi.

I

ISTORIA

Țară fără nici un trecut înainte de secolul al IX-lea, dată a nașterii sale, Islanda a reușit să-și construiască, într-un foarte scurt timp, o societate de o mare originalitate. Tot ea a izbutit să mențină această societate în pace timp de mai bine de trei secole, interval de timp după care situația țării s-a degradat, ajungând la haos și la căderea sub dominația coroanei norvegiene și, mai apoi, a celei daneze. Dar prezentarea fazei sale de independență rămâne o temă fascinantă de studiu și de meditație.

COLONIZAREA

(*landnámstíd*, 874-930)

După cât se știe, existența Islandei n-a fost cunoscută pe vremea Antichității și nici pe parcursul primului mileniu al erei noastre. Astăzi nu se mai crede că **Ultima Thule**, pe care ar fi descoperit-o marele navigator Pytheas din Massalia (numele vechi al Marsiliei, n. trad.) ar fi fost această insulă, ci unul dintre arhipelagurile Lofoten sau Feroe. Arheologia, în ciuda unor teze șocante pe care le-a afirmat uneori, nu a descoperit nimic convingător în trecutul Islandei dinainte de secolul VIII. În fond, colonizarea sa se înscrie cu claritate în cadrul călătoriilor vikingilor, mai precis în a doua fază a acestei mișcări, cea a întemeierii unor așezări cu statut de colonii.

Pe de altă parte, toate izvoarele – și nu trebuie uitat rolul arheologiei, care a făcut, în acest sens, descoperiri foarte interesante în ultimele două decenii – ne permit să afirmăm că această insulă **nu le era necunoscută irlandezilor**. Unul dintre obiceiurile legate de monahismul din Irlanda consta în lăsarea sihaștrilor în voia valurilor, astfel încât să fie purtați cât mai departe pe ape (acest fel de *navigatio* este cel mai bine ilustrat de celebra călătorie a Sfântului Brendan). Cu siguranță nu este o întâmplare faptul că Dicuil, un călugăr și geograf irlandez, autor al lucrării *De*

Mensura Orbis Terrae (anul 825), pomenește existența unei insule – pe care o consideră a fi Ultima Thule a Anticilor – unde strălucește soarele de la miezul nopții (cu ajutorul căruia „îți poți vedea puricii din cămașă la ore foarte înaintate"!). Este limpede faptul că asemenea sihaștri (numiți *papar*, cuvânt a cărui etimologie este clară) s-au stabilit pentru o vreme în Islanda. Aceasta reiese atât din scrierile lui Ari Thorgilsson Cărturarul (*Cartea islandezilor*) și din *Cartea colonizării Islandei*, cât și din toponimie, care oferă dovezi clare precum „Papey" (insule ale *papar*-ilor), „Pap/b/ýli" (locuințe ale *papar*-ilor), „Paposs" (estuar lângă care au locuit *papari*) etc. Atunci când primii scandinavi au debarcat pe insulă, s-au grăbit să-i gonească pe acești călugări, care au lăsat în urma lor cruci, cărți și chiar urme ale unei organizări la nivel episcopal. Nu trebuie neglijată și nici uitată buna cunoaștere a acestui teritoriu de către celți, seminție căreia îi aparțineau irlandezii.

Cu toate acestea, adevărata descoperire și colonizare a insulei a fost opera scandinavilor, mai precis **a norvegienilor din sud-vest**, cărora li s-au adăugat câțiva danezi și suedezi și foarte puțini flamanzi sau anglo-saxoni. Despre cauzele acestui adevărat exod către Islanda s-a scris mult, poate chiar prea mult. Nu merită reținute teoriile lui Snorri Sturluson (secolul al XIII-lea) și ale discipolilor săi, teorii care susțin că plecarea scandinavilor către Islanda s-a datorat tiraniei regelui Haraldr inn hárfagri („Harald cel cu plete frumoase"), care a dorit să supună întreaga Norvegie, încălcând astfel tradițiile de autonomie ale „regișorilor" locali. Fapt e că mulți norvegieni au luat calea mării, încărcându-și până la refuz corăbiile (acestea se numeau *knörr*, *skeid* sau *langskip*, în nici un caz „drakkar", termen frecvent folosit de către traducătorii francezi). La bord se aflau femei, copii și ceea ce astăzi numim „bunuri mobile", dintre care nu lipseau animalele domestice. În fond, nu era mare lucru, a avea un *knörr* era singurul element esențial pentru o asemenea călătorie. Noi credem că gustul pentru aventură, setea descoperirii altor spații sunt imboldurile care i-au făcut pe scandinavi să plece către Islanda; bineînțeles, la acestea se adaugă excepționalele calități ale corabiei mai sus pomenite. A călători de la Bergen până la Reykjavík reprezenta o adevărată performanță, pentru așa ceva era nevoie de navigatori experimentați și de o corabie deosebit de bună. Scandinavii erau marinari desăvârșiți, pe măsura corăbiilor cu care, în acea perioadă a descoperirii Islandei, au străbătut lumea împingând tot mai departe limitele geografice cunoscute. La urma urmei, merită amintit că o călătorie precum cea către Islanda nu se poate compara, ca îndrăzneală și dificultate, cu o alta – a cărei realizare este dovedită – care a pornit de la Capul Nord și a ajuns la Murmansk și la Arhanghelsk, trecând prin Marea Barents și Marea Albă.

Avem la îndemână un document de o excepțională importanță *Cartea colonizării Islandei* (*Landnámabók Íslands*), o lucrare de mare originalitate din care ne-au parvenit un număr destul de mare de versiuni, fiecare datorată unui alt autor. Obiectul lucrării se regăsește exact în titlul său și ea este izvorul de neocolit în această cercetare istorică. „Cartea colonizării" precizează că Islanda a fost mai întâi vizitată de un norvegian, Naddodr, care a botezat insula „Snaeland" („Țara zăpezii"); el a fost urmat de un suedez, Gardarr Svávarsson, care i-a dat un nume mai modest, „Gardarshólmr", adică „Insula lui Gardar". Al treilea sosit a fost un alt norvegian, Floki Vilgerdarson, care este răspunzător pentru actualul nume al țării, Island, „Țara de gheață". O legendă susținută de texte foarte vechi (dar care păstrează cam multe elemente dintr-o lectură prea atentă a Bibliei, în special a pasajelor care descriu descoperirea țării Canaanului...) afirmă că insula ar fi fost masiv împădurită; nu este ceva imposibil, deși vântul, atotputernic pe acest teritoriu, nu a putut decât defavoriza creșterea pădurilor. Pe de altă parte, merită amintit faptul că Islanda nu este o țară atât de rece precum o sugerează numele său. Coastele sale sunt înconjurate de o buclă a Curentului Golfului (Gulf Stream), ceea ce face ca iernile să nu fie glaciale, în timp ce verile, deși nu sunt toride, nu sunt în nici un caz reci. Pământul nu este deosebit de fertil, dar este potrivit creșterii animalelor, în special a oilor și vitelor. Pescuitul însă, care a rămas până astăzi principala resursă economică a țării, beneficiază de o bogăție marină aproape miraculoasă. Este adevărat că activitatea vulcanică intensă poate fi descurajantă pentru localnici, dar, una peste alta, Islanda este o zonă plăcută, mai ales în regiunile vestice și sudice.

Aceste date geografice sunt câteva dintre motivele care l-au făcut pe norvegianul **Ingólfr Arnarson** și pe fratele său de cruce Leifr, zis și Hjörleifr, să fie primii care s-au instalat, în anul 874, în apropiere de Reyka/r/vík („Golful fumului/fumurilor", acestea din urmă neprovenind de la vulcani, ci de la izvoarele de apă caldă). Arheologii au descoperit vestigiile a ceea ce pare a fi fost prima locuință a acestor pionieri. Din acest an, 874, drumul este deschis: până în anul 930 – această ultimă dată este un reper căci atunci a început să funcționeze sistemul administrativ și juridic care a durat trei secole și jumătate – aproximativ 25 000 de oameni și-au clădit așezări în toate regiunile locuibile ale insulei, adică pe toată coasta, căci centrul, vulcanic și glaciar, nu era și nici astăzi nu este locuibil. În anul 1000 numărul lor a crescut la 30 000, iar în jurul anului 1100, erau 35 000 (conform recensământului cerut de episcopul Gizurr Ísleifsson). Aceștia sunt oamenii care vor scrie una dintre cele mai frumoase pagini de istorie pe care le-a cunoscut Occidentul.

Dar este cazul să facem mai întâi câteva observații de mare importanță. Cele aproximativ patruzeci de familii (în sensul larg al acestui ultim termen) care s-au stabilit definitiv în Islanda între anii 874 și 930 nu au sosit din Scandinavia în doar câteva zile. Cei mai mulți dintre navigatori au făcut escale – unele pe perioade lungi de timp – în insulele din nordul Atlanticului (Orcade, Shetland, Hebride, Feroe), în nordul Scoției, în insula Man, în Irlanda septentrională. Acolo mulți dintre ei și-au găsit soții și au căpătat sclavi (în sensul particular al acestui cuvânt, sens pe care îl vom analiza în cadrul cap. 2, Sclavii). De asemenea, și-au găsit tovarăși pentru călătoriile pe care urmau să le facă în continuare. De aici putem deduce că acești colonizatori ai Islandei erau un amestec de germanici (scandinavi, mai precis) și de celți, și unii și alții având tradiții extrem de vechi, obiceiuri pierdute în negura vremurilor și culturi de o excepțională valoare. După cum se știe, îmbinarea unor culturi de asemenea importanță duce oricând și oriunde la rezultate remarcabile și poate că în această întâlnire culturală trebuie să vedem explicația principală a „miracolului islandez" pe care l-am pomenit la începutul acestui volum. În planul vieții sociale, în cel al sistemului administrativ, dar mai ales în domeniul producțiilor de tip literar, sunt ușor de semnalat asemănări sau influențe clare ale acestor două mari culturi.

Pe de altă parte, nu trebuie uitat faptul că această colonizare se aseamănă (păstrând, bineînțeles, proporțiile) cu celebra cucerire a Vestului Sălbatic. Ambele au fost înfăptuite de oameni tineri, cu spirit întreprinzător, dornici de libertate, foarte grijulii cu privire la independența lor și extrem de sensibili de îndată ce onoarea (investită în asemenea „expediții") le era pusă la îndoială. Și, la fel ca în cazul cuceririi Vestului, noul teritoriu care-i aștepta pe scandinavi nu era unul deosebit de primitor. Așa cum am afirmat mai sus, viața în Islanda nu era teribil de grea, dar avea asprimi care și-au pus amprenta asupra mentalității și obiceiurilor colonilor.

Este deci limpede că nu oricine s-a putut angaja în călătoria către această *terra nova* și ar fi cazul să precizăm cine au fost primii scandinavi ajunși în Islanda. În ciuda unei opinii care pare solidă, dar care este cu totul falsă, **Islanda independentă nu a fost o republică și nici o democrație**. Vom reveni asupra acestei probleme, pentru moment e suficient să afirmăm că oamenii care s-au stabilit în insulă începând cu sfârșitul secolului al IX-lea nu aparțineau tuturor păturilor sociale ale Norvegiei din acea epocă. Ei erau *boendr*, pluralul termenului *bóndi*, pe care-l vom studia pe îndelete și aparțineau – prin avere, familie, tradiții și cultură – **unei elite, unei clase superioare**. Nu vom folosi termenul „aristocrație", care l-ar trimite pe cititor

la cu totul alte realități istorice, dar este clar că ei nu aparțineau unei clase mijlocii și cu atât mai puțin uneia similare proletariatului. Toate textele care ne servesc drept puncte de referință în istoria Islandei independente nu vorbesc decât despre *bóndi*, oamenii de rând lipsind cu desăvârșire. Tot în legătură cu dificultatea traducerii anumitor termeni, nici cuvântul „sclav" (*throell*) nu corespunde tradițiilor noastre istorice. Chiar dacă am avea la îndemână doar aceste motive și tot ne-ar fi limpede că ne aflăm în fața **unei societăți fără echivalent în acea perioadă istorică.** Dacă am adus argumentul nemenționării oamenilor de rând, trebuie spus și că Islanda nu a avut, până în anii 1262-1264, nici un rege, la fel precum nu a cunoscut vreun *jarl*, *hersir* sau orice alt demnitar de origine nobilă. Și din acest punct de vedere ne aflăm în fața **unei societăți aflate în afara tuturor modelelor occidentale ale epocii respective**.

Tot ceea ce am afirmat până acum se referea la bărbați, dar se aplica și femeilor (cf. Femeia și copilul, cap. 9): nici ele nu proveneau dintre oamenii de rând și nu existau în afara conștiinței apartenenței la un clan; deși și-au asumat în sânul acestei societăți fără echivalent în epocă un rol pe care nu-l aveau semenele lor din Occident, ar fi totuși exagerat să le considerăm primele reprezentante ale vreunui feminism agresiv și victorios. Femeia islandeză se mulțumea să domnească asupra „casei"; iată încă o noțiune care scapă analizei pe care o întreprindem astăzi.

În concluzie, așa cum am mai afirmat pe parcursul acestor pagini, de îndată ce abordăm subiectul Islandei, totul este ieșit din comun, totul contrazice mentalitatea pe care am dobândit-o studiind istoria. Dar rămăsesem la acea primă epocă, a colonizării. Există o lucrare, ***Landnámabók*** („Cartea colonizării", scrisă în secolul al XIII-lea, deci la patru sute de ani de la evenimentele pe care le reflectă), care ne oferă toate informațiile necesare. *Landnámabók* ne poate aminti de stilul de prezentare al unui ghid turistic: o persoană competentă ne plimbă prin tot felul de locuri și ne oprește la acelea cu adevărat interesante, moment în care ne oferă tot felul de detalii... Structura acestei cărți (din care ne-au parvenit opt versiuni diferite) este la fel de simplă: se pleacă, bineînțeles cu vasul, dintr-un loc de pe coasta insulei (de obicei plasat în sud-vest) și se face tot ocolul Islandei în sensul acelor de ceasornic. Pe parcursul acestei călătorii, acolo unde e ceva demn de interes („interes" nu e un cuvânt nepotrivit, căci nu este exclus ca acest straniu text să fi pornit de la interesul islandezilor de a-și legitima proprietățile de pe insulă prin menționarea lor în *Landnámabók*), călătorii fac deseori câte o escală: cu aceste ocazii sunt evocate numele primului colonist al regiunii, cele ale strămoșilor și urmașilor săi, motivele pentru care a ajuns în Islanda, rațiunile

care l-au făcut să se stabilească în acel loc – acestea țin, în general, de hotărârea Destinului sau a zeilor, ceea ce poate însemna unul și același lucru –, evenimentele importante din viața sa etc. Acest gen de text ar putea ușor cădea în monotonia tipică unui nomenclator, dar geniul povestitorilor nordici strecoară frecvent câte o anecdotă, citează un poem, evocă un obicei interesant sau schițează primele trăsături de condei ale unei saga, astfel încât din toate acestea rezultă un tablou extraordinar de colorat și de viu al istoriei acelor ani, cu pasaje sclipitoare în multe domenii, de la viața de zi cu zi până la informații despre religia islandezilor.

EPOCA EROICĂ

Epoca eroică (*söguöld*, între anii 930 și 1030); epoca păcii (*fridaröld*, c. 1030 și 1120); descoperirea Groenlandei (985) și, posibil, a Americii de Nord (1000?)

Câte epoci a cunoscut Islanda independentă?

Iată-ne în anul 930. Mica societate care s-a cristalizat în ceva mai mult de o jumătate de secol își păstrează caracteristicile germanice și, prin urmare, resimte o puternică nevoie de a-și acorda legi valoroase, de a fonda instituții și de a da naștere unui sistem propriu de administrare. Legea este sacră în mentalitatea popoarelor germanice, există chiar un mit fundamental care-i afirmă valoarea, cel al zeului Týr: acesta, pentru a sigura ordinea lumii, a acceptat să-și piardă mâna dreaptă între fălcile lupului Fenrir, acesta din urmă simbolizând puterile haosului. În toate izvoarele istorice revine un proverb pe care ar trebui să-l cităm cât mai des: ***med lögum skal land byggja en med ólögum eyda*** (Țara prin lege se clădește, în vreme ce fărădelegea o pustiește).

Conștienți de această realitate, colonizatorii Islandei, despre care am mai afirmat că sunt în cea mai mare parte originari din Norvegia, decid să trimită în țara lor de baștină pe unul dintre ei, Úlfljótr, care era cunoscut pentru bunele sale cunoștințe juridice. Acesta ajunge în sud-vestul Norvegiei, studiază și învață pe de rost cea mai mare parte a legilor care erau în vigoare și se întoarce în Islanda, unde, pornind de la ceea ce învățase, le dă islandezilor codul de legi care-i poartă numele: ***Ulfljotslög***.

Vom vorbi mai pe îndelete despre legile lui Úlfljótr atunci când ne vom ocupa de această problematică (cf. Structurile administrative, cap. 2). Pentru

moment ne vom rezuma la a afirma că aceste legi vor asigura, timp de mai bine de trei secole, bunul mers al unei societăți cu totul originale. Dar, în primul rând, islandezii au decis, în jurul anului 965, să împartă teritoriul insulei în patru „pătrare” (*fjórdungar*, la singular *fjórdungr*) fiecare dotat cu un *thing* al său și, implicit cu toate instanțele sale pe care le putem numi regionale. (*Thing* este o instituție specifică popoarelor germanice, comparabilă unui parlament local, care se întrunea sezonier; *thing*-ul întregii Islande, care reunea toate „parlamentele” locale, se numea *althing*. Pentru mai multe detalii, vezi Lexic, p. 257 – n. trad.)

Unii specialiști sunt tentați să împartă istoria Islandei independente în patru faze importante. Acestea ar fi:

– epoca eroică, descrisă în saga (930-1030)
– epoca păcii (1030-1120)
– epoca literaturii (1120-1220)
– epoca Sturlungar (1220-1262)

Nu putem fi de acord cu această împărțire. În realitate, Islanda a cunoscut **o perioadă de mare stabilitate**, în cursul căreia, benefiicind și de creștinarea oficială (împreună cu toate consecințele ei), a trăit în pace, într-**o situație de echilibru** absolut remarcabilă. Considerăm că această perioadă se întinde între anii 930 și 1120, iar anul cel mai important este 999, care marchează, după cum vom vedea, un eveniment capital în istoria Islandei. Apoi, începând din 1120, o nouă tendință va ieși la iveală, una care va aduce țara într-o situație foarte grea, culminând cu abolirea independenței sale pentru aproape șapte secole.

Termenul de „epocă eroică, descrisă de scrierile *saga*” este folosit pentru că în această perioadă se presupune că s-au petrecut evenimentele și au trăit personajele eroice prezentate în marile saga (în special în acelea numite de către islandezi *íslendingasögur*) și în cele miniaturale, cuoscute sub numele de *thoettir* (*tháttr* la singular). Vom avea ocazia să insistăm (cf. Saga, cap. 6) asupra faptului că aceste texte nu pot fi considerate documente istorice autentice; pe de altă parte, majoritatea personajelor și evenimentelor care se regăsesc în paginile lor nu sunt inventate, chiar dacă unele detalii pot să fie preluate din afara realității islandeze. Luate ca atare, aceste texte, precum și altele de o factură asemănătoare, ne permit să ne facem o idee acceptabilă din punct de vedere istoric asupra acestei societăți, dar cu o condiție: să nu acordăm o încredere oarbă unor aspecte care sunt deseori atât de înfrumusețate, încât este greu de presupus că sunt și autentice.

Descoperirea Groenlandei (și a Americii de Nord?)

Printre evenimentele marcante care au fost prezentate deseori într-o lumină prea frumoasă se numără și descoperirea (precum și colonizarea) Groenlandei. Despre această realizare, prima cu adevărat notabilă în istoria islandezilor (și urmată de foarte probabila descoperire a Americii de Nord), s-a scris atât de mult și de înflăcărat, încât circumspecția este necesară. Un lucru este sigur: în jurul anului 985, celebrul **Eiríkr cel Roșu** (mai precis „Roșcovanul") a fost nevoit, din diverse motive, să plece în exil către vest și, bizuindu-se pe descoperirile pe care le-ar fi făcut unii dintre predecesorii săi în ale călătoriilor, a ajuns în Groenlanda (etimologie posibilă: „Țara verde"). *Saga lui Eiríkr cel Roșu* și, înaintea sa *Saga groenlandezilor* afirmă că Eiríkr a botezat atât de frumos insula în speranța că va atrage și alți islandezi pe urmele sale. Argumentul este cam fantezist, din moment ce conform acestei logici, Islanda, „Țara de gheață", nu ar fi atras atenția niciunui colonist. Se pare că în unele documente recent descoperite se face referință la o „țară a lui Kron", iar acest nume ar putea relansa subiectul originii denumirii Groenlandei. În orice caz, este straniu cum de a putut să li se pară „verde" descoperitorilor săi.

Dar să lăsăm deoparte detaliile. Este cert (lucru susținut de dovezile arheologice) faptul că o colonie provenind din Islanda a fost întemeiată în sudul Groenlandei, în două regiuni numite Vestribyggd („Așezarea de la Vest", adică în partea occidentală a zonei sudice mai sus-pomenite) și Eystribyggd („Așezarea de la Est, cu aceeași precizare de mai sus). Din câte se cunosc, scandinavii au trăit în bună înțelegere cu populația locală – inuiți – și numărul lor a atins aproximativ șase mii de suflete la sfârșitul secolului al XIII-lea. Acești „groenlandezi" au construit ferme și biserici ale căror ruine pot fi văzute și astăzi, dar s-au aventurat și către nord, trecând de-a lungul coastei de vest și ajungând să întemeieze Nordrsetr („Așezarea de la Nord"). După cum se știe – și pentru a încheia povestea lor – toți dispar în secolul al XV-lea. Cercetătorii s-au străduit să găsească explicația acestui fenomen: investigații recente au condus la concluzia că ei nu ar fi dispărut în urma unui cataclism, unei epidemii sau unei perioade de foamete, ci din pricina portughezilor care i-ar fi „deportat" într-o regiune pe care au botezat-o Labrador.

Dar iată că ne-am îndepărtat de subiectul propus: acești groenlandezi sunt probabil **primii descoperitori ai Americii de Nord**. S-a scris mult pe această temă, mai ales în Franța, dar suntem în continuare incorect sau insuficient informați și de aceea trebuie să insistăm puțin. Două saga islandeze, cea a lui Eiríkr cel Roșu și cea a groenlandezilor, au fost citite

prea superficial și au fost creditate, din punct de vedere istoric, mai mult decât era cazul. Este ușor de demonstrat că amândouă scrierile au caracter literar pronunțat și că sunt foarte sărace în informații utile din punct de vedere științific.

Se pare că unul dintre fiii lui Eiríkr cel Roșu, Leifr zis și Norocosul, a pornit din Groenlanda în direcția vest-sud-vest, dovedindu-se astfel un bun continuator al spiritului de aventură care-i domina pe strămoșii săi; de asemenea, era la fel de bun marinar ca aceștia. Este plauzibil ca el să fi ajuns, după alte descoperiri geografice (Helluland, Markland), într-un loc numit Vinland (al cărui nume nu semnifică probabil „Țara viței de vie", ci „Țara pășunilor"). Orice altă speculație pe tema descoperirii Americii este pură literatură, chiar dacă au existat și cartografi fanteziști care au prezentat, de-a lungul timpului, hărți fantastice înfățișând Promontorium Vinlandiae. Pe de altă parte însă, săpăturile făcute de către arheologii norvegieni Helge și Anne Ingstad în localitatea „L'Anse-aux-Meadows" din Terra Nova au scos la iveală un incontestabil sit vechi scandinav, unul de mari dimensiuni. Dar și în acest caz un spirit ultracriticist ar putea găsi un contraargument: e posibil să fi fost un punct de escală folosit de inuiți în timpul migrațiilor lor sezoniere, amenajat pe modelul observat de ei la așezările scandinave. Dimensiunile vaste ale sitului contrazic, într-adevăr, unele datele oferite de textele scandinave vechi. Dar, chiar dacă nu avem o dovadă științific dovedită care să ateste ipoteza „scandinavă„ a descoperirii Americii de Nord, bunul simț, cunoașterea datelor geografice și priceperea marinarilor nordici tind să demonstreze că aceasta a avut totuși loc. La urma urmei, a călători din sudul Groenlandei până în Terra Nova este o realizare cu mult mai puțin importantă decât a naviga de la Capul Nord (în Norvegia) până la Murmansk sau Arhanghelsk, trecând prin Marea Barents sau Marea Albă, performanță pe care nimeni nu le-o contestă scandinavilor din Evul Mediu și care este cu mult mai periculoasă. Acest subiect este tratat pe larg în cuprinzătoarea notă la „Saga despre Vinland", în *Sagas islandaises* („Saga islandeze"), Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, 1987, ediția a patra, 2000.

Ne amintim că acest eveniment, descoperirea Americii de Nord, se înscrie în plină perioadă zisă „eroică„, descrisă în saga. Ea se numește astfel deoarece se presupune că majoritatea personajelor ce apar în marile saga ale islandezilor (*íslendingasögur*) au trăit înainte de anul 1030. Iată o epocă pasionantă, perioadă a decoperirilor și a întemeierilor, a fondării unui nou stat și a constituirii unei noi națiuni. În paginile următoare vom urmări crearea unor instituții și structuri cu totul originale; două sau trei

secole mai târziu, în vremea evocării începuturilor glorioase, marii fondatori, din care au apărut familii prestigioase, au căpătat deja un renume uriaș. Așa cum am mai precizat, obiectivul major al acestui volum este de a elucida – dacă acest lucru este posibil – apariția „miracolului islandez". Nu există, mai ales în acea perioadă istorică, multe exemple de colectivități care se stabilesc pe un teritoriu virgin și care reușesc să întemeieze acolo o națiune civilizată, cu tot ceea ce această realitate implică în plan politic, economic, social, religios și artistic. Vom mai evidenția acest adevărat cult al islandezilor pentru Istorie (cu sau fără majusculă), prezent în toate operele pe care le-au creat. Memoria și interesul pentru trecut au fost elemente esențiale în circumstanțele apariției „miracolului islandez".

Ne propunem să ajungem, în această incursiune în trecut, **până în anul 1030**. Pe parcursul aproape unui secol, cei aproximativ treizeci și cinci de mii de locuitori ai Islandei au izbutit să întemeieze un stat pe acea *terra nova* și *incognita* pe care strămoșii lor o descoperiseră și, treptat, o populaseră. Vom vedea astfel cum a ajuns această stranie comunitate să fondeze așezări și să se instituționalizeze.

Adoptarea oficială a creștinismului

Una dintre datele a cărei valoare trebuie scoasă în evidență este anul 999. Atunci, prin consimțământ unanim, *althing*-ul a hotărât ca întreaga Islandă să adopte **religia creștină**, argumentul fiind acela că, dacă vor să aibă o singură lege valabilă pentru toți, islandezii trebuie să împărtășească și o singură credință. Și asupra acestui subiect s-a scris mult și deseori eronat. Vom avea ocazia să vedem cu exactitate (cf. Mitologia și zeii, cap. 5) ce însemna „păgânismul" vechilor islandezi și care a fost valoarea acestei religii. Pe de altă parte, este evident faptul că acele detalii pe care înșiși islandezii ni le-au oferit despre convertirea lor oficială sunt astfel prezentate încât să coincidă cu precedentele apărute în literatura hagiografică atât de răspândită în Islanda medievală ca și în întreg Occidentul acelei epoci. Fără a insista acum asupra acestei teme, iată câteva dintre explicații: **vikingii** (reprezentanții unui fenomen care, din punct de vedere istoric, se situează aproximativ între anii 800 și 1050, dar al cărui început este mult mai timpuriu, căci coincide cu apariția – începând cu secolul VI – celebrei lor corăbii numită *knörr*, *skeid* sau *langskip* și în nici un caz prin forma neatestată istoric „drakkar") erau în primul rând

comercianți. Unele circumstanțe istorice (slăbiciunea Imperiului carolingian, creșterea puterii arabe în bazinul mediteraneean) i-au încurajat să se transforme uneori, când situația o permitea și în locurile în care era posibil, în prădători. Dar preocuparea lor fundamentală era să-și negocieze cât mai bine mărfurile, adică ambra, pieile și blănurile ori *vadmál*-ul (țesătură groasă și de culoare închisă, fabricată din lână). Eventualii lor parteneri de afaceri, care erau prin definiție creștini, nu aveau îngăduință să facă negoț cu păgânii decât dacă aceștia obținuseră *primasignatio*, un fel de pre-botez formal. Din toate acestea se deduce faptul că vikingii erau în relații constante cu lumea creștină și că îi cunoșteau, într-o oarecare măsură, religia. Altfel spus, **„convertirea" din anul 999 a fost mai mult o recunoaștere oficială decât o adevărată schimbare** de *sidr* (așa se numea religia, în sensul obiceiurilor legate de ea și în cel al practicării sale). Din acest motiv, toate relatările înfrumusețate care apar în *Kristni Saga* („Saga creștinării", redactată la două secole de la eveniment) trebuie tratate cu distanță critică. În anul 999, Islanda a făcut ceea ce astăzi am numi **un aggiornamento necesar** și islandezii au acționat în acest sens pe deplin în cunoștință de cauză asupra tuturor implicațiilor gestului lor. La urma urmei, istoria nu consemnează războaie religioase, martiri, schisme... Pe scurt, nimic care să ne permită a afirma că ar fi avut loc vreo formă de opoziție.

Nici rege, nici prinț

Alta ar fi întrebarea importantă în legătură cu Islanda, una care, în mod curios, nu este pusă aproape deloc: cum a fost posibil ca această insulă **să nu-și fi dorit niciodată o putere executivă**, un rege, un *jarl*, orice autoritate absolută? Dacă această țară extraordinară are un element de adevărată originalitate, acesta este răspunsul la întrebarea de mai sus. Contemporanii neislandezi nu au pierdut ocazia de a sesiza această „aberație". Este în orice caz uimitor faptul că, pe timpul a mai mult de trei secole, Islanda nu a cunoscut nici cea mai mică putere coercitivă: nici un rege, deci nici o armată, nici o miliție, nici un braț al legii! De fiecare dată când s-a ivit un candidat la puterea absolută, s-a lăsat cu moarte de om. Adevărata cauză a pierderii definitive a independenței a fost slăbiciunea prin care, în cele din urmă, islandezii au acceptat – sau, mai bine zis, n-au mai știut să refuze – o autoritate susceptibilă să-și dovedească supremația asupra țării.

Răspândirea creștinismului

Rămăseserăm la creștinarea Islandei. Pentru a-i convinge pe cei ce s-ar îndoi de realitatea și de profunzimea acestui proces, este suficient să observăm amploarea instalării creștinismului în întreaga țară. În doar câteva decenii, aceasta **se vede acoperită de biserici și mânăstiri** – fenomen care ne interesează foarte mult, căci din ale lor *scriptoria* se vor ivi toate marile texte pe care le vom prezenta în această carte; tot în acest scurt interval de timp apar **două episcopii**, una în sud, la Skálaholt (astăzi Skálholt), în anul 1056, cealaltă în nord, la Hólar (în anul 1106). La fel de repede Islanda și-a acordat **trei sfinți** (canonizați de instanțele locale potrivit uzanțelor epocii, dar pe care Roma nu i-a acceptat oficial niciodată). Primul este episcopul Thorlákr Thórhallsson, susținător zelos al reformei gregoriene, care a luptat cu toate puterile sale pentru interzicerea căsătoriei preoților (reglementarea instituției căsătoriei a fost o problemă în care a întâmpinat mari greutăți, căci sora sa era concubina celei mai importante căpetenii a țării, Jón Loftsson – cel care l-a luat pe lângă casa sa pe Snorri Sturluson, pentru a-l educa – iar din uniunea lor a rezultat nepotul și, implicit, succesorul lui Thorlákr, episcopul Páll Jónsson, unul dintre prelații remarcabili ai Islandei). Episcopul Jón Ögmundarson a fost un neobosit promotor al literaturii și învățământului, iar turbulentul episcop Gudmundr Arason a reprezentat spiritul franciscan. Vom reveni asupra influenței pe care extinderea creștinismului a avut-o asupra literaturii clasice și ecleziastice, pentru moment merită scoasă în evidență calitatea și autenticitatea unei creștinări care nu se aseamănă cu altele, de pe alte latitudini și din alte timpuri.

„Godar" și „godordsmenn"

Adoptarea creștinismului permite instaurarea **unui sistem în parte politic, în parte religios cu totul original**, pe care este necesar să-l prezentăm. Vechii nordici au cunoscut probabil o formă de religie (cf. Religia, Convertirea la creștinism, cap. 5) pe care este important să nu o comparăm cu modul nostru „mediteraneean" de a percepe viața religioasă: în Scandinavia păgână nu putem vorbi despre dogme importante, nici nu știm dacă au existat temple și, mai ales, nu avem de a face cu o castă preoțească, una în care să se intre după o inițiere precisă. Dacă nu au existat preoți ai unui cult păgân scandinav, știm însă sigur că au fost *godar* (*godi* la singular), un termen foarte vag despre a cărui semnificație exactă nu avem prea multe informații.

Se pare că „religia” păgână nordică (germanică) consta mai ales în practici, rituri, gesturi pline de semnificație religioasă care se făceau cu ocazia datelor importante de peste an (echinocții și în special solstiții, cel de iarnă – Jól – fiind cel mai semnificativ) sau la marile evenimente din viața unui om (naștere, căsătorie, funeralii). Executantul acestor gesturi sacre, cel ce oficia riturile pare a fi fost șeful clanului sau al familiei, numit în această ipostază *godi*. Un *godi* avea prerogative spirituale, dar i se acordau și unele în plan social, căci pentru buna îndeplinire a acestor mari rituri era nevoie de o contribuție financiară a celor ce asistau la ele (fie și numai pentru a se putea îndeplini un sacrificiu, un *blǫt*).

Este evident faptul că Islanda „păgână” a avut *godar* ale căror puteri și prestigiu au fost foarte mari. Cu adevărat remarcabil este faptul că, după ce țara s-a creștinat, chiar *godar* sau fiii lor au fost cei care au devenit preoți și au preluat bisericile ce s-au înmulțit cu o repeziciune uimitoare. Această preluare a fost atât de evidentă încât în Islanda au apărut o denumire și o instituție nemaiîntâlnite în Biserică: ***godakirkja* sau „biserică a godar-ilor”.** Este la sine înțeles că vechii *godar* au fost cei care i-au asigurat existența și buna funcționare. Frumos exemplu de, să nu spunem sincretism, ci de fuziune între două variante ale aceleiași idei religioase. Această instituție a devenit determinantă o dată cu **adoptarea, în anul 1096, a legii privind impozitul** (dijma ecleziastică): o parte importantă din acesta revenea bisericii și *godi*-ului ce o avea în posesie. Acesta din urmă era beneficiarul unei cote importante din impozit, sursă importantă de înavuțire. Acesta este începutul unui fenomen de acumulare materială despre care vom mai vorbi.

Dar putem să mai dezvoltăm acest subiect: se pare că, încă de la origini, *godar* au beneficiat de un fel de putere exercitabilă atât pe plan spiritual cât și în sfera laică, putere semnificată de termenul *godord*, unul foarte greu de explicat. În afară de atribuțiile spirituale, *godord* se referea la **prerogative atât politice, cât și geografice:** unii *godar* (sau toți? Au fost la începuturi treizeci și șase, apoi, în anul 965 au ajuns treizeci și nouă și erau numiți *godordsmenn*) dețineau, în mod ereditar conform unei prime analize, puteri aplicabile pe o anumită arie geografică. Aceste puteri puteau fi extinse asupra oricărei persoane care dorea să devină *thingmadr* (*thingmenn* la plural), adică acelora care voiau să participe la *thing* (o instituție fundamentală despre care vom vorbi pe larg în Structurile administrative, cap. 2) alături de un *godordsmadr* pe care-l alegeau după propria voință. Ei se angajau să-și susțină șeful în toate cauzele care-l priveau, susținere în schimbul căreia beneficiau de sprijinul moral, juridic,

politic și economic al respectivului *godordsmadr*. În această situație îi plăteau un soi de impozit numit *thingfararkaup*, al cărui sens ar putea fi apropiat de cel al termenului *hoftollr* (în ciuda faptului că și acest cuvânt este contestat, se pare că avea înțelesul de „impozit pentru templu" și că era plătit încă de la origini). Cu cât un *godordsmadr* avea mai mulți partizani, cu atât era mai puternic. Un echilibru foarte delicat a rezistat timp de mai mult de un secol, dar situația s-a deteriorat repede din clipa în care acest tip de putere s-a concentrat în mâinile a numai cinci căpetenii, fiecare dintre acestea dorindu-și dobândirea supremației asupra întregii insule. Atunci a început o altă epocă.

EPOCA STURLUNGAR

(cea a descendenților lui Hvamm-Sturla Thórdarson)

(între aproximativ 1120 și 1264) și pierderea independenței

Sturlunga saga

Această concentrare a puterii despre care am vorbit mai sus a distrus subtilul echilibru dintre marile familii islandeze, echilibru care rezistase încă de pe vremea colonizării. Dar timpul trece, iar spiritul epocii se schimbă și el. Începând din anul 1120 își fac apariția niște personaje pe care le-am putea numi „parveniți", adică oameni fără tradiții cunoscute și fără o ascendență care să-i lege prin sânge de vechile familii. Aceștia încep să facă tot posibilul pentru a ocupa locurile fruntașe în societatea islandeză, distrugând astfel o stare de fapt mai mult decât bicentenară. Un text foarte lung, care este un fel de model de politologie aplicată, *Sturlunga saga* („Saga Sturlungarilor"), este cronica precisă a acestor evenimente (mai ales prin cel mai important text din cadrul său, *Íslendiga saga* sau „Saga islandezilor", scris de Sturla Thórdarson, un nepot al lui Snorri Sturluson care nu trebuie confundat cu bunicul său cu același nume). „Saga islandezilor" prezintă viața celui mai cunoscut dintre acești parveniți, Hvamm-Sturla Thórdarson, precum și pe cea a descendenților săi. Hvamm – acest nume vine de la locul său de baștină – Sturla este un om de rând, dar unul extrem de inteligent, care se pretează la orice pentru a ajunge în frunte, luptând împotriva unor structuri imemoriale și unor obiceiuri foarte bine încetățenite. Nu va reuși să izbândească decât prin violență și nedreptăți al căror ecou îndurerat este

chiar *Sturlunga saga.* Au fost **conflicte tumultuoase** de care nici biserica nu s-a ferit și care pot fi rezumate foarte simplu: o luptă nemiloasă între cele aproximativ douăzeci de mari familii care, începând de la sfârșitul secolului IX, își împărțeau prerogativele puterii în Islanda. Fiecare dintre aceste familii va încerca să se impună în detrimentul celorlalte.

În mod paradoxal, aceste vremuri grele sunt cele în care o adevărată **pasiune pentru cultură** pune stăpânire pe islandezi (un fenomen paradoxal, dar foarte frecvent întâlnit în alte epoci la fel de agitate). Astfel, ei încep să-și redacteze codurile de legi (primul apărut, *Haflidaskrá* sau „Codul lui Haflidi", care este numele unei căpetenii, datează din secolul al XII-lea), își consemnează trecutul în primele cărți de istorie („Cartea colonizării" și „Cartea islandezilor" de Ari Thorgilsson Cărturarul), cărți care imită lucrările latine (acele celebre *vitae*) ajunse în insulă prin intermediul mânăstirilor. Tot în această perioadă ei scriu primele saga, apoi dau formă „Eddelor" și devin maeștri în poezia scaldică. La toate aceste realizări ne vom referi pe larg (cf. Poezia, cap. 6).

Este, prin urmare, o **epocă sclipitoare**, căreia îi datorăm cele mai bune elemente ale acestei culturi, **dar** este în același timp una **a violenței și cruzimii.** Pentru a încerca să pună stavilă atâtor litigii, cel mai important *bóndi* din insulă, prestigiosul Jón Loftsson, care cobora din regele norvegian Magnus Barfold („cel Desculț"), a încercat să domolească setea de putere a lui Hvamm-Sturla Thórdarson, propunându-i – conform obiceiului numit *fóstr* – să-l crească pe fiul său Snorri (Sturluson) la Oddi, care era un fel de centru cultural al insulei. Astfel și-a descoperit Snorri vocația literară și a devenit unul dintre cei mai mari scriitori ai Evului Mediu occidental. Dar eforturile lui Jón de a readuce pacea în insulă n-au avut rezultate la fel de sclipitoare.

Conflictul dintre legile lui Dumnezeu și legile țării

Biserica atât de originală care apăruse în insulă, numită și ***bóndakirkja* (biserică a *boendr*)**, avea ca principală caracteristică faptul că proprietarul unui lăcaș de cult, care era de multe ori și oficiantul slujbelor, percepea un impozit foarte mare și astfel concentra în mâinile sale atât puterea religioasă cât și pe cea economică. Atunci când, în 1190, sub presiunea Romei, aceste prerogative au fost oficial abolite și „legile lui Dumnezeu" (*gudslög*) au fost disociate de „legile țării" (*landslög*), s-a sfârșit cu hegemonia pe care o exercitau câteva căpetenii asupra întregii populații. Din acea clipă s-a intensificat conflictul pentru obținerea puterii absolute în

insulă. Au fost lupte interminabile, deseori de o rară violență, în care loialitatea nu a fost întotdeauna respectată și pe care *Sturlunga saga* le povestește cu precizie și tristețe.

Intervenția Norvegiei

Ca urmare a acestui conflict parcă fără sfârșit, în anul 1211, Biserica Norvegiei se crede pentru prima dată autorizată să intervină în problemele Islandei. Arhiepiscopul de Nidaróss (astăzi Trondheim) i-a convocat pe șefii islandezi pentru a încerca să-i tempereze.

Din acel an se pune în mișcare, lent dar inexorabil, un mecanism foarte precis de ingerințe a cărui evoluție sigură se datorează priceperii **regelui norvegian Hákon Hákonarson (1217-1263)**. Acest monarh inteligent și ambițios își dorea stăpânirea insulei. Oricât de straniu ni s-ar putea părea, Islanda era bogată în acea vreme: pescuitul și creșterea oilor îi aduceau beneficii deloc neglijabile. Nu trebuie uitat faptul că în acea epocă se aplicau cu strictețe interdicțiile bisericii în legătură cu consumul de carne (post și abstinență), așa încât peștele era o marfă deosebit de apreciată. Pe de altă parte, lâna făcea din oile merinos islandeze niște animale foarte prețuite. De mai multe ori au încercat norvegienii să pună mâna pe Islanda, dar toate tentativele au eșuat. În jurul anului 1250, însă, vremurile sunt mult mai potrivite unei asemenea încercări. Dar „manevrele" au început mai demult: ajutat de tatăl său vitreg, *jarl*-ul Skúli și, foarte probabil, beneficiind de sprijinul mai mult sau mai puțin sincer al lui Snorri Sturluson, regele face pași din ce în ce mai hotărâți: își plasează oamenii de încredere în rândul marilor familii islandeze, ațâță pofta de putere a acestora pentru a le stârni unele împotriva celorlalte și toate acestea culminează o dată cu „bătălia" de la Orlyggsstadir, din anul 1238, la care se pare că au participat în jur de două mii de oameni. Se crede că Snorri a fost făcut „în secret jarl" chiar de către regele Hákon, dar, înțelegând care va fi deznodământul evenimentelor, s-a răzgândit și a răspuns prin celebra propoziție „Vreau să plec în Islanda" (*út vil ek*) atunci când i s-a cerut să rămână în Norvegia. El a și pus în practică această decizie, iar din această cauză regele a ordonat uciderea sa, care s-a petrecut în ziua de 23 septembrie 1241. A fost asasinat de către oameni trimiși de ginerii săi, în beciul somptuoasei case pe care o avea în Reykjaholt. Din acest moment jocurile sunt făcute. După decenii de lupte soldate cu incendii, morți și răniți (chiar torturați), căpeteniile Islandei

se duc în Norvegia pentru a-și susține cauza în fața regelui Hákon, care de-abia aștepta această ocazie.

Vechea înțelegere (Gamli Sáttmáli)

Acesta este sfârșitul. Pentru prima dată în istoria Islandei, în anul 1247, un episcop norvegian, Heinrekr Kársson, se instalează la Hólar. Apoi, pe parcursul câtorva ani, Regele Hákon Hákonarson primește jurăminte de fidelitate și promisiuni privitoare la tribut din partea tuturor șefilor islandezi. Căpetenia uneia dintre marile familii rivale ale turbulentului clan Sturlungar, familia Haukdoelir, anume Gizurr Thorvaldsson, ajunge *jarl* al întregii Islande, având ca misiune să reprezinte interesele regelui norvegian asupra insulei. O serie de acorduri, numite *Gamli Sáttmáli* („Vechea înțelegere") sunt semnate **în anul 1264** între Norvegia și Islanda. În acestea este stipulat faptul că regele norvegian va ajuta Islanda și, în primul rând, îi va oferi corăbii (în insulă nu există lemn și problema construirii corăbiilor este una crucială) și alimente. Islanda își păstrează autonomia și *althing*-ul. Dar aceste acorduri nu vor fi respectate, iar **Islanda va intra încetul cu încetul în ceea ce s-a numit „lunga noapte"**, o perioadă grea, dominată de sărăcie extremă și de calamități naturale: foamete, cutremure de pământ și erupții violente (cum a fost cea a vulcanului Hekla), epidemii (printre care cea mai gravă a fost ciuma, „moartea neagră", care a lovit insula începând din anul 1402). Islanda nu va scăpa din „lunga noapte" decât în secolul al XIX-lea și nu-și va recăpăta independența deplină decât în... 1944!

De la jugul norvegian la cel danez

În anul 1380, Norvegia intră sub dominația daneză și Islanda cunoaște aceeași soartă. Pentru insulă, stăpânirea daneză nu a fost mai ușoară decât cea norvegiană. Nu trebuie să cădem în extreme, să vedem această dominație în culorile cele mai întunecate cu putință (așa cum a făcut-o, în 1943, Halldór Laxness, laureat al premiului Nobel, în celebra sa lucrare „Clopotul Islandei") și nici nu este cazul să-i acuzăm pe danezi mai mult decât merită. Pe de altă parte, perioada jugului danez nu a fost deloc ușoară și este firesc să ne întrebăm cum au izbutit islandezii, cu adevărat decimați pe parcursul secolelor „lungii nopți", să nu dispară ca neam. În ciuda tuturor vicisitudinilor, au reușit: în primul rând, n-au renunțat la limba lor, cea în care au fost scrise capodoperele secolelor XII-XIV. Au

păstrat-o atât de bine, încât diferențele dintre islandeza vorbită și scrisă în Evul Mediu și cea de astăzi sunt aproape neglijabile. Islandezii au cultivat splendorile trecutului lor și astfel, cu un curaj și o tenacitate demne de admirat, și-au menținut originalitatea.

Din toate acestea se înțelege cât de potrivită este expresia „miracol islandez". Ea nu se referă numai la domeniul literaturii scrise în insulă, ci la toate aspectele admirabile ale istoriei poporului islandez. Exemplară și originală din toate punctele de vedere, această națiune nu merită ignoranța noastră, ea are dreptul la admirație, fie și numai din rațiuni istorice și umane. Tot din evenimentele studiate în acest capitol este lesne de înțeles de ce considerăm că Evul Mediu islandez se înscrie în intervalul dintre anul 874 și mijlocul secolului al XIV-lea.

CRONOLOGIE FUNDAMENTALĂ

În jurul anului 870: Islanda este descoperită de mai mulți vikingi, printre care se numără norvegianul Floki Vilgerdarson. Cu toate acestea, insula nu era necunoscută, existența sa fiind o realitate pentru călugării irlandezi: geograful Dicuil o pomenește în lucrarea sa *De Mensura Orbis Terrae* (anul 825) și scrie că este o țară în care lumina de la miezul nopții e atât de puternică, încât îți poți vedea puricii din cămașă! E posibil ca mai mulți sihaștri irlandezi, porniți în lumea largă la cheremul valurilor (practică numită *navigatio*) să fi ajuns pe insulă. Coloniștii scandinavi i-au numit *papar*.

Începând din anul 874: stabilirea progresivă pe insulă a primilor coloniști, care îl urmaseră pe Ingólfr Arnarson, cel ce s-a așezat într-un loc numit astăzi Reykjavík.

Între 874 și 930: insula este colonizată. Aproximativ patru sute de familii plecate mai ales din Norvegia (cărora li se adaugă „sclavi", soții sau concubine de origine celtică, precum și anglo-saxoni) se stabilesc în mai multe locuri din Islanda, cronica evenimentelor și locațiile acestor așezări fiind ținută în *Landnámabók* sau „Cartea colonizării Islandei". Acești oameni și primii lor descendenți sunt personajele care apar în marile saga islandeze.

930: fondarea *althing*-ului pe baza ideilor lui Úlfjótr, care a plecat în Norvegia pentru a se documenta. Toți *boendr* se întrunesc o dată pe an, în a doua jumătate a lunii iunie, pentru a dezbate în *althing* probleme de ordin juridic, legislativ și economic. Islandezii nu dispun însă de nici un fel de putere executivă. Numirea primului lögsögumadr („Cel care spune legea", un fel de „președinte" al *althing*-ului, n. trad.), în persoana lui Hrafn Haengsson.

965: *althing*-ul decide împărțirea Islandei în pătrare (*fjórdungar*), alcătuite conform celor patru puncte cardinale.

985: Eiríkr cel Roșu, exilat islandez, **descoperă Groenlanda** și se stabilește acolo întemeind o colonie durabilă.

999: în unanimitate, *althing*-ul hotărăște ca **Islanda să adopte oficial religia creștină**, argumentul decisiv fiind acela potrivit căruia țării, pentru a avea pace, îi trebuie o singură credință și o singură lege.

Între anul 999 și începutul secolului XII: **epoca păcii** (*fridaröld*). Țara trece printr-o perioadă de echilibru datorat faptului că *godar*-ii (*godi* la singular) își asumă responsabilitățile atât în planul spiritual cât și în cel material. O subtilă împărțire a influenței între marile familii menține pacea în insulă. Este și perioada în care se desfășoară evenimentele ce vor fi consemnate în acele saga zise „ale islandezilor" sau „ale familiilor", cele în care se fixează tradițiile care vor da naștere *Edda*, precum și multor altor texte, cele mai multe cu caracter juridic.

În jurul anului 1000: Leifr cel Norocos (Norocosul), fiul lui Eiríkr cel Roșu, **descoperă** noi teritorii în **Terra Nova** sau în Labrador (Helluland, Markland, Vinland).

1056: întemeierea episcopiei din Skálaholt, în sudul insulei. Ísleifr Gizurarson, primul episcop al Islandei, este uns la Bremen.

1096: este adoptată legea impozitului (dijma ecleziastică), ce îi va transforma pe *godar* în oameni deopotrivă puternici și bogați.

1106: întemeierea episcopiei din Hólar, în nord-vestul insulei. Jón Ögmundarson, primul episcop de Hólar, a fost canonizat de către instanțele locale, potrivit obiceiurilor islandeze. Începând cu debutul secolului al XII-lea și până în anul 1264, Islanda trăiește **epoca Sturlungar**, cea a descendenților lui Hvamm-Sturla Thórdarson, un parvenit al cărui comportament ambițios și agresiv va fi urmat de către coborâtorii săi. Este începutul unei perioade de violențe și dezordini, în care aproximativ douăzeci de mari familii islandeze luptă fiecare împotriva celorlalte pentru a dobândi supremația asupra insulei. Nici biserica nu va rămâne străină de aceste conflicte pentru putere. Epoca Sturlungar începe prin faimoasa dușmănie dintre două căpetenii, Thorgils și Haflidi, acesta din urmă fiind autorul primei consemnări a legilor, scriere numită *Haflidaskrá* („Codul lui Haflidi").

1159: prima dispută importantă dintre Hvamm-Sturla Thórdarson și o mare căpetenie a insulei.

1178, cel al lui Thorlákr Thórhallsson, episcop de Skálaholt. A fost un susținător fervent al reformei gregoriene, pe care a aplicat-o cu cea mai mare rigoare, în special în ceea ce privește celibatul obligatoriu al preoților (deloc respectat în Islanda) și problema conflictelor dintre „Biserică" și „Stat". A fost canonizat de către instanțele locale.

1181: încercând să rezolve un conflict dintre Hvamm-Sturla și dușmanii săi, Jón Loftsson, cea mai importantă căpetenie din Islanda, coborâtor din regi norvegieni, se oferă să-l ia la Oddi, în centrul țării, pe cel mai mic dintre fiii lui Sturla, Snorri. Acolo, la Oddi, Snorri își va

descoperi vocația, aceea care-l va transforma într-unul unul dintre cei mai mari scriitori ai Evului Mediu occidental.

1211: Biserica Norvegiei intervine pentru prima dată în problemele interne ale Islandei; arhiepiscopul Thórir de Nidaróss (astăzi Trondheim) convoacă toate căpeteniile islandeze.

1220: regele norvegian Hákon Hákonarson, împreună cu tatăl său vitreg, *jarl*-ul Skúli, îl cheamă în Norvegia pe Snorri Sturluson și îi conferă titlul de *lendr madr* (baron), cu intenția clară de a-l transforma în omul său de încredere în Islanda.

1238: are loc bătălia de la Orlyggsstadir, cea mai sângeroasă din întreaga istorie a Islandei. Snorri Sturluson pleacă din nou în Norvegia. Se pare că regele Hákon l-a numit „în secret jarl", misiunea sa fiind aceea de a aduce Islanda sub coroana norvegiană. Snorri refuză însă această însărcinare și se întoarce în Islanda fără a avea încuviințarea regelui.

23 septembrie 1241: regele Hákon nu acceptă gestul de nesupunere făcut de Snorri Sturluson și, cu lașitate, îi hotărăște moartea. Scriitorul este ucis în pivnița casei sale de asasini tocmiți chiar de către ginerii săi.

1246: după decenii de lupte, soldate cu incendii, morți, răniți și chiar oameni torturați, **căpeteniile islandeze pleacă în Norvegia pentru a se supune arbitrajului regelui Hákon**, care de-abia aștepta acest prilej pentru a pune stăpânire pe insulă.

1247: pentru prima dată în istoria islandeză, un episcop norvegian, Heinrekr Kársson, este numit la Hólar.

Între anul 1262 și 1264: regele Hákon Hákonarson obține treptat jurăminte de fidelitate și privitoare la tribut din partea tuturor căpeteniilor islandeze. Gizurr Thorvaldsson devine *jarl* al întregii Islande, cu sarcina de a reprezenta în insulă interesele regelui. O serie de acorduri între cele două țări, numite *Gamli Sáttmáli*, sunt semnate în anul 1264; ele prevăd faptul că Norvegia va ajuta Islanda oferindu-i în special corăbii și alimente. Islandezii își păstrează *althing*-ul și autonomia. Aceste acorduri nu au fost deloc respectate.

1380: **Norvegia trece la rândul ei sub dominația străină**, anume sub cea a Danemarcei. Pentru islandezi, stăpânirea danezilor nu este defel blândă, dar Islanda trăiește din amintirile gloriosului său Ev Mediu și reușește să-și păstreze intactă limba. Astfel se salvează această națiune, în ciuda nenumăratelor dificultăți prin care trece în această perioadă.

1402: începe epidemia de ciumă („moartea neagră"). Alături de erupții violente (cum a fost cea a vulcanului Hekla), cutremure de pământ, alunecări de teren și alte cataclisme, această epidemie va decima populația insulei.

II

SOCIETATEA

Societatea care se dezvoltă în Islanda nu numai că nu are nici un echivalent în restul Europei, ci și contrazice, prin originalitatea sa, toate ideile pe care le avem despre lumea Evului Mediu: ea nu cunoaște clivajele sociale specifice feudalității, acordă femeii un loc eminent și își tratează săracii cu o atenție admirabilă. Pe de altă parte, pasionată de legi și de jurisdicție, această societate pune în funcțiune un sistem care ignoră puterea executivă pentru a-și trage forța dintr-o subtilă politică de echilibru între cei puternici.

• STRUCTURILE SOCIALE

Originalitatea acestei societăți constă în faptul că nu cunoaște clase sociale. Bineînțeles că nașterea sau averea dobândită presupun distincții în Islanda ca oriunde altundeva, dar acestea nu răbufnesc, din câte se știe, în detaliile vieții publice sau particulare a unui individ. Altfel spus, apartenența unui om la o anumită stare materială și socială în cadrul societății nu îi determină în mod obligatoriu destinul. Stratul social reprezentat de țăranii-pescari-proprietari liberi ce se numesc *boendr* ține frâiele puterii, dar el nu este instalat la putere și nici nu este închis pentru alți indivizi. Și, fapt absolut fără echivalent, **Islanda nu are nici regi, nici prinți.**

DESPRE *BOENDR*

Acest subiect este dificil de abordat din mai multe cauze. Prima constă în faptul că trebuie să scăpăm de mentalitățile „meridionale", acelea care fac referință la obiceiuri specifice altor locuri. În al doilea rând (acest aspect a mai fost abordat), trebuie să vorbim despre natura particulară a populației ce

s-a stabilit în insulă începând cu sfârșitul secolului IX: să ne amintim că acești oameni – scandinavi alături de celți și chiar anglo-saxoni – care au colonizat Islanda, reprezentau nu neapărat o „elită„ (termen periculos și nepotrivit folosit în acest context), dar, în orice caz, erau rezultatul unei selecții datorate însăși naturii procesului de colonizare. Nimeni nu-și abandonează vatra de o vechime imemorială pentru a se aventura în necunoscut, dacă nu are o voință de fier și dacă nu s-a pregătit pentru un trai foarte greu în prima perioadă de după stabilirea pe un nou teritoriu. Am mai menționat asemănările dintre colonizarea Islandei și cucerirea Vestului Sălbatic (păstrând, bineînțeles, proporțiile). Dorim de asemenea să insistăm asupra faptului că toți acești aventurieri-coloniști **au fost oameni de rând** (adică erau dintre aceia care lipsesc din toate textele noastre). Acest termen, „oameni de rând", se referă la o realitate specifică insulei: bogăția, posesia unor bunuri (inclusiv pământuri) și apartenența la anumite familii islandeze au contribuit la introducerea unor diferențieri sociale, dar acestea nu au fost suficiente pentru a separa societatea într-o clasă nobiliară, un cler și o „clasă de mijloc".

„Cartea colonizării" este limpede asupra unui aspect: colonizatorii (*landnámsmenn*) nu făceau parte din ceea ce se se numește *vulgum pecus*. Majoritatea acestora erau personaje relativ importante, mândre de ascendența (ascendență pe care lucrarea respectivă își va face o datorie – din rațiuni de ordin jurudic – și o plăcere – aceea a povestirii – de a le recapitula) și de prerogativele lor. Unii dintre ei aveau printre strămoși regi, sau *jarl*, sau *hersar* (*hersir* la singular), adică, pe înțelesul nostru, nobili. Dar merită încă o dată menționat faptul că **noțiunile noastre despre aristocrație sau feudalism nu se aplică în nordul Europei** și de aceea ar trebui să renunțăm la obiceiurile de gândire care ne împing înspre a le aplica realității islandeze.

Noțiunea de bază, cea care definește adevărata celulă activă a acestei societăți încă de la înființarea sa, este cea de ***bóndi*** (*boendr* la plural). Așa cum o indică și etimologia (*bóndi* provine din verbul *búa* – a pregăti pământul pentru ca acesta să rodească –, sensul de „a locui" fiind secundar), un *bóndi* este un țăran-pescar-proprietar liber **care se bucură de toate prerogativele specifice condiției sale.** De pildă, el poate participa la *thing* și poate cere să i se facă dreptate, are dreptul la cuvânt și la despăgubiri în cazul în care i s-a făcut o nedreptate. Din rândul lor provin *godar* și *godordsmenn* despre care am mai vorbit pe scurt (Cf. *Godar* și *godordsmenn*, cap. 1). Tot *boendr* sunt cei care pot fi judecători sau membri ai unor *hreppar*. Un *bondi* face parte din elita țării, el are grijă ca fetele sale să-și ...ă miri potriviți, avuți (un mijloc prin care crește bogăția și se extinde

buna reputație a clanului). Din momentul în care țara se creștinează, tot el va deveni preot sau episcop, dar și proprietar de biserici. El a redactat textele islandeze pe care le studiem astăzi, tot el este nucleul activ al unei națiuni care – prin însăși natura sa – ***nu va fi niciodată*** (insistăm asupra acestei probleme pentru a corecta o foarte răspândită idee falsă) ***o republică sau o democrație.*** Modelele comparative frecvent invocate, cum ar fi cel grecesc, nu au nici o legătură cu realitatea din Islanda. Putem însă vorbi – cu riscul de a cădea într-un jargon obositor – **despre o oligarhie plutocratică** (sau o plutocrație oligarhică), căci este limpede că **cei ce posedă bunurile sunt și cei care au puterea.**

Din nou despre *godordsmenn*

Circa patruzeci de oameni bogați și influenți pe plan politic dețin în același timp averea și autoritatea în Islanda. Aceasta din urmă este exercitată mai ales prin ceea ce am numit *godord* (Cf. Epoca eroică. *Godar* și *godordsmenn*, cap. 1), un termen care rămâne greu de lămurit. Un *godord*, un drept de a exercita puterea pe care o aveau *godar*, este ereditar și poate fi cesionat moștenitorilor de drept, poate fi vândut, cedat în cote, răscumpărat, el poate fi un drept al mai multor oameni care-l exercită în comun; de asemenea, poate aparține și femeilor (deși această situație este rareori întâlnită). În ciuda argumentelor toponimice de mai jos, nu este clar dacă *godord* a avut la origine o determinare geografică (Ávellingagodord, Reyknesingagodord, Dalverjagodord și, mai recent, Snorrungagodord; aceste nume desemnează, în general, locul în care locuiesc membrii familiei din care face parte cel ce a devenit *godordsmadr*: Reykjanes este un nume de loc, iar Reyknesing este cel ce locuiește în Reykjanes). Cu toate că legea asupra impozitului specifică faptul că «*godord* este un bun și nu o putere» (*veldi er that, en eigi fé*), practica dovedește faptul că această afirmație era pur teoretică.

STRATURILE SOCIALE

Pe baza celor afirmate mai sus, putem spune că societatea islandeză nu se prezintă ca una structurată în clase – folosirea acestui din urmă termen riscă să producă serioase confuzii; ea este o lume în care există

trei straturi sociale între care interferențele nu sunt excluse (dese experiențe în acest sens confirmă această aserțiune). Poate datorită acestei interferențe ceea ce noi numim „oamenii de rând", „poporul", nu apar nici în textele legilor islandeze și nici în saga.

O abordare foarte răspândită a problematicii sociale – al cărei demers nu-l vom urma – se bazează pe interpretarea literală a unuia dintre poemele cele mai interesante (Georges Dumézil era pasionat de el) din **Edda**, anume **Rígsthula**. În acest text ne este povestit modul în care zeul Rígr, necunoscut în restul tradiției nordice și de aceea asimilat lui Heimdallr – divinitate al cărei nume cuprinde ideea de „fundamental", căci *dallr* s-ar putea traduce prin „stâlp" –, instituie cele trei clase ale societății (sclavi, *boendr* și *jarl* sau regi). Pentru a face aceasta, Rígr se duce pe rând la următoarele perechi: Strămoșul și Strămoașa, Bunicul și Bunica, Tatăl și Mama. Fiecare dintre acestea îl primesc conform unor vechi legi ale ospitalității și astfel Rígr petrece câte trei nopți alături de fiecare dintre cele trei personaje feminine. Copiii ce se nasc din aceste uniri trupești sunt prototipul sclavului, *bóndi*-ului și, respectiv, al *jarl*-ului. Cercetătorii nu se mai îndoiesc – în afară de aceia pentru care anumite considerente de ordin politic primează în raport cu argumentele științifice – de faptul că acest text este „fabricat" și că el are **origini celtice** (*rígr* înseamnă, în irlandeză, „puternic", „rege"). După cum vom vedea, această fabulație nu poate fi aplicată realității scandinave și cu atât mai puțin celei islandeze. Vom arăta cât de greu este să trasezi o linie de demarcație clară între *bóndi* și sclav și știm deja că în Islanda independentă nu a existat nici un *jarl* sau rege.

Despre stórboendr

În vârful acestei scări sociale se află, deci, *boendr*, despre care am mai vorbit. Dacă aceștia sunt *godordsmenn* sau dacă – ceea ce înseamnă cam același lucru – dețin un *mannaforrád* (o atribuție de supraintendență, de supervizare), atunci îi putem numi *stórboendr* (mari *boendr*): aceștia administrează și „guvernează„ țara, gestionează bunurile cele mai importante și conduc destinele comunității. În primul rând despre ei este vorba în toate documentele pe care le studiem. La *stórboendr* se referă în special acele saga numite „ale islandezilor" (*íslendingasögur*) sau „saga ale familiilor", pentru că ne povestesc despre câte o familie (clan) și se concentrează asupra celui mai celebru dintre membrii acesteia, fără a-i neglija însă ascendenții și descendenții. Unele saga, cum ar fi *Laxdoela saga* („Saga oamenilor din Valea Somonului") sau *Vatnsdoela saga*

(„Saga oamenilor din Valea Lacului") investighează în amănunțime familii întregi.

E adevărat că acești *stórboendr* nu prea au excelat în ceea ce privește modestia și că au recurs deseori la forță pentru a-și impune autoritatea, dar asemenea atitudini sunt de înțeles. În fond, **ei sunt cei care au întemeiat această societate atât de originală**, lor le datorăm apariția și înflorirea civilizației și culturii ale căror efecte le admirăm. Erau pasionați de drept și au creat legi pe care au reușit să le facă respectate. Bineînțeles, nu erau capabili să părăsească spațiul familiei lor (în sensul larg al termenului, căci noțiunile de *oett* sau *kyn* depășesc cu mult cadrul rudelor de sânge și se întind mult pe orizontală și pe verticală, incluzând ceea ce în Evul Mediu s-ar numi „clienți", prieteni, „frați de cruce", persoane care au jurat fidelitate unui *stórboendr* etc.). Privindu-i dintr-o perspectivă modernă, putem afirma că erau „intelectuali", răspunzători din acest punct de vedere pentru sensul pur intelectual pe care îl vom acorda „miracolului islandez". În orice caz, rolul primordial al *stórboendr*-ilor nu poate fi neglijat.

Despre smáboendr

Este de la sine înțeles că Islanda – care număra, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, aproximativ treizeci și cinci de mii de suflete – nu era populată doar de *stórboendr*. Inferiori „marilor boendr" erau **simplii boendr**, sau, de asemenea pomeniți în textele islandeze, „micii boendr", *smáboendr*. Ei formează „infanteria" acestei societăți și, deși prerogativele lor nu diferă în mod esențial de cele ale *stórboendr*-ilor, privilegiile lor, condiția lor socială, pentru a simplifica problema, nu sunt aceleași: *smáboendr* seamănă mai curând cu acei *small farmers* („mici fermieri", n. trad.) din textele americane moderne (am mai făcut o dată o comparație de acest gen). Având în vedere resursele materiale de care dispuneau (Cf. Viața economică, cap. 3), acești mici *boendr* nu erau bogați, dar acest lucru nu îi împiedica să fie mândri și agresivi când era vorba despre încălcarea prerogativelor lor. Ei erau cei care se raliau în jurul unui *godordsmadr* pentru ca acesta să le apere interesele, să le afirme public drepturile și să le susțină cauza dacă se ivea vreun litigiu. Trebuie să insistăm asupra unui aspect: nu era vorba despre un raport feudal, despre vasalitate, căci nu avem de a face cu o legătură garantată de „stat" și deoarece un *bóndi* putea rezilia oricând acest „contract" pe care-l încheiase cu un *godordsmadr*. Dar este de la sine înțeles că un *godordsmadr*, cu cât avea mai mulți *boedr* alături de sine,

cu atât era mai puternic (și cu atât mai mult putea să-și apere propriii *thingmenn*); în consecință, ruperea unor asemenea angajamente nu era lucru ușor. Judecând lucrurile din alt punct de vedere, mai putem sesiza că ultimele decenii ale Islandei independente au însemnat, pentru *godordsmenn*, recurgerea la tot felul de manevre pentru a atrage *thingmen*-ii altor căpetenii.

MESERII SPECIALIZATE

Am concluzionat că „simplii *boendr*" și *smáboendr* constituie însăși substanța societății islandeze. Este posibil ca unii dintre aceștia să se fi specializat, căci se pare că au existat unele meserii exercitate de către anumite persoane. Acest lucru nu este sigur și afirmația de mai sus contrazice însăși imaginea definitorie a *bóndi*-ului, un personaj priceput la toate, capabil să creeze și să interpreteze texte de lege, să-și construiască propria casă, să plece la pescuit, să decoreze altarul bisericii vecine, să-și repare sania stricată de iarna grea, să scrie o saga sau un *tháttr*, să extragă hematit din mlaștini pentru a obține fierul pe care îl transformă în nenumărate unelte etc.

Dar se poate ca unii dintre acești oameni polivalenți să se fi hotărât să practice doar o anumită activitate profesională: medic (*loeknir*), jurist (*lagmadr*), meșteșugar (*smidr*) și preot. Despre acesta din urmă vom vorbi mai pe îndelete atunci când vom aborda problema religiei (cf. Convertirea la creștinism, cap. 5). Pentru moment ne vom ocupa de cei trei rămași.

MEDICUL

Medicul s-a bucurat probabil de un statut special în această societate destul de violentă, în care orice lovire trebuia apreciată, din punct de vedere juridic, pe baza unor detalii tehnice: existau tot felul de „răniri" sau de agresiuni fizice care trebuiau cu grijă evaluate pentru a se putea hotărî importanța compensației ce putea fi cerută conform legii. Iar lectura multor saga vă va convinge cu ușurință de cunoștințele științifice vaste ale acestor medici-chirurgi care practicau deja crioterapia. Avem cel puțin un exemplu despre priceperea lor, este vorba despre Hrafn Sveinbjarnarson, care joacă un rol

deloc neglijabil în alcătuirea celebrei *Sturlunga saga* (în care beneficiază și de un text care îi este închinat). În plus, a fost un om sfânt. Citiți „Saga fraților de cruce": totul vă va da a înțelege că autorul, care este preot, avea cunștinște temeinice de anatomie. Este clar faptul că societatea islandeză, violentă și aspră, nu se putea lipsi de serviciile medicilor (*loeknar*), iar știința acestora – fapt demonstrat – poate să fi provenit din instruirea pe care unii dintre ei au primit-o în Italia, la Salerno, sau la Montpellier, în Franța. Aspectul remarcabil al problemei este că acești *loeknar* nu erau în mod necesar și exclusiv simpli vraci, cum existau atâția în alte părți ale Europei, ci beneficiau atât de cunoștințe teoretice (deprinse la Salernö), cât și de unele pragmatice, combinația fiind demnă de admirație.

JURISTUL

Este suficient să parcurgeți o saga pentru a constata că oricare *bóndi* cunoștea la perfecție codurile de legi în vigoare și știa foarte bine cum să conducă un proces, să introducă o acțiune, să descopere clauza determinantă etc. Un exemplu concludent este personajul Thórhallr, fiul lui Ellida-Grímsson, care apare în „Saga despre arderea lui Njáll" (acest text poate fi tratat și ca un manual de jurisprudență) și este considerat unul dintre cei trei islandezi cei mai pricepuți în domeniul dreptului din epocă (începutul secolului al XI-lea). Citiți cum reușește să invalideze o acțiune în justiție, să redreseze o cauză considerată pierdută și să obțină, în cele din urmă, un verdict favorabil. Legea era considerată sfântă și a te specializa în acest domeniu era un lucru demn de tot respectul. Așa se explică numărul mare de coduri de legi pe care Islanda și le-a acordat de-a lungul timpurilor, până s-a ajuns la exhaustivitatea oferită de acelea de la sfârșitul secolului al XIII-lea, *Grágás* și *Jónsbók*. Adevărul este că acela care nu cunoaște legea nu poate supraviețui în această țară. Referitor la importanța acordată legii, am citat deja proverbul *Med lögum skal land byggja en med ólögum eyda* („Țara prin lege se clădește, în vreme ce fărădelegea o pustiește"). Personajul cel mai important al acestei comunități, *lögsögumadr* („omul care spune legea"), un fel de președinte al *althing*-ului, nu-și putea exercita funcția dacă nu ar fi beneficiat de o cunoaștere perfectă a textelor juridice. Este de altfel precizat că el trebuie să fie capabil să ofere răspunsuri tuturor întrebărilor care i s-ar pune în domeniul jurisprudenței.

Limba islandeză mai cunoștea un cuvânt, *lögmadr* („om al legii"), al cărui sens se apropie de cel al noțiunii de avocat din ziua noastră, dar poate la fel de bine să semnifice „persoană versată în domeniul legii". Astfel, despre Njáll, eroul din saga ce-i poartă numele, se afirmă că „era un *lögmadr* atât de bun încât a rămas fără pereche".

MEȘTEȘUGARUL

Va trebui să acordăm o atenție deosebită acestui personaj numit *smidr* (gândiți-vă la termenul *smith* din engleză sau la *Schmidt* din germană). Îi vom spune **meșteșugar**, incluzând în acest cuvânt toată gama ocupațiilor tehnice, căci el poate fi fierar, dulgher, tâmplar, rotar, potcovar, pielar, tăbăcar, bijutier, vopsitor etc. Din toate timpurile, scandinavii au fost – și au rămas și astăzi – **tehnicieni** (ingineri!) **excelenți**, în mod special dotați pentru ceea ce înseamnă îmbunătățirea calității obiectelor la care lucrau și pasionați de a duce până la capăt elaborarea materialului pe care-l prelucrau. Mai posedau și un admirabil simț al esteticului, realizările lor nefiind numai funcționale, ci și frumoase (corabia folosită de vikingi este un bun exemplu în acest sens, căci combină frumusețea cu eficacitatea). Nu este întâmplător faptul că fierarul legendar – prezent, ce-i drept, și în alte mitologii, cum ar fi cea greacă, prin Hefaistos, Icar sau Dedal și cea romană, prin Vulcan – ocupă un loc de frunte în religia păgână germanică (Völundr, Weland al nostru, este eroul unui foarte frumos poem eddic, *Völundarkvida*) și tot lui i s-a acordat rangul de erou, titlu aproape comparabil cu cel al lui Sigurdr, cel care l-a ucis pe dragonul Fáfnir.

Alte exemple provin din „Saga lui Egill fiul lui Grímr cel Pleșuv": despre acesta din urmă se scrie cu multă stimă, el fiind un mare *smidr*, dulgher, dar și expert în extragerea și prelucrarea hematitului precum și în multe alte domenii tehnice. Este semnificativ faptul că *Rígsthula*, poem din *Edda* de care ne folosim ca punct de pornire în prezentarea acestei societăți, face din cuvântul *Smidr* un nume propriu pe care îl atribuie unuia dintre fiii omului liber – adică *bóndi*-ului.

Vom părăsi pentru puțin timp Islanda pentru a examina **conținutul unui cufăr găsit în mormântul unui fierar norvegian.** Descoperirea a fost făcută la Bygland și datează din epoca de care ne ocupăm. Cufărul conținea patru paloșe, patru vârfuri de lance, șapte topoare, trei plăci metalice

pentru scuturi, nouă cuțite, treisprezece vârfuri de săgeată, paisprezece plesnitoare (foarte folosite deoarece zgomotul lor speria animalele domestice, care puteau fi mai ușor strânse în turmă), opt cuie, doi clești, ciocane de diferite forme, o nicovală, o sculă pentru tunsul oilor, una pentru tăiatul metalelor, foale, două pile, un vas pentru metalul topit, unul special pentru argint... Nimeni nu se îndoiește că aceleași unelte erau folosite și în Islanda.

Nu este însă cazul să mărginim știința acestor meșteșugari la domeniul practic, concret. La fel precum organizarea socială pe care o studiem, ori jurisdicția, demonstrează cunoștințele teoretice ale islandezilor, la fel de demne de interes ca și realizările lor, nici tehnica nu trebuie considerată în afara dimensiunii științifice.

Nu este exclus să fi existat și alte meserii. De asemenea, este posibil ca un același om să fi fost simultan medic, jurist și meșteșugar, important este să remarcăm și în acest domeniu spiritul organizatoric de care dădeau dovadă islandezii, polivalenți și eficienți. Când *bóndi*-ul, acest personaj asupra căruia am insistat atât de mult, va învăța să scrie și să citească – adică după apariția oficială a bisericii – el va deveni și *sagnamadr*, sau scald, și lui îi vom fi datori pentu capodoperele literare ce vor asigura excepționala calitate a acestei civilizații. Ne raliem opiniei unui mare savant islandez contemporan, Hermann Pálsson, care consideră că valoarea scrierilor pe care ni le-au lăsat strămoșii săi provine din faptul că aceștia sunt capabili să evolueze simultan și parcă fără nici un efort de adaptare, atât în planul eroic, epic, cât și în cel al realității cotidiene, aparent atât de banale. Saga și textele înrudite cu acestea sunt opere atotcuprinzătoare, la fel precum era și *bóndi*-ul care le-a redactat.

„SCLAVII”

Ne rămâne să elucidăm foarte dificila problemă a „sclavilor”. Cuvântul este frecvent folosit – *throell* (*throelar* la plural) – și aceștia apar deseori atât în textele de lege, cât și în saga sau în *thoettir*. În Islanda independentă a existat, cel puțin înainte de creștinare, o categorie de persoane care **nu erau cu adevărat „libere”**, care nu aveau dreptul să ceară dreptate în justiție și nici să primească compensații în cazul că au fost lezate. Se pare că anumiți autori de saga (spre exemplu cel care a

scris „Saga lui Snorri *godi*-ul") considerau o datorie de onoare stigmatizarea acestei categorii sociale. Dar chiar persistența acestei teme, care capătă caracteristicile unui *topoï* literar, ne face să ne îndoim oarecum de realitatea pe care ar trebui s-o reflecte. Sau cel puțin de amploarea care îi este acordată.

Să pornim de la **vikingi**, pe care, mai ales în Franța, ar trebui să-i extragem din domeniul mitului. Colonizarea Islandei și începuturile istoriei sale se înscriu în fenomenul viking (adică în intervalul dintre anul 800 și 1050 – cf. Vikingii, cap. 3). Navigatorii scandinavi care purtau acest nume erau în primul rând foarte buni negustori care, atunci când era cazul, se transformau în războinici jefuitori. Scopul lor aproape exclusiv (afirmăm aceasta bizuindu-ne pe gravuri runice și descoperiri arheologice) era să facă avere, „să strângă bogății" (*afla sér fjár*, o expresie aproape banală în inscripțiile runice care sunt în primul rând destinate comemorării unui decedat și de care trebuie să ținem seama ca izvoare, căci sunt, alături de poemele scaldice, singurii martori ai timpurilor în care au trăit vikingii, fiind deseori chiar realizate de către ei); e adevărat că vikingii doreau să facă avere prin orice mijloace (inclusiv prin jaf, mercenariat, stabilirea în regiuni bogate și ospitaliere), dar pe primul loc între acestea se număra comerțul, trocul în special, activitate pentru care erau foarte dotați (de secole bune) și pe care o practicau cu mare eficiență. Știm că făceau negoț cu ambra din zona Balticii, cu pieile și blănurile din regiunile septentrionale, cu fildeșul din colții morselor și cu alte mărfuri rare, prețioase, a căror posesie îi transforma în comercianți cu articole de lux.

Ceea ce se afirmă mai rar cu privire la vikingi este faptul că, în raidurile de jaf (*strandhögg*) pe care le făceau, răpeau femei și bărbați din regiunile atacate (acestea erau și zone nordice, altele, bineînțeles, decât cele de unde proveneau jefuitorii), care deveneau „sclavi". Călătoriile lor pe ape îi purtau de obicei din Hedeby (în Danemarca) până în Bizanț, aceste două orașe fiind marile centre ale traficului cu sclavi în acea epocă. Bineînțeles că încercau să scoată cât mai mult câștig prin vânzarea acestor captivi, dar pe cei nevânduți îi duceau cu ei în nord și-i țineau ca sclavi. Ei, **vikingii, au fost principalii reprezentanți ai sclavagismului**, iar sclavii constituiau cea mai importantă marfă pe care o tranzacționau.

Dar este cazul să ne debarasăm de ideile preconcepute pe care le-am putea avea asupra acestui subiect, idei deprinse din lectura textelor clasice

sau hagiografice. „Sclavul” – a cărui existență nu poate fi negată – **nu era reductibil la condiția de marfă**, nu putea fi rănit, ucis sau muncit până la epuizare după voința stăpânului său, căci în această civiliație nordică el își păstrează demnitatea de ființă umană. De aceea **îi era relativ ușor să se emancipeze**, să-și regăsească libertatea, fie plătind o sumă fixată în prealabil, fie căsătorindu-se cu o femeie „liberă”, fie îndeplinind pentru stăpânul său o sarcină în schimbul căreia îi fusese promisă libertatea.

Dacă termenul *throell* nu este atât de des întâlnit în texte, în schimb *leysingi* („este liber cel căruia i-a fost redată libertatea”) și *frjálsgjafi* („cel căruia i s-a dat libertatea”) sunt cuvinte care apar foarte frecvent. Și trebuie remarcat faptul că acești „emancipați” ajung repede și fără a întâmpina ostilitate din partea comunității – dacă au calitățile necesare – la rangul de *bóndi*. Putem chiar să ne gândim că acest *bóndi* pleca apoi în expediții viking (*í vikíngu*), lăsând-o pe stăpâna casei, ajutată de sclavi, să se ocupe de gospodărie. Dar credem că influența lecturii acelor *vitae* clasice – despre care am mai vorbit și va trebui s-o mai facem – a jucat un rol important în narațiunile care ne înfățișează asemenea scene și nu ne putem închipui, nici după parcurgerea primelor capitole din „Cartea colonizării”, spre exemplu, că o societate atât de puțin ierarhizată, egalitaristă chiar (fără a exagera însă...) ar fi putut cuprinde asemenea discriminări sociale.

SĂRACII ȘI VAGABONZII

Nu putem închide acest subiect fără a vorbi despre săraci și vagabonzi, căci ei au fost plaga acestei societăți, precum și a altora din Occidentul aceleiași epoci. Pentru Islanda, acest lucru reiese clar din *Sturlunga Saga* sau din *Saga episcopilor* (acestea reprezintă un fel de sub-gen al categoriei numite „saga contemporanilor” și se ocupă cu această problemă). Vom mai aborda problema resurselor Islandei, dar trebuie să precizăm că, în ciuda bogăției în pește și oi, avem de a face cu o țară săracă. Pe de altă parte, structurile sociale pe care le-am definit în acest capitol par a fi fost destul de greu „permeabile”; ele nu acceptau cu ușurință oameni fără statut, care nu făceau parte din cele trei categorii mai sus menționate, numiți și

„neinstalați" (la singular, *einhleypingr*, „Cel care aleargă singur"). Uneori, în anii foarte grei, se întâmpla ca până și un *bóndi* să treacă dincolo de limita sărăciei. De aceea nu trebuie să ne mire frecvența apariției, în saga, a cerșetorilor și săracilor. De pildă, tema sărăciei joacă un rol important în „Saga despre arderea lui Njáll".

Bineînțeles, se poate afirma că **existența lor**, oricât de dificilă în abordare, **era prevăzută**. Legislația islandeză a încercat să rezolve problema creând o altă instituție absolut originală în epocă – ***hreppar*** (*hreppr* la singular), un fel de companii de asigurări girate de mai mulți demnitari (era nevoie de douăzeci de *boendr* pentru a forma un *hreppr*). Aceste companii erau menite acoperirii daunelor provocate de incendii, inundații și alte calamități, asigurând astfel traiul celor năpăstuiți. Cercetările nu au reușit încă să stabilească originea acestei instituții tipic islandeze (ea nu pare să fi existat, sub această formă, în celelalte țări scandinave). Și din acest exemplu cititorul își poate face o idee despre originalitatea incontestabilă a culturii și civilizației pe care le prezentăm în aceste pagini. Tot în Islanda a mai existat un sistem de asistență socială destinat săracilor, care a ființat în întreg spațiul scandinav până la începutul secolului XX. Un sărac, mai ales dacă era tânăr, ajungea în grija unei comunități, unei ferme, pentru a fi mai preciși, care se însărcina, pentru o perioada de timp (după care îl transfera unei alte comunități), cu întreținerea sa. Luteranismul a reluat această formulă și s-a ocupat sistematic de „copiii parohiei" (a se citi „copiii dați în îngrijirea parohiei").

În această categorie a săracilor (termenul islandez este *fátoekr*, „Cel ce primește puțin") ar trebui adăugați nevoiașii care, deși trăiesc în sânul unei familii, nu mai sunt capabili (din cauza bătrâneții, a bolilor sau infirmităților) să-și asigure traiul zilnic. Aceștia erau foarte numeroși și este de ajuns să citim acele saga numite „ale familiilor" pentru a ne da seama că ei formau o preocupare majoră a societății. Cuvântul islandez pentru un asemenea nevoiaș era ***úmagi*** („Cel care nu-și poate asigura traiul"), iar limba cunoaște un substantiv cu sens colectiv (*úmegd*), care-i desemna pe toți acești nefericiți. În toate textele islandeze revin deseori considerații în legătură cu aceste „guri care trebuie hrănite" și a căror dificilă întreținere cade în sarcina stăpânei casei (această întreținere purta, de altfel, numele de *úmagahald*). Să nu uităm însă că un *úmagi* era și în sarcina unui *hreppr*.

Pentru a concluziona asupra acestui subiect ni se pare întemeiat să afirmăm că ne aflăm în fața **unei societăți bine constituite, fără probleme insurmontabile, în care fiecare individ are un rol precis și bine stabilit prin tradiție.** Marginalii existau, dar fără rost am încerca să găsim revoltați sau oameni profund inadaptați (cu excepția celor tarați fizic saunmental). Ceea ce se afirmă despre vikingi poate fi spus și în legătură cu islandezii: ei trăiau într-o societate împinsă de nevoi către pragmatism și realism, erau oameni de acțiune care iubeau valorile acțiunii. Aceste observații sunt valabile și în cazul sistemului lor administrativ și politic.

• STRUCTURILE ADMINISTRATIVE

Acestea se bazau în primul rând pe organisme colective numite *thing*, în care toți oamenii liberi aveau dreptul de a lua cuvântul și de a lua împreună hotărârile care erau de interes comun, în orice domeniu al vieții lor. Legea era singura autoritate autentică în această țară lipsită de putere executivă și de orice mijloc de coerciție.

Thing și *Althing*

Vom începe prin prezentarea unei instituții despre care nu știm dacă a fost, la origine, una scandinavă sau pan-germanică. Este vorba despre *thing*, **adunarea sezonieră a oamenilor liberi.** Aceștia se întruneau în anumite perioade, pentru a dezbate problemele de interes pentru întreaga comunitate și pentru a legifera în cazul în care conjunctura o cerea, modificând sau abolind astfel legile în vigoare. Tot ei judecau procesele în curs. Principiul era clar: adunarea aceasta era rezervată oamenilor liberi care, prin definiție, aveau dreptul de a lua cuvântul. Rezolvarea tuturor problemele comunității, din orice domeniu, cad în sarcina acestei instituții. Se pare că prerogativele sale inițiale, sau cele majore, au fost cele din domeniul juridic, *thing*-ul funcționând ca un fel de tribunal, dar nu este exclus ca această adunare să fi fost, la origine, una legislativă. Dreptul, legea fiind sacre în această civilizație, a existat probabil o divinitate a *thing*-ului, aproape sigur zeul fundamental Týr (al cărui nume

înseamnă chiar „zeu") (cf. Mitologia și zeii, cap. 5). În orice caz, este limpede faptul că **această adunare avea un caracter sacru**, ea trebuia deschisă și închisă conform unor ritualuri precise.

Organizarea thing*-urilor*

Islanda a avut încă de la întemeierea sa unul sau chiar mai multe *thing*-uri. Este de presupus că a existat **o asemenea adunare în fiecare district sau circumscripție administrativă.** Funcționarea lor apre a se fi bazat pe chemarea de trei ori pe an a tuturor oamenilor liberi: o dată în primăvară („varthing" sau „thing de primăvară„), pentru a pregăti lucrările sesiunii următoare, a doua oară – întrunire esențială, valabilă pentru întreaga Islandă – în a doua jumătate a lunii iunie, la solstițiul de vară (aceasta era „althing"-ul, centrul nervos al oricărei saga) și a treia oară în toamnă („leid"), când erau confirmate deciziile luate în luna iunie. Islanda, care-și menține și sub acest aspect originalitatea, a considerat „althing"-ul instituția sa cea mai importantă, chiar dacă a avut douăsprezece sau treisprezece „thing"-uri corespunzând districtelor sau celor patru „fjordungar" ale țării și chiar dacă a cunoscut „thing"-ul de primăvară și cel de toamnă. Ceea ce știm cu siguranță este faptul că la aceste întruniri nu puteau participa decât cei care plătiseră în prealabil „thingfararkaup", un impozit special pentru aceste adunări.

Instituția fundamentală: althing

***Althing*-ul a fost evenimentul principal al vieții publice a țării** și astfel se explică faptul că el se situează în centrul oricărei saga islandeze. În anul 930, locuitorii insulei, care știau că o țară nu poate exista fără legi, îl trimiseseră în Norvegia, pentru documentare, pe Úlfljótr, unul dintre ei care, din câte se pare, era „priceput în domeniul legii". Acesta a studiat codurile de legi valabile în sudul Norvegiei, zonă din care proveneau majoritatea islandezilor, și s-a întors în insulă cunoscând pe de rost textul acestor legi menite să legifereze pe teritoriul Islandei. Úlfljótr a făcut chiar mai mult decât atât: a căutat un loc în care să se poată aduna bărbații (nu s-a pus problema prezenței femeilor) care să legifereze pentru țara lor. El a avut norocul și priceperea de a găsi extraordinara câmpie de la Thingvellir („Câmpiile *thing*-ului"), în care

Thingvellir,
locul în care se desfăşura „althing"-ul

un perete natural format dintr-o falie în bazalt asigură o acustică excelentă, astfel încât vocea unui orator bine plasat pe un teren înălţat numit „Lögberg", Muntele legii, şi care vorbeşte către acest perete, poate fi ascultat de către o mulţime impresionantă.

Acolo s-a instalat *althing*-ul; pe ridicăturile naturale ale terenului se aşezau treizeci şi şase, apoi treizeci şi nouă de demnitari, de *godar*, fiecare dintre aceştia fiind asistat de unul sau doi consilieri. Adunarea, numită ***Lögrétta***, era prezidată de un fel de *speaker* în stil britanic, numit **lögsö-gumadr („Cel care spune legea")**, ales pentru trei ani şi al cărui mandat putea fi înnoit. Principala sa sarcină era aceea de a recita legea pe care nimeni nu avea voie să o ignore. Cei mai remarcabili islandezi au deţinut această funcţie, Snorri Sturluson, de pildă, a fost *lögsögumadr* de mai multe ori. Cei care veneau la *thing* rămâneau împreună timp de mai bine de o jumătate de lună şi de aceea îşi încropeau în fiecare an nişte locuinţe, *búd*, care constau într-o fundaţie de piatră pe care ridicau, la fiecare întrunire, un cort din pânză. Fiecare demnitar avea propriul său *búd* în care se desfăşurau tot felul de tranzacţii şi deliberări. ***Althing*-ul avea**, prin urmare, **o funcţie de legiferare**, el modifica legile existente şi crea altele noi în cazul în care era nevoie.

Iată un alt aspect care susține originalitatea pe care o tot găsim în această civilizație: **Islanda nu avea nici un fel de putere executivă.** Nu exista armată, miliție ori poliție. Era în sarcina celui interesat să-și facă singur dreptate, în cazul în care *thing*-ul îi dăduse câștig de cauză într-un proces și ne putem închipui până la ce excese se putea ajunge prin asemenea atitudini. Spre exemplu, persoana care a câștigat un proces trebuia să se ducă la domiciliul condamnatului și să perceapă de la acesta din urmă amenda fixată de tribunal. Acest demers se numea *féránsdómr* (tribunal, *dómr* – care „jefuiește" – *rán* = „jaf" – bunul – *fé*. Bineînțeles că reclamantul nu se ducea singur la reclamat, dar nu întotdeauna reușea să obțină satisfacție și de aici se nășteau o mulțime de conflicte al căror ecou se regăsește în saga.

Nu exista deci rege, nici autoritate absolută, supremă, nu exista nici armată... Dumneavoastă, cititorii, realizați cât de stranie este această situație? Era nevoie de un consens al tuturor oamenilor liberi pentru ca, pe de o parte, reclamantul să-și facă dreptate și, pe de alta, pentru ca reclamatul să se simtă obligat să accepte sentința. **Această noțiune de consens este esențială.** Ea nu va fi întâlnită permanent, am mai spus-o, dar putem afirma că în general legea era respectată.

Prerogativele judiciare ale althing-*ului*

Atunci când era nevoie și când problemele pur legislative erau depășite, *althing*-ul se transforma în tribunal, *Lögrétta.* Cauzele erau judecate într-o ordine precisă și conform unor metode a căror modernitate este uimitoare. Reclamantul își formula cererea, aducea martori și, eventual, dovezi în sprijinul afirmațiilor sale; acuzatul dispunea, în apărarea sa, de toate mijloacele practicate în zilele noastre. Exista un avocat al acuzării, unul al apărării, iar procedura cunoștea un aspect remarcabil și caracteristic acestei culturi: legea fiind sacră, așa cum am mai afirmat, dreptatea nu era neapărat de partea celui nevinovat, ea era acordată celui capabil să urmeze procedura până în cel mai mic detaliu. O simplă greșeală de formulare echivala cu o mărturisire a incapacității juridice și era considerată dovadă a culpabilității. Pentru acuzat exista și posibilitatea de a se disculpa prin jurământ de nevinovăție sau provocându-l pe reclamant la duel. Sentința era dată de judecători numiți de către *althing*, iar aceștia hotărau în acord cu mai mulți jurați; juriul se

numea *kvidr* și pare a fi fost o invenție germanică, mai ales în cazurile în care era vorba despre un „juriu de vecini" (*búakvidr*), frecvent convocat pentru judecată.

Sentințele

Printre verdictele posibile nu se număra și pedeapsa cu moartea, cu excepția situațiilor foarte precise în care delictul invalida calitatea propriu-zis umană a vinovatului – homosexualitate, viol, furt, și, bineînțeles după creștinare, vrăjitorie. Aceste delicte erau privite cu foarte multă asprime încât ele depășeau până și cadrul strict al legii; vinovatul era *ipso facto* dez-umanizat, el nu se mai afla sub incidența legilor acordate oamenilor, crima sa era un *óbótamál*, un caz în care nu se mai aplica vreo compensație.

Regula era cea a compensației, *Wehrgeld* în germană, *bót* în vechile limbi scandinave. Infracțiunea era literalmente estimată și vinovatului i se cerea să plătească o compensație echivalentă (decizia se lua prin consens) răului produs părții vătămate. Dreptul germanic, lipsit de marile principii abstracte ale dreptului roman, constă în analiza pragmatică a unei situații concrete: **pentru fiecare infracțiune, o despăgubire corespunzătoare.** De regulă, aceasta din urmă însemna acordarea de către vinovat a unei sume precise, în bani sau în natură. Istoria Islandei păstrează amintirea unor amenzi uriașe pe care unii condamnați au fost nevoiți să le plătească pentru a-și recăpăta demnitatea. Codurile de legi, care erau de o precizie extraordinară, enumeră, de pildă, ofensele și rănile pe care cineva le poate primi și stabilește, pentru fiecare, baremul compensației. Amenda putea fi echivalată în vaci, în baloturi de *vadmál*, acea țesătură groasă din lână pe care o s-o mai întâlnim pe parcursul acestui volum, dar se accepta orice mijloc concret prin care diferendul era rezolvat.

Aceste afirmații sunt valabile pentru infracțiunile de o mică gravitate. În cazurile mai dificile interveneau alte două sancțiuni. Prima dintre acestea era surghiunirea (*fjörbaugsgardr*) și ea putea însemna o interdicție de ședere pentru întreg teritoriul insulei sau doar pentru un anumit district, iar durata sa era limitată, de cele mai multe ori la o perioadă de trei ani. După acest timp, pedeapsa fiind executată, condamnatul era dezvinovățit și se putea întoarce fără probleme la casa sa. Această măsură

a exilării ne demonstrează că lumea islandeză nu se concepea pe sine decât în dimensiunea comunitară, căci cea mai aspră pedeapsă era izgonirea din colectivitate. Vom mai avea ocazia să revenim asupra acestui subiect și asupra mențiunilor pe care le face *Hávamál*, marele text etic al *Eddei poetice*, despre „omul pe care nu-l iubește nimeni" și care, implicit, „nu va avea viață lungă".

A doua sancțiune pentru infracțiunile grave era *skóggangr*, „surghiunirea în pădure" – termenul este interesant deoarece dovedește originea norvegiană a legii, Islanda neavând păduri – și consta tot într-un exil, dar unul de o rigoare extremă: nimeni nu avea voie să-l ajute cumva pe proscrisul care nu mai aparținea lumii oamenilor și care putea fi ucis ca orice fiară sălbatică. Surghiunirea în pădure a marcat puternic inconștientul colectiv al islandezilor, iar acest lucru se vede nu numai din prezența unui personaj de proscris în două dintre cele mai frumoase saga islandeze, „Saga lui Grettir" și „Saga lui Gísli fiul lui Súrr", ci și din locul important ocupat de un astfel de erou în basmele populare moderne.

Din nou despre althing

Am precizat că această originală instituție funcționa pe parcursul a două săptămâni. Această durată era necesară pentru că manifestările legate de *althing* depășeau cu mult cadrul celor afirmate de noi până acum. *Althing*-ul era și prilejul cu care scaldul își declama versurile, unde erau rostite saga de-abia compuse, pline de povestiri ale unor călătorii făcute în cursul anului. Tradiția păstrează chiar amintirea unui *althing* furtunos, în care spiritele încinse nu au fost domolite decât în clipa în care un episcop care se întorsese de curând din străinătate a întrerupt certurile pentru a povesti ce văzuse în voiajul său. Nu este greu să ne imaginăm **cât de colorată, vie și pitorească era această adunare...** Ea era chiar miezul vieții colective islandeze, lucru pe care orice saga îl dovedește cu prisosință în paginile sale.

Viața publică islandeză era, prin urmare, armonizată în jurul acestor momente esențiale care erau *thing*-urile. Din rațiuni pur geografice, habitatul islandez era unul extrem de dispersat, fiecare fermă fiind o unitate de sine stătătoare și cu tendințe autarhice; de aceea erau atât de necesare aceste întruniri periodice, în urma cărora individul ieșea

din izolare. Aceste două fețe ale islandezului, individualismul și spiritul comunitar, pe care le regăsim în marile saga, aveau astfel prilejul să coexiste.

Despre *fjórdungar*

Islanda și-a creat, relativ devreme în istoria sa – în anul 965 –, o structură aflată în strânsă legătură cu *thing*-urile. Este vorba despre *fjórdungr* – pătrar –, țara fiind împărțită în patru zone, în funcție de punctele cardinale și de direcția vânturilor: *nordlendingafjórdungr*, *austfirdingafjórdungr*, *sunnlendingafjórdungr* și *vestfirdingafjórdungr* (adică *fjórdungr*-ul oamenilor din nord, cel al oamenilor din est, din sud și din vest. Fiecare dintre acestea trebuia să aibă trei *várthing*-uri, fiecare dintre acestea numind trei *godar* (cu mențiunea că pătrarul oamenilor din nord avea patru *thing*-uri și, implicit, doisprezece *godar*). Astfel ajungem la cifrele pe care le-am enunțat vorbind despre alcătuirea *althing*-ului. Nu trebuia uitat faptul că fiecărui *fjórdungr* îi revenea și sarcina ajutorării celor săraci (cf. Structurile sociale, cap. 2).

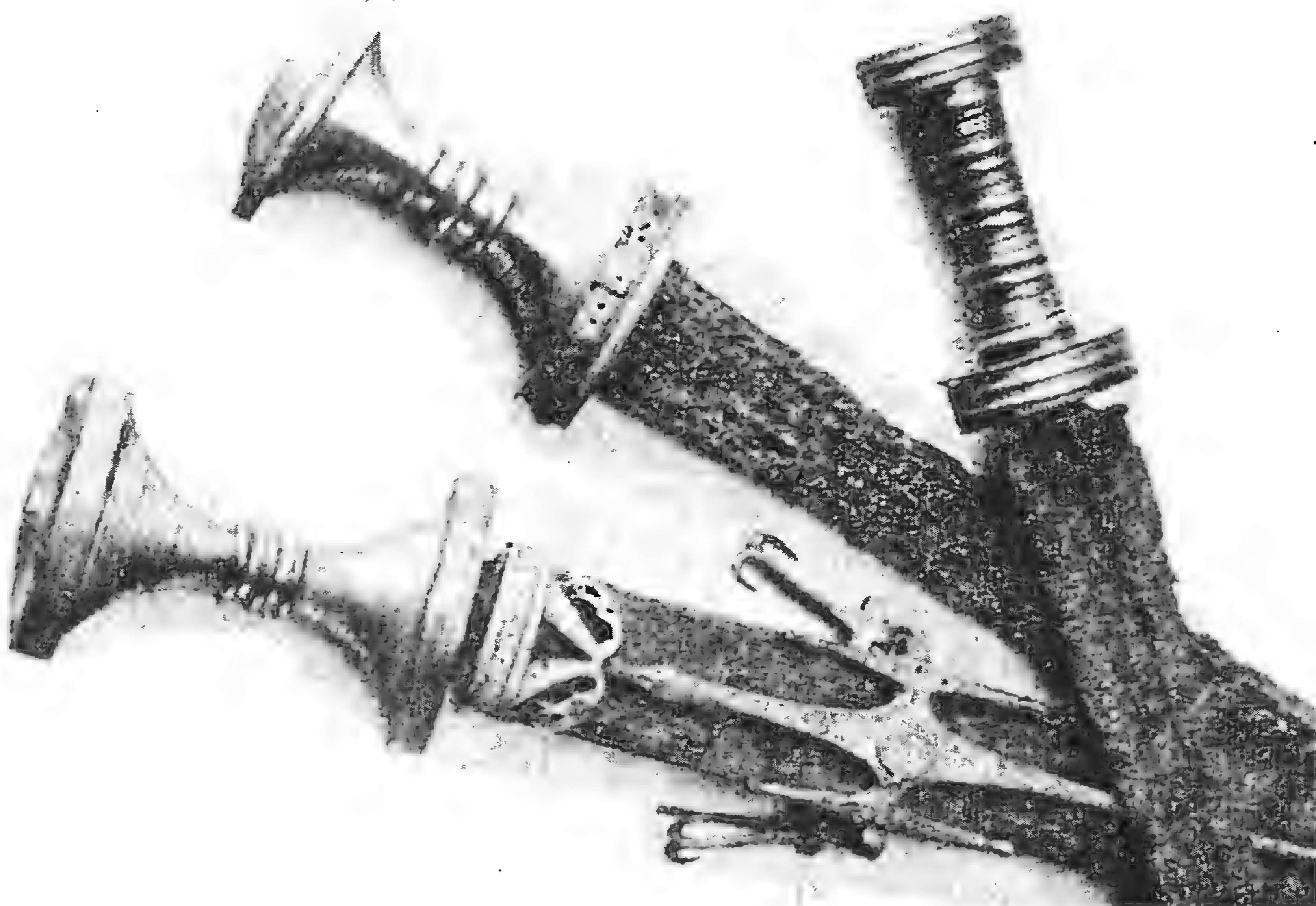
Încă de la stabilirea lor pe insulă, când nu erau mai mulți de douăzeci de mii de oameni, islandezii au dat dovadă de un adevărat **geniu al organizării și administrației.** Oameni ai ordinii prin definiție, ei au fost și nevoiți de circumstanțe să se asocieze pentru a putea face față vieții aspre. La fel precum (contrar unui punct de vedere romantic) un Viking (cu majusculă) nu putea fi în nici un caz un individ singuratic – era nevoie de resurse foarte importante pentru a plăti construcția unei corăbii sau a închiria una, pentru a strânge un echipaj și pentru a plăti mărfurile ce formau încărcătura, resurse care nu puteau fi la îndemâna unui singur om, fie el foarte bogat – un *bóndi* obișnuit și nu neapărat numai unul din Islanda, nu putea face față necesităților existenței fără a recurge la comunitate. Toate lucrurile importante din viața curentă se făceau în comun. **Un simț comunitar foarte profund** s-a format în oamenii Nordului, ceea ce constituie, cu siguranță, una din explicațiile succesului pe care o are, la ora actuală și în țările nordice, social-democrația corect aplicată.

Scandinavii din vechime practicau **un obicei** – foarte bine atestat din punct de vedere istoric – **numit *félag*:** își puneau în comun (*lag*, din

verbul *leggja*, a pune) bunurile (termenul generic *fé*, care a însemnat turmele, apoi bogăția, iar în final ansamblul bunurilor unei persoane – aceeași evoluție semantică poate fi urmărită în cuvântul grecesc *pokos* sau în latinul *pecus*) pentru a putea achiziționa un alt bun sau pentru a desfășura o activitate lucrativă particulară. Când acel bun achiziționat era fructificat sau când activitatea aducea primele beneficii, profitul se împărțea și fiecare *félagi* (cel ce ia parte la un *félag* – de aici provine englezescul *fellow*) își lua o parte proporțională cu investiția inițială, cu bunurile pe care le-a pus în comun. Această practică a fost foarte răspândită, dar ea nu este decât un exemplu al tendinței de asociere în scopuri practice pe care societatea islandeză a manifestat-o permanent. Era chiar posibil ca femeile să intre într-un *félag*, avem mai multe exemple în acest sens.

Nimic nu este lăsat pradă întâmplării în această lume. Această afirmație este valabilă în toate domeniile existenței, nu numai în cel al dreptului, unde meticulozitatea conceperii oricărei legi era făcută parcă pentru a epuiza toate variantele posibilului. Am mai afirmat, destul de insistent, de altfel, faptul că vikingul era în primul rând un negutător, iar comerțul nu poate fi făcut fără o organizare meticuloasă și un acut simț al realității imediate. Aceleași cerințe caracterizează societatea islandeză (și, de ce nu, scandinavă) în întregul său.

Idealul uman al acestei societăți a îmbinat noțiunile de ordine și de asociere (*drengr*, termen care cumulează ambele sensuri) și el s-a numit **drengr gódr**. Aceste cuvinte nu se aplicau în mod exclusiv islandezilor, ci tuturor scandinavilor, dar, întrucât suntem de departe mai bine informați în privința islandezilor, despre ei va fi vorba în rândurile următoare. Formula *drengr gódr* apare deseori nu numai în multe saga, ci și – aspect foarte interesant – în inscripțiile runice (care nu sunt islandeze), în legătură cu un anumit individ: era un *drengr gódr*. Termenul abstract din care provine acest cuvânt este *drengskapr*, calitate a unui om pe care franceza veche o cunoștea prin cuvântul *corteisi*. Ideea fundamentală este că un *drengr gódr* era în același timp **un bun camarad și un om al ordinii.** Am putea echivala termenul prin „om de bine", „cumsecade", dar conotațiile legate de ideea de ordine, de organizare proprii unui asemenea individ lipsesc din traduceri. Un *drengr gódr* are mijloacele și voința de a face bine aproapelui său, lui i se pare firesc să se comporte față de ceilalți așa precum și-ar dori să se poarte

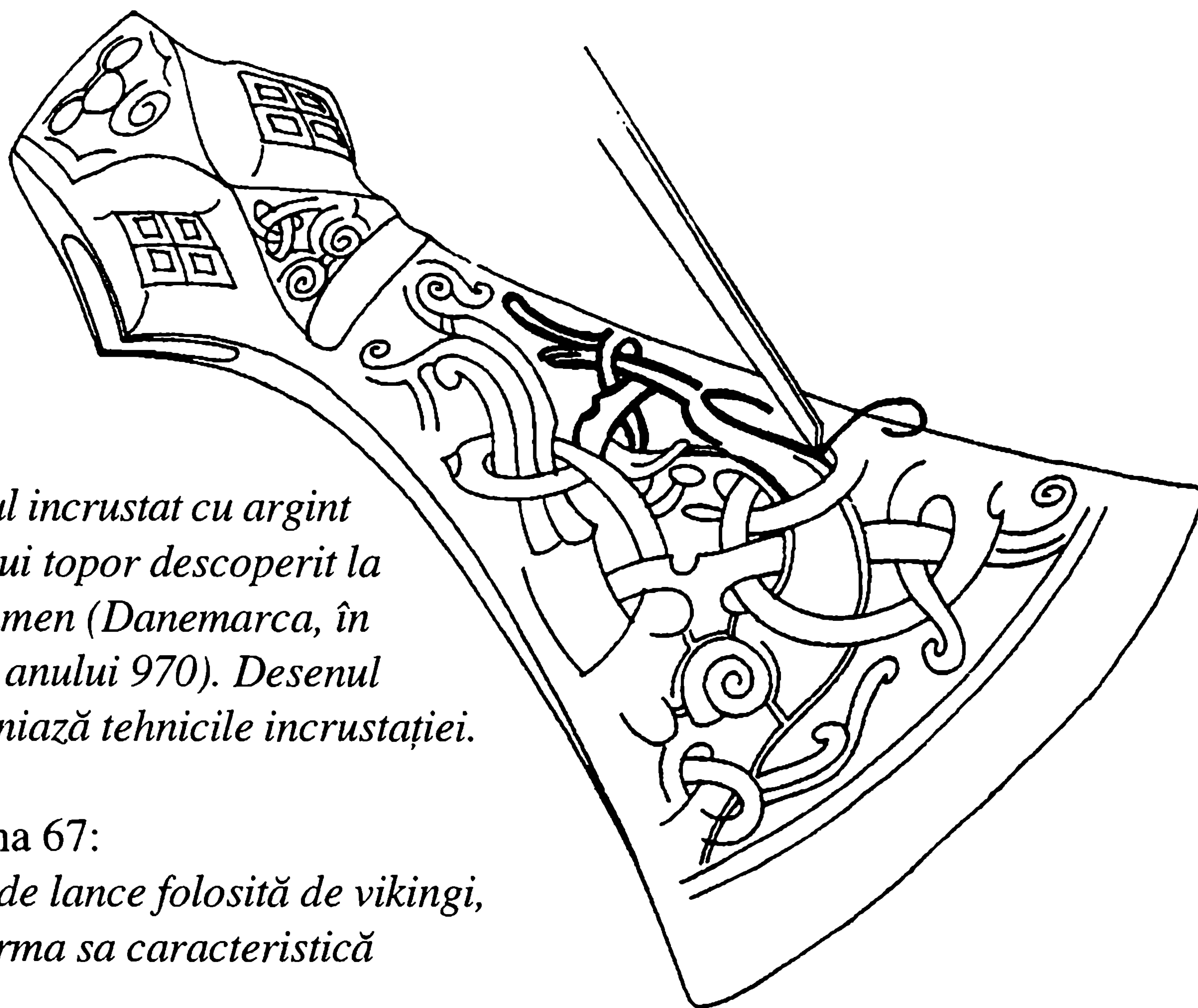

Câteva frumoase paloșe folosite de vikingi

ceilalți față de el, sare întotdeauna în ajutorul săracilor, ceea ce ne demonstrează încă o dată atenția pe care această societate o acorda neintegraților săi. „*Drengskapr* înseamnă să-l ajuți pe cel bătrân și pe cel nevoiaș" citim în „Saga lui Hrafnkell gódi al lui Freyr". Snorri Sturluson scrie și el că „se numesc *drengir* oamenii de valoare care devin mai buni o dată cu anii".

• ARMATA

Islandezii aveau o adevărată **pasiune pentru luptă**, pentru înfruntarea războinică. Către aceasta îi împingeau simțul extrem de dezvoltat al onoarei personale, susceptibilitatea care-i făceau să nu suporte subînțelesurile agresive sau aluziile mai mult sau mai puțin perfide și sentimentul valorii lor individuale (toate acestea îi transformau în personaje a căror mânie nu trebuia provocată). Erau personalități puternice, care au făcut față vicisitudinilor timp de aproape trei secole.

Fierul incrustat cu argint al unui topor descoperit la Mammen (Danemarca, în jurul anului 970). Desenul subliniază tehnicile incrustației.

Pagina 67:
Vârf de lance folosită de vikingi, cu forma sa caracteristică

Ca orice viking, islandezul era bine pregătit pentru luptă, deși recurgea la ea destul de rar și aproape doar sub forma înfruntării, duelului care se desfășura conform unor reguli precise, minuțios stabilite prin lege. Iar când o luptă de amploare avea loc, ea nu semăna cu imaginea pe care o avem despre cavalerismul medieval: de pildă, bătălia începea întotdeauna printr-un schimb violent de proiectile de toate felurile, pietre și multe alte obiecte. Același debut îl aveau și luptele navale, multe dintre acestea fiindu-ne prezentate în saga.

ARMELE

Când se ajungea la înfruntare, arma de predilecție era **toporul** (*ox*), care cunoștea mai multe variante: cu tăișul lat sau îngust, cu mâner lung sau scurt etc. Unele erau foarte frumoase și aveau partea metalică incrustată cu aur sau argint, incrustațiile având valoare magică. Cu toporul se lupta în multe feluri, arma fiind folosită pentru a lovi adversarul aflat la mică distanță sau putând fi aruncată ori utilizată la abordaje; era redutabilă

în orice situație și reputația sa era atât de mare încât i se spunea „vrăjitoarea" (sub acest nume apare în acele *kenningar* tipice poeziei scaldice). Nu trebuie uitat că tot toporul era o unealtă curentă, tăierea lemnului fiind o îndeletnicire de zi cu zi.

Aproape la fel de utilizată și considerată la fel de redutabilă ca toporul era **sulița** (*spjót*), cu care se putea împunge sau care putea fi aruncată. Vârful metalic al suliței avea o formă tipică și era frecvent incrustat; fixarea sa pe prăjina din lemn era făcută cu ajutorul unor cuie numite *geirnegl*, care se pare că aveau valențe magice. Din rațiuni care ne scapă, multe jurăminte se făceau pe aceste cuie.

Cât despre **paloș** (*sverd*), trebuie să scăpăm de legendele care ne vorbesc despre frecventa sa folosire. El exista sub forma sa continentală, germanică, adică avea o lamă dreaptă, lungă (aproximativ un metru) și cu tăiș dublu, iar garda era formată din două porțiuni metalice plate, perpendiculare pe lamă, care încadrau mânerul semicircular, frecvent decorat, realizat de obicei din fir metalic împletit. Paloșele erau arme de o mare frumusețe, posesorii lor fiind deosebit de mândri, dar calitatea lor în luptă este contestabilă. Oricât de straniu ar putea părea, metalul din care erau făcute nu era întotdeauna bine prelucrat, așa încât se întâmpla deseori ca, în timpul unei înfruntări, cei doi luptători să se oprească pentru a-și îndrepta, apăsând lama cu piciorul, paloșele îndoite. Cele mai bune erau importate din Renania, armurierii semnând cu mândrie aceste lame de bună calitate. În comparație cu topoarele, paloșele erau mai curând **obiecte decorative** decât arme folosite în luptă.

La această panoplie ar trebui adăugate diverse pumnale și săbii scurte cu un singur tăiș, precum și halebarde. În concluzie, nici o armă care să șocheze prin noutatea sa.

Se pare că era folosit și **arcul cu săgeți**, deși exemple în acest sens nu sunt prea numeroase. Arbaleta (*lásbogi*) nu și-a făcut apariția decât în secolul al XII-lea.

Multe arme erau foarte renumite și purtau nume care ne lămuresc în legătură cu stima care le era acordată: „Svedja": Taie-carne, „Himmintelgja": Taie-cer, „Snaga": Încornorata, „Jarlbani": Moartea *jarl*-ului, „Brynjubítr": Mușcă-zale, „Saettarspilli": Cea care distruge înțelegerile și „Fulltrúi": În care am toată încrederea (termen pe care îl vom mai discuta în alt context – cf. Cultul, cap. 5).

În ceea ce privește **armele defensive**, nu trebuie uitat **coiful**, care **NU A FOST NICIODATĂ DOTAT CU COARNE**, aripi, țepi etc. Greu de înțeles de ce mulți dintre noi am ținut să credem că era ornat cu tot felul de coarne! Poate că faptul că această greșeală atât de răspândită a ajuns un loc comun provine din faptul că au fost descoperite, în Scandinavia continentală, coifuri dotate cu un fel de protuberanțe lungi și contorsionate, care, la limită, ar putea semăna cu niște coarne. Numai că aceste „coifuri" erau – și acest lucru a fost demonstrat – elemente vestimentare ce țineau de anumite ritualuri și erau purtate, cu anumite ocazii, de către preotul care aducea jertfa. În plus, ele datează de la începutul erei noastre, deci au cu aproape o mie de ani în plus față de epoca vikingilor! Revenind la coif ca armă defensivă, el avea o formă conică, fără nici un fel de „coarne" și era făcut din metal sau din piele întărită prin fierbere, putând eventual cuprinde apărători pentru nas și pentru gât.

O altă armă defensivă era **scutul rotund**, făcut din lemn întărit circular cu metal, prevăzut cu o curea și cu o porțiune centrală tot din metal. Ca și în alte culturi, exista obiceiul decorării acestui scut (care rareori putea avea latura superioară dreaptă, ca pentru a încadra un blazon, caz în care se numea *skjöldr*) cu teme și scene mitologice ori istorice. Cel mai vechi scald norvegian cunoscut, Bragi Boddason (secolul IX) a descris în cuvinte pline de sentiment un *skjöldr* (textul se numește *Ragnarsdrápa*, „Drápa lui Ragnarr").

Cămașa din zale (*brynja*) pare a fi fost introdusă târziu, față de epoca la care ne referim. Ea a fost probabil precedată de o cuirasă făcută din lână (*treyja*) sau din piele (*panzari*).

Iată o observație tulburătoare: multe dintre aceste arme, lângă care trebui pomenit harnașamentul cailor, în special scările, atestă o semnificativă influență maghiară. Ne amintim, desigur, că acești migratori de origine asiatică au năvălit asupra Europei începând cu jumătatea secolului VIII și că, în consecință, au fost în contact frecvent cu vikingii. O explicație plauzibilă a succeselor militare ale acestora din urmă este poate faptul că și-au abandonat tradițiile în materie de armament și stil

de a purta războiul, pentru a adopta inovațiile aduse pe scena europeană de aceste nou-venite popoare orientale.

ISLANDEZII VERSUS VIKINGII

E nevoie de această precizare: islandezii nu trebuie identificați cu vikingii. Nu poate fi contestat faptul că fenomenul viking a fost una dintre paginile excepționale ale istoriei occidentale în ultimele sale două milenii, dar este cazul să punem măsură în acest subiect și să contracarăm ideile false dar bine încetățenite din acest domeniu, idei care au prins foarte bine în special în Franța. În primul rând, trebuie înțeles faptul că acest fenomen nu a putut apărea din senin, în mod absolut spontan; el presupune un plan secund de ordin cultural, în sensul cel mai larg al cuvântului, adică implicând zona materială, economică, politică și intelectuală, fără de care nu ar fi fost posibil. Se obișnuiește datarea fenomenului viking între anii 800 și 1050. Fie! Dar în realitate, el are rădăcini mult mai vechi, care se adâncesc până cel puțin în secolul VI al erei noastre.

„Miracolul islandez", despre care vorbim în această carte, se supune acelorași reguli de analiză. Nici el nu ar fi fost posibil fără tot ceea ce a precedat debarcarea primilor colonizatori, în anul 874. Prin urmare, nu putem să-i considerăm pe islandezii din Evul Mediu pur și simplu vikingi, la fel precum nu putem reduce termenul de vikingi la acești nordici insulari. **Islandezii și vikingii sunt două manisfestări ale unei mișcări foarte vaste**, care îi implică și pe unii și pe alții. Este adevărat faptul că procesul colonizării Islandei se înscrie în istoria generală a vikingilor, dar asta nu înseamnă că putem reduce această istorie la stabilirea scandinavilor în insulă. Da, izvoarele noastre literare – nu vorbim acum despre arheologie – sunt în primul rând islandeze și în curând le vom trece în revistă. Dar important este să știm că, deși același spirit i-a animat și pe islandezi și pe vikingi, nu trebuie să-i confundăm. Suedezul care, în jurul anului 900, se îndrepta, prin Gotland, către Bizanț, străbătând nenumăratele fluvii și lacuri ale Rusiei, danezul care a asediat Parisul în anul 895, norvegianul care s-a instalat în Scoția și a întemeiat acolo, cam în aceiași ani, ceea ce am putea numi un regat, și islandezul care s-a dus la *althing*-ul de-abia fondat, cândva prin anul 935, nu trebuie confundați.

Există specificități locale. Originalitaea islandeză nu poate fi pusă sub semnul întrebării și, într-un anumit sens, utilitatea acestui volum este chiar delimitarea fenomenului reprezentat de istoria medievală a Islandei în contextul acestei mișcări mult mai ample. De aceea, atunci când am vorbit despre arme, am menționat atât de puțin imagistica în mod convențional considerată „vikingă„: suntem în Islanda și trebuie să privim lucrurile de o altă manieră.

III

VIAȚA ECONOMICĂ

Țară cu pământ arid și puține resurse, Islanda medievală a trăit din pescuit, creșterea ovinelor și mai ales din comerț: iarăși este cazul să amintim că istoria islandeză se înscrie în cadrul fenomenului viking, a cărui emanație directă și reușită de excepție este, și că imaginea vikingilor ca războinici-jefuitori este exagerată, aceștia fiind în primul rând comercianți.

AGRICULTURA

Asupra acestui subiect ne vom permite să fim mai laconici: el a fost deja abordat și am mai afirmat faptul că Islanda nu beneficiază de resurse naturale de o mare diversitate, ea asemănându-se din acest punct de vedere cu celelalte țări scandinave din aceeași perioadă. **Nu avem de a face cu teritorii prospere**, latitudinea și climatul nu sunt propice și va fi nevoie să se instaureze era industrială, acum două secole, pentru ca aceste țări să iasă din relativa lor sărăcie.

Cele două resurse principale sunt peștele și oile. Ambele sunt considerate atât de banale, încât textele epocii rareori le menționează. Din acest punct de vedere, situația nu s-a schimbat în mod major nici cu câteva decenii în urmă. Existau și bovine, iar lactatele erau foarte căutate, în special *sýra*, un fel de lapte bătut care era băut în mod curent și *skýr*, o brânză albă foarte onctuoasă. Dar exploatări agricole mari, în accepția modernă, nu existau. Într-o așa-numită „saga contemporanilor", „Saga oamenilor din Svínafell", citim despre un om care a plecat cu toată turma unei ferme, adică nu mai mult de cincizeci de animale! Cu toate acestea, pășuni bune existau deja, iar fânul, o marfă foarte prețuită, era deseori obiectul unor litigii care degenerau în încăierări. În *Hrafns Saga*

Sveinbjarnarsonar putem citi câteva rânduri interesante: Ámundi și soția sa erau la fân, „el dădea cu coasa, iar nevasta sa strângea fânul cu furca, ținându-și în spate sugarul."

Agricultură în adevăratul înțeles al cuvântului nu se făcea și asta din cauza solului vulcanic și glaciar, care nu se pretează culturilor de orice fel. E adevărat că lanurile de grâu nu erau necunoscute și stârneau admirația (mai ales în „Saga despre arderea lui Njáll", unde asemenea peisaje sunt la originea unora dintre cele mai frumoase pagini), dar menționarea cerealelor este rară și acolo unde apare (cum ar fi în „Saga episcopilor"), suntem tentați să vedem influențe străine.

Ne vom ocupa și de un alt aspect care ține de legendă: pădurile Islandei. Texte care susțin că ajung până la primii ani ai Islandei locuite (cum ar fi „Cartea islandezilor" a preotului Ari Thorgilsson Cărturarul) afirmă existența pe insulă a unor mari păduri, prezente și în epoca debarcării primilor coloniști. Este posibil, mai ales având în vedere faptul că arheologia are tendința de a sprijini această teorie. Dar chiar dacă acestea au existat, oile și vântul, cei doi mari dușmani ai arbuștilor, au distrus probabil „pădurile" existente. În textele din secolul al XIII-lea nu se mai face nici o referință la asemenea suprafețe împădurite.

SUBSOLUL

Și în acest caz **resursele erau foarte sărace** și nu s-a pus problema exploatării lor. În cel mai fericit caz putem menționa extracția de **hematit**, un mineral feros destul de răspândit în zonele mlăștinoase ale Islandei. El este pomenit în câteva saga zise „ale islandezilor", dar ar fi o exagerare să considerăm că hematitul a fost o sursă apreciabilă de venituri. Și din perspectiva resurselor subsolului, Islanda este dependentă de străinătate, iar această realitate este valabilă și în zilele noastre.

PESCUITUL

În afara activităților comerciale pe care le vom prezenta în paginile următoare, **principala resursă a Islandei era peștele.** Era prins în special

morunul (*thorskr*), sub toate variantele sale, iar râurile erau pline de somoni și păstrăvi. Peștele era uscat prin suspendarea sa în aer liber, pe niște eșafodaje stranii în formă de V inversat. O dată uscat (*skreid*), era consumat alături de alge preparate în aceeași manieră (obiceiul uscării algelor nu s-a pierdut în unele țări mediteraneene, cum ar fi Portugalia). Avantajul peștelui uscat constă în faptul că poate fi conservat timp îndelungat, el putând figura, alături de untul sărat, pe lista alimentelor ce erau îmbarcate pe corăbiile ce plecau în călătorii lungi.

Nu trebuie uitate nici **balena** și celelalte cetacee. Nu din cauză că islandezii ar fi vânat-o pe scară largă, căci din câte se știe, aceasta a fost, în Evul Mediu, o ocupație a norvegienilor. Dar se întâmpla, pare-se, destul de frecvent ca aceste enorme mamifere acvatice să eșueze pe plajele Islandei, de unde nu mai puteau scăpa. Și vă închipuiți ce mană cerească reprezenta pentru localnici o asemenea întâmplare. De altfel, pe plajele Islandei, situată la confluența mai multor mari curenți marini – să ne amintim că ea datorează climatul său excepțional de temperat unei mari bucle a Gulf Stream-ului – eșuau o mulțime de lucruri, de la bușteni până la cetacee. Erau atât de multe, încât legislația a intervenit și codurile de legi au prevăzut un capitol special pentru aceste „epave" (*rekar*, de unde vine *Rekatháttr*, secțiunea consacrată acestor *reki*): în principiu, ele aparțineau celui care deținea porțiunea de plajă pe care eșuaseră. Dar eșuarea unei balene, din pricina bogăției pe care o reprezenta, era deseori un *casus belli* și în saga găsim nenumărate exemple de conflite care au pornit de la această cauză. Balena, morsa sau foca, oricare dintre ele furniza fildeș, o marfă extrem de prețuită, din care erau realizate obiecte de artă extrem de frumoase. Multe dintre acestea au fost descoperite.

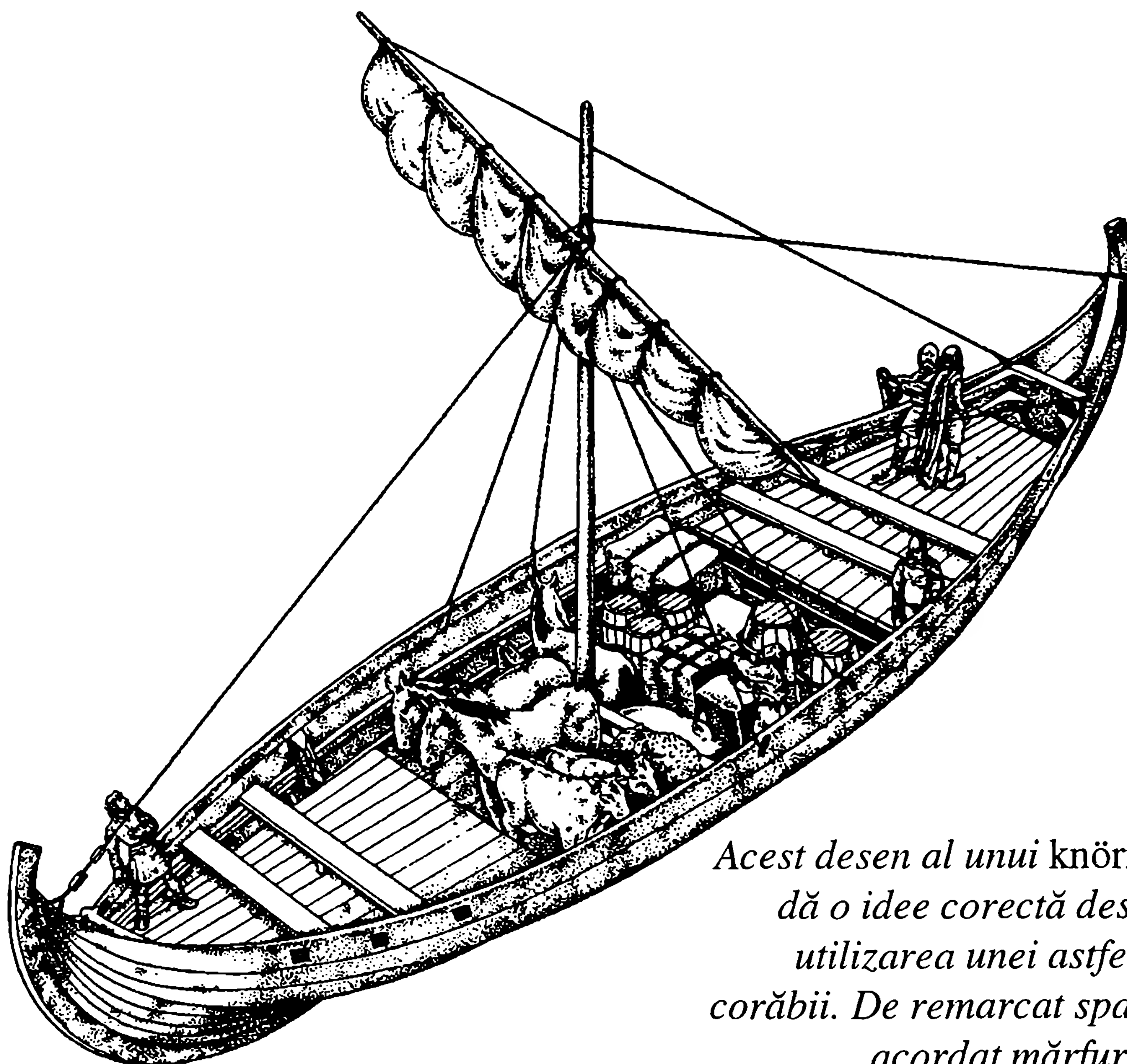
COMERȚUL

În Islanda, ca și în restul Scandinaviei, activitatea principală era comerțul. Să mai amintim faptul că sosirea coloniștilor pe insulă și prima perioadă a stabilirii lor coincide cu fenomenul viking (căruia îi corespunde intervalul de timp dintre anii 800 și 1050) și să insistăm asupra unei realități greu de admis în Franța, dar dincolo de orice îndoială: vikingii

au fost în primul rând comercianți extrem de buni. Bineînțeles că, în anumite conjuncturi, s-au transformat și în jefuitori, acest lucru este lesne de înțeles având în vedere extraordinarul concurs de împrejurări care le-a marcat existența, dar totul – arheologia, mărturiile populațiilor ne-scandinave, documentele scrise, cu excepția celor ale clericilor –, absolut totul demonstrează faptul că negoțul a fost ocupația lor de bază.

VIKINGII

Islandezii, făcând parte din fenomenul viking, mai precis fiind o emanație a acestuia – descoperirea și colonizarea insulei se înscrie precis în cea de-a treia fază a fenomenului – prelungesc și promovează

Acest desen al unui knörr *ne dă o idee corectă despre utilizarea unei astfel de corăbii. De remarcat spațiul acordat mărfurilor transportate, din care puteau face parte și animale.*

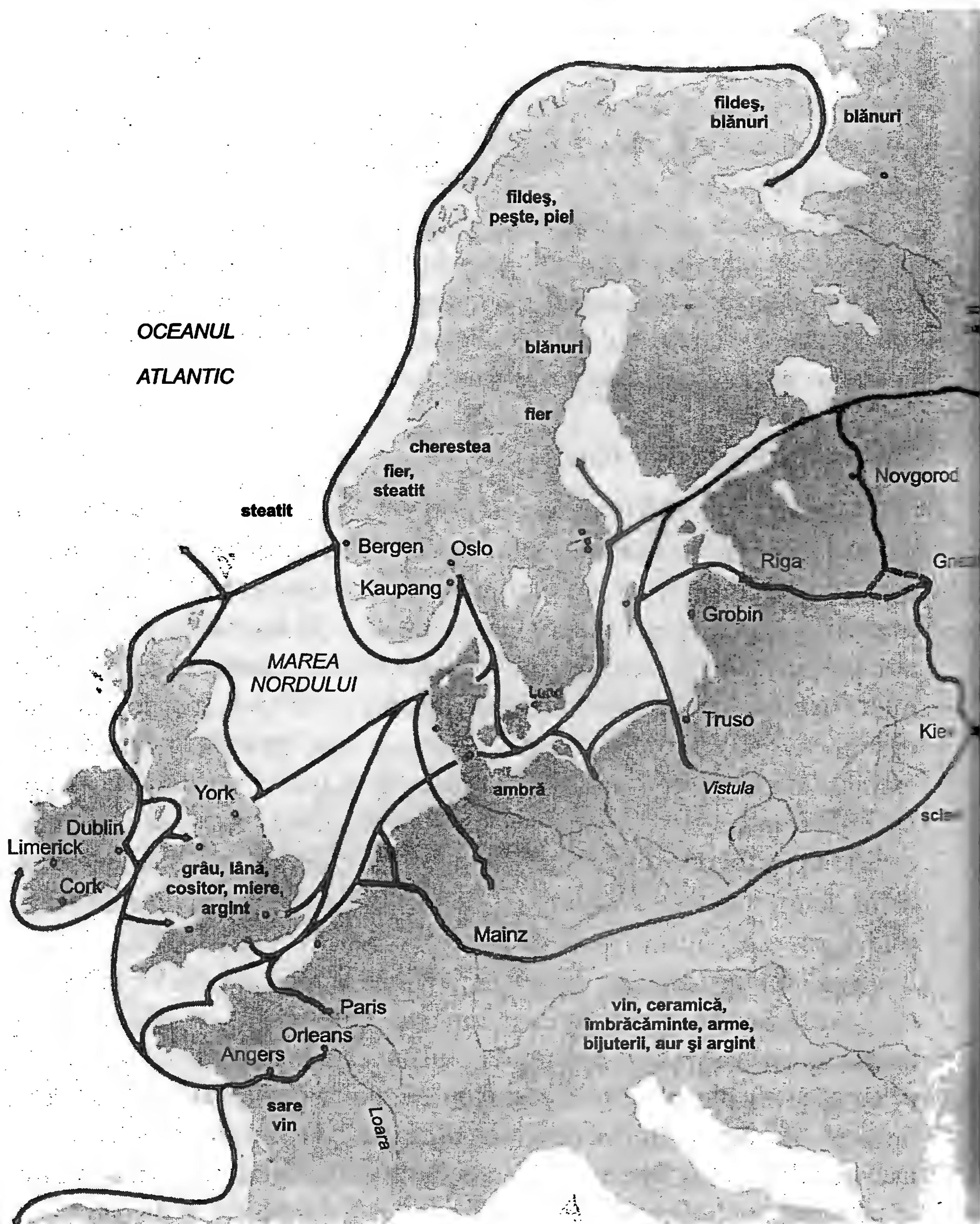
caracteristicile vikingilor. Iar printre acestea, la loc de frunte se afla îndeletnicirea comerțului (cu menționarea transformării ocazionale în jefuitori pe care doar o tactică îndelung exersată și slăbiciunea oponenților din acea epocă i-a adus la rangul unor cuceritori de neînvins). Dar vikingii n-au fost în nici un caz cuceritori și imaginea corectă, curățată de orice romantism sau urmă ideologică, pe care o avem despre islandezi, ne oferă informații despre ceea ce au fost și omologii lor danezi, norvegieni sau suedezi. De aceea ni se pare pertinent ca în momentul în care ne ocupăm de comerț, să facem o paranteză pentru a vorbi despre acești „pirați ai Nordului".

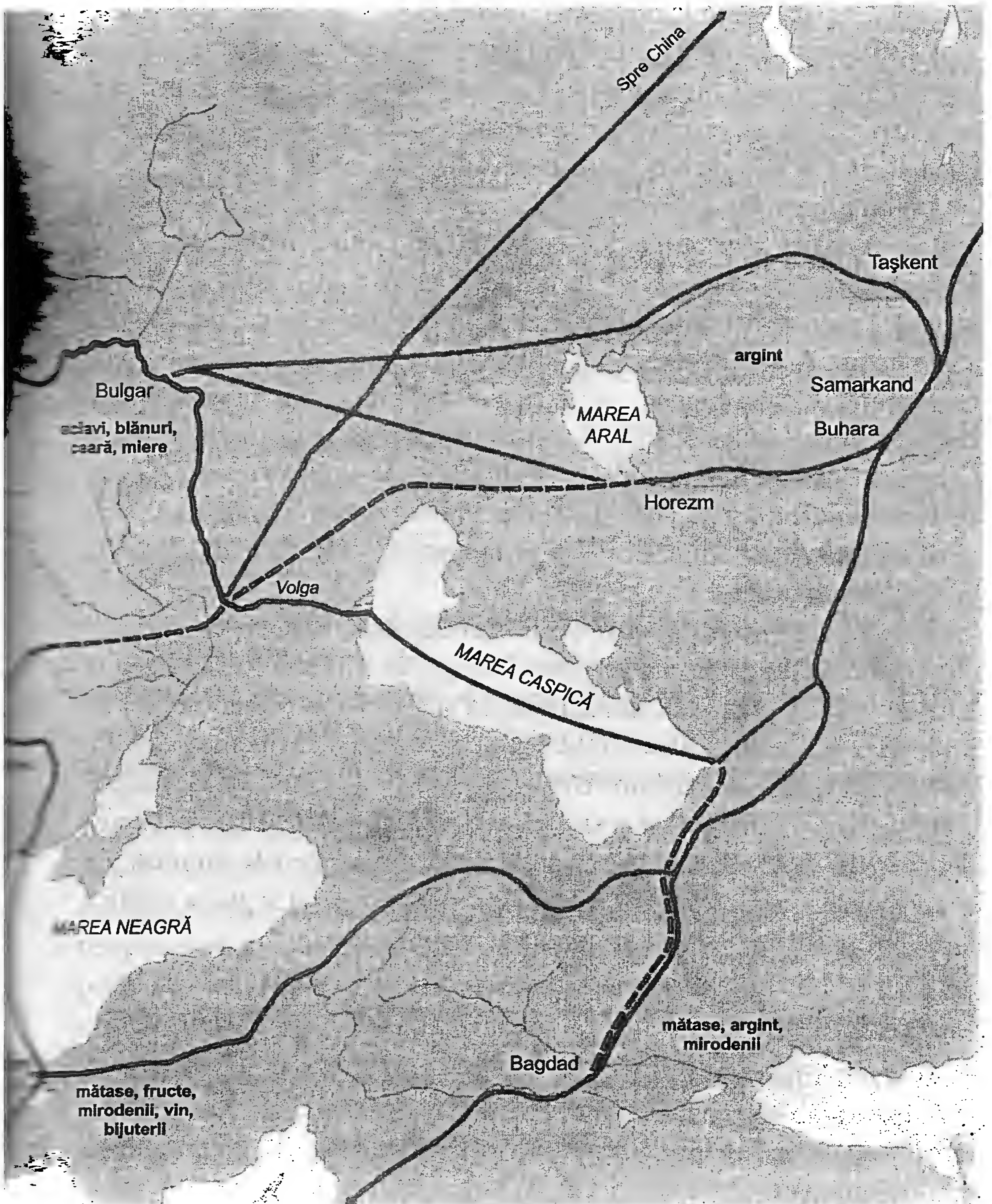
Este cazul să oferim câteva precizări despre ce au fost și ce au făcut cu adevărat vikingii. Subiectul acesta a mai fost abordat de câteva ori, dar, având în vedere că Islanda nu numai că face parte din acest fenomen viking, dar a și contribuit la dezvoltarea sa, nu ni se pare lipsit de rost să spunem câteva cuvinte pe această temă.

Comercianți în primul rând

Vikingii (800-1050) au fost în primul rând **negustători foarte abili** pe care niște împrejurări deosebit de favorabile (dezmembrarea Imperiului carolingian și intervenția arabilor în bazinul mediteranean) i-a transformat în jefuitori și apoi în colonizatori. Ei dispuneau de un mare atu: corabia ale cărei calități nu vor fi niciodată prezentate suficient de mult (se putea deplasa oriunde, era capabilă să înfrunte mările cele mai dificile sau să treacă prin mici cursuri de apă, datorită maniabilității extraordinare și carenei care nu intra mult în apă). Cu un *knörr* nu era posibilă transportarea unor mari cantități de marfă, vasul se preta mai curând la un fel de **comerț de lux**: ambră din Baltica, piei și blănuri din Nord, lemn din esențe valoroase, fildeș, țesături și, nu în ultimul rând, sclavii pe care i-am mai pomenit în acest volum. Vikingii făceau călătorii lungi pe itinerarii precise, cercetate îndelung și marcate din loc în loc de mici așezări cu scop comercial („contoare") pe care le-au înființat de-a lungul timpului și este de presupus că dispuneau, în majoritatea regiunilor pe care le străbăteau, de ceea ce am putea numi „agenți" locali (o dovadă în acest sens este faptul că nu aveau dificultăți de traducere!). Corabia îl face pe viking ceea ce este; fără ea, nici nu ar fi existat. Și în ziua în care acest vas a fost depășit (în special de corabia frizonă), a dispărut din

Această hartă cuprinde principalele itinerarii ale vikingilor, având menționate și mărfurile tranzacționate în fiecare regiune.

Spre China
Taşkent
argint
Samarkand
Buhara
MAREA ARAL
Bulgar
avi, blănuri,
ară, miere
Horezm
Volga
MAREA CASPICĂ
REA NEAGRĂ
mătase, argint, mirodenii
Bagdad
mătase, fructe, mirodenii, vin, bijuterii

istorie și vikingul. Bineînțeles că și multe alte elemente – de ordin istoric, politic mai ales – au contribuit la succesele scandinavilor, dar reușita lor ține în primul rând de valoarea *knörr*-ului.

Itinerarii

Este cunoscută o **rută a Nordului** (*Nordvegr*), care mergea de-a lungul coastelor Norvegiei, ajungând până la Capul Nord și, apoi, la Murmansk și Arhanghelsk; o variantă a acestui traseu exista în interiorul Balticii, în jurul acestei adevărate baze care era insula Gotland.

Un alt **itinerariu, al Vestului** (*Vestrvegr*) ducea către Marea Britanie și apoi, trecând prin insulele Atlanticului de Nord (Orcade, Shetland, Hebride) și cu posibile escale în insula Man, în nord-vestul Scoției, în insulele Feroe ori în nordul Irlandei, se îndrepta către Islanda, Groenlanda și, de ce nu, America. Existau cel puțin două variante importante: una, care ne interesează fiindcă are de a face cu Franța, cobora de-a lungul coastelor Europei Occidentale și se îndrepta către Bizanț prin strâmtoarea Gibraltar (vikingii îi spuneau *Njörvasund*); cea de-a doua variantă cobora pe Rin ajungând astfel până în nordul Italiei, conform unor tradiții de călătorie practicate deja de cimbri și de teutoni – care erau danezi –, la începutul erei noastre.

Mai exista o **rută a Estului** (*Austrvegr*), din rațiuni de neînțeles deseori neglijată de către istorici. Ea pornea din golful Finlandei și ajungea la Bizanț, trecând prin nenumăratele lacuri și fluvii ale Rusiei. Se știe că vikingii care practicau această rută, numiți „varegi”, au întemeiat Rusia, care le datorează chiar și numele (varegii erau numiți „rus” de către slavi, arabi și grecii din Bizanț). Acest itinerariu răsăritean este demn de interes deoarece el intersectează în cel puțin două puncte marile drumuri ale caravanelor care porneau din Orientul Îndepărtat și astfel ar putea justifica unele influențe de netăgăduit între aceste civilizații.

Comerț sau jaf?

Acestor maeștri ai negoțului nu le-a trebuit mult timp până să descopere slăbiciunea diverselor state prin care călătoreau. Au constatat repede, de pildă, superioritatea paloșului cu dublu tăiș și a toporului față de interminabilele și deseori vanele negocieri pe care le purtau. Erau

perfect informați și au știut să ducă un adevărat **război psihologic** în care implicau populații întregi. De acest lucru depun mărturie – una patetică și plină de exagerări – clericii (aproape în toate cazurile!) care au scris despre „pirații Nordului" și care erau în același timp țintele de predilecție ale vikingilor și singurii care știau să scrie în acea epocă. Dar, deși nu dorim să-i prezentăm ca pe niște comercianți cinstiți care ofereau mărfuri „exotice", nu trebuie nici să-i vedem ca pe niște războinici invincibili, supraoameni înfricoșători, demoni ai lui Satan sosiți în Occident pentru a-i pedepsi pe localnicii păcătoși și sub multe alte înfățișări terifiante care au alimentat spaimele noastre populare timp de mai bine de un mileniu. Să ne gândim, de pildă, la faptul că nu erau numeroși; vom înțelege astfel că nu au putut niciodată să formeze armate mari. De fiecare dată când au fost nevoiți să lupte în spațiu deschis, în bătălii de mare amploare, au fost înfrânți. Și peste tot unde au întâmpinat o rezistență puternică și bine organizată (ca în Anglia de sud a lui Alfred cel Mare de Wessex), n-au insistat și au ales căi de înavuțire mai pașnice decât jaful. Am mai afirmat acest lucru: **singurul lor interes veritabil era înavuțirea** și aceasta prin orice mijloc posibil, inclusiv prin jaf.

Cele patru faze ale fenomenului viking

1. Într-o **primă perioadă (aproximativ 800-850)**, fenomenul viking se organizează și, analizând circumstanțele, descoperă posibilitățile care li se oferă. Călătoriile în scop comercial sunt completate de atacuri sporadice. Vechile obiceiuri legate de practicarea negoțului sunt treptat înlocuite de sesizarea extremei vulnerabilități a anumitor regiuni și state.

2. Apoi (**în intervalul 850-900**), atingându-se conștientizarea situației, a posibilităților, **mișcarea se organizează**, vikingii trec la adevărate raiduri conduse de șefi numiți și „regi ai mărilor" (*soekonungar*); ele s-au desfășurat pe aproape toate itinerariile mai sus amintite. În același timp – **și deoarece pofta de câștig este cauza esențială a acestor atacuri** – vikingii nu au neglijat nici vocația lor de comercianți și, de îndată ce situația nu mai le era favorabilă, s-au întors la negoț ori s-au transformat în mercenari. Aceasta este epoca „de aur" a vikingilor, așa cum au fost ei văzuți de Occidentul îngrozit și cum i-au descris pentru posteritate clericii: ei nu au ezitat să asedieze localități importante (Parisul, în anul 885, dar fără a repurta victoria),

dar cel mai mult au practicat tactica loviturilor rapide, a raidurilor în stil comando (*strandhögg*, atac aproape de țărm, pentru a pune mâna cât mai repede pe oameni și pe bunuri) și, în general, s-au infiltrat peste tot cu ajutorul *knörr*-ului. Această tactică a raidului a înspăimântat Occidentul, iar groaza, răspândită cu abilitate chiar de către vikingi, s-a transformat repede într-un adevărat război psihologic care „condiționa" victimele: raidul pornea de obicei dintr-o insulă la malul căreia fusese ancorată corabia și avea drept țintă un loc în același timp bogat și lipsit de apărare (biserică, abație, mânăstire, oraș deschis în timpul unei zile de bâlci etc.); jaful sistematic era urmat de incendierea locului atacat, un act considerat sacrilegiu (vikingii au fost marii incendiatori ai Occidentului), de retragerea rapidă către baza acțiunii, reîmbarcare în grabă și ieșirea în largul mării, în așteptarea unei noi oportunități. Toate acestea se întâmplau înainte ca acea comunitate atacată să aibă măcar timpul necesar pentru a se organiza în ideea unei rezistențe. Nu trebuie uitat faptul că succesul unor asemenea raiduri se datorează în primul rând incapacității adeversarului de a organiza o apărare eficientă (incapacitate explicată de cauze diverse).

3. Atunci când Occidentul a înțeles pericolul și s-a organizat pentru a putea face față atacurilor, raidurile au devenit mai rare și vikingii nu au persistat în atitudinea agresivă decât în cazurile în care rezistența slabă, de cele mai multe ori din pricina unor suverani ezitanți precum englezul Aethelread cel Nehotărât sau francezul Carol cel Simplu; de la aceștia au obținut răscumpărări (*danegeld*, bani pentru „danezi", căci sub acest nume erau în mod greșit cunoscuți toți vikingii: aceștia din urmă au fost norvegieni, suedezi și danezi, iar islandezii nu au ezitat să li se alăture, căci noțiunea de naționalitate nu avea mare importanță în acea epocă). În alte locuri, **vikingii au încercat** (în intervalul de timp dintre ultimul sfert al secolului IX și anul 980) **să se stabilească definitiv**, să colonizeze teritorii mai bogate și mai primitoare decât ale lor. Și-au realizat acest lucru în Danelaw (în jurul York-ului, în Anglia), în Normandia franceză (începând cu anul 912), în sudul Irlandei și în Rusia (unde au întemeiat principate, Hólmgardr, adică Novgorod, Koenugardr – Kiev). Cine studiază acest proces rămâne uimit constatând **rapiditatea și profunzimea cu care acești scandinavi au fost asimilați în teritoriile în care s-au stabilit:** în cel mult două, trei generații, nu mai avem de a face cu

Iată cum arăta un negutător viking: în mâna stângă, un cântar pentru argint, iar la picioare, un balot cu blănuri de vânzare.

danezi, norvegieni ori suedezi, ci cu englezi, francezi (normanzi), slavi etc. Iar în locurile în care nu găsesc teritorii ocupate, pentru a putea imigra, pur și simplu descoperă noi regiuni și le colonizează. Din acest motiv este importantă pentru noi această a treia fază a fenomenului viking, căci în ea este plasată descoperirea și colonizarea Islandei, precum și cea a Groenlandei, proces integrat istoriei vikingilor. Să ne amintim că Islanda a fost colonizată între anii 874 și 930, adică exact în mijlocul fazei de care ne ocupăm în aceste pagini.

Islanda este în același timp un efect al acestei uimitoare istorii și parte activă în desfășurarea sa. **Această țară s-a născut efectiv din fenomenul viking.** Nu putem face abstracție de acest lucru dacă dorim să înțelegem ceva din existența sa. Și la nivel invidual este un aspect important, căci caracteristicile lumii vikingilor au fost poate o parte din formarea tinerilor islandezi care plecau *í víkingu* (în expediție viking) ca într-o inițiere. De aceea este banală menționarea, într-o saga din acelea numite „ale islandezilor", a câte unui *bóndi* în devenire care se îmbarcă pentru a urma ruta Vestului sau pe cea a Estului, având, bineînțeles, scopuri războinice, dar dorind în primul rând să se îmbogățească, și asta prin orice mijloc posibil. Din această călătorie el se întoarce cu faimă – una dintre valorile pe care acest univers le-a prețuit înaintea tuturor celorlalte – și bogat.

4. Pentru a încheia acest subiect, să mai spunem că o **a patra fază (între anii 980 și 1050)** va aduce o clară decădere a fenomenului viking. Ea corespunde oarecum imaginii foarte răspândite și cu totul false pe

care tradiția a păstrat-o despre vikingi. Doi regi danezi (Sveinn Tjuguskegg și fiul său Knútr cel Mare) și doi aventurieri (de mare anvergură) suedezi (Ingvarr cel mult umblat și Freysteinn) au organizat adevărate armate (în măsura în care țările scandinave, slab populate, erau capabile de așa ceva). Primii doi intenționau să obțină hegemonia asupra întregului Nord, Marea Britanie fiind inclusă, iar ultimii doi, mult mai renumiți în legende, pentru a cuceri nu se știe ce teritorii din Asia. Ambele încercări au eșuat.

Iată, un viking luptând. Acest desen și cel de la pagina precedentă sunt în spiritul descoperirilor arheologice.

În jurul anului 1050, deci, asistăm la sfârșitul fenomenului viking. Cauzele au fost multiple: să reținem faptul că biserica, prezentă în întreaga Scandinavie după anul 1000, a interzis în mod radical comerțul cu sclavi, iar acesta constituia una dintre resursele economice fundamentale ale vikingilor. Tot biserica a stimulat formarea unor state puternice, centralizate, care nu le puteau conveni „regișorilor" sau conducătorilor locali scandinavi.

Vorbeam mai sus despre comerțul practicat de islandezi. Această activitate făcea parte din ocupațiile de bază ale vikingului și a fost un element important al formării, timp de două secole și jumătate, a personalității sale. La o primă analiză, comerțul ajunge pentru a explica fenomenul islandez. Și dacă am amânat până la acest capitol prezentarea „piraților Nordului", este deoarece suntem de părere că a vorbi despre ei în contextul mai larg al activităților comerciale este foarte potrivit. O frază dintr-o saga „regală„ ne vorbește despre un scandinav al epocii: era ***stundum í kaupferdum en stundum í víkingu***, **în același timp în călătorie de afaceri și în expediție vikingă**, expresie care nu are decât un singur defect, acela de a introduce o distincție falsă între cele două activități, căci „expediția de tip viking" însemna și comerț.

Obiectele comerțului

Dar în ce constau exact activitățile mercantile ale islandezului plecat *útan*, adică în străinătate? El vindea *vadmál*, acea țesătură de lână, groasă și de culoare închisă, care era fabricată, în lungile nopți de iarnă, atât de bărbați cât și de către femei, pe celebrul război de țesut vertical. *Vadmál*-ul avea multe calități: plăcut la purtat, ușor dar și călduros, impermeabil... Islandezul care se îmbarca nu uita să ia cu el baloturi uriașe de *vadmál*, pește uscat și, probabil, fildeș de morsă. Acestea erau mărfurile cu care făcea troc în Europa Occidentală sau în răsăritul continentului. Avem câteva exemple de islandezi cărora le era familiară ruta de est, cea care ducea la Bizanț pornind din locul pe care astăzi se află orașul Sankt Petersburg și străbătând lacurile și fluviile ruse. Dar trocul se făcea într-o mai mare măsură cu lumea anglo-saxonă și, bineînțeles, cu Norvegia. Din aceste călătorii islandezul se întorcea acasă cu miere, cereale, malț (necesar fabricării berii, această băutură de nelipsit la orice festivitate), lemn pentru construcții, gudron, îmbrăcăminte...

Activitățile de tip comercial aveau un rol important și **în interiorul Islandei**, fiind esențiale în cadrul relațiilor publice. Existau două porturi în care tranzacțiile aveau mare amploare, unul în nord, Gásir, și unul în sud, Eyrar. Multe dintre izvoarele noastre le descriu în culori frumoase, vorbind despre viața animată de acolo. Orice corabie sosită din străinătate stârnea interesul, fie numai și datorită încărcăturii pe care o transporta. Un obicei destul de vechi era ca șeful districtului sau unul dintre oamenii importanți ai regiunii să inspecteze personal încărcătura și să fixexe un preț pentru mărfurile aduse pe corabie. Iată, bineînțeles, un alt subiect de dispute...

Islandezului i se potrivește atât termenul de *farmadr*, care înseamnă „călător", cât și cel de *kaupmadr*, poate mai adecvat, verbul *kaupa* referindu-se la realizarea unor tranzacții comerciale, presupunând vânzarea și cumpărarea de bunuri. Concluzia e simplă: **vikingul, implicit și islandezul secolelor IX-X, călătoreau pentru a face comerț**. Nu este de mirare, deci, nici faptul că același islandez – și, în general, scandinavul din perioada Evului Mediu – era un om mai curând zgârcit, lacom la câștig și foarte vorbăreț, amator de discuții interminabile, acestea provenind din gustul său pentru detaliu și polemică în domeniul dreptului.

Am insistat asupra problemelor comerțului pentru că era cazul să demonstrăm falsitatea unei idei preconcepute în virtutea căreia această civilizație nordică ar fi presupus exaltarea forței, afirmarea orgolioasă a unei masculinități agresive. Asemenea fantezii au făcut mult rău studiului lumii scandinave. Chiar dacă sună paradoxal, **idealul islandezului de rând era pacea (*fridr*)**. Dacă în aceste pagini am insistat asupra permanentei încercări a acestei civilizații de a realiza un echilibru între forțe antagonice (tendință definitorie pentru istoria Islandei independente) este deoarece aceasta era condiția *sine qua non* a activităților mercantile caracteristice acestei societăți. Și o ultimă remarcă: în islandeză, „război" se numește *úfridr*, „non-pace". Nu există termen pozitiv pentru această noțiune!

MONEDA ȘI UNITĂȚILE DE MĂSURĂ

În acest domeniu este nevoie de multă precauție și trebuie evitate afirmațiile categorice. Aceasta în primul rând deoarece sistemul își are originile în cultura germanică în ansamblul său și, în al doilea rând, din pricina faptului că informațiile noastre variază în funcție de izvoare și de epocă. Iată un exemplu: se pare că la vechii germani **cifra cinci** ar fi fost cea mai importantă și că termenul *hundrad* („o sută", vezi cuvântul englez *hundred* și germanicul *hundert*) s-ar referi la 100... Dar tot *hundrad* se referă la ceea ce s-a numit „marea sută" germanică, adică 120! Textele fac distincția între *tólfroett hundrad* (o sută numărată din doisprezece în doisprezece) și *tíroett hundrad* (o sută numărată din zece în zece). Iar *tígr* nu semnifică decât zece.

În legătură cu unitățile de măsură, cel mai simplu ar fi să pornim de la *vadmál*, țesătura despre care am mai vorbit: ea se măsura în *alin*, o lungime de braț măsurată de la cot până la vârful degetului mare. Aceasta corespunde unei jumătăți de yard englezesc. Aceasta era **unitatea de preț** cea mai frecvent practicată. Dublul unui *alin* se numea *stika*, iar triplul său era echivalentul unei uncii (despre care vom vorbi mai jos). Șase *alin* echivalau cu un *eyrir* (o uncie, la plural *aurar*, în limbile scandinave moderne, *öre*). Un alt criteriu de referință pentru preț era argintul (*silfr*) și aici interveneau considerații legate de greutate. Existau și mai multe feluri de argint, în funcție de gradul de puritate al acestui metal: *lögsifr* era argintul „legal", etalonul cel mai răspândit, *gangsilfr* – argint de rând,

brennt silfr – argint „ars”, adică purificat, *skírt silfr* – argint pur, rar, *blásilfr* – argint albastru, de slabă calitate, care nu are decât o treime din valoarea celui pur.

Mai exista un criteriu de stabilire a prețului: valoarea convenită a unei vaci, *kúgildi*. Se pare că era un etalon foarte important, dar nu avem suficiente date pentru a face considerații asupra sa și pentru a stabili care ar fi echivalentul său modern.

Printre **unitățile de măsură ale lungimii**, vom menționa *spönn*-ul, distanța dintre degetul mare și cel mijlociu, piciorul (*fótr*), *fadm*-ul (de aici vine cuvântul englez *fathom*) care echivala probabil cu o lungime de aproximativ doi metri.

Cât despre **greutate**, un *fjórdungr* însemna zece livre, un *mörk* (vezi cuvântul francez *marc*) era o jumătate de livră, deci a douăzecea parte a unui *fjórdungr*. Dacă suntem de acord cu Jón Jóhanesson, care afirmă că o uncie reprezenta aproximativ 27 de grame, un *mörk* ar reprezenta echivalentul a 216 grame. Iar 80 de *mörk* înseamnă un *voett*. Faptul că acești termeni sunt folosiți atât ca unități de măsură pentru greutate cât și ca etaloane ale valorii nu simplifică deloc analiza noastră și e firesc să concluzionăm că acest subiect se află într-o adevărată anarhie! Impresia aceasta exista și în epoca pe care o studiem, dovadă este o remarcă dintr-o saga a episcopilor, în care oamenii se plângeau de imprecizia termenului *alin*. Și, fapt destul de straniu, referințele la aur sunt destul de rare. Cel mult putem afirma că într-o epocă relativ recentă (sfârșitul secolului al XVIII-lea), raportul dintre argint și aur era de unu la opt.

Să nu uităm unitățile de măsură referitoare la **volum**: un *sáld* era folosit în cazul cerealelor și valora șase *moelar*, dar nu putem da mai multe detalii.

Nu este cazul să ne gândim că acești oameni nu știau să numere sau că preocupările legate de unitățile de măsură nu-i caracterizau, singura problemă este că informațiile de care dispunem sunt contradictorii. Se pare că a fost nevoie de influența bisericii pentru ca o unitate să apară în acest domeniu.

OMUL ISLANDEZ

IV

TIMPUL

Nu trebuie să proiectăm asupra islandezului medieval obiceiurile cu care suntem deprinși din propriul nostru trecut. Dacă viața sa de zi cu zi nu ne șochează, în ciuda unor tradiții imemoriale care nu seamănă cu ale noastre, atitudinea sa față de morală și de religie, oricât de străină ni s-ar putea părea, poate fi lămurită mulțumitor. Dar incredibilele sale reușite în domeniul literar (în cel artistic, în general) sunt de-a dreptul uimitoare. E suficient să spunem că „miracolul islandez" a dăruit Occidentului trei mari valori ale Evului Mediu: Edda, poezia scaldică și saga.

Scurtă digresiune pe tema izvoarelor noastre

Această paranteză pe care o facem pentru prima dată (dar nu și ultima, căci vom reveni asupra subiectului) este de o importanță capitală. **Tot ceea ce putem afla despre Islanda medievală și chiar despre Scandinavia în ansamblul său se datorează clericilor creștini:** înainte de creștinarea întregii Scandinavii (care a avut loc, conform unei uniformități remarcabile, în jurul anului 1000), rarele documnete de care dispunem nu ne permit formarea unei opinii precise asupra originilor acestei culturi. Această afirmație este cu atât mai adevărată în cazul Islandei, țară „fără trecut". De aceea efortul constant și deseori foarte migălos pe care trebuie să-l depună cercetătorul este de a-și imagina **care a putut fi substratul pe care s-a grefat aportul bisericii.** Am prezentat pe scurt unitățile de măsură și cititorul nu și-a putut probabil stăpâni nemulțumirea constatând confuziile atât de frecvente pe care le-am evocat în capitolul respectiv și, de asemenea, față de referințele „occidentale" implicate de folosirea unor termeni. Această atitudine este valabilă în aproape toate domeniile. **Toate documentele islandeze vechi seamănă cu niște palimpseste**, trebuie șters primul scris, reprezentat

de aportul continental, creștin, pentru a ajunge la străvechea autenticitate scandinavă (germanică). Acest lucru se aplică operelor propriu-zis literare, dar putem afirma fără riscul de a greși că această asemănare este valabilă în orice domeniu, mai ales în cele abstracte.

Un exemplu: această cultură nu avea o concepție „creștină" despre moarte. Decesul nu era considerat nici un deznodământ brutal și definitiv, nici o încercare necesară. De altfel, asupra acestui domeniu biserica a întâmpinat ceva dificultăți în a-și impune punctul de vedere. Moartea era văzută doar ca o schimbare de stare, care nu avea nevoie nici de comentarii speciale, nici de patetismul plângerii. *Eitt sinn skal hverr deyja*: într-o zi oricine trebuie să moară. Această propoziție revine ca un laitmotiv în textele noastre. Și iată o altă cugetare asupra acestui subiect: nu trăiești nici măcar o seară după ce „Norne"-le au dat sentința („Norne" erau divinitățile Destinului). În aceste condiții, nu poate fi făcută distincția între un trecut în care putem anticipa viitorul și un viitor în care ne putem aminti trecutul. Spre exemplu, ciclul poemelor eroice *Edda*, în care perosnajul principal este Sigurdr (Siegfried) Fáfnisbani, seamănă cu o tapiserie, iar spectatorul ei poate urmări simultan toate fazele povestirii. Orice saga islandeză are, bineînțeles, o dinamică narativă, dar una care nu corespunde obiceiurilor noastre, ea are un mod de percepție a timpului ce ilustrează un proverb binecunoscut în Nord: copilul este tatăl bărbatului.

CALENDARUL

Nu avem de a face cu un subiect ușor, căci concepția despre timp și maniera în care acesta este trăit sunt diferite în funcție de cultură și de epocă. Chiar pornind de la simplul nivel lingvistic ne putem da seama că islandeza veche nu beneficia de diversitatea și bogăția de expresii legate de timp pe care le cunoaște, de pildă, franceza. Un prezent deseori atemporal, un imperfect, cărora li se poate adăuga, la limită, un viitor de natură perifrastică, iată tot ce cuprinde această limbă înainte de apariția creștinismului și a textelor sale. Lipsa de importanță cu care este tratat timpul se vede și în *Völuspá* din „Edda poetică": în acest grandios poem dantesc, o clarvăzătoare trasează istoria mitică a lumii, a zeilor și a

oamenilor și combină cu o totală dezinvoltură prezentul, trecutul și viitorul. Prima impresia pe care o avem în urma lecturii este cea a unei clipe **uriașe, înghețate**. Este limpede că în Islanda, ca peste tot, ivirea Bisericii și aculturația pe care aceasta a adus-o cu sine sunt la originea unei viziuni asupra timpului apropiată de cea modernă.

Iernile și nopțile

În Islanda **timpul nu se măsura în ani și zile, ci în ierni și nopți.** Nu se spunea deci „avea optsprezece ani", ci „avea optsprezece ierni"; în loc de „a lipsit trei zile", „a lipsit trei nopți". De fapt, **anul nu cunoștea decât două anotimpuri, vara** (*sumar*), foarte scurtă, **și iarna** (*vetr*), foarte lungă. Limba dispunea de doi termeni pentru celelalte două anotimpuri, *vár* pentru primăvară și *haust* pentru toamnă, dar nu ele nu intrau în calculul temporal. Este interesant, de altfel, de remarcat că *haust* semnifica și vremea recoltelor. Din toate acestea se poate deduce că tinerețea ori bătrânețea, deși erau conștientizate, nu aveau o valoare determinată. În acest sens, referințele se fac la forța fizică, întreagă la tânăr și diminuată la vârstnic, dar nu exista un conflict al generațiilor și cursul existenței se înscrie, în mod natural, într-o mișcare aproape statică, el evocă acea tapiserie mai-sus pomenită, în care totalitatea este percepută dintr-o dată. „Iarnă" și „noapte" nu au nici o conotație peiorativă: experiența practică, valoarea fundamentală a acestui univers, dovedește că, într-o proporție uriașă, cugetarea nu trecea dincolo de – sau, mai bine zis –, nu era interesată de asemenea considerații.

Numele lunilor

În ceea ce privește **lunile anului**, situația este și mai complexă. Beneficiem, bineînțeles, de texte care menționează cele douăsprezece nume ale lunilor (deși în unele cazuri fie una dintre acestea reprezintă două dintre lunile noastre, fie două luni islandeze acoperă o singură lună a calendarului nostru), dar influențele latine sunt evidente și trebuie să ținem seama de ele. În schimb, izvoarele cele mai sigure ne oferă numele lunilor iernii și acestea ar fi *gormánadr* (*mánadr* înseamnă „lună"), *ýlir*, *jólmánadr* (*jól* este sărbătoarea solstițiului de iarnă, Crăciunul nostru)

sau *mörsugr*, *thorri*, *gói*, *einmánadr*. Nu aflăm'mare lucru din aceste denumiri, în afara faptului că *gói* și *thorri* s-ar putea referi la niște divinități ale fertilității-fecundității din epoca păgână. Semestrul de vară, după *Grágás* (acesta este principalul cod de legi islandez, redactat în secolul al XIII-lea), ar cuprinde următoarele luni, în funcție de tipul de muncă (*önn*) a sezonului respectiv: *várönn* (munca de primăvară), *löggardsönn* (munca la garduri, perioadă care, după calculele noastre, dura două luni), *heyönn* (munca la fân, care ținea și ea două luni, numită și *tvímánadr*, lună dublă, care pare autentică), *gardlaggsönn* (munca la gardurile vii, tot de două luni). Dar aceste nume, cu unele excepții, par prea literare pentru a fi reflectat o realitate trăită. În concluzie, putem propune acest tabel ipotetic:

Ianuarie – *thorri*	Iulie și august – *heyönn*
Februarie – *gói*	Septembrie – *tvímánadr*
Martie – *einmánadr*	Octombrie – *tvímanádr* sau *gormánadr*
Aprilie – *várönn*	Noiembrie – *gardlaggsönn* sau *ýlir*
Mai și iunie – *löggardsönn*	Decembrie – *jólmánadr* sau *mörsúgr*

Numele zilelor

Nici în acest domeniu situația nu este cu mult mai clară. Aici, în mod cert, **influența bisericii a fost determinantă.** Cunoaștem reacția sfântului episcop Jón Ögmundarson din Holar, care s-a arătat indignat de numele păgâne pe care le purtau zilele săptămânii în islandeză. Critica sa a avut efect, căci textele de care dispunem cuprind nume adaptate ale zilelor, în care fondul păgân a fost „neutralizat". Așa cum am mai afirmat, deși nu avem certitudinea acestui fapt, se pare că săptămâna vechilor germani nu cuprindea decât cinci zile. În epoca islandeză, avem de a face deja cu șapte zile, ca peste tot în Occident. Este evident, așa cum am văzut în reacția vehementă a unui episcop la adresa numelor păgâne ale zilelor, că **biserica a sugerat și a impus numele.** Există astfel *mánadagr* (ziua Lunii, luni, deși termenul *Máni*, Luna, e posibil să se fi referit la o creatură supranaturală a credinței păgâne), la concurență cu *annardagr* (ziua a doua, căci prima era duminica), *tý(r)sdagr* (marți, ziua lui Týr, un zeu important), numită și *thridjudagr* (ziua a treia), *ódinsdagr* (miercuri, ziua lui Ódinn, zeul cel mai important conform unor surse care e posibil să fi avut contact

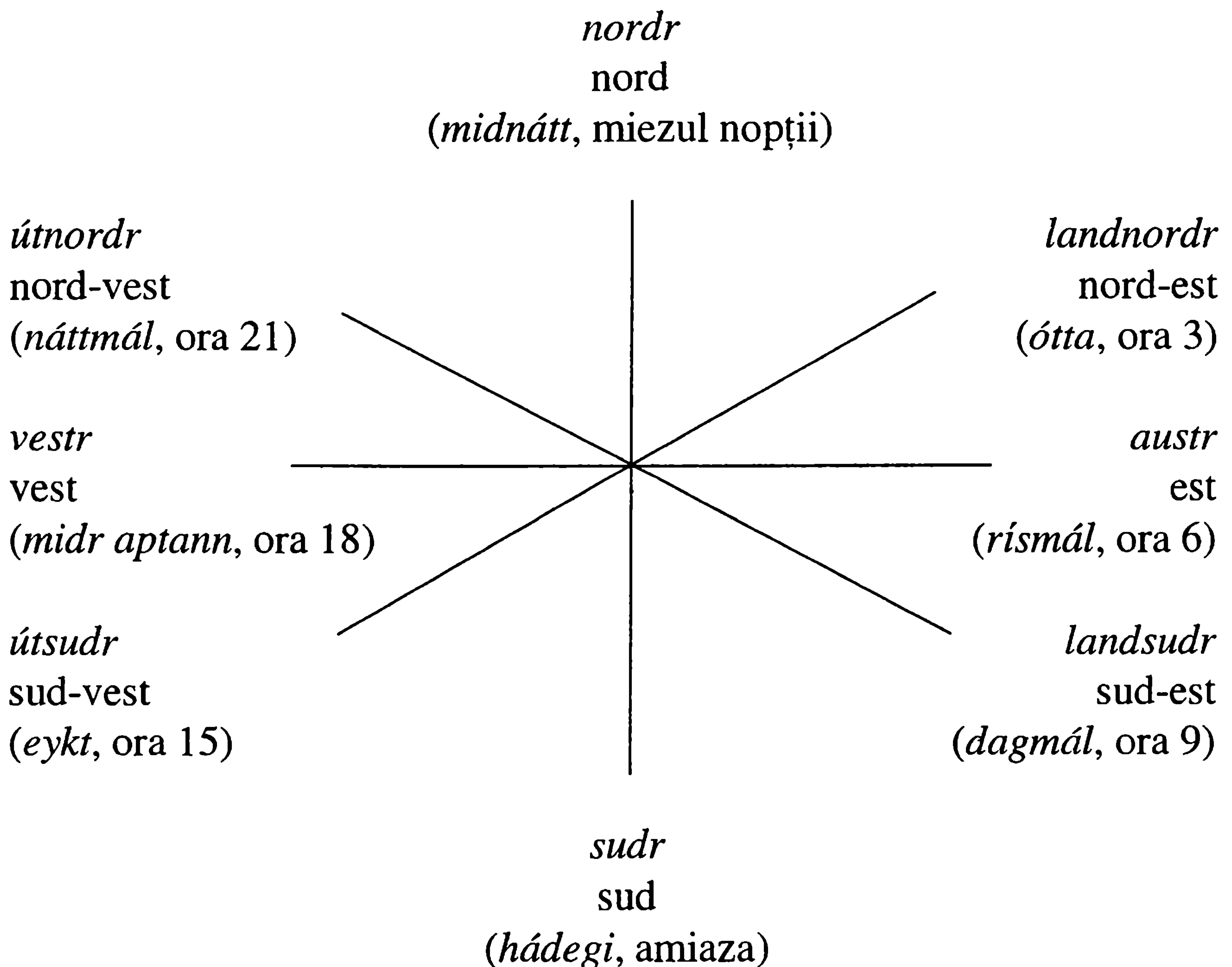
cu epoca păgână; atributele sale îl aseamănă întrucâtva cu Mercur, așa încât ar fi poate corect să citim în acest nume de zi un paralelism între ziua lui Ódinn și ziua lui Mercur, miercuri, aplicând o *interpretatio latina* subiectului). Numele acestei zile a fost înlocuit cu *mídvikudagr* (ziua mijlocului de săptămână). Urmează *thórsdagr* (joi, ziua lui Thórr, cel mai popular dintre zeii nordici), denumire care a fost înlocuită de *fimmtudagr*, ziua a cincea. Vinerea era *frjádagr* (ziua lui Frigg, una dintre cele mai importante zeițe ale panteonului păgân), dar mai frecvent e întâlnită ca *föstudagr* (ziua postului, a abstinenței). Sâmbăta se numea *laugardagr* sau *thváttdagr* (ziua curățeniei, în care se spală, ambele cuvinte având aceeași semnificație). Duminica era *sunnudagr* (ziua Soarelui), înlocuită rapid de numele *dróttinsdagr* (ziua Domnului). Deci:

	Epoca păgână?	Epoca creștină
Duminică	*sunnudagr*	*dróttinsdagr*
Luni	*mánadagr*	*annardagr* (rar folosit)
Marți	*týsdagr*	*thridjudagr*
Miercuri	*ódinsdagr*	*midvikudagr*
Joi	*thórsdagr*	*fimmtudagr*
Vineri	*frjádagr*	*föstudagr*
Sâmbătă	*laugardagr/thváttdagr*	*laugardagr/thváttdagr*

Cine cunoaște engleza sau germana a sesizat cu siguranță asemănările dintre numele islandeze de mai sus și cele din aceste limbi. O remarcă se impune și ea va fi reluată în momentul în care vom vorbi despre religie (cf. Convertirea la creștinism, cap. 5): persistența elementelor păgâne nu este atât de relevantă precum ne-am fi așteptat într-o lume care și-a păstrat cu sfințenie tradițiile.

Pentru a completa acest tablou nu ne mai rămâne decât să vedem cum numărau islandezii **orele**. Preluăm observațiile de mai jos dintr-un studiu al lui E.V. Gordon. Islandezii se foloseau de pozițiile Soarelui, iar aceasta înseamnă că existau diferențe semnificative, de până la o oră, între semnficațiile unui anumit moment al zilei, în funcție de anotimp. Diagrama ce urmează ne va da o idee despre acest subiect. *Rísmál* (ora trezirii) era între ora cinci și șase, *dagmál* („ora zilei") era ora mesei de dimineață și coincide cu intervalul 8.30-9.30, *hádegi* era amiaza, la ora 12 (îi corepunde *midnátt*, miezul nopții), *eykt* se întindea între 14.30 și

15.30, *mid aptann* era „mijlocul serii", între 6 și 7, *náttmál* („ora nopții", a mesei de seară), la 9, iar lui *ótta* îi corespundea ora trei dimineața. Ni s-a părut interesant să adăugăm diagramei următoare poziționarea punctelor cardinale și numele lor:

Să repetăm că nu trebuie să uităm faptul că în Islanda nopțile sunt foarte scurte pe timpul verii – până aproape de dispariție – și foarte lungi – până la noaptea totală – în perioada iernii. Și deoarece iarna este mult mai lungă decât vara, timpul este măsurat în nopți și ierni.

O ZI DIN VIAȚA UNUI ISLANDEZ

Insistăm asupra percepției timpului căci suntem de părere că și aici se vede geniul poporului islandez. Să încercăm să ne imaginăm o zi tipică a unui *bóndi*, cu toate activitățile sale obișnuite:

– la cinci dimineața, conform modului nostru de a calcula timpul, *bóndi*-ul nostru a plecat să aducă pietre pentru repararea drumului care duce la ferma sa, drum stricat de o banală alunecare de teren;

– în jurul orei nouă, el reușeste să-și vindece vaca rănită la picior;

– o oră mai târziu, cosește fânul, activitate esențială în această țară de crescători de animale. Această muncă era foarte importantă și, în același timp, foarte dificilă din pricina vântului și ploilor foarte frecvente (fânul risca să mucegăiască). Cositul era o ocupație curentă, care aproape că dădea ritmul vieții de zi cu zi;

– pe la amiază, el încearcă să împace doi adversari a căror ceartă riscă să degenereze în încăierare. Ei trebuie potoliți, căci altfel saga va consemna morți și procese interminabile;

– în jurul orei trei, *bóndi*-ul nostru sculptează cu drag părțile din lemn ale saniei sale, de care va avea nevoie pentru a merge la înmormântarea unchiului său, undeva la două zile distanță;

– la ora cinci mulge vacile și în același timp își sfătuiește fiul, care e la vârsta sângelui fierbinte, să nu mai fie atât de interesat de fiica vecinului, care pe de o parte e prea tânără, pe de alta nu ar reprezenta o partidă onorabilă pentru familie;

– pe la ora șase, dacă suntem în luna iunie, el reface pavajul curții din ferma sa, care fusese aproape distrus de ultima inundație provocată de fluviul din apropiere; dacă e iarnă, înseamnă că s-a întors de mult în *skáli*-ul său (clădirea cea mai importantă din cadrul unei ferme) și sculptează o bucată de fildeș de morsă pentru a face din el un foarte frumos mâner de cuțit;

– la ora șapte mănâncă o bucată mare de pește;

– o oră mai târziu țese *vadmál*;

– începând cu ora nouă, ascultă versurile unui scald în trecere pe la gospodăria sa (majoritatea scalzilor călătoreau foarte mult); poezia este foarte sofisticat elaborată, dar el o înțelege după puțin timp de gândire;

– înainte să se culce, pe la ora zece, are o lungă discuție cu vărul său Vilhjálmr, care s-a întors de curând din Arabia și are multe de povestit din această călătorie; apoi este în pat, alături de tânăra sa soție, căreia i-a rezervat cele mai frumoase clipe ale zilei.

VÂRSTELE VIEȚII ȘI MARILE RITURI DE TRECERE

Personaj care trăia în cadrul destul de strâmt al familiei sau al clanului său, islandezul acorda o mare importanță riturilor de trecere: nașterea, nunta (în special nunta) și înmormântarea. Scopul ocult al acestor gesturi importante este acela de a demonstra lipsa de sens a noțiunii de singurătate, indiferent dacă este vorba despre intrarea într-un context fără îndoială religios și cu siguranță dominat de Destin (nașterea), despre un cult al familiei atestat dintotdeauna la popoarele germanice sau de o celebrare a strămoșilor, aceasta din urmă constituind probabil începutul religiei păgâne.

Câteva cuvinte necesare despre izvoarele noastre

În acest subcapitol am atins un subiect care este în același timp simplu și delicat. Simplu deoarece este de la sine înțeles că în Islanda, ca și oriunde în altă parte, nașterea, nunta și decesul erau date de o importanță uriașă și că trebuie acordată mare atenție unor gesturi sau unor rituri care au avut un sens uneori foarte elocvent. Aici ca peste tot, trecerea de la copilărie la vârsta adultă sau cea de la condiția de celibatar la cea de bărbat însurat și cap al familiei nu se pot face fără ceremonii.

Dar este un subiect delicat pentru că va trebui să abordăm direct problema cea mai spinoasă pe care o pune studiul civilizației și culturii islandeze (și scandinave în general). O vom aborda în termeni clari și vom sublinia faptul că ne vom întâlni în permanență cu această problemă.

Ea se referă în mod esențial la **izvoare**. Pentru a cunoaște cultura islandeză medievală, dispunem, în mare, de două feluri de informații: cele pe care ni le furnizează arheologia, disciplină care trebuie să fie prima noastră referință și ale cărei date trebuie să le considerăm de cea mai mare importanță; mai beneficiem de informațiile oferite de texte, acestea din urmă fiind foarte numeroase și extrem de diverse.

Necazul este că... **dovezile arheologice nu sunt prea multe.** Explicațiile sunt diverse, prima fiind faptul că cea mai mare parte a materialului pe care ar trebui să-l studiem este făcut din lemn, iar acesta nu a rezistat

uzurii date de trecerea timpului. Am mai afirmat de nenumărate ori faptul că piatra era foarte rară în Islanda și din această pricină nu avem prea multe monumente demne de interes. Obiecte din lemn, țesături de toate felurile, rare fragmente de metal, cam puțin pentru a ne putea permite tragerea unor concluzii clare despre cultura căreia îi aparțin. Un exemplu banal: inscripțiile runice reprezintă unul dintre puținii martori ai epocii vikingilor, ele fiind, în general, chiar realizate de acești oameni. Runele din *futhark*-ul recent (*futhark* este „alfabetul" tipic acestei scrieri), cu șaisprezece semne, au apărut în jurul anului 800 și au rezistat până cel puțin în secolul al XIII-lea, deci în plină perioadă primitiv-islandeză, dacă ne putem exprima astfel. Nu este momentul să ne ocupăm de acest subiect pasionant (cf. Limba islandeză, cap. 6), deși el face parte integrantă din studiul civilizației scandinave în ansamblul său) a Evului Mediu. În Islanda au fost găsite foarte puține asemenea inscripții, iar explicația acestui fapt este simplă: în general, runele erau gravate pe lemn ori pe piatră, iar noi știm deja cât de rar era lemnul în insulă; cât despre piatră, era practic inexistentă. Runele, acest martor epigrafic și arheologic de primă importanță, lipsesc din spațiul Islandei.

Bine, veți întreba, **dar textele**? Nu numai saga de toate categoriile, dar și codurile de legi, lucrările de știință, indiferent dacă sunt de matematică, de gramatică, de științe naturale, de teologie etc. Da, chiar așa! Cum rămâne cu textele? Putem chiar afirma că nici o producție literară a Occidentului medieval nu ar putea fi comparată, cel puțin din punct de vedere cantitativ, cu aceea islandeză. Dar trebuie să ținem seama de o realitate extrem de importantă, care n-a fost pusă în evidență până în a doua jumătate a secolului XX și a cărei ignorare este răspunzătoare pentru toate distorsiunile – romantic-plăcute sau politic-periculoase – la care a fost supus, timp de cel puțin trei secole, fenomenul islandez.

Să ne amintim faptele: islandezii se stabilesc în insulă la sfârșitul secolului IX, aducându-și cu ei tradițiile, obiceiurile și credințele; nici acestea nu mai erau pure, căci este posibil să se fi amestecat cu un alt fond tradițional, cu cel celtic în special. Pe de altă parte, islandezul secolului X este un viking. Am mai precizat (cf. Colonizarea, cap. 1) faptul că în această „calitate" el a frecventat îndeaproape populațiile creștine și că probabil primise *prima signatio*, în urma căreia unele

adevăruri creștine îi deveniseră familiare. Islanda s-a „convertit" la creștinism în anul 999 și a făcut-o fără ezitare, prin consimțământ unanim. Nimic nu ne permite să credem că această schimbare s-a făcut cu reticențe sau chiar cu de-a sila: studiul vieții religioase islandeze din acel an 999 și până la sfârșitul secolului al XIV-lea nu aruncă nici o umbră asupra calității religiei practicate în insulă. Iar de la începutul secolului al XII-lea începe extraordinara literatură scrisă a Islandei, care va atinge apogeul în secolele al XIII-lea și al XIV-lea. Este absolut evident faptul că **autorii tuturor textelor care ni s-au păstrat fie erau clerici ori primiseră o educație bisericească**, fie fuseseră elevii ori discipolii unor clerici cunoscuți. Nu vom prezenta în aceste pagini o demonstrație care a fost făcută de nenumărate ori în ultimul secol și de fiecare dată pornind de la exemple concrete.

Din aceasta se deduce faptul că **toate izvoarele noastre sunt impure**. Autorii care au redactat codurile de legi, lucrările științifice sau toate acele saga își trăgeau cunoașterea dintr-un fond autohton (care este acesta și cum putem fi siguri de afirmația de mai sus?) sau au făcut o ***interpretatio*** (*celtica*, *christiana*, *graeca*, *latina* etc.)?

Să dăm câteva exemple: vom vorbi despre un rit numit *ausa barn vatni*, care consta în stropirea cu apă a unui nou-născut înainte de a-l „recunoaște" oficial. Trebuie să vedem aici un fel de imitație a botezului creștin sau reapariția unui arhaic rit germanic de purificare? Un întreg grup de saga apără teza conform căreia America de Nord ar fi fost descoperită de către islandezii stabiliți în Groenlanda. Să le dăm crezare. Dar examenul critic al acestor izvoare ne pune pe gânduri, căci ele se contrazic, glosează una împotriva celeilalte etc. Sunt ele autentice sau autorii acestor saga au dorit să reia în paginile lor o modă foarte răspândită în epoca în care scriau (sfârșitul secolului al XIII-lea), aceea a povestirilor despre călătorii fabuloase prin lumea celtică (*imramma*)? Există un zeu, Baldr, care face obiectul a două tradiții cu totul diferite: într-una este un zeu bun, frumos, drept, nevinovat și pe nedrept sacrificat, în cealaltă este un tânăr și seducător războinic, destul de lăudăros, dar care suferă, în însăși invulnerabilitatea sa sacră, de un defect: poate fi ucis de o creangă de vâsc. Care este varianta corectă? Isus Cristos în prima, Ahile în cea de-a a doua... Și, în ultimul exemplu – căci vă închipuiți că lista ar putea continua mai mult decât ne-am putea permite să vă prezentăm astfel de exemple –, un observator al acestui univers religios vechi germanic ar fi șocat de importanța pe care o au creaturile feminine de toate felurile (un rol la fel de important

precum cel al femeii în această societate, cf. Structurile sociale, cap. 2): să fie efectul difuzării generalizate a cultului Fecioarei Maria (despre care știm că s-a instaurat o dată cu Sfântul Bernard, în secolul al XII-lea, prin urmare) sau în spatele acestor „norne", walkirii, *fylgjur*, *hamingjur*, *dísir* etc. trebuie să vedem forme persistente ale acelei Zeițe-Mamă sau Mare Zeiță despre care știm că a condus universul religios scandinav al celor mai vechi timpuri?

Am dorit să atragem atenția asupra acestei probleme fiindcă suntem de părere că un spirit critic (dar fără excese în acest sens) trebuie să facă parte din modul în care percepem universul vechi scandinav. Nu respingem specificitatea acestei lumi a Scandinaviei medievale, văzută mai ales prin prisma obiceiurilor, credințelor sau riturilor sale fundamentale; vrem doar **să prevenim punctele de vedere abuzive și superficiale,** căci considerăm că **toate textele noastre sunt palimpseste**, că în spatele lor se află un alt text pe care trebuie să știm să-l citim.... Acestea fiind spuse, așa cum am sugerat, este de presupus că riturile, obiceiurile acestui univers, tot ceea ce formează reflexele sale de ordin religios au fost mai puțin permeabile la influențe externe și, implicit, ne pot furniza o versiune mai corectă a trecutului de care ne ocupăm.

• NAȘTEREA

Consacrarea către Puterile elementare

Nu dispunem de o prezentare precisă și globală a riturilor asociate nașterii. De aceea trebuie să facem o confruntare a izvoarelor pentru a obține o reconstituire valabilă.

Cea care urma să dea naștere, eventual asistată de una sau mai multe femei care puteau face diverse operațiuni magice – din care „strigătul" ritual, incantația, dacă preferați termenul, nu lipseau – năștea în genunchi, direct pe pământul bătătorit al încăperii. Astfel, **nou-născutul venea pe lume direct pe ceea ce reprezenta elementul Pământ.** Apoi, **mama** sau un ajutor de-al său **îl ridica direct către cer** (către soare, astrul fiind adorat la feminin în limbile nordice și reprezentând cu siguranță figura cea mai importantă a acestei Zeițe-Mamă pe care am mai evocat-o). După aceasta, **copilul era stropit cu apă** – iată obiceiul numit *ausa barn vatni*, atât de frecvent atestat. Am

pomenit rezervele pe care le avem în legătură cu semnificația acestui din urmă rit, dar nu putem să nu sesizăm importanța gesturilor în succesiunea lor: depunerea copilului pe pământul-mamă, ridicarea către zeitatea solară, stropirea cu apă, toate acestea semnificând consacrarea sa celor trei elemente (al patrulea, aerul, fiind asimilat focului solar, identificare permanent întâlnită în această formă de religie). Vorbim despre o consacrare care provine probabil din timpuri imemoriale. În orice caz, acest rit coincide perfect interpretării „naturale" pe care o vom propune pentru explicarea acestei religii în paginile următoare (cf. Mitologia și zeii, cap. 5).

Este de asemenea posibil ca acest ansamblu de gesturi semnificante din punct de vedere ritual să se fi aflat **sub autoritatea unor divinități** (la plural și foarte puțin cunoscute), **disele** (*dísir*), a căror mare vechime pare deja certă, având în vedere etimologia cuvântului, acesta provenind din sanscritul *dhisanas*. „Disele" erau divinități tutelare, domeniile lor fiind, din câte se crede, destinul și lupta; am avea astfel de a face cu o prefigurare a walkiriilor. Această interpretare pare autentică dacă ne gândim la faptul că personajele feminine supranaturale care răspund de soarta unui nou-născut – ursitoarele – au rămas mult timp în credințele nordice și au fost foarte cunoscute la popoarele germanice continentale, în epoca romană, sub forma „matroanelor" (*matrae*, *matronae*), venerate peste tot în vechea Germanie și dintre care cunoaștem mai bine de o sută de reprezentări.

A da nume

Aceste gesturi cu caracter ritual nu garantau, însă, viața noului-născut. Prin urmare, era chemat **tatăl copilului**, cel căruia îi revenea rolul de a-și recunoaște urmașul; iată un alt gest arhaic care nu a dispărut din obiceiurile noastre. El putea, pentru tot felul de rațiuni a căror detaliere nu-și are sensul, să nu accepte venirea pe lume a copilului; în acest caz, bietul nou-născut era pur și simplu abandonat, aruncat pe marginea drumului, devenind pradă pentru animalele sălbatice. Acest abandon se numea *útburdr*. Deși barbară. această practică pare a fi fost foarte răspândită, cel puțin înainte de creștinare. căci biserica a interzis-o cu strictețe. Pe vremea redactării așa-numitelor saga și *thoettir* se întâmpla frecvent ca un suflet bun – mama, de obicei – să salveze, într-un fel sau în altul copilul abandonat.

Dacă tatăl își accepta copilul – în acest caz, el era probabil cel care îl ridica spre cer și îl stropea cu apă –, făcea o operațiune de importanță capitală: **îi dădea un nume. Se declara tatăl nou-născutului**.

O paranteză este indispensabilă în legătură cu acest subiect. Această civilizație – deloc originală sub acest aspect – nu cunoștea patronimele în sensul modern al cuvântului; acestea sunt, la urma urmei, porecle – „Leroux", „Legrand" la francezi („Roșcovanu", „Înaltu" – n.trad.) – sau referiri la un loc de origine – „Dupont" sau „Dubois" („Podaru", „Pădureanu" – n.trad.). În Islanda – aici obiceiul acesta s-a păstrat și după ce, inițial, a fost o regulă în întreaga Scandinavie – numele se forma pornind de la faptul că ești fiul sau fiica tatălui (în anumite cazuri, rare, ce-i drept, se putea porni de la numele mamei). Prin urmare, islandezii se numeau Óláfsson (fiul lui Óláfr), Sigurdarson (fiul lui Sigurdr); islandezele purtau nume precum Bödvarsdóttir (fiica lui Bödvar) sau Ósvífrsdóttir (fiica lui Ósvífr) etc. Acordarea unui nume era un gest capital căci grație lui nou-născutul intra în familie și am subliniat de mai multe ori importanța pe care o avea aceasta în Islanda. Căpătând un nume, **copilul era integrat unui clan și beneficia de inviolabilitatea sacră care rezulta din acest statut**, el intra într-o comunitate recunoscută și confirmată de nenumărate generații.

Din toate aceste cauze nici atribuirea prenumelui nu era în nici un caz efectul hazardului sau al fanteziei. În acest sens intrau în joc mai multe tradiții: se pare, spre exemplu, că exista obiceiul de a acorda copilului prenumele unui străbun ilustru (sau al unei strămoașe), acest demers reprezentând continuarea unui cult al strămoșilor (ce pare a fi fost expresia originară a religiei popoarelor nordice). Pe de altă parte, un om neexistând decât prin apartenența sa la familie, e posibil să fi existat și obiceiul de a da copilului un prenume format, prin aliterație, din cele ale strămoșilor. Astfel, **S**igurdr, el însuși fiul lui **S**igmundr, fiu al lui **S**igvardr etc, va avea un băiat numit **S**igvaldi sau o fiică **S**igrún. Era un mijloc lesnicios de a-ți aminti ascendența, căci un om nu exista în mod legal dacă nu era capabil să-și amintească strămoșii pe parcursul unui număr impresionant de generații; formarea prenumelui pe baza aliterației numelor strămoșilor putea fi, deci, un fel de procedeu „mnemotehnic". Dar, bineînțeles, acest obicei trebuie legat și de o practică foarte frecventă în poezie, aceea a aliterației la inițială a termenilor cheie (cf. Poezia scaldică, cap. 6). E posibil, de asemenea, să fi existat și procedee mai complicate de creare a prenumelui: nou-născutul putea purta un prenume rezultat din combinația prenumelor celor doi părinți. Spre exemplu, **Sig**urdr, însurat cu Gud**rún**, va avea o fiică numită Sigrún. Nu trebuie să uităm nici faptul că, în interiorul unui anumit clan, e posibil să fi existat un prenume dominant

(din diverse motive) pe care-l primea întâiul născut al fiecărei generații. Așa se explică frecvența prenumelui Egill în anumite familii (cum ar fi Mýramenn), a lui Sturla în familia Sturlungar sau a lui Kolbeinn printre cei din neamul Ásbirningar.

În orice caz, urmările apariției unei noi ființe în sânul familiei nu au fost niciodată lăsate pe seama întâmplării. Când te cheamă Egill și cobori din familia Mýramenn – afirmă binecunoscuta „Saga lui Egill fiul lui Grímr cel Pleșuv" – există lucruri pe care nu ai voie să le faci și printre acestea se numără și alegerea greșită a prenumelui. Este de înțeles și faptul că unii islandezi puteau primi și o poreclă în scopul de a fi astfel identificați mai precis – „oferta" de prenume fiind limitată – și acesta este, de pildă, cazul unora precum Eiríkr cel Roșu, Hávardr Șchiopul, Gudmundr cel Puternic, Ormr din Svínafell). Esențial era ca nou-născutul să nu fie sortit singurătății, să facă parte din familia sa, fie aceasta și în sensul mai larg de „familie". Nu este exclus nici faptul că o posibilă credință în reîncarnare – insuficient atestată, dar credibilă în această civilizație – să se fi aflat la baza acestui ritual. În orice caz, multe prenume reprezintă pur și simplu numele unor animale, cum ar fi Björn (urs), Hrútr (berbec), Örn sau Arni (vultur), Ormr (șarpe), Úlfr (lup), Hesthöfdi (cap de cal). Este de remarcat faptul că marea tradiție eroică nordic-germană, reprezentată în special prin figura lui Sigurdr, ucigașul dragonului Fáfnir, este plasată sub semnul calului (völsi), căci familia acestui erou se numește Völsungar, ceea ce înseamnă coborâtor din Völsi. Să nu uităm însă că obiceiurile despre care am vorbit până acum nu erau valabile decât pentru oamenii liberi (*boendr*), singurii despre care putem face afirmații căci numai la ei se referă textele pe care le avem în studiu.

Deci, după ce a fost recunoscută și a primit un prenume, ființa umană nou apărută intra în grupul familiei sale și aceasta avea grijă de el până ajungea la maturitate. Noțiunea de „maturitate", nici ea, nu coincide cu înțelesul pe care-l acordăm astăzi acestui cuvânt: în civilizația despre care vorbim **un om era adult la o vârstă cuprinsă între doisprezece și paisprezece ani** (cifra exactă variază în funcție de referințele noastre); altfel spus a fi adult, în cazul unui băiat însemna atingerea pubertății (în cazul unei fete, acest statut se obținea atunci când devenea nubilă).

• CĂSĂTORIA

O afacere

Să lăsăm deoparte punctele noastre de vedere moderne, romantice și sentimentale: în Scandinavia de pe vremuri, căsătoria – poate actul cel mai important al întregului destin – **era înainte de toate o afacere** în care sentimentele, deși nu erau cu totul excluse nu reprezentau elementul esențial. „Căsătorie" se spunea ***kaup*** (din germanul *kaufen*, „a cumpăra"), *brúdkaup*, *kaup* al fetei. Acest cuvânt nu se referă doar la ideea de „cumpărare" așa cum există ea în vocabularul contemporan, ci avea de a face cu orice operațiune comercială importantă, fie ea cumpărare, vânzare, tranzacție financiară... **Căsătoria era deci o facere încheiată între două familii** sau clanuri, obiectivul ei fiind asocierea a două averi (câmpuri, pășuni, ferme și proprietăți de orice fel). Consimțământul celor interesați – care erau, să nu uităm, foarte tineri conform criteriilor noastre – era cerut doar de principiu. Frecvent întâlnim în texte propoziția *hún var hánum gefin til fjár*: „pentru bani i-a fost dată de soție". Concubinajul nu intră în discuție deoarece copiii născuți dintr-o asemenea uniune, nefiind legitimi, nu aveau drept la moștenire (cu mici excepții). Concubinajul era necesar numai satisfacerii pulsiunilor sexuale.

Ca și în alte culturi de tip agricol, **figura pețitorului** sau a pețitoarei – în general o persoană în vârstă din familia viitorului ginere, un prieten sau un om de încredere – avea un rol extrem de important. Acesta alegea și propunea viitorii miri. Lungi negocieri aveau loc între cele două familii, principalul subiect fiind **zestrea** (*heimanfylgja*) și – este necesar să insistăm asupra acestui aspect – **contribuția ginerelui** (*mundr*); aceasta din urmă trebuia să fie egală cu zestrea și după căsătorie ea rămânea în proprietatea personală a soției. Sumele implicate erau foarte mari și valoarea lor explică interesul pe care islandezii vechi îl acordau acestui tip de tranzacție.

Să mergem însă și mai departe: nu numai două averi erau îngemănate prin căsătorie, ci și două tradiții familiale, două sensuri ale onoarei clanului, aceasta din urmă fiind noțiunea fundamentală în cazul oricărei căsătorii. Fiul familiei A se căsătorea cu fiica familiei B, cele două clanuri asociindu-se astfel intim, fuzionând chiar într-un sens, iar tradițiile imemoriale și reputația fiecărei familii în parte – valoarea cea mai importantă a acestei civilizații – se cumulau. Este cazul să cităm faimoasele strofe 76 și 77 din *Hávamál* (din „Edda poetică"):

„Mor averile,
Moare rudenia
Și tu vei muri de asemenea;
Dar există ceva
Care niciodată nu moare:
Faima (*ordstirr*) pe care ai câștigat-o. (strofa 76)

„Mor averile,
Mor părinții
Și tu vei muri.
Dar ceva
Nu va muri nicicând:
Cuvintele rostite despre fiecare mort." (strofa 77)

Prin urmare, căsătoria nu era doar o operațiune de tip social, ci și una în care intrau **elemente de ordin politic**: există multe exemple despre două familii care se războiau de multă vreme și pe care unii „oameni de bine" (*gódviljamenn*) le reconciliază căsătorind băiatul uneia dintre acestea cu fata celeilalte. Acele saga numite „ale familiilor" ne dovedesc în ce măsură asemenea căsnicii împăcau două tradiții diferite.

Logodna

Detaliile negocierii fiind precizate nu mai rămânea decât sărbătoarea nunții. Aceasta putea fi precedată de logodnă (deși această instituție pare a avea o origine creștină), numită *festr*, *festarmál*, a cărei durată era variabilă: mai multe izvoare îi acordă viitorului ginere un timp de câțiva ani, trei de obicei, pentru a-și face un nume în străinătate și în urma căruia se întorcea în Islanda pentru a se căsători. Logodna avea ca principal scop „precizarea" (*fastna*, verb din care provin cuvintele *festr*. *festarmál*) sumelor care urmau să fie plătite pentru căsătorie, condițiile precise ale înțelegerii etc. Aceasta era însoțită de *giptrmál*, care însemna transferarea solemnă a logodnicei către bărbatul promis și, implicit semnarea „contractului".

Nunta

De cele mai multe ori, aceasta avea loc în casa ginerelui, cu tot fastul pe care ni-l putem închipui. Nunta mai era numită ***brúdlaup***, cuvânt care ne pune pe gânduri, căci partea sa finală, *laup*, *hlaup*, ne trimite la sensul de „întrecere"; poate fi vorba de persistența lexicologică a răpirii miresei, obicei care nu este totuși atestat de textele de care dispunem. Ceremonia, despre ale cărei detalii de ritual nu știm mai nimic din cauza ocultării sistematice pe care a practicat-o biserica, se poate să fi fost celebrată de șeful uneia dintre familii (rolul important al acestuia în toate ritualurile a mai fost amintit).

Căsătoria presupunea martori, dar importantă în această ceremonie era nunta în sine, **petrecerea** (*brúdveizla*), care ținea mai multe zile, ocazie cu care se toasta (în islandeză, *drekka minni*, „a bea în memoria cuiva", dar verbul este tranzitiv și poate la fel de bine semnifica „a-și bea memoria"). Toasturile se rosteau îndeobște pentru strămoșii importanți ai ambelor familii. Apoi mireasa era instalată în noua sa casă și ea era cea care urma să domnească peste întreaga gospodărie. Nu este imposibil ca soții să fi plecat în călătorie de nuntă (*brúdferd*), dar acest obicei pare a fi fost destul de rar.

De cele mai multe ori, căsniciile încheiate în acest fel erau stabile și cunoaștem nenumărate exemple de credință admirabilă între soți: este frecvent citat cazul lui Bergthóra, soția lui Njáll, moartă alături de soțul său într-un incendiu criminal; cel care dăduse foc casei îi oferă Bergthórei viața, „căci nu aș vrea pentru nimic în lume să mori arsă de vie", dar ea îi răspunde: „De tânără i-am fost dată lui Njáll și i-am promis că vom împărtăși aceeași soartă." După ce a spus aceste cuvinte, Bergthóra s-a întors în casă, alături de Njáll și a murit împreună cu el. („Saga despre arderea lui Njáll", capitolul 129)

Soților li se lăsa libertatea de a divorța în anumite circumstanțe. Procedura era cum nu se poate mai simplă: trebuia doar să fie invocate motivele divorțului – acestea erau nenumărate –, să existe martori și ca unul dintre soți să se declare despărțit. Dar acest act avea consecințe grave atât pentru copii cât și pentru familiile celor doi foști soți, acestea considerând divorțul o ofensă și reacționând frecvent în mod agresiv.

• **FUNERALIILE**

Dacă suntem bine informați în legătură cu importanța capitală pe care o avea familia, ne putem închipui că moartea – mai ales cea a unui personaj important, șeful unui clan sau al unei familii, un mare *bóndi* în orice caz – nu putea fi un eveniment nesemnificativ. În acest domeniu două elemente erau esențiale: pe de-o parte a-i asigura defunctului o bună trecere în lumea de dincolo și, pe de alta, a garanta continuitatea în cadrul clanului. Din ambele puncte de vedere, decesul era considerat o tranziție și în nici un caz un sfârșit.

Despre riturile funerare

Să nu uităm că ne aflăm în Islanda și că nu dispunem de izvoare care să ajungă cu adevărat până la timpurile păgânismului; de aceea am manifestat atâta rezervă față de această perioadă. Unele rituri funerare extrem de detaliat descrise în anumite surse nu sunt atestate în Islanda medievală; un exemplu în acest sens este în extraordinarul „reportaj" făcut, în anul 922, de către un diplomat arab al califatului de Bagdad, Ibn Fadhlan, despre înmormântarea unui conducător „rus" (deci suedez) în propriul său vas, pe malurile Volgăi: ni se vorbește despre sacrificiul unei sclave care s-ar fi oferit voluntară pentru această ceremonie, despre arderea vasului-mormânt și despre apariția moștenitorului. În Islanda nu pare a fi fost frecvent ritualul înmormântării pe vas, atât de cunoscut în urma textului lui Snorri Sturluson despre moartea zeului Baldr, incinerat în largul mării pe propriul său vas.

Pe de altă parte, alte elemente legate de riturile funerare, care ne sunt oferite în unele saga, au probabil origini foarte vechi. De pildă, iată un citat din „Saga lui Egill fiul lui Grímr cel Pleșuv": un *bóndi* important a murit iar principalul moștenitor îi acordă ultimele îngrijiri; îi astupă cu ceară toate orificiile trupului, probabil pentru a împiedica ieșirea sufletului și întoarcerea acestuia sub formă de *draugr* (despre acesta vom vorbi ceva mai departe). Ultimele îngrijiri acordate mortului se numeau *veita nábjargir* și un element esențial al acestora era spargerea peretelui din spatele patului în care se afla cadavrul, pentru că numai pe acolo trebuia scos mortul din încăpere, obiectivul principal

fiind împiedicarea oricărei posibilităţi de revenire a sufletului celui defunct. Până nu demult, în anumite biserici foarte vechi din Norvegia exista în perete un orificiu care era închis după fiecare înmormântare, numit *likdor*, un fel de uşă pentru cadavru. Corpul era înhumat fie, în vechime, pe terenul fermei, fie, în epoca creştină, sub podeaua bisericii locale. Deşi rar, exista şi obiceiul plasării cadavrului într-un vas căruia i se dădea foc în largul mării, dar aceasta se practica mai ales în Scandinavia continentală.

Gesturi juridice

În fapt, funeraliile reprezentau în primul rând **operaţiuni de tip juridic**, căci era vorba despre transferarea autorităţii şi despre preluarea moştenirii.

Era îndeobşte admis faptul că autoritatea şi prerogativele şefului de familie – a căror importanţă am subliniat-o de nenumărate ori în paginile precedente – reveneau, de fapt, primului născut de sex masculin. Cu toate acestea, nu putem afirma existenţa *de jure* a unui drept al întâiului născut. Nu se cunosc prea multe despre ceremonia prin care noul şef al familiei îşi intra în drepturi, nu ştim ce gesturi, ce formule erau menite acestui demers. Singurele detalii de care dispunem provin din „Saga oamenilor din Valea Lacului" şi se referă la scaunul înalt (*öndvegi*, cf. Locuinţa şi mobilierul, cap. 9) în care moştenitorul oficial nu avea dreptul să se aşeze decât după îndeplinirea riturilor funerare. Acestea constau, din câte cunoaştem, dintr-o **masă** (***erfiveizla***, *erfi* însemnând „moştenire", iar *veizla*, „masă") prezidată de către viitorul şef al familiei, în timpul căreia se bea în memoria mortului (*drekka erfi*) şi a strămoşilor săi, apoi se recita un poem închinat acestei ocazii (*erfidrápa*), spre lauda defunctului; la sfârşitul mesei transferarea de drepturi patrimoniale era îndeplinită şi viaţa îşi relua cursul normal. Bineînţeles, certurile pricinuite de problemele succesorale nu lipseau. Aşa cum am mai afirmat nu există date care să ateste existenţa *de jure* a dreptului succesoral al primului născut, moştenitorul şefiei clanului fiind fie acela pe care defunctul l-a ales înainte de moarte, fie acela care s-a arătat cel mai demn de a primi moştenirea. În orice caz, amintirea defunctului era întreţinută cu pioşenie şi nu putem exclude ipoteza conform căreia marile saga au fost, iniţial, panegirice adresate unui strămoş important.

Despre draugr *(strigoi)*

Moartea presupunea semne de întrebare foarte periculoase într-o cultură în care aceasta **nu era considerată sfârșitul absolut**. Dacă a muri însemna a trece de la un fel de a fi la un altul, important era ca **un mort să fie cu adevărat mort**, căci altfel unele consecințe îngrijorătoare puteau interveni. Ne referim la un personaj foarte cunoscut în textele noastre, *draugr*, care a marcat în așa măsură imaginarul popular, încât se află în continuare printre creaturile cele mai cunoscute ale basmelor islandeze moderne.

Draugr este un **mort-care-nu-a-murit-cum-trebuie**. Cauzele sunt nenumărate: defunctul avea caracter urât și această trăsătură a sa i-a afectat până și moartea; decesul s-a produs în timpul unui proces și mortul nu era mulțumit de rezultatul acestuia; defunctul nu era satisfăcut de felul în care succesorii săi îi administrează bunurile. El nu-și acceptă condiția de mort și prin urmare se întoarce în lumea celor vii. Să nu facem o confuzie: nu avem de a face cu o fantomă, *draugr* este **un strigoi cu o realitate fizică indiscutabilă**, el mănâncă, doarme, se luptă la fel de bine ca un om viu și face cât de mult rău poate.

A scăpa de un *draugr* presupune **a-l face să moară încă o dată**, contextul macabru al acestei operațiuni fiind lesne de înțeles. Biserica a inventat tot felul de tehnici de exorcizare, dar scăparea de un *draugr*, în sensul autentic, păgân, era esențialmente o procedură de natură juridică. Se convoca un „tribunal al porților" (porțile morții, *dúra-dómr*) cu avocat al acuzării și al apărării, jurați, martori... Acest tribunal era menit a-l convinge pe mort de statutul său și a-l forța să-și reintegreze condiția de decedat. În general, totul se termina în acest fel și mortul își accepta statutul. Dar existau unii *draugar* recalcitranți a căror răzbunare se exercita cu o răutate greu de imaginat. Episodul despre Thorbjörn Schilodul, din *Eyrbyggja Saga* („Saga lui Snorri godi-ul") dezvoltă în tonuri foarte întunecate o asemenea poveste sinistră. Interpretarea nu este foarte greu de făcut: lumea morților este concepută ca o dublură a celei în care trăim, dar cu o excepție foarte importantă, aceea că pacea – noțiune fundamentălă a acestui univers – domnește fără limite.

• **DESPRE INIȚIEREA TINERILOR**

În ceea ce privește **riturile de trecere**, în măsura în care acestea nu au fost întrevăzute în paginile de mai sus, trebuie spus că islandezii nu par a fi cunoscut un ceremonial special pentru promovarea tinerilor (de pildă, pentru intrarea acestora în rândul războinicilor). Nu avem nici un exemplu în acest sens în afara lungii povestiri a lui Snorri Sturluson (în cadrul „Eddei în proză"), despre neînțelegerile zeului Thórr cu uriașul Hrungnir, lupta dintre aceștia putând semnifica ritualul de transformare a unui tânăr războinic, așa cum considera Georges Dumézil. Și dacă ne referim la ciclul eroic din „Edda poetică" închinat lui Sigurdr, ucigașul dragonului Fáfnir, putem remarca nenumăratele etape prin care tânărul erou ajunge la un statut exemplar (uciderea dragonului, trecerea zidului de flăcări în spatele căruia doarme walkiria vrăjită, cucerirea aurului Rinului); dar toate acestea rămân doar imagini de o mare frumusețe și încărcătură simbolică.

Pe de altă parte, pe plan atât juridic cât și psihologic, este adevărat că un tânăr nu devine adult (care merită deci să fie subiectul unei saga, *söguligr*) decât **după ce a trecut cu succes de *skapraun*.** Aceasta semnifică o punere la încercare (*raun*) a caracterului (*skapr*). Către sfârșitul adolescenței sale, tânărul este pus în fața unei asemenea încercări, ea putând avea nenumărate forme: cineva a modificat fruntariile fermei sale, i s-au furat mai mulți cai sau altcineva și-a permis să facă insinuări perfide pe seama sa sau a unuia din familia sa. În oricare dintre aceste cazuri, este vorba despre **un atentat la onoarea, la reputația acelui tânăr**. El își poate singur da seama de aceasta sau poate fi nevoit să suporte sarcasmul unui bătrân (tatăl său, de cele mai multe ori) sau, culmea afrontului, al unei femei. Ce trebuie să facă? Să treacă la acțiune, să spele rușinea. Dacă reușește să facă acest lucru, dacă trece deci de această încercare, va avea dreptul la o saga și posteritatea va vorbi despre el multă vreme. Dacă nu izbutește însă – căci această societate are și ea nehotărâții și lașii săi –, va fi un *auvirdi*, un om de nimic și va trebui să accepte oprobiul familiei sale. În această încercare constă criteriul decisiv al scrierii unei saga.

În general, este șocantă absența importanței pe care o au, în această civilizație, vârstele vieții: ești copil până ajungi adult, adică până la 12-14 ani, devii bărbat atunci când te căsătorești și îmbătrânești mai mult din cauza unor rațiuni de ordin fizic decât în urma unui conflict între generații (care nu exista în această lume). Trecerea de la o vârstă la alta se făcea lin într-o societate în care domnea noțiunea de ordine, noțiune pe care o vom regăsi în domeniul religiei. Fiecare lucru și fiecare ființă trebuie să se afle la locul său, am mai precizat în ce măsură uriașă marginalitatea era considerată scandaloasă. La toate acestea trebuie adăugat pragmatismul cu care era văzută condiția umană, așa cum apare el într-o strofă din *Hávamál*:

„Un șchiop călărește,
Un ciung păzește turmele,
Unul tare de urechi luptă ca un viteaz.
Mai bine să fii orb
Decât ars.
Un mort nu folosește nimănui." (strofa 71)

V

RELIGIA

Sensul pe care obișnuim să-l dăm noțiunii de „religie" nu se aplică efectiv domeniului islandez (în aceeași măsură, nici celui scandinav). Omul nordic nu cunoștea sensul unei legături (*re-ligere*) între lumea reală și universul spiritual (de aceea imaginea preotului era diferită de a noastră), nici nu concepea vreun fel de perfecțiune sau ideal spre care ideile noastre terestre ar putea tinde în abstract (*re-legere*). Nu avea noțiunea neantului, nici a absolutului. Știa că destinele ne sunt conduse de niște Forțe supreme, cu o identitate relativ vagă și, în consecință, percepute la plural și în mod neutru; important era să le obțină bunăvoința prin fapte, prin gesturi încărcate de sens, prin ofrande concrete. „Religia" sa se reducea așadar la cult, iar acesta era pe prim-plan în ritualurile de tip magic.

Tema este extrem de vastă, dar, și extrem de neclară, trebuie să recunoaștem, și ar necesita mai mult decât o expunere rapidă precum cea pe care o propunem. Să nu uităm problemele speciale ce au fost semnalate la începutul secțiunii precedente (cf. Vârstele vieții, cap. 4): identificarea a ceea ce este „autentic", adaptat, inventat sau romanțat în documentele de care dispunem pune un semn redutabil de întrebare ce a dat naștere unui număr considerabil de teorii. Vom alege o abordare pe care o numim „naturală„ deoarece, pe de o parte, nici marile abstracții, nici sistemele metafizice nu constituie o latură forte a islandezilor de altădată, iar pe de altă parte, se stabilește un gen de conivență, dacă putem risca termenul, între aceste idiosincrazii și miturile, riturile și credințele pe care putem încerca să le reconstituim. Nu avem voie să ostenim a repeta de asemenea că cele două surse majore, danezul Saxo Grammaticus, autor al *Gesta Danorum* (în preajma anului 1200) și islandezul Snorri Sturluson (*Edda* numită „în proză", către 1220), buni cărturari și cunoscători ai literaturii clasice, au practicat permanent *interpretatio* în

legătură cu faptele pe care le relatau și că adesea nu se mai înțelegeau prea limpede chiar pe ei înșiși. În fine, ca să epuizăm aceste incertitudini de neocolit, să amintim că islandezii sunt vechi germani nordici precum strămoșii lor direcți, norvegienii și, în consecință, nu ar fi în nici un caz corect să-i asemănăm în toate privințele cu vechii germani continentali (strămoși ai germanilor, ai olandezilor și, în parte, ai anglo-saxonilor): acesta este un aspect important. Vorbeam mai sus despre Sigurdr Fáfnisbani, model al eroului germanic. Nu este islandez. Ar putea proveni din Danemarca (Burgundarhólmr, azi Bornholm, ce a fost fără îndoială *Urheimat* pentru burgunzi) (*Urheimat* – patrie strămoșească, n. trad.): tradiția expusă în *Nibelungenlied*, lucrare ce nu are legătură cu Islanda, diferă sensibil de textele unei „Edda poetice" sau a unei anume saga – cu adevărat islandeză – intitulată *Völsunga saga.*

În același sens, mitul vechiului german nu conține nici un element monolitic și orice generalizare este abuzivă prin definiție. Vom vorbi aici despre religia păgână, apoi creștină a islandezilor, vechi germani nordici amestecați cu celți și efectiv impregnați, în privința textelor, cu influența culturii creștine. Sunt suficiente argumente ce invită la prudență în materie de afirmații!

MITOLOGIA ȘI ZEII

Un lucru e limpede: datele pe care le putem obține referitor la religia păgână a vechilor scandinavi, prin intermediul textelor – devenite o adevărată specialitate a islandezilor –, nu fac front comun. Vom aminti de câte ori se va ivi ocazia faptul că islandezii nu au făcut decât să recapituleze într-un fel și să prezinte într-o formă rațională frânturi de date din diverse epoci. Să nu uităm că ei nu există ca popor decât de la finele secolului IX încoace și că tradițiile însușite sunt în primul rând norvegiene.

În ansamblul lor, scandinavii (indiferent de origine) s-au instalat pe teritoriile numite astăzi Suedia, Danemarca și Norvegia din vremuri imemoriale: ei au fost supuși unei indo-europenizări complete către 3000 î. Hr. și au intrat în epoca bronzului începând din 1800 î. Hr. (periodizarea savanților scandinavi nu corespunde cu a noastră). Această ultimă perioadă este pasionantă, fiind determinantă în realizarea celebrelor gravuri

rupestre (numite *helleristninger* în daneză); acestea reprezintă documente de prim rang, bineînțeles în măsura în care izbutim să le descifrăm și să le interpretăm. Urmează epoca fierului, împărțită în trei perioade, în funcție de influența majoră exersată asupra Nordului de către celți (din anul 400 pâna la începutul erei noastre), de către romani (de la începutul erei noastre pâna la anul 400) și de către germanii continentali (din anul 400 până în anul 800). Epoca viking (de la 800 până la 1100) încoronează întregul.

– epoca pietrei: de la origini până la 1800
– epoca bronzului (1800-400)
– epoca celtică a fierului (de la anul 400 până la nașterea lui Cristos)
– epoca romană a fierului (nașterea lui Cristos-400)
– epoca continental-germanică a fierului (400-800)
– epoca vikingilor (800-1100)

Interesul acestei periodizări ține de influențele primite de Nord, de a cărui permeabilitate extremă față de orice stimul exterior suntem conștienți. **Epoca pietrei a fost una a vânătorilor, pescarilor și culegătorilor, probabil nomazi; epoca bronzului**, ce acuză prin excelență influența indo-europeană, a fost mai degrabă sedentară și agrară. După cât se pare, celții au insuflat Nordului arta narativă, romanii i-au adus spiritul dreptului și al legilor – i l-au adus ori i l-au confirmat –, iar germanii continentali au instaurat o tradiție tipică a călătoriilor, a mobilității și a cuceririlor, tradiție ce a a marcat epoca vikingilor. Trebuie să fim convinși de natura esențialmente instabilă a populațiilor nordice din acele vremuri glorioase ca să înțelegem cum de s-au aflat în postura de a asimila atâtea influențe. Să mai amintim că cimbrii, teutonii, vandalii, lombarzii, goții (atât ostrogoții, cât și vizigoții), burgunzii, rugii etc. au fost fără nici o îndoială scandinavi și că nu au așteptat anul 800 ca să-și părăsească țara. Am insistat de asemenea pe faptul că, fiind în mare parte comercianți, nordicii au trăit în contact intim cu populațiile în rândul cărora își aveau clienții și furnizorii – de aici provin **influențele, copiile, imitațiile** pe care un studiu comparatist le subliniază pe plan religios. Periodizarea sugerată mai sus prezintă avantajul de a fi fost suficient verificată de către istorie și ne poate astfel oferi o grilă de lectură orizontală.

Adorarea marilor forțe ale naturii

Grila verticală ar fi de un alt tip. Dacă ținem seama de principiul conform căruia un scandinav autentic este întotdeauna mult mai aproape de Natură, cu majusculă, decât un mediteranean, este mai convenabil să luăm în considerare **o axă de tip natural**. Fie de nevoie, fie din plăcere, omul Nordului trăiește într-o foarte strânsă legătură cu marile forțe ce ne guvernează lumea. Cu acea climă aspră datorită căreia frigul năprasnic nu e aproape niciodată ieșit din comun, cu pământurile sterile, cu pădurile imense, cu apele omniprezente sub toate formele, cu lumina zgârcită a iernii și ciudată, schimbătoare, în timpul verii, decorul în sânul căruia se desfășoară viața este în același timp profund familiar și, adesea, ostil; el trebuie împăcat, îmblânzit, eventual exorcizat. **Soarele**, despre care am mai afirmat că era feminin în această limbă, nu este niciodată privit sub aspectele sale crude și implacabile, ci se definește ca o entitate binevoitoare și prietenoasă:

„Eldr er beztr med ýta sonum	„Focul este cel mai bun
Ok sólar sýn”	pentru fiii oamenilor
(*Hávámal*, str. 68).	Precum și spectacolul soarelui.”

Un foarte frumos obiect de artă cum este micul car solar de la Trundholm (Danemarca), reprezentând un cal din bronz aurit ce trage un car cu roata solară, așezată pe verticală, dovedește în același timp un cult evident al astrului zilei și existența riturilor procesionale, confirmate ulterior. În fond, dacă obiectul datează din epoca bronzului, prezența calului în context nu este cu siguranță întâmplătoare: suntem dintre aceia care susțin că apariția sa se datorează indo-europenilor, a căror superioritate ar proveni în parte din aptitudinea lor de a domestici acest animal. Să amintim și existența unei divinități cu siguranță arhaice, menționată de către Snorri Sturluson ca *Sól* (substantiv de gen feminin).

Apa, de asemenea, participa în prea mare măsură la viața cotidiană pentru a nu deține un rol important: izvoarele negermanice atestă importanța pe care a avut-o cultul izvoarelor, al cascadelor, al lacurilor etc. pentru vechii germani. Obiceiul de a se arunca victime umane în puțuri sau mlaștini sacrificiale (sg. *blótkelda*), va rămâne cunoscut până la începutul erei noastre. Celebrii „oameni ai turbăriilor” (*mosefolk*), descoperiți în număr mare în argilele albastre din Jylland (Danemarca)

și uimitor de bine conservați în ciuda vârstei de două milenii, ne furnizează dovezi tulburătoare ale unor mesaje adresate cine știe cărei divinități a fertilității-fecundității. Tradiția a reținut o serie de toponime în Islanda ce indică acel cult al mlaștinei sacrificiale, *blótkelda*. În fond, această religie a cunoscut un zeu, Aegir, al cărui nume este, din punct de vedere filologic, echivalentul exact al grecescului Okeanos.

Cât despre **Pământ** (Pământul-Mamă a existat cu siguranță la începuturile acestui univers religios, precum în atâtea alte culturi), el justifică de astă dată cultul munților, al stâncilor și al roadelor solului precum pomii, toate fiind elemente citate din plin în toate textele documentare. Credința în Pământul-Mamă a dăinuit multă vreme – până în perioada colonizării Islandei, de fapt – prin existența entităților tutelare ale locurilor, echivalente ale *genius loci* sau *landvoettir* (la plural), care trebuiau îmbunate de către cei ce doreau să-și asigure viața într-o anumită regiune: acestor entități li se făceau ofrande de alimente și se evita întotdeauna înfricoșarea lor. Celebra figură de pe prova vasului viking, sculptată ca imaginea unui monstru, a unui dragon sau a unui animal obișnuit, era mobilă: ea avea ca scop să sperie entitățile *land-voettir* de pe țărmul pe care acosta vasul, pentru a facilita operațiunile vikingilor, oricare ar fi fost ele. În schimb, din același motiv, figura era înlăturată când vasul ajungea într-o țară prietenă sau acasă. În plus, nordicii au mai cunoscut o divinitate feminină, *Jörd*, pământ – vezi echivalentul german *Erde* sau pe cel englez, *earth*. Și dacă vorbim despre arbori, întreaga cosmogonie nordică este dominată de magnifica imagine a marelui frasin (sau tisă) Yggdrasil, *axis mundi et universalis columna* a acestui univers.

Urmează **aerul**, de asemenea divinizat în persoana enigmaticului Loptr (aer) și prezent prin intermediul nenumăratelor figuri înaripate ce existau încă de pe vremea petroglifelor din epoca bronzului, cum ar fi walkiriile; și vântul reprezintă acest element, ca să nu mai vorbim despre imaginea minunatului fierar al acestei mitologii, Völundr, care, precum Icar, și-a făurit aripi.

Am obținut așadar o posibilă grilă de lectură de tipul:

	soare	apă	pământ	aer
Preistorie Bronz	fără îndoială traduse prin semne magice prezente în inscripțiile rupestre			
Fier Viking	Týr Sól	Njördr Aegir	Mamă Jörd	Völundr Loptr

Vom dezvolta această grilă, urmând periodizarea propusă.

1. **Începuturile** par să fi fost consacrate uriașilor, **personificări ale marilor forțe naturale**, care au păstrat prin tradiție nume adesea grăitoare: Jörd, Aegir pe care i-am numit deja, dar și Sniór (Zăpadă), Logi (Flacără), Hymir (Umed) etc. Sunt forțe brute din care într-o zi vor descinde zeii; ei își asumă o valoare eroică suficient de previzibilă prin Völundr, minunatul fierar, iar Helgi (al cărui nume semnifică „sacru") și strămoșul lui Sigurdr, Sîfrît, fac parte din aceeași spiță. Ei dețin **cunoașterea primordială** și cine dorește să dobândească știință și putere trebuie să-i consulte, fapt de care nu se va lipsi mai târziu Ódinn, de pildă (în *Vafthrudnismál* din cadul „Eddei poetice", el îi va cere sfatul uriașului Vafthrudnir pentru a obține cunoașterea marilor taine). Din acest punct de vedere, uriașii reprezintă într-adevăr fundamentul, lucru exprimat fără a mai necesita vreun comentariu de către Ymir (cuvânt provenit din sanscritul Yama, având același sens de „dublu" sau „geamăn"); acesta este efectiv fondatorul lumii, căci tot ceea ce există s-a alcătuit din părți ale trupului său. Uriașii sunt în aceeași măsură **creatori ai tuturor neamurilor**, divine, regale, precum și ale oamenilor de rând. Având decorul natural în sprijinul lor, ei vor prolifera, firește, în cele două țări al căror peisaj se pretează cel mai bine personificărilor, așadar în Norvegia și Islanda. Arhaismul lor explică faptul că majoritatea zeilor antropomorfi și mai tineri ca ei au o ascendență gigantică.

Ei sunt în strânsă legătură cu **piticii**. E drept că nu s-a găsit răspuns la întrebarea dacă originile acestei religii sunt reprezentate de către uriași. personificări ale forțelor naturii, sau de către morți, marii strămoși. divinizați în timp, beneficiari ai unui cult ale cărui rămășițe, adaptate vremurilor moderne, le-am putut constata când am vorbit despre funeralii (vezi Vârstele vieții și marile rituri de trecere, cap. 4). În norvegiana veche, „pitic" se spune *dvergr*, acest cuvânt însemnând și „contorsionat". în accepțiunea fizică a termenului: defuncții erau înhumați în poziție fetală, contorsionată deci, și de aici derivă cuvântul. Piticii ar fi, așadar. **un simbol al morților**. Ca și ei, trăiesc

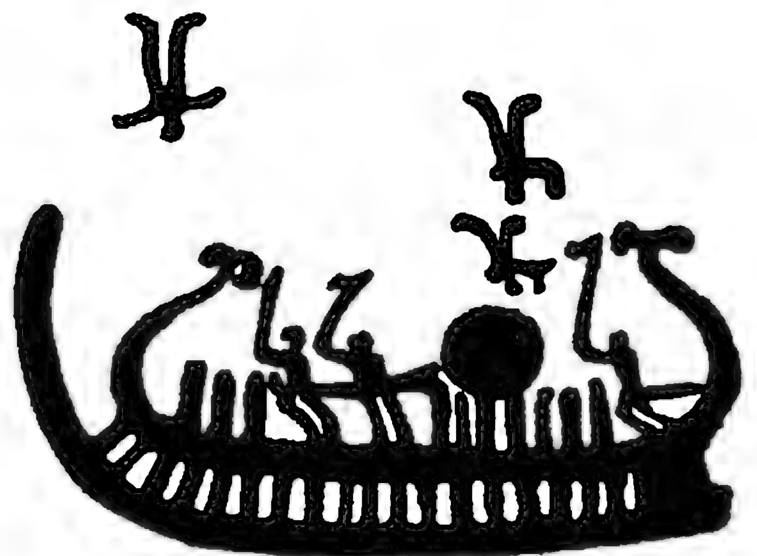

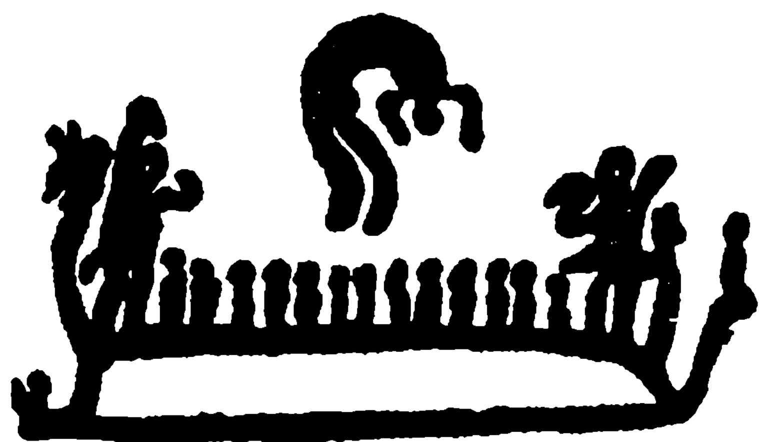
sub pământ, fapt pentru care sunt buni tehnicieni în prelucrarea metalelor și deținători, în aceeași măsură, ai cunoașterii secrete, după cum o dovedește un poem eddic (*Alvíssmál*), în care zeul Thór cere sfatul unui pitic pentru a afla procedeele esoterice prin care poate fi compusă poezia scaldică. Biserica e cea care i-a redus pe pitici la dimensiuni minore, conform politicii sale sistematice de devalorizare a tradițiilor păgâne întâlnite în cale, la fel precum a contribuit la a le conferi uriașilor trăsături ridicole. Dar și unii și alții au avut în mod evident un statut important, ce nu poate fi măsurat prin textele de care dispunem.

Ar mai fi **alfii** (*alfi* și nu *elfi* – conform imaginii romantice încetățenite – *álfar* în norvegiana veche), creaturi cu totul primitive, dar foarte dificil de caracterizat: este posibil ca „alfii" să fi stăpânit facultățile mentale, dar mai mult nu se știe. Au jucat cu siguranță un rol capital la începuturi, de vreme ce poemele eddice îi așază pe picior de egalitate cu Asenii și Vanii. Imaginea lor cu iz oriental este derutantă – aduc destul de tare cu Heruvimii ebraici – dar ne lipsesc prea multe informații pe seama lor.

2) Începând cu **epoca bronzului**, situația se mai limpezește, deoarece dispunem, după cum am spus, de celebrele picturi rupestre răspândite pe întreg teritoriul scandinav: ele ne oferă un număr destul de limitat de reprezentări – mereu aceleași – fie izolate, fie grupate în scene sau fresce pe care nu le mai interpretăm, dar care se pretează destul de bine la comparațiile cu ceea ce cunoaștem din date mai recente.

După câte se pare, ne putem permite să afirmăm că aceste gravuri atestă o **cosmogonie solară** în care calul, în alternanță cu vasul, este heliofor (unul diurn, celălalt nocturn, unul specific verii, celălalt iernii) și ar putea sugera existența Dioscurilor al căror cuplu (ce va fi!) Njördr-Skadi va semnifica o înnoire în plan simbolic; și nu vom vorbi acum despre gemenii heterosexuați de origine divină precum Freyr și Freyja. Carul în procesiune despre care am vorbit deja figurează de asemenea printre aceste reprezentări, dublând deci micul obiect de artă de la Trundholm. Securea de război, *stridyxa* (secure de luptă) sau *batyxa* (secure naviformă), cunoscută ca armă solară, este adesea reprezentată în gravuri. În ceea ce privește **ritualul** înfățișat în desene, acesta nu poate fi decât asociat elementului **lichid** și sugerează **magia**, domeniu important asupra căruia va trebui să revenim (vezi Magia, cap. 5). Aceste motive sunt grupate în scene ce se referă la diverse ritualuri și al căror ecou se va face auzit, în epoca modernă, prin intermediul baladelor islandeze *dansar*.

Varianta telurică sau htoniană, simbol al unui **cult al fecundității-fertilității**, este exprimată prin șerpi sau dragoni, omuleți – nenumărați – toți consacrați unui rit falic; mai apar scroafe și vieri ce vor juca – vreme îndelungată după creștinare – un rol capital în ritualurile de sacrificiu. Numeroase reprezentări ale nunții sacre, ***hieros gamos***, ne amintesc de asemenea că, precum am mai spus, aceste popoare au cunoscut la origini un cult al Zeiței-Mamă sau Marii Zeițe, ce nu s-a stins probabil nici în ziua de azi, ci trăiește în continuare în inconștientul colectiv. Din acest cult pot izvorî numeroasele reprezentări ale unor **androgini** – chiar și până în zilele noastre, în materie de literatură – și **gemeni**.

3) Până aici, pare dificil să distingem altfel decât prin deducții figuri individualizate ale unor zeități. Putem încerca s-o facem începând cu **epoca fierului**.

Aceasta își are importanța sa, din acest punct de vedere, prin faptul că marchează o **fixare sociologică** – centrată pe familie, *oett* sau *kyn* – despre care am vorbit pe larg; **politică:** acesta este, pare-se, momentul în

care apare împărțirea teritoriului ocupat de o anume populație în *land*, noțiune cert arhaică și rămasă încă în uz; **lingvistică**, este vremea în care se naște *urnordisk*, cea mai veche formă a limbilor scandinave, comună tuturor acestor ținuturi; și, în sfârșit, o fixare **culturală** în sensul larg al cuvântului – ce va rămâne specific pentru Nord, unde termenul *kultur* este relevant, referindu-ne la Claude Lévi-Strauss, pentru tot ceea ce îi adaugă omul naturii.

Acum apare ideea de zei, întotdeauna la plural, după cum remarcăm: *god* sau *gud* (etimologie incertă), *regin* sau *rögh* (idee a forțelor supreme), *höpt* sau *bönd* (idee a „legăturilor", ce ni-i sugerează pe acei „zei ai legăturilor", îndrăgiți de Mircea Eliade și numiți astfel pentru a se evidenția strânsa lor conexiune cu magia). Prizonierii de război erau legați în lanțuri înainte de a fi sacrificați sau erau duși într-o pădure sacră, de unde nu puteau găsi o cale de scăpare. La un moment dat, o walkirie va purta numele de Herfjötur, ce semnifică „legături ale armatelor". Apar de asemenea **triadele**, ce pot avea origini indo-europene și nu-și datorează neapărat existența influențelor creștine. Acestea vor figura, în epoca literară, în numeroase mituri: sunt trei zei de importanță majoră (Ódinn, Thórr și Freyr), trei creatori ai bărbatului și femeii, trei zei-uriași fundamentali (Ódinn, Vili/r/ și Vé) etc.

Tot în acea perioadă, se pare, **ideea Destinului atotputernic** și-a croit drum spre conștientul colectiv. Astfel reiese din remarca lui Tacit (*Germania*, X 1 – lucrare datând din anul 93): *Auspicia sortesque ut qui maxime obseruant* – „auspiciile și sorții nu au observatori mai atenți". Noțiunea va rămâne cu siguranță cel mai profund ancorată în mentalul acestor popoare.

Să nu pierdem din vedere încercările noastre taxinomice: există și marile variante „naturale" de la care am pornit, urmând tabloul schematic prezentat ca ipoteză de cercetare: **varianta aeriană** generează figura deja amintită a lui Völundr, cel care își construiește aripi și care a inspirat cu siguranță una dintre cele mai vechi imagini ale walkiriilor, femei înaripate care hotărăsc sorții luptelor. Tot din personajul Völundr poate să derive un fel de prototip al zeului Loki, Loptr, pe care l-am amintit. În ceea ce privește **soarele**, acesta domină fără nici o îndoială imaginea zeului primordial, având în vedere că numele său semnifică efectiv „zeu", „Týr" (*tiuaz* în urnordisk, *zeus* pe grecește, *deus* în latină), echivalentul în sanscrită *dyaus* aplicându-i-se cerului diurn însorit sau unui personaj

enigmatic denumit printr-un fel de sinonim „Ullr" (*vulthus*), cu sensul de „splendoare divină". Cât despre **elementul lichid**, acesta a stat probabil la baza apariției Vanilor, despre care vom mai vorbi, în special a zeului Njördr (ce ne este prezentat de către Tacit ca zeiță, Nerthus, a cărei adorare presupunea un cult marcat de cufundarea într-un lac); de asemenea, am vorbit în trecere și despre „oamenii turbăriilor" (*mosefolk*). Să adăugăm la toate acestea puțurile pentru ofrande, atestate pretutindeni în aria de expansiune germanică în epoca pe care o studiem, precum și practicile magice legate de apa izvoarelor sau a puțurilor. **Varianta telurică** este pe departe cel mai pregnant reprezentată, în virtutea cultului cu siguranță arhaic al Zeiței-Mame, numite și Marea Zeiță, din care vor descinde într-o zi Frigg, Soția-Mamă, și Ídunn cea cu merele tinereții, ca să nu mai vorbim – chiar dacă influența celtică este evidentă aici – despre *Matres*, *Matrae*, *Matronae* din care se vor naște „disele", pe care le cunoaștem, precum și nenumăratele creaturi supranaturale feminine care vor popula acest panteon în epoca literară.

Există **o temă** ce ne permite să facem o sinteză, în acest punct al analizei, și anume cea **a regelui sacru**. Să precizăm că aceasta nu corespunde deloc ideilor moderne și false formate în domeniu. Cel ce va deveni rege, *konungr*, termen înrudit cu *kyn*, familia, aria parentală, trebuie să aparțină anumitor familii, înzestrate cu prerogative ale căror baze nu le putem cunoaște; tot el trebuie să fie ales de către demnitari care, în virtutea unor calități la fel de necunoscute nouă, dețin dreptul unei astfel de învestiri. Regele nu este ales pentru a comanda oștile în război, nici pentru a stăpâni dreptul și legea (funcții ce nu sunt excluse din domeniul său de definiție, firește), ci pentru a sluji ca **mare preot sacrificator** în cadrul ceremoniilor ce țin de cultul public și, mai ales, **pentru a-și încredința supușii de „ani cu rod și pace"**: este numit *til árs ok fridar*. Se așteaptă ca intervențiile și harul său să protejeze viața. Dacă izbândește în aceste misiuni, este un bun rege, iar posteritatea îi va cânta laude (prin poem scaldic sau saga). Dacă însă dă greș, este pierdut!

După cum vedem, funcția duală fertilitate-fecunditate este determinantă în aceste împrejurări și trebuie în consecință să renunțăm la imaginile moderne legate de această noțiune. Iată, de pildă, notele unui bun istoric norvegian din zilele noastre, Andreas Holmsen, privind definirea religiei strămoșilor săi foarte îndepărtați: „Aici – în Norvegia –, pe câmpuri divinitatea se afla în relație directă cu forțele ce sălășluiau în grâne în

timpul creșterii și în vitele reproducătoare, în soare și în ploaie, în tot ceea ce avea viață și dădea viață (*i alt som levde og som ga liv*)".

EPOCA VIKINGILOR: BILANȚ

Iată-ne ajunși în epoca vikingilor, care este determinantă, se subînțelege, deoarece în acest moment se conturează definitiv lumea reprezentărilor religioase și iau ființă primele surse sigure de informații.

Zeii Nordului

Nu putem trece peste o observație izbitoare: **numărul zeilor**, zeițelor și al altor personaje supranaturale consemnate în documentele foarte numeroase din această perioadă (inscripții runice, mărturii de pe alte meleaguri, toponime și antroponime, primele texte scaldice și reminiscențe vizibile presărate în texte mai recente) **este considerabil** și dovedește, dacă acest lucru mai era necesar, influențele suferite, despre care amintim neîncetat. Putem decela punctul de vedere al islandezilor, deoarece ei sunt cei care au creat toate formele de care dispunem: e limpede că, inspirați de cultura lor, s-au străduit să prezinte versiuni ale unor mituri și panteonuri ce pot suporta comparația cu altele, mai cunoscute.

Trifuncționalismul inaplicabil

Trebuie să facem aici o remarcă importantă. Cititorul este obișnuit să înțeleagă prin termenul „germanic" imagini relativ recente și teribil de eronate; are tendința, fie ea și inconștientă, de a confunda flotele vikingilor cu hoardele celui de-Al III-lea Reich; este fără îndoială convins că funcția războinică și anumite valori elitiste primejdioase ar fi determinat dintotdeauna universul mental pe care-l descriem. Mai mult: **sclipitoarele teorii ale lui Georges Dumézil**, ce s-au conturat cu exactitate pornind de la studiile germanice și care disting, s-o amintim, trei „funcții" în cadrul lumii divine și anume cea juridico-magică, cea marțială și cea vegetativă, **nu sunt aplicabile domeniului pe care-l tratăm în aceste rânduri** decât prin prisma unor interpretări abuzive, în virtutea maniei de a aplica forțat

unei realități niște grile de lectură gratuite și, de fapt, mult prea totalizatoare. În afară de Freyr (și poate nici în cazul lui) nu există nici un zeu care să-și asume din plin vreuna din funcțiile enunțate de către Dumézil; „derapările funcționale", ca să reluăm una dintre formulele lui Dumézil, sunt atât de numeroase, încât realitatea din spatele lor își pierde orice credibilitate, iar o serie de caracteristici importante, ca de pildă atotputernicia magiei sau Destinul veritabil, *deus otiosus et omnipotens*, scapă de sub imperiul unui principiu mult prea rigid pentru a se adapta acestei realități umane care este adevărata religie.

Dragostea pentru ordine și organizare

Cu toate acestea, am propus la început un principiu taxinomic ce pare să fi reprezentat deocamdată un mod de abordare satisfăcător; el care pornea de la cele **patru mari elemente naturale**. De fapt, este un principiu mult mai potrivit cu tot ceea ce știm despre idiosincrazia scandinavă (germanică). Am dori să-l păstrăm, de dragul continuității.

Dar vom insista asupra spiritului. Dacă există o trăsătură a mentalității nord-germanice a cărei pertinență nu poate fi contestată, este **dragostea pentru ordine, organizare, pentru lege și cod**, pe care am subliniat-o în numeroase rânduri în lucrarea de față. Iar această ordine admite diverse manifestări, în funcție de domeniul în care este exercitată inteligența umană. Având în vedere că, fapt bine stabilit, o religie presupune proiecția în absolut a celor mai profunde tendințe ale ființei umane, trebuie să acceptăm că scandinavii și-au conceput un univers divin ce le reflectă noțiunea de Weltanschauung. Iubeau așadar ordinea, dar **în cel puțin patru variante: ordinea stabilită prin lege** (războiul, dacă e cazul să dăm acest exemplu, în măsura în care e permis să vorbim despre un război just), ordinea ce ține de **dreapta măsură a lucrurilor** și într-o manieră de a se supune cursului lor, ordinea conferită de către **organizarea lumii prin știință**, poezie, magie, de vreme ce sunt accepțiuni diferite ale aceleiași idei, și **ordinea stabilită în mod natural de fertilitate-fecunditate** conform ritmului anotimpurilor și al vârstelor parcurse în timpul vieții. Aceste criterii ne permit să construim o grilă de lectură astfel concepută (este vorba despre zei și despre doi eroi, Völundr și Sigurdr):

Varianta solară (ordinea-lege) Asenii	Varianta aeriană (ordinea lucrurilor) Asenii/Alfii	Varianta lichidă (ordinea-știință) Asenii	Varianta telurică (ordinea-fertilitate) Vanii
ordine dezordine Týr Ullr Surtr Baldr Hödr Erou solar	ordine și dezordine Völundr Loki	 Puteri ale destinului Ódinn	 Nördr Marile Zeițe Frigg-Freyja-Skadi

Vom detalia puțin această grilă, căci ne aflăm chiar în mijlocul temei actuale.

1) **Varianta solară**: am vorbit deja despre Týr și Ullr. Ei sunt cei care domină ordinea dată de lege. Este vorba despre un mit superb, deja întrezărit, ce explică de ce și în ce mod este lumea în ordine: forțele „binelui" și puterile „răului" se echilibrează deoarece Týr a acceptat să-și piardă mâna dreaptă pentru a-l gâtui pe Fenrir, lupul cel groaznic. Să reținem că acest *modus vivendi* este dictat de un pact (Týr este un zeu al pactului, în același fel ca și Mitra) încheiat între două categorii rivale de zeități. În același fel, Sigurdr Fáfnisbani, pe care vechii germani continentali îl numeau Siegfried, chiar dacă nu are nimic „eroic" în accepțiunea comună actuală, va fi rămas credincios cuvântului dat pentru totdeauna. Ideea ar necesita un lung comentariu, dacă ni s-ar oferi ocazia. Ea justifică sentimentul scandinavului față de onoare, sentiment deosebit de profund ilustrat din plin în saga precum și în poemele eddice. **Ordinea lumii, onoarea lumii sunt garantate de către „el", zeul; valorii umane, ordinii umane le stă chezaș eroul paradigmatic Sigurdr**, erou evident solar, însă în măsura în care simbolizează dreptatea (bună), la fel cum Týr grăiește dreptatea. La urma urmei, acest soare are ca simbol „aurul Rinului" ce joacă un rol evident în ciclul eroic. În aceeași măsură, îl putem lua ca pildă pe Baldr, zeul-erou de o justețe atât de sclipitoare, încât nu poate fi privit. Nu întâmplător numele său semnifică „stăpân".

Thórr reprezintă un alt aspect al aceleiași idei. El reprezintă ordinea instaurată, dacă putem spune astfel, în urma violării ei. E fără îndoială solar, celest, căci numele său înseamnă Tunet (*tundaras*), iar în imaginile

ce-i sunt consacrate este înfățișat cu ciocanul-fulger Mjölnir („Zdrobitorul"). Dar el este, dacă putem îndrăzni s-o afirmăm, mult mai „natural" decât Týr, căci nu presupune atributele abstracte ale acestuia. Este zeul care își petrece timpul sfâșiindu-i pe uriași, forțe ostile, de-a lungul expedițiilor sale „către est"; este **zeul care tună**, dar știm prea bine că furtuna este întotdeauna urmată de ploaia benefică, fecundă. Prin aceasta, „ciocanul" său reprezintă un zălog al fertilității, imagine pe care o regăsim într-un poem din *Edda*, *Thrymskvida*, dar și într-un obicei popular ce era încă atestat în Suedia la începutul secolului al XIX-lea, cel al *hammarsäng* ce consta în așezarea unui ciocan în patul mirilor, în noaptea nunții – în scopul simbolic evident de a asigura fecunditatea cuplului. Thórr ne este mai apropiat, astfel se explică reprezentările sale realiste și faptul că este **prin excelență zeul unui *bóndi***, ale cărui frecvente gâlcevi le împărtășește și pentru care nutrește o afecțiune frustă. Dar să nu ni-l imaginăm ca pe o brută: el este cel care pornește în căutarea marilor taine ale compunerii poeziei scaldice, alături de piticul Alvíss.

Iată o trăsătură interesantă, tipică pentru mentalitatea pe care o evidențiem: **în această variantă, principiul dihotomic ce pare atât de caracteristic pentru vechii germani** (soare și întuneric, cald și frig) **reiese limpede:** cu alte cuvinte, forțelor ordinii li se opun puteri ale dezordinii, specificate ca atare. Există cel puțin două: Surtr, un zeu-gigant care va declanșa cataclismul apocaliptic constând în incendierea universală, Ragnarök – numele său semnifică „negru" sau, mai exact, „înnegrit de fum" – și Hödr, ucigașui orb al lui Baldr, anti-zeul, într-un fel, al cărui nume („Bătălie") simbolizează în sine voința distructivă și, implicit, tendința de a crea haosul, această idee din urmă rezumând limpede tot ceea ce-i repugna oricărui scandinav de odinioară. E evident că aceste două entități supranaturale reprezintă atributele uriașilor din etapele anterioare, în ideea în care aceștia reprezentau forța brută, lipsită de reguli, de măsură, de echilibru.

2) **Varianta aeriană** ne plasează într-un mediu mai subtil, în sensul în care aerul semnifică în același timp expresie și mijloc indispensabil al vieții materiale, cât și simbol al existenței spirituale. Iată de ce nu vom introduce aici distincția între ordine și dezordine, cum am procedat în varianta solară, căci suflul aerian organizează sau distruge, după cum se manifestă. Aici **domină o figură enigmatică**, ce a făcut deja să curgă

foarte multă cerneală, cea **a lui Loki** (numit și Loptr, „Aer" sau, prin paronimie, Logi, „Flacără'). Vom spune, pe scurt, că el dublează toate marile întruchipări divine ale acestui panteon, prin ironie și, în același timp, prin umanizare. El este anti-Týr, prin faptul că se străduiește să tempereze rigorile prea abstracte ale Legii; este anti-Ódinn, căci știința sa se ridică deasupra dogmei, a regulei stricte, este mustrarea de conștiință a acestui univers, **zeul-care-împiedică-lumea-să-se-rotească**, fiindcă realismul său, pragmatismul mai bine zis, afirmă cu fermitate faptul că perfecțiunea nu face parte din această lume. Așadar, el își asumă toate ipostazele pe care umanitatea a încercat să le confere Puterii care dejoacă frumoasele teorii abstracte: poate fi micul drăcușor ce se face vinovat de cele mai năstrușnice năzbâtii, farsorul autentic cu apucături deșănțate, hoțul și șarlatanul incorigibil al acestei mitologii, care sabotează obiectele sacre (spre exemplu, din pricina lui, ciocanul lui Thórr are coada prea scurtă). Dar, la cealaltă extremă, este un fel de Satana Trismegist (chiar dacă nu este justificat să-i înrudim numele cu cel al lui Luki/fer/), vinovat de Terminarea-Destinului-Forțelor Supreme (Ragnarök). De fapt, el aparține tuturor regnurilor, este de ambele sexe (se transformă în iapă pentru a-i da naștere lui Sleipnir, minunatul cal al lui Ódinn), este cu certitudine **creatura supranaturală cea mai completă, dacă nu chiar cea mai complexă** a acestui panteon: insațiabil și fugitiv, enigmatic și impalpabil – ca aerul!

Völundr, în schimb, personaj pe care l-am prezentat deja în câteva rânduri, este mai simplu, deși uneori la fel de ambiguu. Și el transcende regnurile, căci e capabil să zboare, dar are legătură și cu ființe acvatice precum lebedele-femele, probabil prototipuri ale walkiriilor. De fapt, el este, am putea spune, cel mai arhaic personaj al acestei mitologii, având numeroase corespondențe în domeniul indo-european: e un mod de a afirma că, precum Loki, a precedat „germanizarea" temelor și a schemelor indo-europene, dobândindu-și de aici polivalența.

3) **Varianta** pe care o numim **lichidă**, deoarece cuprinde diverse elemente care nu sunt nici solide, nici gazoase – apa, firește, dar și sângele, sperma, sudoarea – este reprezentată în întregime de către **Ódinn**, cel mai complex și cel mai complicat de înțeles dintre toate personajele supranaturale. Fără îndoială, ar trebui mai întâi să le cedăm întâietatea lui **Aegir** și soției sale, **Rán**, responsabili pentru moartea marinarilor

dispăruți în mare, dar i-am amintit deja. Ódinn ocupă de unul singur întreaga scenă și merită o prezentare mai detaliată decât ceilalți, fie și doar pentru faptul că este atât de reprezentativ pentru ideea pe care suntem în curs de a o expune.

Să începem cu numele său: Ódinn este **zeul ce reprezintă Ódr**, *Wut* în germană: este vorba despre acea furie (termenul latin *furor* e extrem de explicit) ce poate cuprinde un om în împrejurări conflictuale, sexuale, poetice (caz în care se numește inspirație) sau magice și care-l îndeamnă astfel să săvârșească fapte de care nu se credea capabil în situații obișnuite. Iată-l deodată invincibil sau furios (*berserkr*), amant instabil sau statornic, scald inimitabil sau maestru vrăjitor. Într-adevăr, este un „zeu" ciudat: priviți-l, bătrân și urât, călare pe calul său cu opt picioare, învelit în vechea sa mantie albastră, chior, cu lancea îndreptată înainte; nu ni-l inspiră nici pe Zeul cel Frumos, nici pe eroul exemplar. Și aceasta fiindcă **avatarurile sale au fost numeroase**.

După câte se pare, a fost inițial **zeul morților**, cu care a păstrat ulterior relații strânse. Nu doar fiindcă este marele necromant, expert în a trezi prevestitoarele decedate ca să afle de la ele tainele sacre (precum în *Baldsdraumar* din „Edda poetică"), ci și pentru că și-a format o armată de războinici invincibili sau *einherjar*, aleși de către walkiriile sale de pe câmpurile de luptă. El sălășluiește în Valhöl (Walhalla, la Wagner), unde Puterile haosului duc lupte fără pierderi în așteptarea Sfârșitului, *Ragnarök*. Acești *einherjar* se ucid sau se rănesc în exercițiile lor zilnice, pentru a reînvia sau pentru a-și vindeca rănile seara, când sunt slujiți de către walkirii, devenite din nou femei obișnuite: este imaginea clară a temei bătăliei eterne dominată de viața cea de neînvins.

Să mai remarcăm faptul că acea **cunoaștere esoterică** a lui Ódinn, deja amintită, provine din comunicarea sa cu morții. Dar la fel de esoterică este și **cunoașterea artei poeților** scalzi, căci el este marele lor stăpân. Despre scalzi și despre arta lor incredibil de complexă vom vorbi mai detaliat mai târziu (cf. Poezia scaldică, cap. 6). Vom sublinia acum doar că exercițiul poeziei scaldice era considerat o știință cu adevărat supremă, am spune, o știință al cărei stăpân prin excelență era, fără nici o urmă de îndoială, Ódinn. De fapt, nu este exclus ca „exagerarea" ciudatei imagini a acestui zeu să provină efectiv din faptul că era considerat patronul scalzilor, care și-au făcut datoria de a-l proslăvi. Preferăm totuși să-l privim ca pe **zeul Cunoașterii supreme**, zeul *fródr*, frumos adjectiv ce

le lipsește altor limbi și care cumulează conotațiile de savant și fecund, pedagog inspirând setea de cunoaștere. Există un mit ce explică felul în care Ódinn și-a dobândit cunoașterea: și-a lăsat ca zălog un ochi – de aceea este chior – în izvorul aflat sub marele arbore cosmic Yggdrasill, păzit de către uriașul Mimir (termen ce semnifică „memorie"). Să adăugăm faptul că acest zeu este la curent cu tot ceea ce se petrece „în toate lumile", grație celor doi corbi ai săi, Huginn („Gândul") și Munninn („Aducerea-aminte"), care stau pe umerii săi și zboară pe rând prin lume. Nu ne va surprinde să constatăm că el este **stăpânul magiei**, știință supremă a celor două mari rituri cognitive, *sejdr* și *nid.*

Prin urmare, el este prin definiție **marele zeu șaman**, mai ales dacă vedem în acest termen preotul capabil să intre în extaz (o formă de *ódr*, așadar) pentru a intra în comunicare cu spiritele și cu lumea de dincolo. La fel precum șamanul simulează spânzurarea pentru a-și exersa ritualul, Ódinn este **zeul spânzuraților** (*hangagud*), iar victimele care-i sunt oferite sunt spânzurate; precum șamanul, care-și leagă „calul" (bastonul magic) de stâlpul colibei sale pentru a-și pregăti călătoria magică, Ódinn, numit de asemenea Yggr (temutul) își leagă bidiviul (*drösull*, de unde provine derivația *drasill*) de trunchiul marelui arbore cosmic Yggdrasill: stâlpul colibei și trunchiul arborelui Yggdrasill sunt, de altfel, crestați cu nouă tăieturi care, în ceea ce privește frasinul cosmic, simbolizează cele „nouă lumi" cuprinse în universul nostru. După cum vedem, corespondențele se pot extinde destul de mult. Să

Această statuetă din bronz, descoperită la Lindby, în Scania, îl reprezintă pe Ódinn, zeul cel chior.

adăugăm că magicianul Ódinn practică felurite lucrări oculte ce-și găsesc echivalent la preoții șamani: de pildă, el are puterea de a se transforma în animal (*hamhleypa*), ca să se deplaseze, sub această nouă înfățișare, în alte locuri și în alte timpuri, după cum îi dictează interesele.

Să nu se aștepte cineva la afirmația că Ódinn este de asemenea zeul războiului: nu există greșeală mai frecventă! De fapt, este doar **zeul victoriei**, Sigtýr; să înțelegem de aici că dăruiește victoria după bunul plac, prin orice fel de mijloace, de la cele mai „nobile" și până la cele mai șirete. Căci e un zeu viclean, crud, misogin, nu are nimic din trăsăturile ce ne-ar putea inspira vreo reprezentare ideală! Dar este **inteligent**! El este cel care le oferă protejaților săi sfaturi bune prin care vor dobândi victoria, el a inventat faimosul *caput porcinum* îndrăgit de către Cezar, *svínfylking* în norvegiana veche, grație căruia armatele sale biruiau în toate luptele.

Nu vom insista asupra ultimului său avatar de **zeu suprem**, *Áss inn allmáttki* (ce poate însemna „Asenul Atotputernic") sau *Alfödr* (Părintele atoate): coloratura creștină reiese suficient de pregnant în aceste interpretări. Vom preciza doar că acest zeu – probabil străvechi, căci există în petroglifele datând din epoca bronzului sub forma un uriaș cu o lance, aceasta putând fi întruchiparea prototipului său – s-a bucurat de o favoare extremă în epoca vikingilor, fiind totodată venerat și detestat, însă în orice caz temut. Imaginea sa ambiguă este probabil rezultatul unei evoluții complexe, în care straturile interpretative s-au suprapus. El rămâne încarnarea științei, a inteligenței cu tentă esoterică, **este *carmen* în toată puterea accepțiunii latine a termenului.**

4) Cât despre **varianta telurică**, aceasta nu prezintă nici una dintre dificultățile întâlnite până aici, într-atât este de limpede. Ea se înscrie în întregime sub semnul **fertilității-fecundității**, este acea ordine a lumii dictată de mersul firesc al lucrurilor. Vom stărui asupra acestei teme căci, dacă am putut combate versiunea războinică sau marțială ce-i este prea adesea atribuită acestei religii, dacă, dimpotrivă, am fost nevoiți să reliefăm latura gnostică ori savantă a tuturor acestor zei, este evident că **Nordul a onorat înainte de toate viața vegetală, forța fecundității. puterea fertilității**, după cum spunea acel mit al regelui sacru despre care am pomenit (cf. Mitologia și zeii, cap. 5). Să facem câteva precizări etimologice: există un personaj fundamental fără îndoială, mai ales fiindcă

este bisexuat, latura sa feminină fiind considerată mama zeului Thórr, iar la masculin, fiind amantul-soț al zeiței Frigg; această zeitate se numește Fjörgyn(n), dublarea literei *n* indicând trecerea de la feminin la masculin. În ambele cazuri, sensul este de „cel care potențează viața" și putem înțelege că aceasta este principala calitate pe care o atribuiau nordicii divinității pe care o onorau.

Această variantă este în totalitate reprezentată de către **„familia" Vanilor** (*vanir*). Să folosim ocazia pentru a preciza faptul că vechii scandinavi au cunoscut cu certitudine două „familii" de zei. Asenii (*oesir*: remarcăm în trecere că termenul este înrudit cu cel sanscrit *asu* și conține de asemenea semnificația de forță a vieții) au fost prezentați în cuprinsul primelor trei variante propuse aici și Vanii, asupra cărora vom stărui în continuare. Nu știm dacă este oportun să stabilim o succesiune diacronică ce ar face din Vani divinități arhaice, înlocuite treptat de către Aseni. De fapt, nu considerăm că este necesar, având în vedere că, din câte observăm, chiar dacă sunt mai puțin prezenți în mituri, Vanii ocupă un loc de prim rang în aceste mentalități, după cum am mai spus.

Vanii sunt trei: **Njördr**, despre care am afirmat că era probabil, la origine, un personaj feminin, numit Nethus de către Tacit, și copiii săi, gemenii **Freyr** și **Freyja**. Familiei îi este asociată și „soția" (ar putea fi și soră, dar poartă totuși un nume masculin din punct de vedere gramatical!) lui Njördr: **Skadi**. Este o „zeiță" de maximă importanță, fiindcă e foarte posibil ca ea să fi dat numele Scandinaviei, „Skadin-auja": insula Skadi (*auja*: se știe că întreaga Antichitate a considerat Scandinavia o *Scandzia insula*, o insulă). Faptul că acești zei vani au stăpânit valorile vegetale reiese din toate sursele de informație ce se referă la ei. Iată, de pildă, ce aflăm despre Freyr din *Gylfaginning* (în „Edda lui Snorri"):

Freyr este cel mai înzestrat dintre toți Asenii (remarcăm aici confuzia între aseni și vani). El domină ploaia și strălucirea soarelui, dar și vegetația; e bine să fie invocat pentru obținerea recoltelor bogate și a păcii (*til árs ok fridar*, să ne amintim că este de asemenea formula aplicată „regelui cel bun"). El aduce și prosperitatea materială a oamenilor (*Gylfaginning* 23).

Vanii însumează toate trăsăturile **zeilor telurici sau agrari**. Li se dedica un **cult falic**, atestat pretutindeni începând cu gravurile din epoca

bronzului; dețin un loc important în toponimie, în special perechea frecvent interschimbabilă Freyr/Freyja, și adoptă ipostaze animale cât se poate de grăitoare precum cea de cal, de vier sau de câine.

Toți acești zei și zeițe sunt bine cunoscuți, datorită marelui număr de mituri pe care ni le oferă tradiția și care au fost recenzate în cele două „Edda", cea poetică, fundamentală, sub formă de poeme, și cea așa-zisă în proză sau cea a lui Snorri (Sturluson), mai „romanțată"; să nu uităm, într-o măsură mai redusă, câteva saga și anume cele din categoria saga legendare (*fornaldarsögur*). Ansamblul acestor texte necesită cel puțin un comentariu: personajele supranaturale ne sunt în primul rând prezentate ca **forțe mobile**: rareori apar într-o ipostază contemplativă sau pur și simplu statică. În diferite grade, toate se aseamănă cu acel Thórr, călătorind mereu „spre est" ca să se lupte cu uriașii. E limpede că ne aflăm **într-un univers în agonie**, într-o lume în care zeii corespund cu ceea ce știm despre cei ce-i adorau, oameni de acțiune care acordau întâietate valorilor de acțiune.

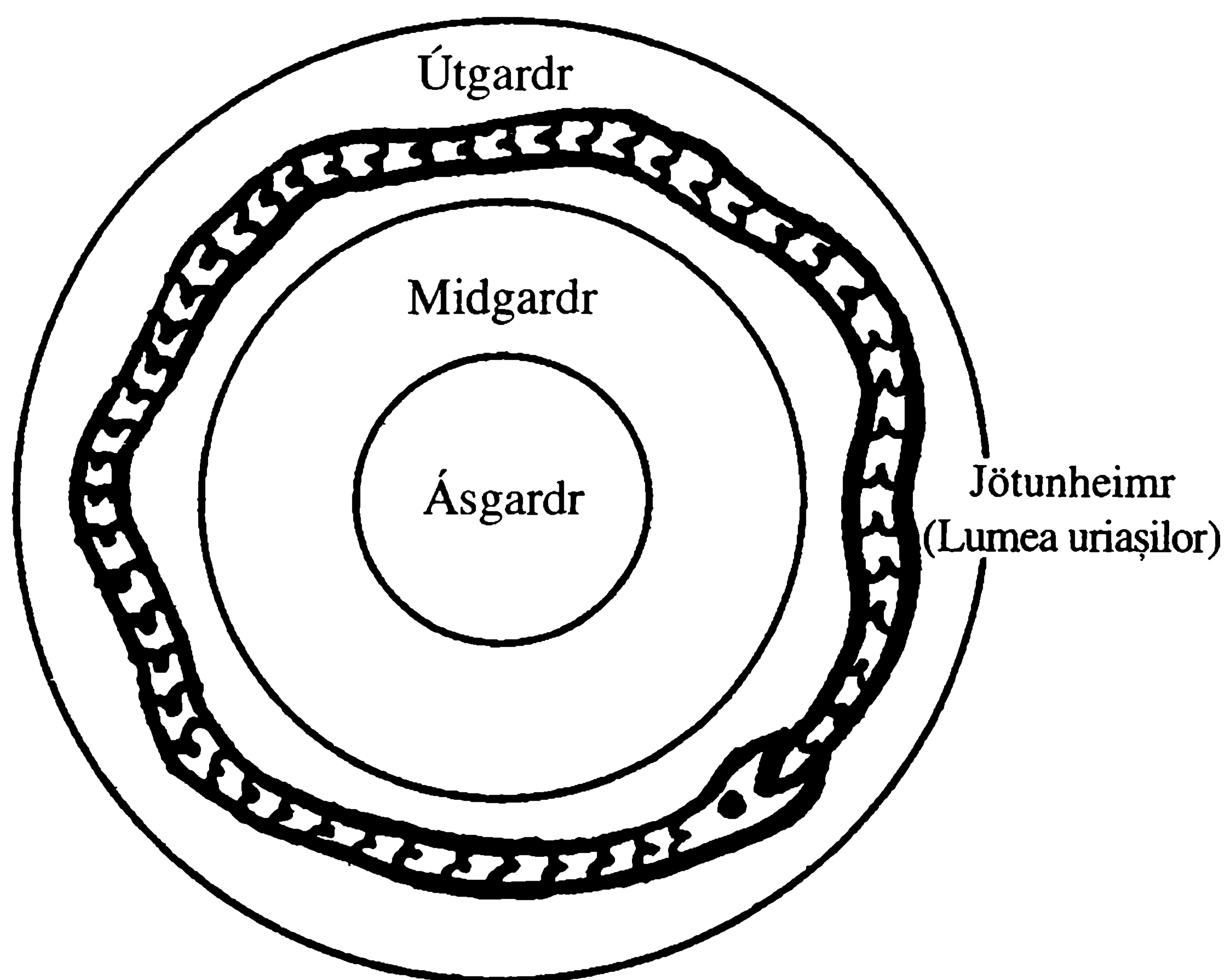
ISTORIA MITURILOR LUMII ȘI COSMOGONIA

Deși vom rămâne în universul epocii vikingilor, având în vedere că de atunci datează primele documente scrise, e tentant să riscăm a contura concepția vechilor scandinavi despre istoria lumii și imaginea sa. În sprijinul acestui demers dispunem de cel mai remarcabil text cuprins în „Edda poetică", și anume ***Völuspá*** sau „Prezicerile vizionarei", una dintre piesele rare ale literaturii medievale occidentale în domeniu. Vizionara (*völva*) s-a așezat, într-o ambianță și ținută ce sunt evocate în celebrul capitol 4 din „Saga lui Eiríkr cel Roșu", a cerut să se facă tăcere și a luat firul întregii istorii mitice a lumii, a zeilor și a oamenilor. Fără să stăruim asupra detaliilor și urmând să apelăm, la nevoie, la surse suplimentare de informație, vom urma desfășurarea faptelor în etape succesive.

1) **Începuturile** sunt ilustrate prin **haosul primordial**, unde nu există decât o genune fără fund (*Ginnungagap* – „Hăul ce se cască"), situat între lumi ale frigului, ale umezelii, la nord, numite *Nifheimr* – „Tărâmul negurei"

sau „Țara ghețurilor”, și lumi calde, uscate, la sud, *Múspellsheimr* – „Tărâmul sau Țara focului”. Din contopirea acestor două universuri se naște **un uriaș hermafrodit, Ymir**, „Întunecatul” care zămislește, printr-un fel de generare spontană, „uriașii de promoroacă” sau *hrímthursar*, la fel cum o altă tradiție creează aceiași uriași din roci de sare care sunt linse de către vaca Audumla, „Cea lăptoasă”, al cărei lapte îl hrănește pe Ymir. Fiii lui Bor sunt cei care îl ucid mai întâi pe Ymir, iar din trupul său alcătuiesc lumea așa cum există ea, pământul fiind carnea uriașului, cerul, craniul său, marea, sângele său etc.

2) Apar apoi **trei zei-uriași, Ódinn, Hoenir și Lodurr** (ultimii doi sunt deosebit de misterioși), care se plimbă pe malul Mării primordiale; aici găsesc doi bușteni din lemn, din care **vor crea primul bărbat** (Askr, care este frasinul) și **prima femeie** (Embla, care ar putea fi un curmei de viță, conform termenului grecesc *ampelos*).

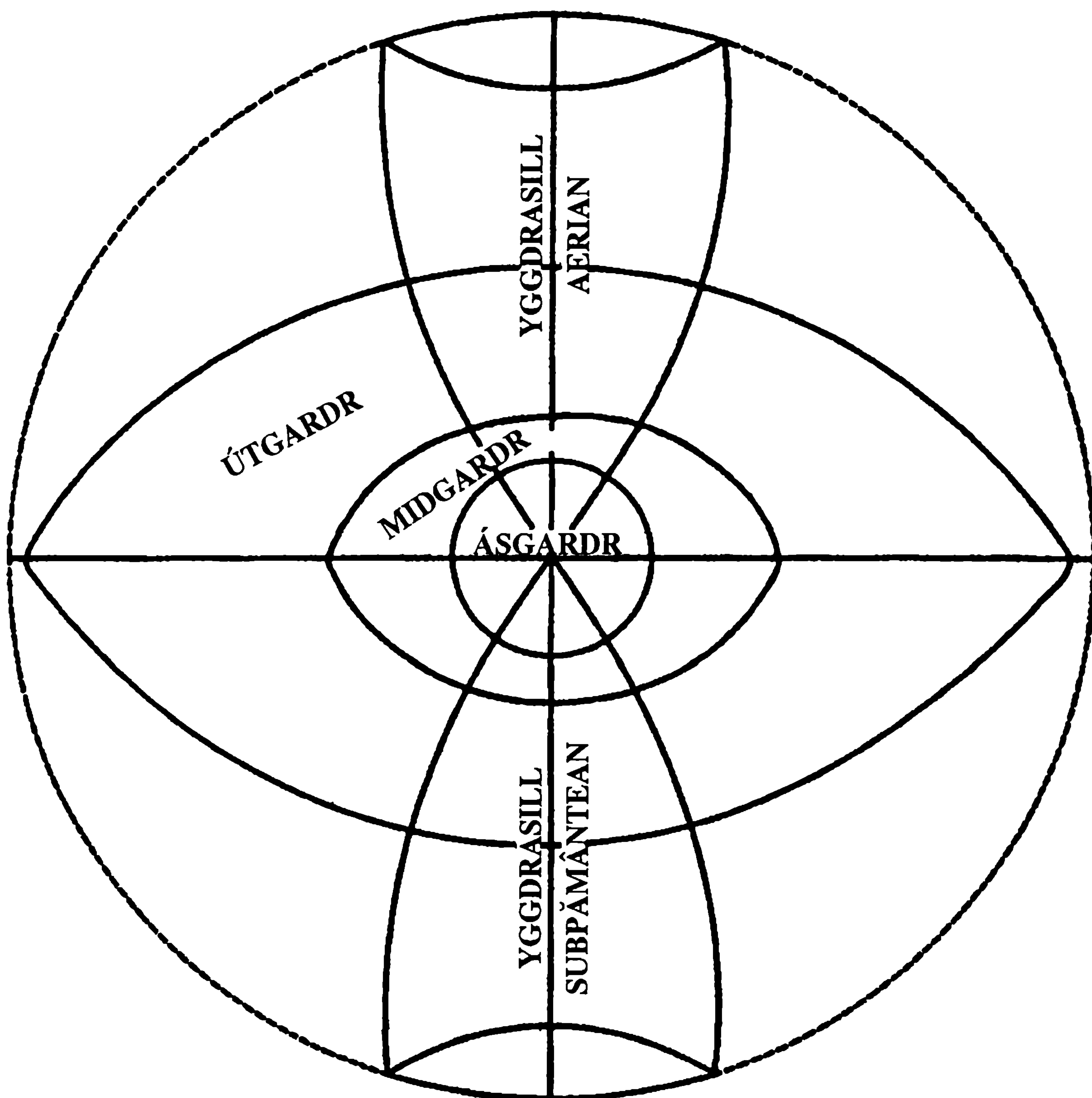

Ásgardr – *Tărâmul Asenilor (Lumea zeilor)*
Midgardr – *Tărâmul de mijloc (Lumea oamenilor)*
Útgardr – *Tărâmul Exterior (Lumea Marii Mări primordiale, în care sălășluiește Midgardsormr, șarpele-din-Midgardr, mușcându-și coada.*

3) Mai apoi zeii își asumă sarcina de **a organiza lumea**, lucru pe care-l realizează, conform concepțiilor cosmogonice ale Evului Mediu occidental, delimitând trei cercuri concentrice: în centru, **Ásgardr** sau Tărâmul zeilor (Aseni); în jurul său se întinde **Midgardr** sau Tărâmul de mijloc, ce aparține oamenilor, iar în exterior, **Útgardr** sau Tărâmul exterior, format din Marea primordială, în care se adăpostește, mușcându-și coada, un monstru uriaș, șarpele cel mare din Midgardr: el asigură coeziunea ansamblului, dar când dinții săi vor elibera coada, va fi sfârșitul lumii sau Ragnarök.

4) Aici se înscrie un alt tip de reprezentare ce ar putea aparține de o altă tradiție, dar se încadrează perfect în cea despre care vorbim. La drept vorbind, marele șarpe din Midgardr este numit în alte părți Jörmungandr, termen ce semnifică Baghetă magică uriașă – cititorul va fi cu siguranță uluit de modul în care totul, absolut totul se înscrie într-o perspectivă magică – pe care e extrem de tentant să o comparăm cu **marele arbore Yggdrasill**, *axis mundi* și *universalis columna* a acestui univers, după cum am remarcat deja: ceea ce Midgardsormr înfăptuiește în plan orizontal realizează Yggdrasill în plan vertical. Într-adevăr, acest arbore, un frasin sau o tisă, poate chiar un stejar, asigură coeziunea universului conform unei perspective perpendiculare asupra celeilalte. Dar acest arbore este simetric, trunchiul său corespunde vizibil unui corespondent subteran, iar cum textul după care ne ghidăm explică faptul că el „susține cele nouă lumi", trei aeriene, trei orizontale, conform precizărilor de mai sus, și trei subpământene, căpătăm în ansamblu o imagine sferică, zălog al perfecțiunii (vezi imaginea de la pagina alăturată).

5) Rămân de situat **corpurile celeste**, Soarele (*Sól*), luna (*Máni*, la genul masculin) și stelele ce fac trimiteri la diverse afabulații de tip probabil zodiacal. Apariția lor îi privește în mare măsură pe zei. Mișcarea perpetuă a soarelui și a lunii se justifică prin faptul că cele două corpuri celeste sunt urmărite fiecare de câte un lup care le va înghiți în cele din urmă, fapt ce va fi încă un efect al Ragnarök. Miturile privind soarele și luna, consemnate în mare parte de către Snorri în „Edda în proză", sunt concepute într-o manieră deosebit de elaborată și realizată independent de sursele savante de inspirație; aceste mituri nu ne pot surprinde, căci

Această reprezentare convențională a lumii, așa cum o concepeau fără îndoială vikingii, prezintă avantajul de a se înscrie într-o sferă, axa verticală fiind determinată de marele arbore Yggdrasill, perpendiculară pe imaginea concentrică a celor trei lumi.

islandezii, precum toți scandinavii, erau navigatori remarcabili și posedau cunoștințe astronomice solide.

6) Urmează **lumea oamenilor**. Până acum, ne-am aflat în afara granițelor Istoriei. Ea intervine în cele ce urmează. La începuturi, ne spune vizionara, a fost o epocă de aur, de fericire pură, sub toate aspectele, ce a fost întreruptă de venirea celor „ trei fete uriașe", Nornele (*nornir*), considerate divinitățile ce stăpânesc Destinul. Numărul lor – trei – ne amintește prea mult de Parcele grecești ca să nu bănuim o influență clasică; alte surse le pomenesc în același număr, dar intervenția lor ne aduce într-un domeniu mai familiar.

7) O dată cu apariția lor intervine un eveniment capital, despre care avem la dispoziție diverse versiuni ce ajung cu toate la un gest în același timp fatidic și tragic. E vorba despre **un sperjur de care s-au făcut vinovați zeii**, despre o nerespectare a cuvântului dat, noțiune cu totul determinantă în această lume mentală, nerespectare ce poate ține și de lăcomia provocată de un personaj feminin – *Gullveig* în speță, o vrăjitoare cu siguranță, dacă nu cumva e vorba de o personalizare a cupidității (*Gullveig* înseamnă „beția aurului"). Din pricina ei, zeii Aseni și cei Vani se încing într-o confruntare violentă, **„prima bătălie din lume"**, responsabilă pentru Căderea ce avea să urmeze. Căci **Destinul și-a făcut acum loc în Istorie**, ce este nevoită să se îndrepte spre sfârșitul său îngrozitor: acesta este înfăptuit prin Ragnarök sau Terminarea-destinului-Puterilor-supreme (mai degrabă decât Amurgul zeilor, în stilul lui Wagner, deși această temă, atestată în unele manuscrise, nu este de respins fără drept de apel), un cataclism cumplit în care totul va pieri, atât oamenii, cât și zeii, întreaga lume, așa cum a fost zugrăvit în imagini apocaliptice care fac grandoarea sălbatică a poemului *Völuspá*:

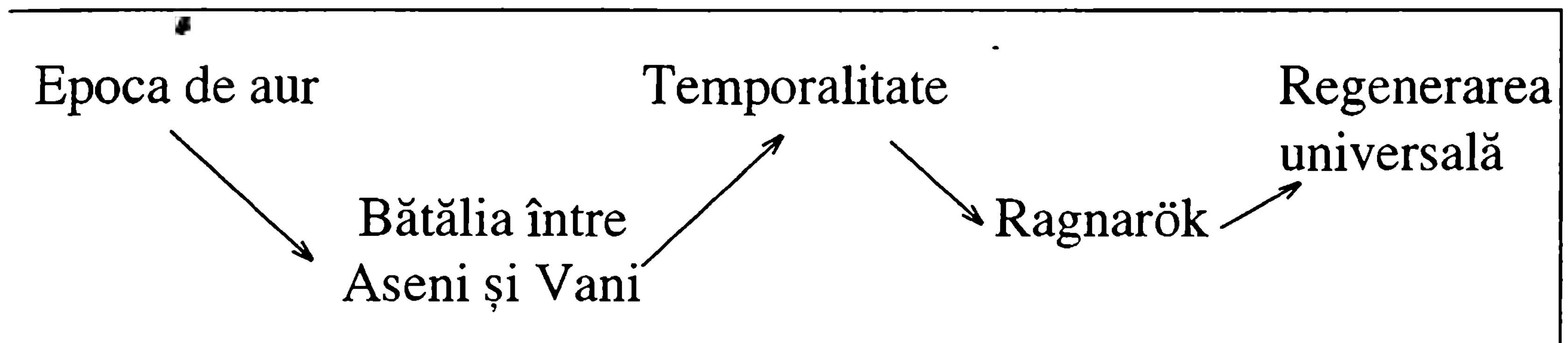
„Soarele se întunecă,
Pământul se cufundă în mare,
Stelele lucitoare
Se clatină pe cer;
Fumurile se mânie,
Flăcările se umflă,
O arșiță intensă
Joacă până în cer" (str. 57)

Saxo (*Gesta Danorum* VIII 262) precizează:

Cerul a părut deodată că se prăbușește pe pământ, câmpuri și păduri s-au scufundat; toate lucrurile au fost de-a valma, s-au întors la vechiul haos; cerul și pământul s-au amestecat într-un tumult puternic, lumea și-a aflat ruina universală.

8) Cu toate acestea, și este important să subliniem acest aspect, **nu a fost sfârșitul absolut.** Ragnarök joacă rolul unei necesare **purificări universale și necesare**, al unui catharsis indispensabil. Ordinea vechilor vremuri va renaște din cenușă, în virtutea unui principiu de simetrie, caracteristic

acestor mentalități. Se instaurează acum **o regenerare**, în care se întorc anumiți zei „buni", și începe o a doua epocă de aur. Oamenii renasc datorită unui cuplu, Líf („Viața") și Lífthrasir („Dornic-de-viață„) care a supraviețuit în mod spectaculos la adăpostul marelui arbore Yggdrasill; acesta din urmă s-a prăbușit, dar nu a fost distrus. Iată schema:

Evident, am derulat pe scurt fapte cunoscute tuturor scandinavilor. Dar e cazul să amintim că doar islandezii au ținut, pe de o parte, să consemneze aceste istorii, iar pe de altă parte, le-au oferit o versiune „rațională" și inteligibilă. Am fi într-o totală imposibilitate de a reconstitui păgânismul vechilor germani, în integralitatea și coerența sa, dacă nu am dispune de documente provenite din Islanda medievală.

Yggdrasill

Am vorbit mult despre **marele arbore Yggdrasill**, i-am evidențiat importanța. Considerăm că este oportun să încheiem dizertația asupra superbei sale imagini. Acest frasin (tisă sau stejar) colosal corespunde perfect anumitor imagini pe care orice locuitor al pădurii le-ar putea contempla după pofta inimii. Am subliniat rolul său cosmic fundamental: nu este, de altfel, imposibil ca el să fi fost divinizat în persoana enigmaticului zeu Heimdallr, al cărui nume semnifică fără îndoială Stâlpul Lumii. Am văzut de asemenea rolul pe care îl joacă în optica lui Ódinn. Statura sa gigantică domină această lume a reprezentărilor și coincide admirabil cu acea Weltanschauung a vechilor scandinavi; apropierea este atât de mare încât Mircea Eliade a fost îndreptățit să afirme că reprezintă ideograma mitică și metafizică a acestei lumi mentale. Simbol superb, palpitând de o viață intensă datorită faunei (cornute în special) și a florei ce prosperă între ramurile sale sau la umbra lui. Arbore veșnic verde, nu încape îndoială, într-un context în care iarna și frigul par a nimici periodic orice urmă de viață. E lesne să vedem în el **suma ideilor pe care și le făcea vechiul scandinav despre viață, despre oameni și lume.**

Căci Yggdrasill **este izvorul vieții, al cunoașterii și al destinului.** Al vieții în primul rând, fapt ce iese în evidență și justifică existența perechii Líf și Lífthrasir, singurii care vor supraviețui în urma apocalipsului – Ragnarök –, protejați de prezența sa. Nu este o întâmplare faptul că reprezentările sale au conceput diverse izvoare ce curg la baza trunchiului său sau la capătul rădăcinilor sale, căci apa, aici ca pretutindeni, reprezintă o valoare invincibilă a vieții. Dar el este și izvor al cunoașterii, noțiune a cărei importanță capitală pentru această religie ne este acum știută, fie și doar datorită faptului că la baza sa se află izvorul uriașului Mímir-Memorie („amintirea din străbuni"), nume extrem de grăitor. Este și izvor al destinului, datorită Nornelor, despre care am pomenit, care își au locul la poalele sale sau pe marginea unuia dintre izvoare, cel mai vechi, Urdarbrunnr, izvorul Urdr.

Numele marelui frasin sunt multe. Să-l reținem pe cel de Laeradr, protectorul, pentru aspectul său vital, pe cel de Mímameidr, stâlpul lui Mímir, pentru cunoașterea sa, și pe cel de Mjötvidr, arborele care cântărește și judecă, pentru latura sa fatidică. El este viața naturală, forța vieții ce nu cunoaște disperarea, nici îndoiala, nici sentimentul absurdului, nici furia negării, nici una dintre atitudinile moderne, de neînțeles și totodată de netradus pentru vechiul om al Nordului – ca și pentru eroul din saga islandeză. Merită să semnalăm că termenul nostru „neant" nu-și găsește echivalentul în norvegiana veche! Și, de altfel, vom afirma că textele noastre „păgâne" nu conțin la drept vorbind nici o rugăciune. Ei bine, priviți cât de explicită este unica strofă din „Edda poetică", ce ar putea trece drept o orațiune. Ea se regăsește în *Sigrdrífumál*, unul dintre cele mai frumoase poeme din ciclul eroic. Walkiria Sigrdrífa, care era cufundată într-un somn magic, este în sfârșit trezită de către eroul Sigurdr. Acesta o dezgolește pe frumoasa femeie care. să remarcăm acest gest, îi dezvăluie îndată marile taine sacre – numite aici „rune" (*rúnar*), dar, firește, nu în accepțiunea semnelor grafice pe care le cunoaștem, ci în sensul tainelor sacre. Apoi, cele două personaje le adresează Puterilor această rugăciune care este un imn religios închinat vieții:

Vă salutăm, Asenilor!
Vă salutăm, zeițe Asene!
Te salutăm pe tine, pământ generos!
Dăruiți-ne grai și înțelepciune
Nouă, celor doi, încărcați de glorie
Și mâini vindecătoare, câte zile vom avea!

CULTUL ȘI MARILE RITURI

O religie care cunoaște cultul

Abordăm aici o temă importantă, căci este stranie religia pe care au înfățișat-o și au comentat-o atât de expresiv islandezii în epoca literară. Iată **o religie lipsită de dogme**, din câte se știe, **lipsită de credință** (verbul *trúa* – a crede și substantivul *trú* – „credință" sunt împrumutate destul de recent din germana veche), fără „rugăciuni" (am citat mai sus unica „rugăciune" veritabilă existentă în textele ce ne-au rămas); nu există nici contemplație, nici elanuri lirice (un registru oarecum necunoscut, în linii generale, în aria inspirației islandeze), **nici preoți adevărați.** Probabil ea nu a cunoscut **nici temple**, în accepțiunea pe care suntem obișnuiți s-o dăm acestei noțiuni. Și totuși este o religie în sensul termenului latin (*re-ligere* sau *re-legere*) ce admite existența unei alte lumi, cu care se pot stabili legături, precum și ideea de „sacru". Prin urmare, este o **religie** ce **se manifestă doar prin gesturi semnificative**, aflată de fapt în totală conformitate cu trăsăturile caracteristice ale adepților săi. **O religie ce pare a se reduce la un cult**, fapt suficient pentru a stabili importanța acestuia. Să remarcăm că religie se spune *sidr*, termen ce s-ar putea traduce prin „practică, obicei"; nu există un cuvânt abstract care ar exprima ideile expuse. Trebuie să revenim asupra tuturor acestor aspecte, din punct de vedere descriptiv, firește, căci e de la sine înțeles că nu avem dreptul să judecăm sinceritatea „ credinței".

Despre godar *(sau preoți?)*

Am vorbit în treacăt, din punct de vedere oarecum politic, despre *godar* (sg. *godi*, cf. Din nou despre *godordsmenn*, cap. 2). Nu există indicii ce ne-ar permite să afirmăm că aceștia erau constituiți într-o instituție, cu atât mai puțin într-o castă, sau că trebuiau să treacă printr-o anumită inițiere ca să capete acest rang, nici nu știm dacă se lua în considerare o „vocație" în acest sens.

Se pare că, în plus față de apartenența sa la o familie sau un clan anume, poate la o tradiție, era suficient ca un *godi* să fie șeful familiei sale (în ceea ce privește cultul privat) sau al comunității sale (în privința

cultului public). Îi revenea sarcina să oficieze marile rituri fără de care viața – am remarcat aspectul când am prezentat datele principale ale vieții (vezi Vârstele vieții, cap. 4) – nu ar fi fost valorizată din punct de vedere juridic și legal, aspecte fără de care, o repetăm, existența ar fi lipsită de sens. Așadar, atât pentru momentele cruciale ale vieții, cât și pentru datele importante ale anului, *godi* oficia ritualuri care țineau de o tradiție imemorială și care se transmiteau, pare-se, pe cale orală, din generație în generație.

Și totuși, chiar dacă nu o putem considera o certitudine, vom face următoarea remarcă: am afirmat deja faptul că *godar* au devenit automat preoți creștini în urma convertirii, de unde se poate deduce că aparțineau totuși unei anumite pături sociale învestite cu puteri sau chiar haruri speciale. Și ca să facem o paralelă cu un alt domeniu, oarecum similar, menționăm că nu cunoaștem ce fel de inițiere, nici din partea cui, primeau scalzii care practicau totuși o artă care, ne putem lesne imagina, nu se putea deprinde ușor! Nu este exclus nici ca acești *godar* să fi fost legați de divinități păgâne, dacă ne gândim că unele nume precum Freysgodi – *godi* al lui Freyr, zeul van – sunt adesea întâlnite în acea epocă literară. Dar este tot ceea ce putem afirma. În ceea ce privește nașterea, căsătoria sau funeraliile, pare plauzibil ca un *godi* să fi putut sau chiar să fi fost dator să intervină, dar nu avem dovezi în acest sens, fie pentru că nu au existat astfel de obiceiuri, fie pentru că ele au fost ocultate de către biserică. E tentant să considerăm că această noțiune a avut un răsunet mai degrabă juridic decât pur religios (să nu uităm că aceste două adjective se reduc inițial la unul singur; un exemplu în acest sens este mitul zeului Týr, adesea evocat în aceste rânduri, care a încheiat un pact juridic cu lupul Fenrir): evoluția de la *godi* la *godordsmadr*, pe care o cunoaștem, merge fără îndoială în acest sens.

Au existat oare „temple"?

Avem aceleași incertitudini, dacă nu chiar îndoieli, în privința templelor. În ciuda afirmațiilor lui Adam din Bremen (preot franconian care, în 1075, pomenea din auzite despre un pretins templu aflat la Uppsala, în Suedia), nu există vreun indiciu că vechii scandinavi ar fi avut „temple", în sensul în care percepem astăzi noțiunea și conform reprezentării noastre biblice. Oricum, în Islanda, arheologia nu a găsit nici o urmă a acestor

ăcașe. Se pare – și acest fapt are aceleași conotații cu afirmațiile pe care le-am făcut despre *godar* – că ferma, în cazul unui cult privat, sau o anume clădire oficială, în cazul unui cult public, s-ar fi putut transforma, la nevoie, într-un interval de timp determinat, în „templu”, unde ar fi oficiat *godar*. Când scaldul – islandez! – Sighvatr Thórdarson (secolul al XI-lea) evocă, într-un superb poem, *Austrfararvísur*, călătoria sa în Suedia, povestește că atunci când a ajuns în timpul serii la o fermă unde a cerut găzduire, a fost primit cu răceală de către stăpâna casei, care a refuzat să-l primească, lucru contrar tuturor uzanțelor, deoarece ferma era transformată în templu, pentru oficierea unui sacrificiu. Nu ne miră: încă o dată se dovedește că această „religie” nu se baza pe un corpus scris (textele eddice sau scaldice nu pot trece drept religioase în sens strict), ci pe **gesturi**, pe **practici** pe care le vom trece rapid în revistă. Acest mod de percepție este de altfel verificat de însuși modul în care scandinavii de altădată înțelegeau **sacrul**.

Sacru: heilagr *sau* vé

De fapt, dispunem de doi termeni pentru definirea acestei noțiuni, ***heilagr*** și ***vé***. Cel dintâi, din care va deriva cuvântul englez *holy* sau cel german *heilig*, este oarecum abstract și face trimitere la **ideea de transcendental**, chiar de numinos (categorie a sacrului descrisă de Rudolf Otto în lucrarea „Sacrul” din 1922, n. trad). Se bazează pe noțiunea de șansă, de noroc (*heill*) și atinge în acest sens sfera destinului, fără îndoială, cea mai profundă noțiune cunoscută vreodată de omenire. Este în strânsă legătură și cu noțiunea de ***helgi* sau sacru, referitor la ființa umană**, chiar prin participarea sa la divin, după cum am remarcat când am vorbit despre riturile legate de naștere (cf. Vârstele vieții, cap. 4). Statistic vorbind – dacă ne putem permite acest adverb – nu constituie termenul cel mai frecvent utilizat în legătură cu ideea pe care suntem pe cale de a o contura.

În schimb, ***vé*** (în germană *Weih* – de aici *Weihgabe* sau *Weihnacht*) (*Weih* – sacru; *Weihgabe* – ofrandă; *Weihnacht* – Crăciun – n. tr.) înseamnă un **sacru activ**, dacă putem spune astfel, un **sacru transpus în fapte**, de trăit efectiv. Și, lucru mai semnificativ, termenul califică acele locuri sacre sau **„locuri înalte”**, păduri sau crânguri, movile și dealuri, izvoare și cascade, considerate în toate textele ca fiind adevărate „temple”

ale acestei religii. **Acolo unde *heilagr* este conceptual, *vé* reprezintă** o **actualizare**, o realizare a sacrului, într-un fel. Așadar, termenul corespunde perfect cu ideea pe care și-o contura vechiul scandinav despre **ganz andere** (cu totul alta, conform celebrei definiții a sacrului propusă de către R. Otto). Și, mai precis, corespunde cu o întreagă gestică ce exprima și traducea în fapte sentimente variate.

La urma urmei, e vorba despre **o religie pe principiul *do ut des*,** „la schimb": orice rit implică o anume ofrandă, pentru care se așteaptă ca de la sine înțeles o compensație. Cât despre compensație, am avut câteva ocazii să remarcăm că aceasta prezintă un statut cu adevărat fundamental în acea mentalitate, fie în contextul juridic (cf. *Thing* și *Althing*, cap. 2), în cel al relațiilor sociale sau în cel religios. Îți ofer, zeule van, (Freyr, în acest caz) un bou pe care-l voi sacrifica, dar îți cer în schimb sprijinul ca să mă pot răzbuna pe dușmanul meu – iată o atitudine limpede expusă în „Saga lui Glumr Ucigașul", între altele, și... urmată de efectul așteptat!

Cultul privat, cultul public

Despre cultul **privat** am vorbit în mai multe rânduri: să amintim că el se aplică **marilor rituri de trecere** (cf. Vârstele vieții și marile rituri de trecere, cap. 4) și se referă la un anume individ sau cel mult la o comunitate restrânsă: familia, în sensul pe care-l cunoaștem. **Cultul public** – nepracticat în Islanda, din câte se știe, decât cu ocazia ceremoniei *althing* – viza o colectivitate mai largă și cădea prin definiție în sarcina regelui care era fără îndoială privit ca intermediar (să amintim etimologia termenului pontif: *pontifex* în latină – cel care leagă o punte între uman și divin) între Puteri și oameni, care prezida marile sacrificii destinate obținerii victoriei în caz de război, întoarcerii vremurilor prospere în caz de sărăcie. Tot el se implica, probabil, în amplele manifestări ale echinocțiilor și mai ales ale solstițiilor.

Riturile echinocțiilor și ale solstițiilor

Să zăbovim puțin asupra celor din urmă. Nu deținem multe informații privind **riturile de primăvară** ce coincideau cu siguranță cu ceremoniile *thing* și *várthing*, pe care le cunoaștem deja (cf. *Thing* și *Althing*,

cap. 2). Să fi constat oare în gesturi de mijlocire? Nu știm prea multe nici despre **„nopțile de iarnă"** sau *vetrnoetr*, ce aveau loc spre sfârșitul lunii octombrie și trebuiau celebrate în același timp cu sărbătoarea *leid* sau *thing* de toamnă, pentru a marca momentul anumitor operațiuni legale.

Dar în ceea ce privește **solstițiile** ne aflăm pe un teren mai ferm. **Cel de vară**, la jumătatea sau la finele lunii iunie, era global, dacă putem spune astfel: marca ceremonia marelui *thing* sau *althing*, cu toate manifestările aferente ce nu erau toate de natură legislativă sau juridică. Aveau loc importante acțiuni comerciale și, după câte se pare, se organizau mari sărbători populare, în cinstea revenirii soarelui; festivitățile din miezul verii (*midsommar* în suedeză) și-au păstrat popularitatea pretutindeni în Nord. Ele sărbătoreau întoarcerea certă a soarelui (să ne amintim că era divinizat prin intermediul zeiței Sól), a căldurii, a luminii, fenomene ce contau mai mult ca orice pentru omul Nordului și a căror dispariție definitivă trebuia înlăturată.

De fapt, cele mai multe informații le deținem în ceea ce privește manifestările legate de **solstițiul de iarnă** sau **Jól** (*jul*, în limbile scandinave continentale din zilele noastre). Firește că omul Nordului se temea în primul rând ca frigul, noaptea, absența soarelui, neproductivitatea solului să nu dureze la nesfârșit și, în consecință, se străduia să convingă Puterile să nu-l părăsească, să-l ajute. Iată de ce, pe de o parte, suntem bine informați cu privire la riturile *Jól*, iar pe de alta, importanța lor reiese pregnant din toate documentele de care dispunem. Nu cunoaștem cu precizie semnificația termenului *jól*: e posibil să fi fost legat de o divinitate arhaică a fertilității-fecundității, al cărei nume se înrudea cu cel al zeului grec Eol. Sărbătorile de *Jól* durau cincisprezece zile și generau rituri variate, în special un mare sacrificiu în cinstea divinităților ce țineau de a treia funcție, în optica lui Dumézil, în cadrul căruia erau ucise animale precum vierul sau calul, ce fuseseră întreținute cu grijă în acest scop, pe câmpul îngrădit sau *tún* din incinta fermei. În timpul unui mare banchet, *jóldrykkja* sau *jólveizla*, se consuma carnea animalului sacrificat și se bea *jólaöl*, un soi de bere special pregătită pentru această ocazie. Și, firește, ca la orice banchet, se bea în cinstea marilor strămoși.

Berea și hidromelul

Să atragem o clipă atenția asupra acestor băuturi. Ca și întreaga Antichitate, Islanda nu a cunoscut decât hidromelul (*mjödr*, băutura indo-europeană prin excelență, fabricată pe bază de miere) și berea (*öl*); vinul, extrem de prețuit de către vikingi, era o băutură exotică și foarte scumpă. Exista o bere specială, preparată pentru marile ocazii și riturile publice: pare să nu fi fost prea tare alcoolizată, mai ales că efectul său ar fi fost prea puternic asupra unor oameni obișnuiți să consume doar lactate. Firește că orice banchet se solda cu o beție, astfel încât se instituise obiceiul conform căruia nimeni nu trebuia să țină seama de vorbele spuse la o astfel de masă, pentru a se evita certurile sângeroase ce ar fi urmat.

Nu am putut identifica, din textele de care dispunem, dacă termenul „bere" nu se referă mai degrabă la hidromel! Suntem însă siguri de faptul că aceste două băuturi, al căror consum nu era un obicei de zi cu zi, se bucurau de o apreciere deosebită.

Un detaliu demn de luat în seamă: **pe parcursul festivităților închinate solstițiului de iarnă se instaura o pace sacră,** *jólafridr*, a cărei încălcare însemna un adevărat sacrilegiu. Cu această ocazie aveau loc tot felul de distracții, jocuri, pantomime, dansuri, iar declamarea poemelor și lecturile de saga se aflau la loc de cinste.

Cele trei mari rituri (magice)

Cum ne aflăm în Islanda independentă, care nu a avut niciodată un rege sau un altfel de conducător și prin urmare nu a practicat marile rituri sezoniere decât pe aria limitată a fermei, nu pe ansamblul țării (în afară poate de *althing*, sărbătoare ce nu ne este înfățișată în amănunt decât în urma creștinării), ne va fi mai lesne să descriem cele trei rituri – evident, magice în esență – ce sunt evocate sporadic în documentele rămase. **Ele implică în aceeași măsură sfera privată și pe cea publică.** Așadar, e vorba despre *sejdr*, *nid* și *blót*. Le vom trece în revistă în cele ce urmează.

Primul rit, *sejdr*, este de natură pur magică și pare să fi fost destul de răspândit, căci documentele îl evocă adesea. **Era oficiat mai ales de către femei**, *völva* sau *sejdkona* (la singular), precum era Vizionara

care descria istoria mitică a lumii (cf. Istoria miturilor lumii, cap. 5). Ritualul cerea pregătiri cu totul deosebite: cea care oficia trebuia să poarte un costum special, să fi consumat în prealabil o masă compusă din anumite alimente; ea făcea incantații, singură sau susținută de un cor ce striga cânturi menite a atrage spiritele. Acest rit avea ca **scop prezicerea**: cea a viitorului, a norocului uneia sau mai multor persoane, destinul unei colectivități etc. Putea de asemenea să „lege", **să înlănțuie de la distanță** o victimă desemnată, s-o înnebunească, s-o determine să comită acte aberante sau criminale etc. Era de asemenea folosit în slujba iubirii; există o tradiție care-l investește chiar pe Ódinn ca pe un maestru al unei astfel de practici. Firește, nu s-a păstrat nimic din formulele acestui ritual, ce pare să fi fost destul de cunoscut și foarte temut.

Ritul *nid* era de un alt tip și ne este descris în cele mai mici detalii în „Saga lui Egill, fiul lui Grimr cel Pleșuv". El consta din uciderea unui cal sau a unei iepe; capul i se înfigea într-un țăruș, cu fața în direcția în care locuia dușmanul vizat; apoi, se recita o formulă – care, evident, nu s-a păstrat – probabil de natură scaldică. Se aștepta ca asupra victimei, care se putea afla oricât de departe de locul oficierii ritualului, să se abată efectele acestuia, uneori tragice. Un aspect interesant: se pare că oficierea ar fi fost marcată de practici obscene, ce se ascundeau oricum în spatele formulelor scaldice. Probabil că această „formulă" ce însoțea ritualul a fost cumva înlăturată. Firește că nu s-au putut păstra *formáli* (formule) legate de celelalte două rituri menționate aici. Acest aspect este totuși important, căci ritualului concret, dacă putem spune astfel, referindu-ne la gestică, la simbolistică, i se suprapuneau operațiuni intelectuale semnificative. Vom vorbi mai târziu despre poezia scaldică (cf. Poezia scaldică, cap. 6): faptul că procedeele utilizate în construcția ei par efectiv să ascundă un sens profund, să disimuleze esența mesajului, să-i oculteze forța magică sau religioasă ne încurajează în a-i afirma originea religioasă.

În ceea ce privește ritul *blót*, acesta pare să fi fost mai puțin sofisticat și folosit pe scară mai largă. Era **un sacrificiu elaborat**, executat în manieră circumstanțiată. Cel care îl oficia, îmbrăcat probabil într-o ținută rituală, ucidea un animal (practica sacrificiilor umane, chiar dacă a fost folosită la începuturile erei noastre, în Scandinavia continentală, nu a existat

niciodată în Islanda independentă, în ciuda afirmațiilor de complezență din unele saga care încearcă vizibil o „reconstituire istorică”, expresie cu totul adecvată în cazul religiei păgâne), stropea cu sângele acestuia pereții încăperii unde avea loc ritualul, cât și pe cei de față, pronunțând dorințele ce motivau sacrificiul. Sângele sacrificial era cules într-un recipient, în care se aruncau bețe din lemn, poate incrustate, iar din felul cum se poziționau acestea în vas se făceau previziuni: cum avea să fie sezonul care urma, ce soartă urma să aibă comunitatea ce lua parte la ritual etc. Această practică se numea ***ganga til fréttar***, ce se poate traduce prin „calea spre vești”. Urma **banchetul sacrificial** sau *blótdrykkja*, *blótveizla*, în decursul căruia se consuma carnea animalului sacrificat și se bea berea preparată în acest scop. Banchetul era momentul principal al ritualului: **se pronunțau toasturi** (*skál*, de unde provine modernul *skal* în Scandinavia continentală) închinate mai întâi marilor străbuni, apoi câtorva zeități și, în sfârșit, personajelor marcante care luau parte la ceremonie. Se întâmpla și ca participanții să folosească ocazia pentru **a face jurăminte sau a emite dorințe**, care luau astfel un caracter obligatoriu.

Ritul *blót* are un fel de valoare sintetică: este, firește, mijlocitor, aceasta îi e principala funcție; dar, prin consultarea sorților, el introduce în forță personajul ocult al Destinului; banchetul are rolul de a întări căldura în relațiile dintre participanți, iar toasturile închinate strămoșilor, de a cimenta legătura dintre vii și morți, despre care am vorbit cu alte ocazii.

Să nu părăsim această temă înainte de a semnala construcția sintactică specială aflată la baza ritualului *blót*: în islandeza veche, nu se spune „a sacrificat un cal pentru zeu”, ci „a sacrificat zeul printr-un cal”, *hann blótadi gud hesti* (unde *gud* este aici la acuzativ, iar *hestr*, la dativ). Verbul *blóta* („a sacrifica”) induce ideea de întărire, de creștere a puterii, scop atins prin intermediul calului sacrificat. Un argument ideal pentru a demonstra că sacrificiul este conceput ca act și că, în consecință, acest **ritual e unul dinamic**.

Homo religiosus scandinavicus

Să abordăm un ultim aspect ce privește **relația dintre om și religie**. În privința cultului public, am sugerat nu o dată faptul că celebrarea marilor

rituri, sezoniere în speță, este legată de sfera legislativă sau de cea juridică. Exista de altfel o relație strânsă între manifestațiile politice și ceremoniile religioase, atât de strânsă încât, chiar și după convertirea la creștinism, ca să oferim un exemplu grăitor, celebrarea *althing* începea printr-o „consacrare" – nu cunoaștem detalii! – cu caracter pur sacru. Cu alte cuvinte, nu este o întâmplare dacă termenul *sidr*, deja citat în aceste rânduri, se poate interpreta ca „religie", desigur sau ..practică", dar și ca „obicei". De pildă, la festivitățile și ceremoniile de *Jól* nu se lua parte doar în scopurile religioase subliniate aici, ci și din **spirit de solidaritate sau simț al apartenenței la o comunitate.** Este o trăsătură capitală. Cităm frecvent din *Hávamál* („Edda poetică"). Să recitim strofa 50:

„A pierit tânărul pin
Ce se ridică în loc fără adăpost:
Nu-l apără nici scoarța, nici acele;
Precum omul
Neiubit de nimeni:
De ce să aibă viață lungă?"

Asupra **devoțiunii personale a individului** există și lucruri mai interesante de spus. Cel puțin două.

În primul rând, se pare că omul întreținea cu divinitatea pe care o venera ca individ sau care era legată prin tradiție de familia sa (există exemple de familii, în estul Islandei, care îl venerau în mod special pe Freyr) **relații de tip individual** destul de neașteptate în acest univers mai degrabă colectiv, din câte se pare, decât centrat asupra persoanei, a ființei umane individuale. El își numea zeul preferat *fulltrúi*, ce semnifică efectiv „cel în care am deplină încredere", raport ce îl evocă în mod uimitor pe cel stabilit între creștin și sfântul său „patron". El purta cu siguranță **o amuletă a zeului respectiv** în punga de la brâu – s-au găsit astfel de obiecte, evocate de altfel în unele saga. Vom vedea astfel cum Freyr va juca, sub formă de amuletă, rolul esențial al fondatorului în „Saga conducătorilor din Valea Lacului". O atitudine destul de neobișnuită, dat fiind, cum am mai spus, faptul că nu cunoaștem vreo rugăciune adresată unui zeu. Dar e posibil ca în virtutea acestui obicei al *do ut des*,

Această statuetă din bronz a zeului Thórr ținând „toporul" său, Mjölnir, emblemă a fulgerului, a servit probabil ca amuletă. A fost găsită în nordul Islandei.

semnalat mai sus, să se fi stabilit un fel de contract mai mult sau mai puțin tacit: dacă îmi îndeplinești rugămintea, voi face un anumit gest în onoarea ta. Și iată-ne întorși la ceea ce constituie cu certitudine unul dintre reflexele fundamentale ale acestui univers: **ideea de pact, de contract.**

Un alt detaliu demn de remarcat este probabil și mai interesant. Diverse comentarii au insistat asupra unei fraze ce revine adesea în documentele rămase și care constă din a afirma despre o anume persoană că nu le dedica sacrificii zeilor, *hann trúdi á sinn eiginn mátt ok megin*, ci credea în propriile forțe și în capacitatea sa de a izbândi (de a obține victoria). S-a sugerat insistent că ar trebui detectată în această frază o adevărată profesie a scepticismului, chiar a unei non-religii, cu totul insolite în context. O serie de cercetări mai aprofundate au permis însă interpretarea justă a respectivei afirmații și completarea imaginii privind atitudinea religioasă a islandezului din Evul Mediu păgân. Am trecut pe scurt în revistă riturile nașterii (cf. Vârstele vieții și marile rituri de trecere, cap. 4), am semnalat în trecere faptul că nou-născutul era oferit divinităților destinului, *disir*, sau încredințat tutelei lor. Judecând după ansamblul gesturilor descrise, nu încape îndoială că cel mic era plasat în mod special într-un context religios în care interveneau principalele elemente divinizate, Soarele/Cerul – Pământul-Mamă – Apa lustrală. De altfel, indiferent de detalii, este evident că noua ființă umană nu era considerată un dar gratuit, ci era primită în comunitate prin intermediul diverselor operațiuni rituale extrem de semnificative ce o introduceau în religie, în sacru. Omul nu venea

degeaba pe lume, nu era „în plus", ca să dăm o tentă de jargon modern, ci avea o **încărcătură sacră**, era purtător al unei scântei divine. De aici reiese celebra dialectică a destinului, a onoarei și a răzbunării, despre care vom vorbi mai târziu, când vom aborda tema legată de saga (cf. Saga, cap. 6). Este suficient deocamdată să reliefăm această participare la sacru ce-i conferea omului motivația să depășească limitele zeităților anecdotice, dacă putem spune astfel, și să creadă doar în propriile forțe, în propria șansă și reușită, de vreme ce acestea îi erau transmise de către puterile divine. În consecință, formula de la care am pornit, departe de a fi sceptică, era de fapt un act implicit de adorație!

Această lucrare din fildeș de morsă, găsită în Suedia, ar putea fi un zeu (neidentificat) sau pur și simplu o piesă dintr-un joc de table.

MAGIA

Ceea ce am spus până aici ar trebui să ne scutească de primul paragraf: de fapt, **această religie se scaldă efectiv în magie**, coloratura sa esențială și, dacă există o concluzie clară de tras din studiul antichităților norvegiene aplicate zonei religioase, această concluzie e clară, contrar unui întreg noian de idei false. Am spus-o în repetate rânduri: știința, cunoașterea și totul, absolut tot ce am putut afirma în materie de religie face trimitere, în măsură mai mare sau mai mică, la ezoteric sau la ocult.

Sufletul

Islandezii cunoșteau **cinci ipostaze ale „sufletului"**, fapt grăitor cu privire la profunzimea noțiunii pe care o aveau despre lumea de dincolo.

Din cele cinci, vom lăsa deoparte prima ipostază, ***sál*** (din care avea să derive cuvântul englezesc *soul*), ce reprezintă noțiunea creștină și nu este direct implicată în această etapă, precum și pe cea de ***önd***, care este suflul și își găsește corespondențe pretutindeni în lumea indo-europeană.

Rămân *fylgja*, *hamr* și *hugr*. ***Fylgja*** este un fel de echivalent al **îngerului** nostru **păzitor**, e un spirit tutelar care ne însoțește (care ne urmează, verbul fiind *fygja*) și care împrumută imaginea noastră; în același timp, este simbolul destinului nostru, de aceea cine își vede *fylgja* știe că va muri! Magicianul e cel care comunică cu acest spirit pentru a vizita cealaltă lume. Este, cu alte cuvinte, partea nematerială din fiecare dintre noi. ***Hamr*** e mult mai interesant. Este chiar „forma" internă a fiecăruia dintre noi: conform unor procedee de un înalt nivel ezoteric și extrem de detaliate – de pildă, în „Saga oamenilor din Valea Lacului" – *hamr* poate evada din învelișul său corporal, pentru a sfida categoriile spațio-temporale și a se deplasa cu viteza luminii pe distanțe considerabile sau mari depărtări în timp, ca să îndeplinească dorințele posesorului său, de la care împrumută înfățișarea exterioară (în cazul în care nu adoptă figura unui animal simbolic). E vorba despre o variantă a **zborului magic, propriu șamanismului**; operațiunea presupune, firește, un întreg ritual, despre care avem informații sărace. Nu e exclus ca aceste practici să fie de origine samoedă (laponă) și să le fi fost împărtășite tuturor scandinavilor, ceea ce le-ar explica prezența frecventă în Islanda. ***Hugr*** este exact forma nordică a celebrului ***anima mundi***, cunoscut în multe alte culturi. El cuprinde întreaga lume și i este accesibil oricui, fie prin solicitare voluntară, fie prin manifestări reflexe, obținute prin strănut, căscat, mâncărime bruscă etc. Se zice atunci că persoana respectivă e posedată de *hugr*, care îi poate furniza informații interesante, o poate avertiza asupra unor pericole, ajuta etc. Evident, astfel de practici nu sunt la îndemâna oricui, ele trebuie solicitate și exploatate cu pricepere.

O lume a dublului

Toate acestea indică faptul că islandezul Evului Mediu păgân **nu evoluează într-un univers pur realist**: lumea aparentă nu înseamnă nimic pentru el, el știe că dincolo de ea există un alt univers, o dublură la care

poate avea acces prin mijloace magice. Astfel, lectura unor reputate texte realiste ne descumpănesc adesea, într-atât sunt de înțesate cu supranatural: eroul se plimbă în natură și vede deodată cum dintr-o crăpătură iese un cap de om care îi declamă versuri; zărește în vis două păsări frumoase care se ucid între ele și trage concluzia că fiica sa va fi pricina morții celor doi soți succesivi ai ei; văzându-și bărbatul cum se împiedică, eroina înțelege că acesta urmează să moară (*feigr*); taurul furios care linge cenușa lucrurilor arse va cauza moartea proprietarului său. Și așa mai departe... **Totul e bântuit**, totul e dedublat; foca ce s-a strecurat în lada cu provizii și care devorează peștele uscat va declanșa moartea întregii familii; iar dacă vedeți un cal cenușiu, luați seama, vă pândește moartea. Ceea ce ne transmit în permanență aceste texte nu este forța de neînvins a Supraomului, limbajul a inventat chiar termenul *garpr*, pentru a-l lua în derâdere pe lăudăros; nici superioritatea mușchilor nu e luată în seamă: Ódinn e cu mult mai puternic decât brutele voinice Thórr sau Hermódr. E vorba aici **de supremația științei, de cunoașterea ezoterică**, de valoarea eminentă a inteligenței, de certitudinea implicită că esențialul nu e vizibil pentru toți ochii. Se face un adevărat **exces de rituri magice** – de transmitere, de imitație, generative, se face apel la întreaga taxinomie. Să luăm ca exemplu două cazuri extreme, „Saga lui Grettir cel Puternic"și „Saga lui Snorri godi-ul": ele nu se desfășoară nici o clipă într-un univers plat, totul este dedublat și susceptibil de „înțelesuri" multiple. Este totuși remarcabil faptul că zeul suprem se numește aici Ódinn și domnește, prin însuși numele său, asupra furiei sacre!

S-ar putea considera că este de la sine înțeles faptul că această magie se exprimă nu numai prin nenumăratele **metamorfoze** de care sunt capabili zeii, ci și prin felurite manifestări aparținând de aria umană, cum ar fi deochiul, descântecul, controlul asupra elementelor naturii (provocarea de furtuni ucigașe, dezlănțuirea inundațiilor sau a alunecărilor de teren). Rezultatul este totuși uimitor: **nimic nu este dobândit cu adevărat, există o lege a schimbării** ce stăpânește comportamentul zeilor și pe cel al oamenilor, răul fiind aproape întotdeauna unica certitudine. Cel mai bun exemplu face parte din tematica eroică: Helgi, Völundr, Sigurdr Fáfnisbani, Starkadr, de la toate aceste personaje se așteptau manifestări de forță spectaculoase, realizarea celor mai incredibile performanțe,

depășirea limitelor la care se opintesc muritorii de rând. Cu siguranță că acest aspect nu e cu totul neglijat: Helgi este un erou viking de mare forță, Völundr supraviețuiește unui supliciu atroce, Sigurdr ucide dragonul, obținând o victorie fără egal – oricare ar fi semnificația reală – de vreme ce el va intra în posteritate cu supranumele de „ucigaș al lui Fáfnir" (Fáfnisbani), iar Starkadr e dotat cu o putere colosală. Dar ce ar însemna toate acestea fără strânsa legătură pe care o au acești eroi cu **sfera onirică, cea supranaturală și cu cea magică**? Helgi nu se poate desfășura fără prezența tutelară a walkiriilor care zboară deasupra sa, Völundr își construiește aripi, imagine ce stârnește sentimente mult mai bogate decât simpla admirație a nordicilor pentru priceperea inginerească, Sigurdr reușește, grație calului său magic Grani, fiul minunatului Sleipnr cel cu opt picioare încălecat de Ódinn, să străbată zidul magic de flăcări ce o înconjoară pe walkiria cufundată într-un somn letargic, iar Starkadr se remarcă mai mult prin magia cuvântului – căci este un scald de prim rang!- decât prin performanțele obținute de multiplele sale brațe!

Încă un detaliu: dacă magia este într-adevăr știința lucrurilor secrete (ascunse!), nu ne surprinde să constatăm cât de însetați de cunoaștere sunt acești zei și eroi. Aspectul reiese din marile poeme eddice (*Vafthrúdnismál*, de pildă), unde-l întâlnim pe zeul Ódinn care-i cere sfatul unui uriaș ca să dobândească deprinderi supranaturale. Dar jocurile enigmelor (*Gestumblinda gátur*), provocările oratorii sunt la ordinea zilei, așadar nu trebuie să pierdem din vedere această dimensiune ca să înțelegem că, în cadrul ciclului eroic, un poem superb precum *Fáfnismál* nu se mărginește la a ne povesti cum a răpus Sigurdr dragonul, ci enunță, prin graiul monstrului muribund, un întreg catalog al elementelor științei sacre, cu totul neașteptate în asemenea circumstanțe! Până și în ziua de azi, expresia „ce mai faci?" nu se traduce în islandeză cuvânt cu cuvânt, ci prin *hvad er at frétta?*: „ce e de aflat, ce vești ai?"

Un ultim exemplu, deosebit de elocvent. Să alegem o saga, deja amintită aici, pe care nu avem dreptul să o considerăm inocentă, deși intenția „de suprafață" ar fi aceea de a ne aduce la cunoștință evenimente din viața unei întregi descendențe de conducători ai Islandei de Nord, *Vatnsdoela Saga*, „Saga oamenilor din Valea Lacului". Un text scurt, de

altfel. Cu toate acestea, în cele o sută de pagini ale sale suntem informați, printre altele, despre *nid*, *hamfar* sau călătoria magică întreprinsă de sufletul *hamr* al unui personaj în scopul acumulării de cunoștințe, despre *sejdr*, cazuri impresionante de descântece la care erau folosite pisici, exemple de conjurare a elementelor naturale în scopul provocării de surpări ucigașe, declanșării de furtuni devastatoare, despre dobândirea imunității combatanților, determinarea zarurilor să se învârtă în favoarea părții privilegiate, despre rituri de posedare ce transformă omul în războinic-fiară sau *berserkr*, despre „preoți"-magicieni care execută un ritual complicat ce nu este precizat, despre sacrificii umane (amintite aici ca reminiscențe din vremuri îndepărtate), exemple de cult al calului ca vector magic; întâlnim aici cel mai elocvent exemplu de care dispunem privind cultul amuletelor zeilor, un caz de suicid ritual, o pildă amănunțită privind o lucrare magică atestată și în alte părți, ritul fraternității sacre sau *fóstbroedralag* cu întoarcerea la sânul Pământului-Mamă. Să recunoaștem că e cam mult pentru un text „laic", ce n-ar avea pretenția să se scalde într-o atmosferă ocultă. Cităm adesea aici „Edda poetică": din nici unul dintre cele treizeci de poeme nu lipsesc trimiterile directe la magie, nici un text nu este pur narativ sau simplu gnomic. Cât despre „Edda lui Snorri", lucrurile sunt și mai simple: partea sa principală, *Gylfaginning*, se bazează în întregime pe un argument de tip magic: regele Gylfi este victima unei „fascinații" (*ginning*) sau iluzii optice (*sjónhverfing*), grație căreia poate pătrunde tainele cunoașterii ezoterice.

În același sens, am semnalat că două dintre cele mai importante rituri magice prezentate pe scurt mai devreme, *sejdr* și *blót*, au ca prim scop divinația. Să repetăm: categoriile spațiu și timp nu sunt luate serios în considerare, adevărata cunoaștere le depășește. Să ținem seama și de circumstanțele naturale în care s-au născut și au trăit oamenii Nordului: marea e prezentă pretutindeni, ea postulează chemarea depărtărilor și hazardul destinului, ea nu se măsoară prin estimările noastre seci de sedentari pământeni, este în permanență izvor și zălog al minunilor – tragice sau fantastice. Cei care trăiesc în simbioză cu acest element nu pot avea aceleași dimensiuni mentale ca noi, ceilalți...

CONVERTIREA LA CREȘTINISM

Una dintre cele mai comune erori este aceea de a-i considera pe vechii germani, cei din Nord, drept niște „barbari" neînduplecați, iar trecerea lor ca creștinism, drept un prilej pentru înfruntări sângeroase. În realitate, deoarece vikingii, obligați să facă de multă vreme comerț cu populațiile creștine din Occident, se familiarizaseră cu religia „Cristului Alb"; „convertirea", pretutindeni în Nord, a fost mai degrabă o regularizare, o ajustare, decât o veritabilă schimbare de religie, chiar dacă acest ultim termen nu se potrivea cu ansamblul practicilor ce pot fi categorisite ca păgâne. În schimb, este impresionant de remarcat cu câtă rapiditate, profunzime și cu cât entuziasm a îmbrățișat întreg Nordul creștinismul.

Să revenim pe scurt asupra datelor: în 999, prin consimțământ unanim, islandezii decid în *althing* să adopte religia creștină, justificându-și gestul prin următorul argument: „dacă vrem o singură lege, trebuie să avem o singură credință". În paginile de față (cf. Colonizarea, cap. 1), am pus accentul pe faptul că, pe de o parte, această „convertire" nu este chiar o schimbare a credinței, ci doar un fel de reglementare a unei stări oarecum vechi de fapt și că, pe de altă parte, nu trebuie să luăm *ad litteram* povestirile subiective despre rezistență sau opoziție ce ne sunt înfățișate în unele documente. Islandezii, care cunoșteau de multă vreme religia creștină, nu au șovăit să treacă de la vechea situație la cea nouă și s-au adaptat docili regulilor, imperativelor și condamnărilor vehiculate de către biserică. Fenomenul nu a întâmpinat dificultăți, în opinia noastră, și o vom demonstra pe scurt.

• REPERE ISTORICE

Rolul episcopilor

Doi episcopi sunt responsabili pentru soliditatea implantării bisericii în Islanda: **Ísleifr Gizurarson**, episcop de Skálaholt în 1056 și fiul său (să ne amintim că celibatul clerului nu avea să fie obligatoriu decât mult mai târziu), **Gizurr Ísleifsson**, care îi va urma în 1082 și care va

fi o personalitate atât de importantă, încât este uneori numit „regele neîncoronat" al țării. Ambii fuseseră instruiți în Germania și au jucat un rol extrem de important în instituirea unei **biserici naționale ierarhizate** și subordonată Romei. Au fost administratori și oameni politici de prim rang, în timp ce primul episcop de Hólar (în nord-vestul insulei), Jón Ögmundarson (începând din 1106), a avut merite deosebite pe plan intelectual și spiritual. Legea dijmei ecleziastice a fost instituită în 1096: am semnalat deja consecințele politice și, bineînțeles, cele materiale ale acestei decizii. La fel cum am semnalat fizionomia deloc banală pe care avea să o ia, de la finele celui de-al XI-lea secol, această **biserică islandeză, națională și populară** în același timp, numită ***godakirkja*** („biserica preoților" – *godar*). O biserică extrem de deschisă către străinătate, în special către Franța, mai precis către mânăstirea Saint-Victor de la Paris, unde au fost instruiți majoritatea clericilor, autori ai textelor care s-au păstrat.

În 1123, a fost adoptat oficial primul Cod ecleziastic (*Kristinréttr*), de către instanțele locale: el va deschide calea către Reforma gregoriană, a cărui prozelit devotat va fi episcopul de Skákaholt, **Thorlákr Thórhallsson**. Spre anul 1150, Islanda se află în stare de echilibru în privința religiei; va fi nevoie de misiunea cardinalului Nicolas Breakspeare, în 1132, pentru a atrage atenția Occidentului asupra neobișnuitului fenomen reprezentat de această insulă, unica țară în Occident care nu era cârmuită nici de rege, nici de alt conducător!

Însă data de importanță capitală va fi **1190**: atunci se decretează că un posesor al unei biserici și/sau de *godord* nu mai poate fi în același timp preot, deoarece „legile divine" (*gudslög*, ce trebuie asimilate cu decretul lui Grațian) și „legile naționale" (*landslög*) vor fi de aici înainte strict delimitate. Se stipulează de asemenea că, în caz de litigiu „legile lui Dumnezeu" vor avea întâietate. Această discriminare între ceea ce am numi laic și confesional tulbură o stare de fapt ce dura de aproape două secole și va permite **supremația treptată a bisericii asupra statului.** Situație care, să ne amintim, se desfășoară în tandem cu evoluția evenimentelor politice și va contribui, într-o măsură covârșitoare, la pierderea independenței islandeze, în 1262-1264.

Nu considerăm că ar fi obiectivă argumentarea acestor fapte prezentate pe scurt, pentru a trage concluzia că a existat „un conflict cultural" în Islanda, unde religia păgână se opunea mai mult sau mai puțin pe față noilor obiceiuri impuse de biserică. Acestea sunt puncte de vedere

romantice, orchestrate convenabil de către unii ideologi ai secolului XX, pe care o examinare obiectivă nu le-ar putea confirma în nici un caz. Realitatea este că Islanda – ca întreaga Scandinavie, de altfel – nu numai că a trecut la creștinism fără nici un fel de împotrivire, din motive pe care le-am expus aici, ci a îmbrățișat noua religie cu ardoare sau, în orice caz, fără animozitate.

• EFECTELE CREȘTINĂRII OFICIALE

Această temă vastă a suscitat numeroase studii detaliate. Ne vom limita la a semnala câteva aspecte mai importante.

În primul rând – vom reveni asupra acestui subiect – biserica este fără îndoială cea care a permis și favorizat mai întâi înflorirea, apoi dezvoltarea extraordinarei mișcări literare pe care am calificat-o drept „miracol islandez", în lipsa unei caracterizări mai grăitoare.

Biserici și mânăstiri

Este uimitoare **rapiditatea cu care se implantează biserica în Islanda**: știm că *godar* au folosit imediat ocazia de a deveni preoți – ei înșiși sau fiii lor – în scopul de a menține o autoritate spirituală și, în același timp, materială. Remarcabilă este de asemenea **fondarea de biserici** în întreaga țară. Nu ne referim la crearea a două episcopii, pentru o populație care nu depășea 35 000 de suflete, una în sud-vest, la Skálaholt (azi, Skálholt), iar cealaltă, în nord-vest, la Hólar, motivația fiind aceea că locuitorii din nord ar fi protestat deoarece se simțeau nedreptățiți fără o episcopie proprie! Am amintit deja faptul că, în plus, doi dintre primii episcopi, Thorlákr Thórhallsson și Jón Ögmundarson, aveau să fie canonizați de către autoritățile locale, conform obiceiului: au apărut așadar doi sfinți, la ceva mai mult de un secol de la creștinarea oficială! L-am putea adăuga și pe Gudmundr Arason, un fel de franciscan cu un temperament aprins, ca și pe laicul Hrafn Sveinbjarnarson, care a trăit și a murit precum un adevărat sfânt. Iar textele sunt generoase în referiri la diverse personaje, de ambele sexe, care au dus o viață de sihastru, ori și-au sfârșit zilele departe de lume. S-au păstrat un mare număr de „cartularii" (culegeri de acte referitoare la drepturile unei mânăstiri, n.trad.) datând din Evul Mediu

(*Diplomatarium Islandicum*): numărul de biserici, capele și mânăstiri consemnate în aceste documente este uimitor.

Vom vorbi în special despre **mânăstiri**, căci de aici, din aceste *scriptoria*, a provenit vechea producție literară islandeză. E impresionant numărul de mânăstiri pentru bărbați și pentru femei care s-au construit pe insulă, într-un timp foarte scurt. Sunt mânăstiri **benedictine, în variantă augustiniană** – iată o precizare importantă; existau și lăcașuri cisterciene. Arheologia nu a găsit multe urme, din motivul (penuria materialelor de construcție) pe care-l cunoaștem, dar izvoarele scrise nu ne permit să ne îndoim de existența acestora. În 1052, un episcop misionar, Rúdúlfr, venit probabil de la Rouen (Rúda – Rouen), ar fi întemeiat o mânăstire ce a avut o viață efemeră, la Baer, în vestul Islandei. Apoi, legat de episcopia de Hólar, sub cârmuirea lui Jón Ögmundarson, se fondează mânăstirea Thingeyrar (benedictină), cu filiala sa la Munkathverá (cisterciană). Acestora li se adaugă o mânăstire de maici la Reynisstadr, în nordul insulei, și una augustiniană, la Mödruvellir. De episcopia Skálaholt vor aparține mânăstirile de la Thykkvabaer (augustiniană), cea de la Flatey (victoriană) și cea de la Vídey. Probabil, benedictină era și mânăstirea de la Hítardalr, despre care nu deținem suficiente informații. În total, dacă luăm în considerare numărul redus de locuitori ai acestei țări, s-au întemeiat surprinzător de multe astfel de lăcașuri!

Semnalăm în primul rând că cel puțin două dintre aceste mânăstiri, cea de la Thingeyrar (și inclusiv filiala sa de la Munkathverá) și cea de la Thykkvabaer au jucat **un rol determinant în nașterea și înflorirea literaturii islandeze**. Se cunosc mânăstiri și călugări ai acestora care au fost autori ai mai multor lucrări literare. Ca să nu mai vorbim despre influența lor în domeniul spiritualității... E sigur, se pare, faptul că literatura abundentă constând din traduceri de texte „străine” a început cu *vitae sanctorum*, din care s-au păstrat două colecții, „Saga sfinților” (*Heilagra Manna Sögur*) și „Saga apostolilor” (*Póstóla Sögur*). Se poate spune că de aici a izvorât literatura islandeză. Nu este cu putință să-i atribuim acestui fenomen o altă sursă de difuzare în afară de mânăstiri.

Să mai amintim că Islanda a avut sihaștri, bărbați și femei, dintre care unii renumiți: eroina din „Saga oamenilor din Valea Somonului”, Gudrún Ósvifrsdóttir, este reputată pentru a-și fi încheiat viața în pustietate.

Practicarea religiei în viața de zi cu zi

Să revenim la *Diplomatarium Islandicum*: cercetarea sa permite întocmirea unei liste, cu adevărat impresionantă, a bisericilor din Islanda, a avutului lor, a dotărilor, a decorațiilor – și de asemenea a donațiilor de care au beneficiat, mai ales în privința moștenirilor. Firește, nu e vorba despre monumente impunătoare romanice sau gotice, în stilul european continental, ci, în general, despre clădiri de dimensiuni reduse, din lemn, care nu au rezistat intemperiilor. Dar ele au existat cu certitudine, iar dovada prezenței lor e de ajuns pentru a anula acele teorii care susțin ideea unei confruntări incipiente între neînduplecații păgâni și creștini.

De fapt, un examen rapid al vieții cotidiene nu lasă loc nici celui mai mic dubiu. Dispunem, pentru confirmare, de surse sigure. E vorba despre saga așa-numite „contemporane" (*samtídarsögur*), ai căror autori au fost martori ai faptelor relatate (ca de pildă *Sturlunga Saga*), și, mai cu seamă, despre acea subcategorie ce constituie **saga episcopilor** (*Byskupa sögur*), în special cărțile miracolelor (*jarteinaboekr*), incluse obligatoriu în cuprinsul acestora din urmă: aici sunt redate faptele și obiceiurile populare în cele mai mărunte detalii; iată de ce sunt cele mai utile documente ce permit studierea traiului de zi cu zi al islandezului obișnuit. Aceste texte detaliază cu un lux de amănunte convingătoare practica religioasă (desfășurarea slujbelor religioase, pregătirea pentru sacramente, exercițiul rugăciunii, practica postului, gesturile de caritate, pomenile și binefacerile etc.). În plus, se insistă asupra unor practici speciale, cum ar fi cultul sfinților, cel al relicvelor, pelerinajele locale și cele din afara țării, cultul Fecioarei Maria, cel al Sfântului Duh, spiritualitatea și mistica, în manieră generală. Am mai remarcat în paginile de față că, mai ales din acest punct de vedere, este dificil de stabilit o diferență între islandezi și francezi în secolul al XII-lea. Să semnalăm, de pildă, fără a stărui asupra justificărilor (am vorbit îndeajuns despre Zeița-Mamă din Nord), devoțiunea cu totul specială de care s-a bucurat Fecioara Maria în Islanda.

Firește, la nivel etic și la cel al concepției despre om, viață și lume. perspectivele expuse ar necesita unele nuanțări. Celebra dialectică a destinului, a onoarei și a răzbunării despre care vom vorbi în legătură cu saga (cf. Saga, cap. 6), precum și noțiunea de sacru, așa cum era percepută de către islandezii Evului Mediu, nu se adaptează neapărat exigențelor dogmelor creștine. Am reliefat deja valoarea fundamentală a familiei și

a legii; prin urmare, ne putem permite să ne detaşăm oarecum de o interpretare prea strictă a creştinismului islandez. Obiectivul vizat aici este doar evidenţierea relativelor neajunsuri ale pragmatismului germanic nordic. Acestea se verifică de altfel şi prin **supravieţuirea unor obiceiuri păgâne**, la care se face referire în documente: aspecte legate de cult sau instituţii, de zei şi mituri, de noţiunea despre lumea de dincolo; în acest sens, ar fi de luat în calcul trei variante: fie că s-a păstrat prea puţin din ceea ce se presupune a fi fost vechea religie, fie că s-au stabilit corespondenţe inevitabile între un domeniu şi celălalt, fie că, în strădania de a realiza o reconstituire savantă, autorii textelor au refăcut din toate elementele un păgânism convingător! Doar în materie de vrăjitorie şi magie ne putem considera mai apropiaţi de adevăr, dar şi aici este nevoie de prudenţă, căci e vorba cel mai adesea despre practici prea puţin dependente de un anume mediu spiritual.

Pe scurt, **ar fi cu totul injust să-i considerăm pe islandezii Evului Mediu nişte păgâni convinşi.** Dimpotrivă, toate datele indică faptul că ei au fost „buni creştini", concluzie semnificativă, căci răsunetul pe care l-a avut această atitudine în literatură este o trăsătură de mare importanţă.

VI

LITERATURA: „MIRACOLUL ISLANDEZ"

Iată domeniul în care se aplică prin excelență expresia „miracol islandez", frecvent utilizată în acest volum. Înțelesul său e sărac în fața profunzimii, a bogăției, a diversității și, mai ales, a exemplarei calități specifice lucrărilor literare, poeziei, prozei (saga și textele înrudite), literaturii savante pe care islandezii au fost capabili să o consemneze pe pergament începând cu debutul secolului al XII-lea și până la finele secolului al XIV-lea. Nici o altă zonă culturală europeană nu a realizat asemenea performanțe. Ne întrebăm cum de cele câteva mii de bărbați și femei, exilați la marginea lumii cunoscute în acea epocă, care trăiau în niște condiții destul de precare și sufereau fără îndoială de o reală îndepărtare față de „civilizație", au putut nu doar să imite marile genuri europene sau antice, ci și să creeze forme și genuri ce au trecut în posteritate fără să îmbătrânească: saga sau poezia scaldică.

E de la sine înțeles că acest capitol va cuprinde esențialul a ceea ce este de spus despre „miracolul islandez". Sperăm că numărul mare de aserțiuni care-l preced nu l-au derutat pe cititor, mai ales dacă are cunoștință de lumea germanică veche. Și totuși, am folosit de mai multe ori, în mod spontan, cuvântul „originalitate", într-atât este de limpede faptul că evoluăm aici într-un univers oarecum diferit de obiceiurile noastre.

Însă când vom studia literatura și artele, vom aborda **un domeniu cu adevărat incomparabil**, ceea ce vom prezenta iese aproape în totalitate din tiparele analizelor noastre obișnuite. Ne aflăm într-o lume cu totul insolită. Ceea ce explică motivul pentru care specialiștii, pierzând, descumpăniți, orice reper, vorbesc despre „miracolul islandez" – care durează

încă, e cazul s-o precizăm, și în ziua de azi. Islanda, țară unde analfabetismul pur și simplu nu există între cei 275 000 de locuitori, bate toate recordurile în materie de lectură, de instruire, de frecventare a bibliotecilor, de publicații – atât cărți, cât și reviste sau ziare; pe scurt, sfidează toate eforturile de taxinomie în domeniu. Vom încerca să pătrundem în acest domeniu de o extraordinară bogăție și să prezentăm aceste capodopere fără egal, poemele eddice, poezia scaldică, saga și literatura înrudită lor. Ne vom întreba – fără a oferi vreun răspuns, firește – cum a fost posibil ca o mână de oameni – repetăm că nu au fost mai mulți de 35 000, până în anul 1400 – să înzestreze Occidentul cu cea mai prestigioasă literatură pe care a posedat-o vreodată. Să precizăm că, din punct de vedere cantitativ (nu vom porni cu prejudecăți în privința calității, deși am fi în stare să apărăm o astfel de opinie asupra acestui aspect), nici o altă literatură a epocii nu poate suporta comparația cu cea islandeză. Au fost enunțate o mulțime de motive pentru a explica o asemenea înflorire, asupra cărora vom reveni cu justificări.

Ca să ne exprimăm în termeni actuali, vom spune că această comunitate ar putea ușor da impresia că a fost formată doar din **„intelectuali"**. Fiindcă ar trebui să ne închipuim cum întreaga populație își petrecea mare parte a timpului liber scrijelind pergamente, ca să ne putem explica impresionanta cantitate de texte ce a văzut lumina zilei. Și iată grămăticii, astronomii (la nivelul epocii), matematicienii de prim rang, prozatorii fără egal, poeții (scalzi) care au împins dincolo de limitele imaginabile posibilitățile de a rafina mesajul acestei limbi. Cel care a scris *Völuspá*. autorul codului de legi numit *Grágás*, cel care a compus „Saga despre arderea lui Njáll" (un preot, fără îndoială), autorii compilațiilor istorice precum *Morkinskinna*, cu toții ne par savanți cu figuri spiritualizate sau preoți înzestrați cu știință divină. Ei bine, iată miracolul, să recitim din saga: ce face tânărul conducător (Sturla Sighvatsson), temperamental și ambițios, un fost *bóndi*, când se duce în vizită la unchiul său, Snorri Sturluson, cel mai mare scriitor al țării? Citește și copiază „poveștile regilor" (e vorba despre saga regale ce alcătuiesc *Heimskringla*) compuse de către Snorri. Personajele „obișnuite" din saga sunt ceea ce am numi oameni integri, așa cum am avut deja ocazia să remarcăm în legătură cu *boendr*: probabil că nu din cine știe ce considerente manieriste majoritatea dintre ei declamă strofe scaldice în momentele cruciale ale

evenimentelor, în circumstanțe ce ar da de înțeles că improvizează; nu este o întâmplare nici faptul că un anume *sagnamadr* remarcă în trecere că pământul din peisajul pe care-l descria avea culoarea „roșie a miniaturilor din manuscrise", iar exemplele ar putea continua la nesfârșit: reflexe ale unor intelectuali, firește, dar și eroi ce nu sunt niciodată simpli creatori de banal.

Am observat cu diverse ocazii faptul că acești oameni sunt la fel de îndemânatici în îndeletnicirile obișnuite de zi cu zi ca și în redactarea complicatelor codexuri care s-au păstrat. Să recuzăm așadar fără doar și poate imaginile romantice și desuete. Am spus-o și când am prezentat o zi din viața islandezului (O zi din viața unui islandez, cap. 4): el își consacră timpul liber unor ocupații cu totul diferite de banalul divertisment. Nu este oare impresionant, chiar dacă imaginea e ruptă dintr-un text literar, să vezi un anume personaj cum declamă ca din senin o strofă scaldică extrem de sofisticată, în timp ce cosește fânul? În plus, astăzi, în ciuda vastelor posibilități de informare, întâmpinăm încă dificultăți extraordinare în a decripta mesajele poemelor scaldice islandeze ce datează din secolul X. Iată un exemplu în acest sens: Gísli Súrsson, care și-a ucis neintenționat cumnatul, într-un concurs de împrejurări cu adevărat nefast, comite la un moment dat imprudența de a se lăuda cu această crimă. Printre cei de față se află și sora sa, soția victimei: soție de *bóndi*, fără îndoială – am oferit suficiente informații despre calitatea celor ce fac parte din această categorie – dar, din câte se știe, o femeie lipsită de o inițiere literară specială, de o formație savantă. Ei bine, ea aude strofa respectivă, o memorează, o repetă în gând și sfârșește prin a-i descifra sensul... Într-adevăr, cercetătorul din zilele noastre este inevitabil descumpănit în încercarea de a pătrunde misterul genezei grandioaselor texte ale Islandei medievale. Pe care le vom examina cu atenție, în paginile ce urmează!

Însă înainte de a purcede, să aruncăm o privire mai atentă asupra limbii în sine.

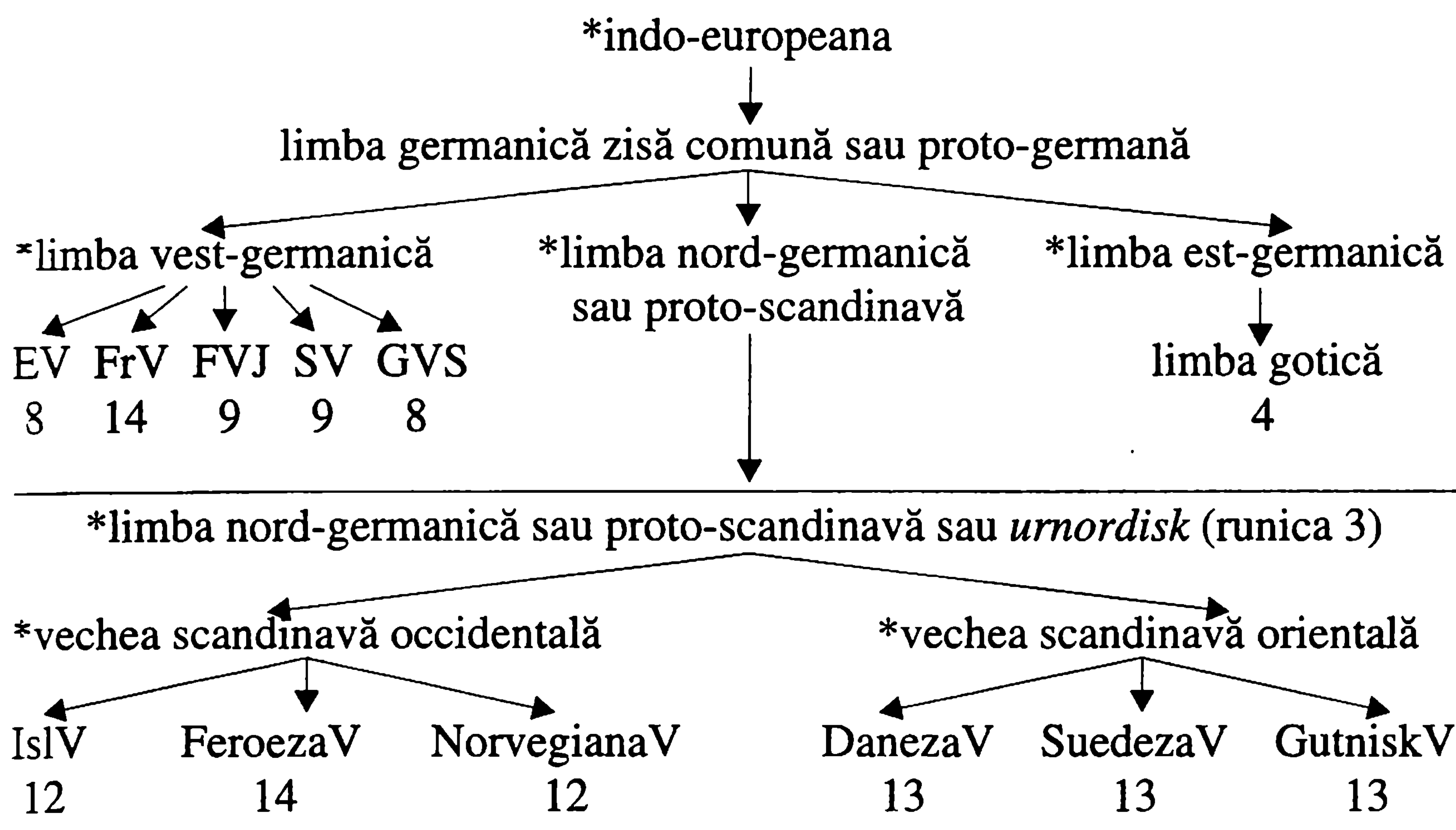
LIMBA ISLANDEZĂ

Am constatat-o în numeroase rânduri: ne aflăm pe teritoriu germanic, cu adevărat **germanic**. Și, prin urmare, pe cel al unei limbi **indo-europene**. Se știe că, din această limbă-mamă reconstituită ipotetic prin metoda comparativă, au descins diverse „familii" de limbi între care și cea germanică, existentă de peste două mii de ani. Această familie s-a diversificat la rândul său – probabil, în funcție de diferitele substraturi autohtone întâlnite în calea celor două valuri succesive indo-europene; spunem „valuri" fiindcă nu credem într-o „invazie" violentă a indo-europenilor, ci într-un fel de pătrundere de neînlăturat, de tipul celei ce se petrece în prezent în întreaga lume, provenită din Statele Unite, fără ca acest proces să poată fi comparat cu genul de cucerire *manu militari*: e vorba de o propagare datorată poate unui dinamism, unei unde mai puternice. Avem de a face cu **trei subramuri: cea orientală sau gotică, cea occidentală**, din care vor proveni germana, engleza și olandeza, și **cea septentrională**, care ne interesează în lucrarea de față.

Aceasta se va împărți la rândul ei în două variante: una estică, din care se vor naște daneza, suedeza și „gutnisk" – limba utilizată în insula Gotland și una vestică, din care vor descinde norvegiana veche (căile scurtate ale istoriei au făcut aproape să dispară această limbă, substituind-o cu ceea ce se numește danezo-norvegiana sau *bokmal*), feroeza (o limbă cu totul aparte) și islandeza.

Iată schema de ansamblu (limbile reconstituite și neatestate prin documente scrise sunt marcate cu un asterisc; datele – în secole – indică prima atestare scrisă a acestor limbi.

Legendă: EV – engleza veche, FrV – frizona veche, FVJ – franconiana veche de jos, SV – saxona veche, GVS – germana veche de sus):

Trăsătura caracteristică, ce nu ne privește direct aici, dar care nu merită neglijată deoarece joacă un rol important în materie de lingvistică nordică, se aplică la **limba runică**. Runele, create în anul 200, în Germania continentală, pornind de la variantele nord-italică și etruscă, prezintă particularitatea de a fi format mai întâi un „alfabet” din 24 de semne, numit *futhark* vechi, ce se va reduce, către anul 800, la 16 semne (*futhark* recent), reducere cu o treime căreia cercetătorii nu i-au putut găsi încă o explicație.

Runele: cele două futhark

***Futhark* vechi (cca. 200-800)**

Nr.	semn	valoare	nume
1	ᚠ	f	fé (vite, bani)
2	ᚢ	u	bour
3	ᚦ	th	spin sau *thurs*: uriaș
4	ᚨ	a	*ansuz (asen, zeu)
5	ᚱ	r	cavalcadă
6	ᚲ	k	furuncul
7	ᚷ	g	dar
8	ᚹ	w	veselie

***Futhark* recent (cca. 800)**

Nr.	semn	valoare	nume
1	ᚠ	f	bogăție
2	ᚢ	u	bour
3	ᚦ	th	*thurs*
4	ᚬ	a	estuar
5	ᚱ	r	cavalcadă
6	ᚴ	k	furuncul

Futhark vechi (cca. 200-800)				*Futhark* recent (cca. 800)			
Nr.	semn	valoare	nume	Nr.	semn	valoare	nume
9	ᚺ	h	subțire	7	ᚼ	h	subțire
10	ᚾ	n	disperare	8	ᚾ	n	disperare
11	ᛁ	i	gheață	9	ᛁ	i	gheață
12	ᛃ	j	an fecund	10	ᛅ	a	
13	ᛇ	i/e	tisă	11	ᛋ	s	soare
14	ᛈ	p	?				
15	ᛉ	R	elan				
16	ᛊ	s	soare				
17	ᛏ	t	týr (zeu)	12	ᛏ	t	týr
18	ᛒ	b	mesteacăn	13	ᛒ	b	mesteacăn
19	ᛖ	e	cal	14	ᛘ	m	bărbat
20	ᛗ	m	bărbat	15	ᛚ	l	ceapă
21	ᛚ	l	bază lichidă	16	ᛦ	R	elan
22	ᛜ	/Ↄ/	ing (zeu)				
23	ᛞ	d	zi				
24	ᛟ	o	răzeș				

Liniile orizontale separă cele trei „familii" (*oettir*), de fapt cele trei grupe de câte opt (în *futhark* vechi, *atta* înseamnă opt, de unde *oettir* la plural) ale acestor „alfabete".

Exemplu: una din inscripțiile de pe piatra de la Jelling (Danemarca, secolul X):

ᚼᛅᚱᛅᛚᛏᛦ : ᚴᚢᚾᚢᚴᛦ : ᛒᛅᚦ : ᚴᛅᚢᚱᚢᛅ : ᚴᚢᛒᛚ : ᚦᛅᚢᛋᛁ : ᛅᚠᛏ : ᚴᚢᚱᛘ :

ᚠᛅᚦᚢᚱ : ᛋᛁᚾ : ᛅᚢᚴ : ᛅᚠᛏ : ᚦᚢᚱᚢᛁ : ᛘᚢᚦᚢᚱ : ᛋᛁᚾᛅ : ᛋᛅ ᚼᛅᚱᛅᛚᛏᛦ : ᛁᛅᛋ :

ᛋᛅᚱ : ᚢᛅᚾ : ᛏᛅᚾᛘᛅᚢᚱᚴ : ᛅᛚᛅ : ᛅᚢᚴ : ᚾᚢᚱᚢᛁᛅᚴ : ᛅᚢᚴ : ᛏᛅᚾᛁ : ᚴᛅᚱᚦᛁ : ᚴᚱᛁᛋᛏᚾᛅ :

Iată echivalentul acestui text, obținut prin transliterație:

h a r a l t r k u n u k r b a þ k a u r v a k u b l þ a u s i a f t k u r m
f a þ u r s i n a u k a f t þ a u r u i m u þ u r s i n a s a h a r a l t r
i a s s a r u a n t a n m a u r k a l a a u k n u r u i a k a u k
t a n i k a r þ i k r i s t n a

Și iată acum această scriere în islandeză:

haraldr konungr bad gera kumbl thessi eftir gorm födur sinn ok eftir thýri módur sína, sá haraldr er sér vann danmörk alla ok norveg ok dani gerdi kristna

Traducere:

„Regele Haraldr a ordonat să se facă acest monument în memoria tatălui său Gormr și a mamei sale Thýri, acel Haraldr care a stăpânit întreaga Danemarcă și Norvegia și care i-a făcut creștini pe danezi."

(E vorba despre regele danez Haraldr Gormsson, care a domnit spre anul 980 și a adoptat oficial religia creștină; a fost într-adevăr și rege al Norvegiei. Tatăl său, regele Gormr, a fost și el renumit, ca și soția sa, Thýri, ce trebuie să fi fost o regină importantă, deoarece este supranumită, într-o altă inscripție ce figurează pe aceeași piatră, „glorie a Danemarcii".)

Runele ne interesează în primul rând fiindcă transcriu cuvinte ce reprezintă stadiul primar al oricărei limbi germanice și ne permit astfel să urmărim lanțul evolutiv al acestei familii de limbi. Să distrugem cu această ocazie **legenda absurdă** care ține cu tenacitate să transforme această scriere epigrafică de natură cuneiformă într-un ansamblu de **semne magice**. Și să remarcăm faptul că Islanda nu le-a cunoscut, din motive evidente: runele trebuiau gravate pe un suport dur, de preferință piatră sau lemn, piele, os, fildeș, toate acestea fiind rar întâlnite în insulă.

În preajma anului o mie, întreaga Scandinavie vorbea aceeași limbă pe care o numim proto-norvegiană. Aceasta înseamnă că danezii, norvegienii, suedezii și islandezii se înțelegeau fără dificultate între ei. Islandezii, de origine norvegiană (din sud-vestul Norvegiei, pentru a fi mai preciși) au adus așadar în insula lor o limbă oarecum comună tuturor scandinavilor. Și iată din nou un motiv de admirație: vicisitudinile istoriei, cărora li se adaugă distanțele considerabile, căci traversarea mărilor nu era tocmai la îndemână, au făcut **ca această limbă pe care o vorbeau colonizatorii insulei să rămână aproape neschimbată de o mie de ani.** Sigur că au intervenit unele mărunte modificări de ortografie și de pronunție, dar islandezii din Reykjavík nu practică azi o limbă diferită de cea cunoscută de către strămoșii lor de acum un mileniu. Prin urmare, un copil în vârstă de zece ani este perfect capabil să citească fără nici o

dificultate un text datând din secolul al XII-lea, cu condiția ca acesta să fi fost scris în ortografie normalizată.

Din aceste observații decurg numeroase consecințe de-a dreptul pasionante. De pildă, aceea că **islandeza se situează pe o poziție destul de înaltă pe scara evolutivă a limbilor provenite din cea indo-europeană.** Iar dacă ne gândim la dezideratul ca limbajul să se afle în strânsă legătură cu mintea, înseamnă că islandezul poate traduce în mod optim o concepție despre om, viață și lume ce are rădăcini adânci în patrimoniul comun occidental. Iar valoroasele texte pe care le vom trece în revistă sunt versiunea unei concepții străvechi, inclusiv în privința religiei și a eticii, ce trimit la fundamente mai mult sau mai puțin imemoriale. Precum se vede, studiul acestei civilizații poate oferi extraordinare avantaje nebănuite!

Pronunția islandezei

Tabelul ce urmează ne ajută să înțelegem **pronunția islandezei**; menționăm că vocalele pot fi foarte lungi sau foarte scurte, lungimea fiind marcată în islandeză printr-un accent ascuțit:

Semn	Valoare veche	Valoare actuală
	Vocale	
a	ca masă (*sannur*: adevărat)	a ca masă (*sannur*: adevărat)
a	a lung	ao de la baobab (*ást*, dragoste)
e	scurt	e scurt (*hestur*: cal)
e	e lung	ié ca miere (*fé*: bani)
i	i ca inimă	i ca insulă (*vinna*: a munci)
i	i lung ca fiică	i lung (*vík*: golf)
o	o scurt ca dor	o scurt (*nordur*: nord)
o	o lung	o englez to know (*óp*: țipăt)
u	u	u (*sudr*: sud)
u	u lung	u lung (*hús*: casă)
y	u ca în francezul *lu*	i (*yfir*: deasupra)
y	u lung ca în francezul *mûr*	i (*ýla*: a urla)
æ	e	ai (*foera*: a transporta)
œ	eu ca în francezul *beurre*	ail (*oerr*: nebun)

Semn	Valoare veche	Valoare actuală
o sau ö	eu ca în francezul *creux*	eu (*or*: săgeată)
diftongul au	au	oei ca în francezul *oeil* (*austur*: est)
ei sau ey	ei	ei (*eyra*: ureche)
	Consoane	
d	th englez de la *the*	th englez (*madur*: bărbat)
f	v între două vocale sau la finalul unui cuvânt după o vocală: *haf*	
fl, fn		bl, bn de la *afl*, *nafn*
g	g ca gară sau i înainte de e, i sau j	g (*gera*: a face)
h	aspirat puternic	nu există h mut
j	i ca iaurt	i ca iaurt
th	th englez de la *thick*	th englez de la *thin*

Introducere în morfologie

Nu vom intra în detalii: vocabularul islandezei, o limbă germanică, se aseamănă sub multe aspecte cu cel englez și cel german (*hús*, casă, se spune *house* în engleză și *Haus* în germană; *finna*, a găsi, are echivalentul *find* în engleză și *finden* în germană). Limba a fost supusă așa-numitei legi a lui Grimm (trecerea ocluzivelor surde la cele sonore corespondente: p-t-k > b-d-g > f-th-h, astfel, de pildă, cuvntul sanscrit *pitar* a devenit *fadir* – tată). Există două feluri de declinare a **substantivelor**: una, numită tare, diversifică desinențele indicatoare ale „cazurilor", în număr de patru (nominativ, genitiv, dativ și acuzativ):

Singular:	*steinn* N (piatră)	Plural:	*steinar* N
	steins G		*steina* G
	steini D		*steinum* D
	stein A		*steinar* A

Cealaltă declinare este cea slabă, unde indicatorii de caz sunt, la singular, terminații în vocale, nu în consoane:

Singular:	*granni* N (vecin)	Plural:	*grannar* N
	granna G		*granna* G
	granna D		*grönnum* D
	granna A		*granna* A

Adjectivul unit cu substantivul cunoaște la rândul său două declinări, în funcție de context: *godr madr* – (un) bărbat bun, *inn gódi madrinn* – bărbatul bun, unde vom remarca în plus o trăsătură specifică acestor limbi și anume **caracterul enclitic al articolului definit**, care își are așadar locul la sfârșitul substantivului: *madrinn* sau *madr* – bărbat, *inn* – ul.

Și **verbele** sunt de două feluri, tari și slabe. Forma tare se supune legii apofoniei, ce presupune modificarea vocalei radicale pentru a indica indicativul (sau infinitivul) prezent, preteritul sau participiul trecut: *bíta*, a mușca, eu mușc: *bít*, eu mușcai: *beit*, mușcat: *bitinn*; sau *krjúpa*, a se cățăra: prezent *krýp*, preterit singular *kraup*, preterit plural *krupum*, participiu trecut *kropinn*. În schimb, conjugarea slabă, creație germanică (la fel ca declinarea slabă a adjectivelor), adaugă la radicalul verbului o dentală, urmată de o vocală: *kalla*, a chema, *kalladi*, eu chemam.

Islandeza (să amintim că nu e cazul să spunem „islandeza veche", având în vedere că această limbă nu a evoluat aproape de loc de un mileniu) este așadar o limbă ce marchează toate operațiunile spiritului aplicate substantivului, adjectivului, adverbului sau verbului prin adaosul desinențelor specifice. Variantele, ce inspiră fonematica, sunt multiple: există numeroase clase de substantive conform manierei de declinare, la fel ca și în cazul verbelor, iar adverbele adoptă, precum adjectivele, forme speciale pentru exprimarea gradelor de comparație (comparativ și superlativ). În plus, din rațiuni de evoluție, limba cunoaște fenomene fonetice clasate precum **metafonia** (*Umlaut* în germană) sau modificarea vocalei radicale în funcție de fenomenul ce figurează în silaba următoare: *ég kalladi* (eu chemam), însă *vid kölludum* (noi chemam). **fractura** ce rupe un *e* scurt, datorită prezenței, tot în silaba următoare, a unui *a* sau a unui *u*: * *ferthur* (asteriscul indică o formă restituită prin metoda comparativă, dar neatestată printr-un document), > *fjordr* sau * *helmar* > *hjalmr*, ca să nu mai vorbim de **sincopa** sau căderea radicală a unui sunet, mai ales în final, precum și de numeroasele cazuri de **asimilare**, mai precis, de reducere a unui grup format din două consoane diferite la dublarea unei dintre ele: * *kamp* > *kapp* (luptă) sau * *stainar* > *steinn* (piatră).

De aici rezultă că, de fapt, fiecare vocabulă conține propria carte de identitate, analiza desinențelor și a modificărilor pe care acestea le produc determină natura cuvântului, funcția sa, rolul său în discurs. În consecință.

sintaxa acestei limbi este foarte liberă, fapt ce nu înlesnește întotdeauna nivelul de înțelegere.

Încă o trăsătură: ca toate limbile germanice, **islandeza este puternic accentuată**. Fiecare cuvânt semnificativ poartă pe silaba sa inițială un accent numit de forță, ca în germană (dar nu și ca în franceză, de pildă, unde există un accent de intensitate pe ultima silabă pronunțată). În plus, ca o trăsătură datorată substratului autohton norvegian despre care am pomenit pe scurt mai devreme, acestui accent de forță i se adaugă **un accent secundar**, numit închiderea glotei sau glotalizare, sunet cu totul specific acestei limbi și extrem de dificil de realizat pentru vorbitorii altor limbi, corespondent islandez al accentului II suedo-norvegian sau al *stod* danez: e de fapt o întrerupere brutală și foarte scurtă a sunetului, ce îi conferă limbii o alură cu totul caracteristică și care „seceră", într-un fel, cursivitatea discursului. Asta nu înseamnă că islandeza nu este o limbă frumoasă, muzicală; splendidele performanțe de care s-a arătat capabilă, mai ales în sfera poetică, de un mileniu, pot dovedi contrariul la nevoie, dar pentru urechea unui european de altă origine pare **guturală și sacadată**.

De fapt, este o limbă minunată, **de o mare bogăție**, în special **în domeniul concretului** și, remarca va părea banală, perfect adaptată psihismului vorbitorilor săi. E probabil mai puțin aptă pentru lirism (registru ce nu este prezent în creațiile medievale), dar foarte practică, foarte „tehnică". Ne vom convinge când vom studia poezia scaldică ce nu ar fi putut vedea lumina zilei dacă nu ar fi beneficiat de acest instrument atât de bine adaptat obiectivelor sale.

POEZIA SCALDICĂ

Oricine pretinde că „limba vikingilor" (sau a islandezilor care, să nu uităm, au participat la acest fenomen) și cultura lor erau „barbare", ar trebui să citească paginile ce urmează. Să subliniem faptul că, la drept vorbind, cultura europeană, în ansamblul său, nu a creat niciodată vreo formă comparabilă în materie de tehnicitate, de elaborare, de sofisticare cu ceea ce se numește poezie scaldică – un produs tipic scandinav (germanic septentrional). S-a născut pe malul Balticei către secolul VII și a fost practicată o perioadă de către norvegieni, pentru a deveni mai apoi un fel de specialitate sau de monopol islandez. Este în același timp

remarcabil și semnificativ faptul că, după o geneză ce va purta această poezie de pe malul sudic al Mării Baltice până în Norvegia, ea va cunoaște adevărata înflorire tocmai în Islanda.

O cunoaștem bine, pe de o parte pentru că s-a păstrat un număr mare de texte, iar pe de altă parte pentru că „Edda în proză", scrisă de Snorri Sturluson (o vom prezenta mai departe, cf. Edda, cap. 6), a fost mai întâi concepută ca un fel de Poetică destinată a dezvălui regulile poeziei scaldice.

Scaldul este **un fel de poet de curte**, dar expresia este inadecvată deoarece Nordul nu a avut cu adevărat vreo „curte" regală, cel puțin înainte de secolul al XII-lea. Să spunem că „regele" sau căpetenia germanică septentrională se înconjura cu un fel de „curte" (numită la început *drótt*, apoi, datorită influențelor anglo-saxone, *hird*), din care făceau parte garda sa de corp, principalii supuși, membrii apropiați ai familiei și câțiva demnitari importanți, printre care și unul sau mai mulți „scalzi". Nu cunoaștem sensul acestui ultim termen – poate avea ceva comun cu ideea de strigăt, ce ar induce o nuanță magică acestei arte, dar prudența ne împiedică să ne hazardăm într-o astfel de ipoteză – știm însă că scaldul era **un fel de istoriograf**, că funcția sa, răsplătită corespunzător, consta în a cânta faptele mărețe ale stăpânului său, ori de a comemora evenimentele importante din timpul domniei acestuia, sub forma deosebit de savantă pe care o vom comenta. Lucru foarte rar întâlnit în această literatură, poetului scald nu-i era interzis să-și dezvăluie sentimentele personale, chiar pasiunile amoroase. Criticii nu sunt pe deplin edificați în privința originii exacte a acestei forme poetice, în orice caz, căutările în zona poeziei celtice sau latine sunt zadarnice: vechii germani au practicat dintotdeauna **un „vers lung" aliterat** care, rafinat în timp, a devenit metrul scaldic, în numeroasele sale variante. Iată de ce nu încape îndoială că acest gen este tipic germanic, chiar dacă meritul de a-l fi înnobilat le-a revenit întâi norvegienilor, iar apoi, islandezilor.

E însă cazul să insistăm: poezia scaldică nu reține în primul rând atenția prin conținut – cu totul stereotip, de genul: „*Îl laud pe X..., el frânge verigile (adică e un prinț cu principii liberale, deschise)... a dat hrană corbului (adică a repurtat victoria), a frământat marea cu prova vasului său într-un anume loc." Înainte de toate, factura sa merită o atenție specială, dacă nu chiar exclusivă. Sub acest aspect, ne-ar putea duce cu gândul la westernuri sau la vodevilurile franceze de la finele secolului al

XIX-lea, în care nu „narațiunea” ne interesează, căci îi cunoaștem argumentația, ci maniera în care autorul va pune în valoare subiectul ales.

Să luăm un exemplu ce datează de la începutul secolului al XI-lea și îi aparține scaldului islandez Sigvatr Thórdarson; el constituie o *erfidrápa* (poem de laudă compus și declamat cu prilejul funeraliilor) dedicată regelui Ólafr Haraldsson cel Gros, cunoscut sub numele de sfânt Óláfr: acesta a murit de mâna supușilor săi, revoltați împotriva politicii sale autoritare, la Stiklarstadir, în Norvegia, în august 1030. Textul semnifică faptul că nimeni nu s-ar fi așteptat să vadă armata poporului (compusă, de fapt, din *boendr*) cum îi învinge pe oamenii regelui.

• • •

7 **ádr** vitu eigi m**ei**dar

• = = •

6 ógnar sk**ers** ne h**ers**a

= • • •

6 thj**ó**d red pengils d**au**da

= • = • •

6 th**ann** styrk buandm**ann**a

= • • •

6 es sl**ik**an gram s**ók**num

• = • • =

6 sar**elds** vídir f**eld**i

= • • •

6 morg lá d**ýr** í dr**ey**ra

• = • = •

6 dr**ótt** sem Áleifr th**ótt**i

=

Aliterațiile au fost subliniate prin semnul egalității.
Innrim apar în caractere accentuate.
Accentele sunt semnalate prin punctele negre.
Numărul de silabe ale fiecărui vers este notat la începutul versului.

Am prezentat o strofă compusă în metrul cel mai frecvent și mai renumit al genului, numit *dróttkvoett* sau metru al *drótt*. Ordinea firească a cuvintelor în franceză (limba în care este concepută lucrarea – n. tr.) ar fi: *meidar ógnar skers vitu eigi ádr thann styrk búandmanna né hersa; thjód réd thengils dauda; es sárelds vídir feldi sóknum slikan gram sem Áleifr thótti; mörg dýr drótt lá í dreyra.* Se poate remarca ce diferite sunt cele două sintaxe!

Traducere liberă (cuvintele *heiti* și *kenning(ar)* sunt explicate mai departe): Arborii de stâncă ai bătăliei (*kenning* care înseamnă: bărbați,

războinici) nu știau atunci că țăranii (*búandmanna*: formă originală pentru *búandi menn*, acei *boendr*, deci, un fel de *heiti*) aveau o asemenea forță, ca și baronii (*hersir*); poporul a provocat moartea prințului (*thengill*: *heiti* pentru *konungr*, rege) când arborii focului rănilor (*kenning*: focul rănilor înseamnă spada, iar „arborele”, bărbatul, războinicul) au doborât în luptă un prinț (*gramr*, *heiti* pentru rege) așa cum era privit Áleifr (*heiti*, grafie arhaică pentru Óláfr), acel prețios războinic (arhaism al cuvântului *drótt* care semnifică bărbat, războinic, așadar *heiti*) zăcea în al său sânge.

Mai simplu: războinicii încă nu știau că *boendr* și baronii dețineau o asemenea forță, poporul a provocat moartea regelui, când războinicii au doborât în luptă un rege precum Óláfr, acel prețios războinic zăcea în propriul sânge.

Procedee metrice

Să remarcăm următoarele aspecte:

– e vorba **despre o poezie în strofe**, strofa sau *visa* având opt versuri (de două ori câte patru, de fapt). Conform îmbinării strofelor, în funcție de prezența sau de absența unui „refren”, se disting două forme, *drápa* și *flokkr*, cea din urmă neavând un refren: prin „refren” înțelegem unul sau două versuri încorporate în strofă ce revin în mod regulat. Dar există și alte variate posibilități de combinații. De o apreciere specială s-a bucurat și improvizația sau *lausavísa*, ce intervine adesea în saga, pentru a susține textul în proză;

– **fiecare vers** conține de regulă **șase silabe** (nu este un număr obligatoriu), dintre care trei sunt accentuate;

– **versurile sunt legate două câte două printr-o aliterație** consonantică sau vocalică (toate vocalele se aliterează fără distincție între ele, astfel, în primele două versuri din exemplul prezentat, avem á – ei – ó), „cheia” fiind dată de prima literă din primul cuvânt al fiecărui vers par (aici se succed: ó, th, s și d), care este anunțat de două ori în versul impar care-l precede. Am avut adesea ocazia să semnalăm că principiul aliterației pare să fi fost inițial un fel de specialitate germanică: am regăsit-o de pildă în alegerea prenumelui nou-născutului (cf. Vârstele vieții și marile rituri de trecere, cap. 4). Ea se regăsește de asemenea în textele de legi ce sunt aliterate în mod intenționat sau conțin formule aliterate (de pildă:

a-și pierde prin comportament bunurile și viața – *fé ok fjörvi*); în general, considerăm acest procedeu ca pe un zălog al vechimii și, implicit, al autenticității autohtone;

– **în fiecare vers există o „rimă interioară"** (*innrím*) pe care am numi-o mai degrabă o întoarcere de grafie (mai precis: o vocală, oricare ar fi, urmată de una sau mai multe consoane identice. În exemplul nostru se succed: *ad-eid, ers-ers, od-ad, ann-ann* etc.) „Cheia" acestei *innrím* cade pe penultima silabă, obligatoriu accentuată, a fiecărui vers. Versurile impare sunt „semi-rime": o consoană identică este aici precedată de vocale sau de grupe de vocale diferite (*ad-eid, ik-ok*); versurile pare conțin „rime pline": aceeași consoană este precedată de aceeași sau aceleași vocale (*ers-ers, eld-eld*). Aceste întoarceri de grafie cad întotdeauna pe accent;

– **fiecare semistrofă** (*vísuhelmingr*) constituie în mod obligatoriu **o unitate de sens** sau, în orice caz, un bloc sintactic complet. A doua *helmingr* reia adesea ideea primei, dar cu variații în exprimare, firește. Cititorul poate sesiza acum că avem în primul rând de-a face cu o artă a variației (de idei, de formulare etc.).

Cu ajutorul celor expuse ne putem face o idee în linii mari. În amănunt, fiecare dintre caracteristicile expuse admite tot felul de variante.

Precum remarcăm, această poezie se bazează pe **mai multe procedee obligatorii: de accentuare, de rezoluție, de vocabular și de sintaxă.** Pe scurt: **fiecare vers trebuie să cuprindă trei accente** a căror localizare nu este întâmplătoare, căci determină aliterațiile și rimele interioare, *innrím*. Nu mai insistăm nici asupra principiului rezoluției, adică al alternării silabelor lungi cu cele scurte, care admite toate posibilitățile precum spondeii, troheii, dactilii etc. în limbile clasice. Din modul de manevrare a aliterațiilor, a accentuărilor și a rezoluției decurge un mare număr de posibilități ce determină tot atâția metri; Snorri Sturluson realizează peste o sută, în a sa *Edda*!

Procedee stilistice de vocabular

Procedeele de vocabular vor fi probabil mai ușor de urmărit: principiul este acela **că se interzice denumirea lucrurilor și a ființelor cu numele lor** – să fie oare o reminiscență a străvechilor tabuuri verbale de origine religioasă? Nu ne putem orienta, în acest sens, decât după riturile șamanice

(cf. Mitologia și zeii, cap. 5) sau totemice (cf. Vârstele vieții și marile rituri de trecere, cap. 4) care interziceau denumirea directă a personajelor sacre sau sacralizate în respectivele împrejurări. Dar poate fi vorba și despre un rafinament suplimentar ce ține pur și simplu de virtuozitate. Așadar, termenii direcți trebuie substituiți cu:

– **diverse sinonime sau *heiti*** (denumiri) ce presupun în general înlocuirea cuvântului direct cu un termen tehnic (*targa*, scut mic, în loc de scut – *skjöldr*), o metonimie (*hlíf*, protecție sau *lind*, tei, în loc de scut – confecționat adesea din acest lemn) sau o semi-*kenning*: *viggladr*, ucide bucuros, în loc de războinic. În „Edda poetică", *Alvíssmál*, există un poem superb în care un pitic, numit Alvíss, îl învață pe zeul Thórr principalele *heiti* practicate în „diversele lumi", însemnând lumea zeilor, a uriașilor, a alfilor, a vanilor, a oamenilor. Aflăm astfel că „mare" se spune astfel de către oameni, dar zeii o numesc „întindere eternă", vanii îi spun „val", uriașii, „lăcașul anghilei", alfii, „așezare lichidă", iar piticii o numesc „ocean adânc";

– **perifraze sau circumlocuțiuni numite *kenningar*** (sg. *kenning*, semnificând: cunoaștere, mod de a cunoaște) în general de doi termeni legați prin prepoziția „de": arborele de bătălie – războinicul, pescărușul rănilor – corbul, stăpânul de săli ale vântului – Dumnezeu. Valoarea artistică a acestei figuri de stil este de la sine înțeleasă: scopul său e acela de a **produce asocieri** între domeniul vizat de subiectul tratat și un cu totul alt registru (remarca este valabilă pentru *heiti*, într-o măsură redusă însă). Astfel, scaldul izbutește să exprime două sau mai multe lucruri în același timp, inspirația sa evoluând prin interferență în diverse planuri. Conținutul direct al mesajului este substanțial îmbogățit. Iată schema ideală a unei serii de *kenningar*:

a... al lui b...
al lui c... al lui d...
al lui e... al lui f... și așa mai departe.

Exemplu: un scald islandez, Hallfredr Stingheritorul, propune această variantă: *Heita dýrblíks dýnsoedinga hungrdeyfr*: *Heiti* este aici un „rege al mării" legendar, *dýr* este animalul, animalul regelui Heiti – vasul, *blík* este sclipirea, sclipirea vasului este scutul (scuturile erau dispuse de-a

lungul bordajului vasului și vopsite în culori vii), *dýnr* este vacarmul, vacarmul scuturilor în bătălie, *soedingr* este rândunica de mare, rândunica bătăliei este corbul, *deyfa* înseamnă a ostoi, *hungr* este foamea, cel care ostoiește foamea rândunicii bătăliei, a corbului prin urmare, este războinicul care îi dă hrană acestei păsări. Ansamblul îl desemnează așadar pe războinic! Dacă îl dispunem în scară, vom obține:

Cel care ostoiește foamea
    rândunicii vacarmului
        sclipire a animalului
            lui Heiti.

Să reținem că, în acest ansamblu, cuvântul ce trebuie „cunoscut" nu are voie să figureze ca atare, nici să intre în compoziția sau în derivația vreunuia dintre elementele ce formează *kenning*. **Relația dintre aceste elemente componente impune**, prin aproximări succesive și îmbogățire armonică din belșug, **noțiunea la care se face referire**. Un detaliu semnificativ: *kenning* (și *heiti*, în mai mică măsură) trebuie, în principiu, să facă apel la întreaga panoplie a zeităților și miturilor străvechi – vom vedea (cf. Edda, cap. 6) că de la această caracteristică a pornit Snorri Sturluson în alcătuirea „Eddei" sale.

Sintaxa

Rămâne de analizat sintaxa: aceasta este determinată de o **libertate extremă**, ordinea cuvintelor nu are rigiditatea altor limbi. Fiecare propoziție poate fi dizlocată și repartizată pe cele patru versuri ale *vísuhelmingr* – există întotdeauna posibilitatea realizării unei succesiuni coerente din punct de vedere gramatical. Asta nu înseamnă că nu apar dificultăți și nu ne putem da seama cu certitudine cum reușeau ascultătorii să înțeleagă cu ușurință mesaje atât de sofisticate, așa cum reies din atâtea saga! Se poate ca declamarea acestor strofe să fi fost făcută într-o dicție pe mai multe tonuri (modulate), fiecare propoziție fiind pronunțată într-un registru anume, pentru ca auditoriul să poată înțelege. O analiză foarte atentă arată într-adevăr că cele patru versuri ale unui *helmingr* dezvoltă două sau trei propoziții gramaticale dizlocate și

repartizate după cum am spus; dar nu este neverosimil ca fiecare dintre aceste propoziții să fi necesitat o pronunție sau o intonație specială, o anume schimbare de registru vocal, care înlesnea mai degrabă audierea decât lectura!

Să reținem așadar principiile pe care se bazează această poezie, căci sunt aceleași, deși simplificate, ce stau la baza **poeziei eddice** (despre care vom vorbi în curând), care conține patru metri, *kviduháttr*, *málaháttr*, *ljódaháttr* (*háttr* – mod, *kvida* este un poem narativ, *mál* e ceea ce se numea în Evul Mediu „zicere", *ljód* este un poem medieval) și *galdralag*, ce se regăsește în textele de natură magică.

O altă caracteristică originală a acestei poezii este aceea că, în general, **ea nu e anonimă**, contrar regulii aplicate în cazul genului saga. Spuneam că ea a luat naștere, fără îndoială, în Norvegia: primul scald cunoscut, Bragi Boddason, care a trăit în secolul IX și este autorul *Ragnarsdrápa*, în care descrie cu pasiune un frumos scut celebru, era norvegian. A avut compatrioți renumiți, precum Eyvindr Skáldaspillir („jefuitor de scalzi", fiindcă era acuzat de plagiat). Dar, datorită prestigiului câștigat foarte repede de către islandezi în domeniul literar, ei sunt cei care au dobândit supremația genului. Unul din primii, poate cel mai valoros, dintre eroii uneia dintre marile saga ce face parte din categoria numită islandeză (*íslendingasögur*), Egill, fiul lui Grímr cel Pleșuv, a scris, pe lângă alte capodopere, sublimul *Sonatorrek*, în care deplânge tragica pierdere a fiilor săi, dându-și seama, pe măsură ce avansează, că este pe cale să compună pentru ei un „mormânt" ce le va asigura în viitor o celebritate incomparabilă cu cea pe care ar fi dobândit-o în urma unor fapte de bravură. Saga sunt populate cu o multitudine de rivali, unora fiindu-le chiar destinat textul (ca de pildă Gunnlaugr Limbă-de șarpe); merită amintit și scaldul Kormákr Ögmundarson, care a ilustrat un gen foarte puțin practicat, cel al poeziei de dragoste.

Să reținem de asemenea că, în ciuda ideii preconcepute ce dorește să transforme acest gen de poezie într-o creație păgână, deoarece apelează doar la arsenalul de zeități și mituri străvechi, a înflorit un întreg buchet de texte scalde de inspirație creștină – dovadă, dacă mai era necesară, nu doar a absenței vreunei opoziții între „cele două culturi", ci și a caracterului nejustificat al unei astfel de antinomii. Poeme splendide precum *Geisli* („raza", e vorba despre sfântul Óláfr care a fost raza soarelui divin)

a lui Einarr Skúlason (către anul 1150), poemul anonim *Sólarljód* („Poemul soarelui") ce realizează o sinteză admirabilă între inspirația păgână și cea creștină (anul aproximativ 1200) și mai ales *Lilja* („Crinul", poem închinat Fecioarei Maria) a călugărului Eysteinn Ásgrímsson (către anul 1350) dovedesc din plin că **nu tematica era caracteristica determinantă a acestui gen de poezie**, ci, după cum am reliefat deja, **factura de o complexitate surprinzătoare.**

EDDA

Edda poetică

În anul 1643, episcopul (luteran; Islanda, intrată sub stăpânire daneză în secolul al XIV-lea, trecuse la această religie în același timp cu Danemarca) Brynjólfur Sveinsson a descoperit în Islanda manuscrisul unuia dintre cele mai renumite texte din țara sa, care fusese numit *Edda*; el i-a oferit acest text regelui Danemarcii, de unde denumirea de ***Codex Regius*** atribuită cărții. Manuscrisul conținea **treizeci de poeme, datând din secolul al XIII-lea**; paleografia a demonstrat însă că era vorba despre o copie, **originalul fiind cu un secol mai vechi.** Se numește încă *Edda poetică* sau *Vechea Edda* (facem abstracție de o eroare perpetuată conform căreia autorul textului ar fi fost preotul Saemundr Sigfússon cel Învățat care a trăit la începutul secolului al XII-lea, fapt pentru care codexul a fost numit *Edda lui Saemundr*), pentru a o diferenția de cealaltă lucrare, ce poartă de asemenea titlul de *Edda*.

Nu se cunoaște cu precizie semnificația cuvântului *edda*: cele mai noi teorii îl consideră ca derivând din latinescul *edere* (a compune poezie), dat fiind faptul că a existat în această limbă termenul *kredda*, *credo* în zilele noastre, format din *credere*. Dar nu este exclus ca *edda* să se poată interpreta conform numelui Oddi, un toponim al unei localități din centrul insulei, unde s-a situat în secolele al XI-lea și al XII-lea ceea ce am numi un sclipitor centru cultural.

Este vorba așadar despre o culegere de texte ce conține **poeme gnomice** (*Vafthrúdnismál*, în care Ódinn pune la încercare știința unui uriaș), **narative** (*Hymiskvida*, care relatează strădaniile zadarnice ale lui Thórr de a pescui Marele Șarpe din Midgardr), **magice** (*Hyndluljód*, în care

zeița Freyja îi dezvăluie protejatului său, Óttarr, genealogia ei), **pur mitologice** (*Grímnismál*, ce relatează modul în care Ódinn a dobândit cunoașterea tainelor supreme), **eroice** (*Sigurdarkvida*, conținând aventurile lui Sigurdr, ucigașul dragonului Fáfnir) sau **satirice** (*Lokasenna*: aici, zeul Loki le joacă pe rând feste tuturor zeilor și zeițelor) – știm că registrul liric nu figurează în aceste texte.

Două giuvaeruri fără egal domină acest ansamblu: *Hávamál*, citate adesea în aceste pagini, în care ne este expusă întreaga etică a vikingilor, dar într-un context ambiguu ce nu disprețuiește lucrările magice atribuite lui Ódinn, în ceea ce privește frumosul mit al „invenției" (descoperirea nectarului poetic de către zeul scalzilor); și *Völuspá*, de asemenea amintită aici, în care Vizionara recapitulează, în imagini sălbatice și grandioase, întreaga istorie mitologică a lumii, a zeilor și oamenilor, de la începuturi și până la Distrugerea finală sau Ragnarök, urmată de regenerarea universală.

Impresionantul ansamblu înglobează întreaga zonă germanică (poemele eroice), dar, desigur, și Nordul, iar în cazul unora dintre texte, întregul spațiu indo-european (*Völundarkvida*, despre care am vorbit, sau *Skírnisför*, splendidă afabulație a iubirii dintre zeul-solar-primăvăratic și zeița-fecundității-Pământului).

Nomenclatorul și conținutul poemelor din „Edda poetică"

Conform ordinii în care figurează în *Codex Regius* (*mál* – „zise", *ljód* – poem, *kvida* – poem narativ, *söngr* – cânt), toate aceste genuri poetice corespund unui tip de versificație care, în general, este mult mai simplu decât clasicii metri scaldici, cel mai frecvent întâlnit fiind *fornyrdislag*, metru al cânturilor foarte vechi:

– *Völuspá*: Vizionara reconstituie istoria mitică a lumii, a uriașilor, a zeilor și a oamenilor, de la origini și până la Ragnarök, precum și regenerarea universală ce va urma.

– *Hávamál*: Prea-înaltul (Ódinn) enunță mai întâi un întreg registru de precepte etice privind comportamentul ce trebuie adoptat în diverse împrejurări, remarcile sale fiind însoțite de considerații semifilosofice, semimorale asupra lumii cinice sau dezabuzate și misogine, pe tema condiției umane; apoi, explică modul în care a dobândit cunoașterea

supremă și dă un nou șir de sfaturi; evocă încercările la care a fost supus pentru a deveni savant și inculcă, de astă dată, optsprezece învățături ezoterice asupra felului de a învinge tot felul de piedici. Pentru noi, prima parte prezintă cea mai mare zonă de interes: o putem considera ca pe un mic manual de etică al vikingilor. Am putea recomanda această lectură oricui suferă de „mitul vikingilor", căci imaginea transmisă de acest text nu conține nuanțe eroice sau romantice. Textul recomandă prudență, reținere în toate circumstanțele, atenție asupra valorilor materiale, un simț al culpabilității, iar considerațiile asupra vieții nu sunt lipsite de un oarecare cinism, ducându-ne cu gândul la unele precepte ecleziastice din Biblie. În același timp, sunt redate cu entuziasm valori mai călduroase precum ospitalitatea, respectul pentru semeni, camaraderia și chiar prietenia, armonia vieții în comun și mai ales cultul reputației, *nec plus ultra* al Weltanschauung (privire asupra lumii – n. tr.).

– *Vafthrúdnismál*: Ódinn însuși îi cere sfatul uriașului *Vafthrúdnir* („Cel meșter în ticluieli") ca să afle tot felul de taine sacre, ca de pildă: cum se numește câmpia unde se vor înfrunta zeii cu forțele răului, din ce este formată lumea locuită etc. Cei doi parteneri se iau la întrecere în domeniul cunoașterii și, firește, Ódinn învinge. Snorri Sturluson avea să studieze acest text pentru a-și compune propria *Edda*.

– *Grímnismal*: purtând un nume de împrumut, Grímnir (Mascat), adică Ódinn, îndură caznele conjugate ale focului și spânzurării care-i vor permite să afle marile taine ezoterice și dezvăluie apoi multe lucruri ascunse legate de lumea zeilor și de Yggdrasill. Acest text minunat constituie în fapt o dovadă elocventă a influenței șamanice asupra acestor poeme.

– *För Skírnis*: zeul Freyr – aici simbol al soarelui de primăvară ce renaște – se îndrăgostește de frumoasa uriașă Gerdr pe care a zărit-o în locuința tatălui său și își trimite scutierul Skírnir („Cel ce face curățenie") să o ceară în căsătorie. Frumoasa – ce simbolizează aici zeița-pământ germinatoare – refuză la început, în ciuda mulțimii de daruri oferite de către Skírnir, care se vede astfel nevoit să recurgă la amenințări și la imprecații magice, în urma cărora Gerdr cedează. Textul este o afabulație germanică a uneia dintre cele mai vechi teme naturiste cunoscute din toate culturile.

– *Hárbardsljód*: Ódinn, numit aici Barbă-căruntă (Hárbardr) și Thórr se insultă din plin, fiecare aflându-se pe câte un mal al fluviului, și se

laudă cu izbânzile înfăptuite de-a lungul vieții. Este versiunea nordică a celebrei confruntări în epitete, atât de familiară grecilor antici.

– *Hymiskvida*: Thórr merge la pescuit cu uriașul Hymir, în scopul de a captura Marele Șarpe din Midgardr, cel mai mare dușman al său. E cât pe ce să reușească, dar uriașul, înspăimântat, taie undița cu securea, în ultima clipă. Unele dintre motivele acestui poem se regăsesc în gravurile rupestre din epoca bronzului, fapt ce-i situează fundamentul în Antichitate.

– *Lokasenna*: deoarece zeii au omis să-l invite la ospăț, Loki îi admonestează cu sarcasme (senna) pe toți zeii și pe toate zeițele, care-i răspund pe măsură. Este nevoie de intervenția lui Thorr ca să-l reducă la tăcere pe obraznicul Loki.

– *Thrymskvida*: uriașul Thrymr a furat, la sfatul perfidului Loki, „ciocanul" lui Thórr – tunetul. Ca să-l regăsească, Thórr, instigat de același Loki, este nevoit.să se deghizeze în „logodnica" lui Thrymr. Încântat, acesta îi va dărui „frumoasei" sale ciocanul lui Thórr care, de îndată ce reintră în posesia armei sale, îi masacrează pe uriași. Textul anulează teoriile conform cărora Thórr ar aparține prin excelență celei de-a doua funcții stabilite de Dumézil (cea marțială). Travestiul burlesc, ambiguitatea sexuală și mai ales prezența „ciocanului" fecundator indică mai degrabă cea de-a treia funcție.

– *Völundarkvida*: minunatul erou-zeu, fierarul Völundr, cade prizonier unui rege care-l mutilează, ca să-l împiedice să evadeze. Dar Völundr se răzbună cumplit, ucigându-i pe cei doi fii ai regelui și confecționând. din osemintele lor, obiecte de artă (cupe sau sfeșnice); după ce o seduce pe fiica regelui, evadează luându-și zborul, grație aripilor pe care și le-a făurit. Versiune nord-germanică, așadar, a temei omniprezente a minunatului meșter făurar.

– *Alvíssmál*: zeul Thórr îi cere sprijinul piticului Alvíss („Înțeleptul deplin") ca să obțină lista cu „heiti" ce trebuie folosite pentru a desemna felurite elemente naturale.

– *Helgakvida Hundingsbana I și II* relatează felul cum eroul Helgi – care este probabil arhetipul eroului germanic – l-a ucis pe regele Hundingr. cu ajutorul walkiriilor.

– *Helgakvida Hjorvardssonar* expune aceeași tematică, legată însă de un alt Helgi (fără îndoială?), fiul lui Hjörvardr.

– *Grípisspá* (text scris probabil de cel care a compilat *Codex Regius*, în scopul de a aduce unele lămuriri) povestește cum uriașul Grípir a fost înfrânt (*spá* – profeție) de către Sigurdr Fáfnisbani, datorită unui detaliu mărunt, fiindcă acesta i-a fost destinul. Este într-adevăr necesar ca eroul să fie informat despre destinul ce-l așteaptă: a-l împlini semnifică un act de adorație, de vreme ce zeii sunt cei care hotărăsc soarta fiecăruia. Este posibil ca, față de mozaicul disparat al poemelor eroice de care dispunea compilatorul „Eddei", acesta să fi simțit nevoia de a compune un poem menit a-i conferi ansamblului un sens global.

– *Reginsmál*: piticul Reginn îl inițiază pe eroul Sigurdr în viitoarea sa meserie, îi fabrică o sabie magică și îi arată calea de urmat.

– *Fáfnismál*: conform povețelor primite în textul precedent, Sigurdr pornește să ucidă dragonul Fáfnir, victorie în urma căreia va dobândi supranumele cu care va intra în posteritate (Fáfnisbani: ucigaș al lui Fáfnir). Înainte de a muri, Fáfnir are timp să-i prevadă lui Sigurdr viitorul și să-i dea o sumedenie de indicații de natură gnomică. Felul în care Sigurdr îl răpune pe dragonul Fáfnir nu este unul spectaculos, totuși fapta pare să fi constituit, în inconștientul colectiv al vechilor germani, chintesența faptei vitejești, având în vedere că Sigurdr-Siegfried va intra în posteritate purtând numele de Fáfnisbani, ucigaș al lui Fáfnir (nume al cărui sens nu-l cunoaștem).

– *Sigrdrífumál*: Cu ajutorul calului său fermecat, Grani, fiul lui Sleipnir, Sigurdr străbate zidul de flăcări în spatele căruia walkiria Sigrdrífa (Brynhildr) e cufundată într-un somn magic, de către însuși Ódinn. Sigurdr o eliberează de vrajă, iar Sigrdrífa îi dezvăluie marile taine sacre (*rúnar*). Sigrdrífa este un alt nume al lui Brynhildr, ce figurează în *Helreid Brynhildar*, text pe care îl vom prezenta mai departe.

– *Brót af Sigurdarkvidu*: poemul (sub formă de „fragment", *brót*) relatează uciderea lui Sigurdr.

– *Gudrúnarkvida I* are ca temă sinuciderea lui Brynhildr, prima iubită a lui Sigurdr; acesta, din pricina unui filtru magic, s-a însurat cu Gudrún, spre disperarea primei femei pe care o iubea, Brynhildr.

– *Sigurdarkvida in skamma*: deși este numit „scurt" (*skammr*), acest lung poem povestește întreaga viață a lui Sigurdr și a tragicelor sale iubiri.

– *Helreid Brynhildar*: după moartea sa voită, Brynhildr ajunge în cealaltă lume, pe tărâmul lui Hel.

– *Gudrúnarkvida II*: în această elegie eroică, Gudrún e cea care își povestește iubirea nefericită și moartea lui Sigurdr.

– *Gudrúnarkvida III*: poem scurt ce descrie un caz de ordalie, în care Gudrún se justifică în fața acuzațiilor ce i-au fost aduse.

– *Oddrúnargrátr* e un poem magic, unde o anume Oddrún, personaj ce nu apare în alte texte, ajută o femeie să nască, prin intermediul imprecațiilor (de fapt, al lamentărilor: *grátr*).

– *Atlakvida in groenlenzka*: groenlandezul (căci poemul a fost compus în Groenlanda!) Atli (Attila), rege al hunilor, a luat-o de nevastă pe Gudrún, fosta soție a lui Sigurdr. El îi atrage pe frații lui Gudrún și îi ucide, ca să intre în posesia „comorii Burgunzilor", dar Gudrún se răzbună cumplit, ucigându-și cei doi fii pe care i-a avut cu Atli; după ce își silește soțul să le mănânce inimile copiilor și să le bea sângele, ea dă foc încăperii unde are loc îngrozitorul ospăț.

– *Atlamál in groenlenzka*: o dublură a poemului precedent, dar într-un registru mai popular, mai simplificat. Se pare că și acest text provine din Groenlanda!

– *Gudrúnarhvöt*: Gudrún încearcă să moară înecată, dar marea nu a primit-o și a aruncat-o pe tărâmul regelui Jónakr, care a luat-o de nevastă; ea îi va dărui trei fii.

– *Hamdismál*: fiindcă a fost calomniată Svanhildr, fiica ei și a lui Sigurdr, Gudrún își omoară necruțătoare cei trei fii avuți cu Jónakr, pe Hamdir, pe Sörli și pe Erpr.

– *Baldrsdraumar*: în urma unor vise (*draumar*) premonitorii, Ódinn îi cere sprijinul unei vizionare ca să afle care-i este soarta lui Baldr pe lumea cealaltă. Poemul conține un paradox, căci Ódinn ar trebui să cunoască destinele tuturor!

– *Rígsthula* relatează cum zeul Rígr (Heimdallr?) pune bazele celor trei clase sociale – sclavi, oameni liberi și jarli – în timpul călătoriilor sale prin lume. E aproape cert că textul, care l-a pasionat pe G. Dumézil, nu este de origine scandinavă, ci celtică. Ne-a servit ca reper în studiul structurilor societății islandeze (cf. Structurile sociale, cap. 2), dar nu e cazul să-l considerăm ca pe un document sută la sută veridic.

– *Hyndluljód*: zeița Freyja, maestră în magie, o obligă pe uriașa Hyndla să-i dezvăluie genealogia lui Óttar, protejatul zeiței.

– *Gróttasöngr*: regele Fródi le silește pe cele două uriașe Fenia și Menia să macine aur la moara sa fermecată. Ele se răzbună ucigându-l.

Propunem așadar următorul tabel recapitulativ:

Alvíssmál: gnomic, despre *heiti* poeziei scaldice
Atlakvida in groenlenzka: eroic; iubirile tragice ale lui Gudrún
Baldrsdraumar: magic, exemplu de resuscitare a unui mort
Brót af Sigurdarkvidu: eroic, din ciclul lui Sigurdr
Fafnismál: eroic (Sigurdr) și gnomic
For Skírnis: naturist
Grímnismál: gnomic și șamanic
Grípisspá: eroic (recapitulează viața lui Sigurdr)
Gróttasöngr: magic
Gudrúnarhvöt: eroic (Sigurdr-Gudrún)
Gudrúnarkvida I: eroic (elegie) despre Brynhildr-Sigurdr
Gudrúnarkvida II: eroic (elegie), Sigurdr-Gudrún
Gudrúnarkvida III: eroic (Sigurdr-Gudrún)
Hamdismál: eroic (Sigurdr-Gudrún)
Hárbardsljod: satiric (despre Thórr și Ódinn)
Hávamál: etic, gnomic și magic
Helgakvida Hjörvardssonar: eroic (Helgi)
Helgakvida Hundingsbana I și II: eroice (Helgi)
Helreid Brynhildar: eroic (Sigurdr-Brynhildr)
Hymiskvida: pur mitologic
Hyndluljód: magic (Freyja)
Lokasenna: satiric
Oddrúnargrátr: magic
Reginsmál: eroic (Sigurdr)
Rígsthula: gnomic și sociologic
Sigurdarkvida in skamma: eroic (Sigurdr)
Sigrdrífumál: eroic (Sigurdr-Brynhildr)
Thrymskvida: pur mitologic
Vafthrúdnismál: gnomic
Völundarkvida: eroic (Völundr)
Völuspá: global – magic, gnomic, escatologic

Putem emite doar prezumții asupra **provenienței** exacte a acestor poeme. Unele dintre ele sunt pangermanice, după cum am menționat, altele sunt tipic scandinave, iar altele au văzut pesemne lumina zilei în

Islanda (*Völuspá* ar putea data din anul o mie, având ca autor un preot islandez; cel ce a descris imaginile apocaliptice proorocite de către vizionară trebuie să fi văzut o erupție vulcanică, iar spiritul înfricoșat al milenarismului nu-i este probabil străin autorului acestui text pur dantesc), unele au fost probabil compuse pentru ocazii anume (mai precis, aranjarea textului în ansamblu, cum e cazul poemului *Thrymskvida*, ce relatează felul în care zeul Thórr se deghizează în „mireasă" ca să reintre în posesia ciocanului furat de uriașui Thrymr). În total, s-a putut aduna o veritabilă „comoară" ce ar justifica în sine meritul de **„păstrătoare a antichităților nordice" dobândit de Islanda.**

Datele la care **au fost compuse textele** se pot întinde din secolul al IX-lea (*Hamdismál*, ce face parte din ciclul eroic, este citat de un scald) și până în secolul al XII-lea. (*Thrymskvida*). Am prezentat pe scurt diverșii metri în care sunt compuse, în funcție de tipul căruia îi aparțin. Să precizăm că e vorba despre o versificație cu mult mai simplă decât cea a poemelor scaldice propriu-zise.

În ceea ce privește **valoarea și spiritul**, se disting poemele mitologice și cele eroice. Primele conțin imagini naturale grandioase, ce induc un climat dominat în parte de magie, conform analizei propuse aici în materie de religie păgână, iar cuvântul cheie este știința, cunoașterea: zei și oameni se află într-o permanentă căutare a marilor taine sacre ce le justifică existența, precum și pe cea a universului, permițând înfruntarea forțelor destructive. Cu alte cuvinte, partea epică, la care se așteaptă cititorul obișnuit cu formele clasice, deși nu este absentă, mai cu seamă din poemele eroice, nu conferă coloratura majoră a acestor texte. Să remarcăm câteva aspecte semnificative ale poemelor eroice: în primul rând, **eroismul este considerat ca fiind dobândit**, nu este demonstrat în vreun fel, prin minunate acte de bravură; alegerea Eroului îi justifică identitatea; această caracteristică e surprinzătoare, mai ales pentru amatorul de saga, care-și imaginează că acest univers ar fi compus doar din fapte de vitejie – păstrând proporțiile, gravă eroare. În al doilea rând, regula e dictată aici de **dinamism și energie**; toate personajele, bărbați și femei, sunt forțe în mișcare; nici unul nu e static, ori meditativ. Și în sfârșit, **lipsa de măsură sau fantasticul**, nu sunt determinante: eroii nu-și depășesc limitele umane, ei ne sunt mai degrabă prezentați ca modele, decât ca prototipuri inaccesibile. Să remarcăm că bădăranul cel de neînvins, puternica brută supranaturală, lăudărosul (limba dispune

de cuvântul *garpr* pentru a exprima această trăsătură) nu numai că nu sunt niciodată prezentați ca fiind demni de admirație, ci ne inspiră numai disprețul. Aici, ca și în saga, idealul constă în justa măsură, în justa confruntare – pe care o experimentăm cu toții, în diverse grade – a omului și a destinului său, fără excese, fără lipsă de măsură.

Insistăm asupra faptului că aceste texte minunate îi par ieșite din comun cititorului familiarizat cu echivalentele lor antice grecești sau latine. Ele coincid perfect cu datele pe care le deținem despre oamenii care le-au creat. Remarca e în special valabilă pentru *Hávamál*.

În concluzie, avem de-a face cu un mozaic complex de mituri și simboluri, de legende și aventuri, de curiozități filologice și magie, de artă și pasiune. În comparație cu texte similare aparținând altor culturi, poemele din *Edda* dovedesc o calitate artistică și o elaborare cu totul speciale, dar tematica nu este comparabilă cu alte lucrări de același gen, ale altor culturi.

Edda lui Snorri Sturluson

Este foarte diferită, deși poartă aproape același titlu, *Edda* numită *în proză* sau *recentă* sau *Edda lui Snorri* (Sturluson). Snorri Sturluson (1178-1241) a fost un foarte renumit *bóndi* islandez, important om politic (a fost *lögsögumadr*) și fără îndoială unul dintre marii scriitori ai Evului Mediu european: scald reputat, mare autor de saga (al uneia dintre „marile cinci", *íslendingasögur*, cea a lui Egill, fiul lui Grímr cel Pleșuv), pe scurt, a fost una din figurile marcante ale istoriei politice și intelectuale din țara sa, în secolul al XIII-lea.

Am adus tocmai în discuție calitatea de scald. Către anul 1200, se împlineau două secole de când Islanda trecuse la religia creștină, iar biserica era foarte strictă, aici ca pretutindeni, în privința respectării legilor sale. Pe de altă parte, am explicat deja, era dificil de compus poezie scaldică (*heiti* și *kenningar* mai ales) fără a se face apel la întregul patrimoniu de zei, personaje supranaturale și mituri aparținând de religia păgână. La răscrunea secolului al XIII-lea, după două secole de creștinism, e lesne de presupus că această știință era pe cale de a se pierde, consecința fiind o „înghețare" a artei scaldice. Probabil că tocmai consecința acestui neajuns i-a inspirat lui Snorri ideea de a compune „Edda" sa. Intenția lui în acest text este **de a realiza două lucruri deodată**: pe de o parte, imitând

moda occidentală a epocii, el **scrie o poetică** conform tuturor regulilor artei, iar pe de altă parte mai ales, **realizează un expozeu** a ceea ce ar fi putut constitui **religia păgână a vechilor germani nordici**, în scopul de a oferi un întreg arsenal de personaje, teme, mituri ce le puteau servi ucenicilor scalzi ai vremii sale. Aceasta este în mare *Edda lui Snorri*, iar chiar dacă sunt citate aici, uneori la discreție, texte poetice extrase din vechea *Edda*, ea este redactată în principal în proză.

Două preocupări, așadar. Cea de a scrie un manual pentru scalzi și ordonarea informațiilor mitologice oferite de tradiție, fie cercetând unele izvoare – orale, fără îndoială – pe care nu le cunoaștem, fie inspirându-se din alte domenii (grec și latin, celtic).

Lucrarea, ce începe printr-un **Prolog de tip evhemerist** (se explică aici că zeii sunt de fapt oameni de altă dată, de preferință magicieni. care au fost treptat divinizați; și Saxo Grammaticus spune același lucru). se compune din **trei părți**. **Prima**, ***Háttatal*** (Numărul metrilor) expune. sub forma unui lung poem adresat regelui norvegian Hákon Hákonarson și socrului său, jarl-ul Skúli, cei o sută unu metri diferiți prin care se poate exprima poezia scaldică. Muncă ce presupune o virtuozitate remarcabilă...

Urmează ***Gylfaginning*** („Fascinația lui Gylfi"): o afabulație comodă despre un rege inventat, Gylfi, ce cade victimă unei iluzii optice (*sjónhverfing*), unei „fascinații" prin care vede un castel în care sălășluiesc, îngrămădite ciudat unul peste altul, trei personaje divine, cărora regele li se adresează pe rând, pentru a obține cunoașterea adevărurilor mitologice. Supremul („Hár"), Egalul lui („Jafnhár") și Cel de-al treilea („Thridi") îi răspund cu toată bunăvoința și astfel dobândim puțin câte puțin cunoștințele necesare pentru a identifica zeii, pentru a afla marile mituri – dintre care unele precum moartea lui Baldr, „inventarea" nectarului poetic, construirea lăcașului Ásgardr de către meșterul constructor și calul său minunat sunt adevărate capodopere narative. colorate cu un umor caracteristic lui Snorri și pot fi considerate fragmente antologice fără egal. Când curiozitatea îi este satisfăcută. Gylfi constată că palatul a dispărut deodată și că, prin urmare, a fost victima unui miraj. În schimb, noi câștigăm o minunată prezentare a unui patrimoniu fără de care am rătăci în necunoscut, în materie de religie germanică veche.

Se pune, firește, problema autenticității acestor povești și a valorii izvoarelor, dacă ele au existat, pe care le-a cercetat Snorri. Considerăm că nu se cuvine să cedăm ușor criticii: Snorri a dispus cu siguranță de valoroase surse, orale sau scrise, privind tradițiile autohtone, pe care geniul său le-a îmbinat într-un ansamblu inteligibil și coerent. Faptul că a făcut uz și de imensul bagaj cultural pe care îl poseda este foarte probabil. În orice caz, *Gylfaginning* rămâne un magistral text narativ, reprezentativ pentru saga.

Dar asta nu e tot! O nouă afabulație, ce îi aduce de astă dată în scenă pe zeul poeziei, Bragi (un alt nume al lui Ódinn, probabil), și pe zeul oceanelor, Aegir (a cărui prezență în context nu e prea limpede), are ca scop **elucidarea unui mare număr de *heiti*** și de ***kenningar***, atât de des întâlnite în poezia scaldică. Încă o dată, avem de-a face, conform obiceiului îndrăgit în Evul Mediu, cu un joc de întrebări și răspunsuri de genul: cum să-i spunem vântului? Cum să definim marea? Cum să-l invocăm pe Thórr? Cine este Heimdallr? etc., în care sunt implicați scalzi cunoscuți, citați din abundență. Răspunsurile sunt oferite fie sub formă didactică simplă, fie prin relatarea unor noi mituri. Această parte se intitulează ***Skáldskaparmál*** (Poetica) și ne informează de asemenea în legătură cu miturile, completând foarte bine *Gylfaginning*.

Se poate spune așadar că, odată parcursă și reținută „Edda în proză", ucenicul scald dispune de toate mijloacele necesare pentru a-și exersa arta. În ceea ce ne privește, avem posibilitatea să cunoaștem sensul și scopul existenței unei multitudini de personaje care, fără aceste clarificări, ne-ar rămâne de neînțeles. Repetăm că, pe lângă știința sa, Snorri este mai ales valoros pentru arta sa de a povesti, ce-l face un narator fără egal, dar și pentru umorul său aluziv.

SAGA

Abordare

Performanțele atinse de poezia scaldică și de edde ar fi de ajuns pentru a asigura gloria islandezilor Evului Mediu și a culturii pe care au reprezentat-o. Dar dovezile măiestriei literare nu s-au oprit aici. Ele s-au dovedit inegalabile și în domeniul prozei.

Tentația istoriei

Se pune întrebarea de ce i-a tentat istoria dintotdeauna pe acești scriitori. Înainte de a reda argumentația necesară, să ne amintim că aceștia erau imigranți, parveniți lipsiți de istorie: la fel cum s-au atașat de o cultură – cea scandinavă continentală – căreia îi analizăm calitatea în aceste rânduri, pare cât se poate de firesc să fi intenționat **să aprofundeze conștiința, dar și cunoașterea propriilor rădăcini** și să-și construiască un fundament, ca nație fără trecut ce erau. Vom invoca de asemenea, chiar dacă „argumentul" nu satisface pe deplin curiozitatea cititorului, **geniul povestitor al Nordului**, geniu ce se manifestă în mod constant, încă de la începuturi, prin narațiunea aplicată istoriei în toate accepțiunile sale.

Lucru cert, literatura islandeză începe prin scrieri cu caracter net istoric: trebuie amintită măcar „Cartea islandezilor" (*Íslendingabók*) a preotului Ari Thorgilsson Cărturarul (1067-1148), „părintele literaturii" din țara sa, care povestește istoria insulei, de la începuturi și până în perioada vieții episcopului Gizurr Ísleifsson. Ari a fost precedat în strădania sa de către un alt preot, Saemundr Sigfússon, și el numit Cărturarul, care a scris, în limba latină, spre deosebire de Ari care a folosit limba vernaculară, despre viețile regilor dispăruți ai Norvegiei. Ari stăpânește deja stilul denumit al saga, despre care vom mai vorbi, manifestă reflexe ale istoricului modern, își prezintă documentele, își confruntă sursele, numește martori siguri, datează evenimentele prin referințe la repere cunoscute și își redactează scrierile în stilul saga. concis, rapid, dorindu-se obiectiv (el e cel care a scris: „Dar față de tot ceea ce nu este exact în această carte, trebuie să alegem ceea ce se va dovedi adevărat").

La puțin timp după aceea va apărea, într-o primă formă (probabil meritul lui Ari Thorgilsson), genul cărților de colonizare (*landnámaboekr*), lucrări fără echivalent în vreo altă cultură, ce există în opt versiuni diferite, cea mai importantă (scrisă către 1280) fiind scrisă de Sturla Thórdarson, nepotul lui Snorri Sturluson. „Cartea colonizării", despre care am vorbit cu alte ocazii (cf. Colonizarea, cap. 1), îi recenzează pe primii locuitori ai Islandei, le întocmește genealogia și brodează pe această

canava a cărei importanță era fără îndoială de ordin juridic (avea ca scop stabilirea legitimității în ceea ce privește posesia asupra pământurilor); mai apar felurite anecdote, ce sporesc interesul în privința personajelor prezentate – un alt aspect ce prefigurează genul saga.

Au urmat alte compilații marcante (*Fagrskinna*, *Morkinskinna*) ale vieților regilor norvegieni: principiul istoric se află cu certitudine la baza acestor scrieri.

Ne întrebam care e cauza acestei preferințe pentru istorie. Este momentul să semnalăm că aceia care au „evanghelizat" Islanda – personajele care au avut o contribuție determinantă la instituționalizarea religiei creștine – erau în general anglo-saxoni, **formați la școala augustiniană.** Să ne amintim că Sfântul Augustin era pasionat de istorie, domeniu în care dorea să vadă realizându-se traducerea „planului divin". Pe de altă parte, să nu uităm că **genealogia, cultul familiei** întemeiate conform legilor au jucat un rol fundamental în acest univers: nu era suficient să-ți cunoști familia din care descinzi, trebuia să știi în egală măsură prin ce fapte merituoase s-au distins strămoșii tăi. Pe lângă această trăsătură pe care o subliniem în permanență și care implică pasiunea de a relata, de a povesti (în acest sens nu avem, firește, nici o „explicație" de oferit), simțul trecutului și al cunoașterii acumulate în acest timp a jucat cu siguranță un rol decisiv. Ne putem întreba de asemenea de ce s-a preocupat arta saga cu asemenea predilecție de regi (ai Norvegiei și ai Danemarcii, căci Islanda a refuzat întotdeauna să aibă un suveran). Căci e limpede că saga regale (*konungasögur*) dețin un loc privilegiat în aceste texte. E posibil să fi intervenit aici tema regelui sacru, implantată în religia veche, precum și în politică (cf. Mitologia și zeii, cap. 5). Geneza genului saga a fost așadar dictată de motivații multiple și pertinente.

Definiția saga

Se numește *saga* (pl. *sögur*) o **expunere în proză** – întotdeauna în proză, aspect capital – a vieții, faptelor și gesturilor unui personaj „demn de a rămâne în memorie" din diverse motive; expunerea este de la naștere și până la moarte, fără a se omite nici strămoșii, nici descendenții săi, în măsura în care aceștia sunt importanți: caracterul mai mult sau mai puțin

istoric al genului este prin urmare evident. Textele au lungimi extrem de inegale. Dacă sunt scurte (zece texte la patruzeci de pagini) sunt numite *thoettir* (sg. *thấttr*) și au caracter de știri, dar conțin toate elementele unei saga.

Termenul saga derivă din **verbul** ***segja*****, a spune** (*to say* în engleză, *sagen* în germană), a istorisi, a povesti. E important să precizăm că o saga nu e nici legendă, nici basm (cu rare excepții), nici text poetic (în nici un caz, este cea mai banală greșeală ce poate fi comisă în acest sens, ce poate proveni din faptul că o saga bine realizată conține uneori câteva strofe scaldice, ba chiar câte un poem întreg, pentru a oferi dovada autenticității sale, având în vedere că textele scaldice erau considerate pe bună dreptate a fi mai vechi decât proza, chiar contemporane cu personajele prezentate), nici text epic și nici fragment religios. chiar dacă se întâmplă ca saga, fiind în general compuse între finele secolului al XII-lea și începutul secolului al XIV-lea, să consemneze fapte și obiceiuri de tip religios, în intenția de a face o reconstituire istorică (având în vedere că între momentul în care se desfășoară evenimentele și cel în care acestea sunt consemnate în scris există o distanță de două, trei secole).

Așadar, **o saga nu este:**

– o legendă sau un basm,

– un text poetic,

– un text epic,

– un fragment cu caracter religios.

Cea mai adecvată comparație a genului ar fi cea cu **romanul istoric** din epoca romantică. Cu alte cuvinte, deși nu ar fi just să negăm valoarea istorică a acestor expuneri, mai ales în privința evenimentelor evocate, a obiceiurilor, a mentalității, toate constituind structuri istorice profunde. saga nu pot fi considerate documente istorice strict autentice. Ele ne informează despre istoria Islandei, mai ales cea a secolelor al X-lea și al XI-lea, dar nu pot trece drept cronici, anale sau mărturii științifice certe.

Vom dezbate pe scurt problema spinoasă, astăzi rezolvată în mare, a formei originare pe care a îmbrăcat-o genul saga: **cea orală sau cea scrisă.** Firește, orice afirmație categorică riscă să fie hazardată. Să spunem că **saga este mai degrabă un mod de a spune decât un gen propriu-zis.** Căci aria semantică pe care o implică termenul e complexă: saga – *Sverris saga.*

povestea regelui (norvegian) Sverrir, saga – *Máríu saga*, o vastă compilație de legende cu temă religioasă, cea a Fecioarei Maria, saga – *Gydinga saga* („Saga evreilor"), titlu dat de către un episcop islandez la finele secolului al XIII-lea traducerii „Cărții Maccabeilor" sögur – *Breta sögur* (Saga bretonilor, adică a galezilor), o adaptare liberă după *Historia Regum Britanniae* de Geoffrey de Monmouth, saga – *Sturlunga Saga* care este mai precis o cronică a istoriei islandeze din secolele al XII-lea și al XIII-lea, saga – „Saga lui Hervör și a regelui Heidrekr" (*Hervarar saga ok Heidreks konungs*), o compilație de texte legendare despre goți, saga – *Erek saga* sau „Erek și Enide" aparținând lui Chrétien de Troyes, în versiune norvegiană. Și saga, în accepțiunea majoră a termenului, *Brennu-Njáls saga*, „Saga despre arderea lui Njáll", fără îndoială o capodoperă a genului.

Geneza: tradiție orală sau „proză livrescă"?

Vom depăși rapid o problemă ce i-a pasionat pe savanți, mai ales pe cei ai școlii germane, în epoca romantică, dar care pare azi rezolvată. E vorba despre determinarea originii saga islandeze, chestiune în care se înfruntau două școli, cea numită *Freiprosa* (proză liberă) și cea a *Buchprosa* (proză livrescă), care a rezolvat dilema, în cele din urmă.

Deoarece diverse texte martor ni-i prezintă pe islandezi recitând sau declamând poeme și saga; deoarece prezența strofelor scaldice pe parcursul expunerii conduc la presupunerea conform căreia acestea au constituit la început esența unei saga, textul în proză fiind doar o „umplutură" sau o elucidare a strofelor care, după cum știm, erau dificil de intrepretat; deoarece suntem îndreptățiți să considerăm că saga era purtătoare a tradiției genealogice și forma, într-un fel, un veșmânt genealogic la îndemână diferitelor figuri ilustre; deoarece, în sfârșit, o saga bine concepută relata adesea cele mai mărunte detalii ale derulării proceselor prezentate, în condițiile în care legea avea prestigiul binecunoscut în acea civilizație – s-a considerat multă vreme că la început ar fi existat o tradiție ce a supraviețuit, centrată pe un personaj renumit, **tradiție care s-ar fi transmis pe cale orală din generație în generație și care ar fi fost în cele din urmă consemnată în scrieri, în secolul al XII-lea sau al XIII-lea.** Există diverse procedee precum utilizarea dialogurilor, decupajul de scene extrem de vii, referirile la terțe persoane (se zice, lumea

zice, s-a considerat că...), ce conferă într-adevăr iluzia că a avut loc, la un moment dat, simpla transcriere a povestirilor orale. Dar această teorie nu-i rezistă criticii: un mare număr de scene relatează lectura (și nu declamarea) unei saga; există numeroase saga ce nu conțin strofe scaldice, iar observatorul este adesea uimit de decalajul – dacă nu chiar incompatibilitatea – dintre proză și poezie; unele saga nu se preocupă defel de genealogie, dar se interesează îndeaproape de un domeniu sau eveniment neîncadrat în mediul familial; altele neglijează în bună măsură aspectul juridic al faptelor relalate; așa încât, nu e dificil de demonstrat că procedeele orale enumerate mai sus țin de domeniul artificiilor stilistice, nu de cel al transcrierilor fidele. Asta nu înseamnă că **tradiția orală**, ce a cunoscut o mare apreciere în rândul cercetătorilor. nu a existat de fapt; trebuie doar redusă influența ei: căci ea **nu a servit**, acolo unde s-a manifestat, decât ca **incitator sau catalizator**, fără a constitui esența genului saga.

În schimb, vom privi mai îndeaproape formidabila mișcare a traducerii și adaptării de texte occidentale, clasice sau nu, ce a marcat începuturile Islandei literare – finele secolului al XI-lea sau începutul secolului al XII-lea. Riguroase analize structurale, studii asupra spiritului în care au fost scrise saga, o întreagă tipologie minuțioasă au demonstrat în cele din urmă că saga au fost în primul rând **texte eminamente scrise**, în al doilea rând, că ele au reluat compoziția, tipul de personaje, întâmplările redate și modul lor de desfășurare din **lucrările istoriografice clasice**, scrise în limba latină și aduse de biserică, precum și din acele ***vitae sanctorum*, hagiografii de asemenea latine**, marea inovație a acestei epoci în întreaga Europă creștină, pe care biserica o prețuia, firește. Altfel spus: ***historia*** și ***vita*** au oferit din toate punctele de vedere **modelul** saga. În așa măsură, încât s-a putut considera că o saga bine realizată este istoria (în accepția literară a termenului, *historia* unui personaj important fără ca el să fie împărat roman sau rege, ori *vita* cuiva care nu a fost sanctificat.

Această comuniune de origine explică de asemenea **principiul intertextualității** ce stăpânește aceste texte: aceleași personaje și aceleași tipuri de situații reapar dintr-un text în altul. Aceeași similitudine de origine justifică și **anonimatul** pe care l-au păstrat autorii, cu rare excepții. Fără îndoială, aceștia au fost fie preoți, fie formați la astfel de

școli: am semnalat în trecere (cf. Convertirea la creștinism, cap. 5) că marile mânăstiri islandeze, cu *scriptoria* lor, au fost cu siguranță nucleele de compoziție și de difuzare a tuturor acestor texte. Cercetările sunt pe cale să stabilească, în jurul acestor mânăstiri, școlile ce ar fi furnizat textele cunoscute.

Aspectul e important: un studiu minuțios asupra compoziției și regulilor stilistice ce marchează aceste texte nu poate lăsa loc îndoielii. Autorul rămâne de la un capăt la altul extrem de atent în privința înlănțuirii faptelor, a cauzelor și consecințelor (artă în care Snorri Sturluson a excelat), este perfect conștient de scopul, oricât de îndepărtat, pe care-l vizează; în plus, cititorul observă că un anume detaliu, aparent întâmplător, ce figurează în primele capitole, își găsește justificarea mai târziu, uneori după una sau două sute de pagini. De fapt, nimic nu e lăsat la voia întâmplării, totul este calculat, improvizația sau digresiunea nu își au locul aici. Dimpotrivă, se impune știința, ce domină desfășurarea expunerii. Putem vorbi despre tehnici ale întrepătrunderii, așa cum avea să facă Péguy în „tapiseriile" sale (tapiserii în sensul artizanal al termenului, ce constituie la urma urmei una dintre comorile artei islandeze), despre contrapunct sau despre tematici și variante, asemănătoare unei simfonii: concluzia nu variază, autorul care, chiar dacă rămâne anonim, este bine conturat, realizează o operă de artă, în cel mai nobil sens al cuvântului. Aceste texte constituie unicate, în ciuda înrudirii lor prin limbă și prin motivele dezvoltate.

Și să nu uităm, în final, un detaliu important ce a fost deja subliniat: celții, care au format poporul islandez împreună cu scandinavii, își aveau propria tradiție în povestiri, cunoșteau propriile istorisiri: din această împletire nu se putea naște decât o combinație interesantă.

Categorii de saga

Există diverse feluri de saga, **în funcție de subiectul tratat**. Multă vreme s-a crezut în existența unei succesiuni cronologice prestabilite, conform căreia s-ar fi dezvoltat pe rând diversele categorii. Acest punct de vedere a fost însă abandonat. Se pare că, de fapt, s-a declanșat **o amplă mișcare literară către sfârșitul secolului al XII-lea**, care a înflorit în timpul secolului al XIII-lea și s-a stins de la sine la începutul secolului al XIV-lea. Această manifestare nu este surprinzătoare în sine: să ne gândim de pildă la teatrul

clasic francez al secolului al XVII-lea sau la romanul romantic european specific în special secolului al XIX-lea. De asemenea, nu e cazul să facem o distincție între saga arhaice, saga clasice și saga postclasice: mai ales că există trei texte „impure" disparate ce au putut servi într-un fel drept „joncțiuni" între primele lucrări „istorice" despre care am amintit (ca, de pildă, „Cartea islandezilor" scrisă de Ari) și saga. *Orkneyinga saga* („Saga orcadienilor") face parte din categoria saga de familie și istorică, *Foereyinga saga* („Saga feroezilor"), foarte apropiată de *Íslendingasaga* și de *Jómsvíkinga saga* („Saga vikingilor din Jómsborg") ce completează saga regală și pe cea legendară.

În orice caz, nu vom confunda o saga precum cea a sfântului Óláfr cu una de genul Saga lui Snorri godi-ul (*Eyrbyggia saga*), chiar dacă, să reținem, stilul este aproape întotdeauna identic. Vom distinge așadar, după criteriul constând în **natura temei tratate**:

– **Saga regale (konungasögur)** referitoare la marii regi norvegieni și danezi, ce au fost multă vreme considerate cele mai vechi scrieri ale genului. În afară de cele două compilații menționate mai sus (*Fagrskinna* și *Morkinskinna*), importantă este *Heimskringla* (sensul titlului este: „Orbita lumii", conform primelor două cuvinte din primul text sau „Saga regilor Norvegiei"), scrisă de Snorri Sturluson, redactată la începutul secolului al XIII-lea: în șaisprezece saga, este redată întreaga istorie a suveranilor norvegieni, de la originile mitice (*Ynglinga saga*) și până la finele secolului al XII-lea (Magnús Erlingsson). Ansamblul este dominat de „Saga lui Oláfr cel Sfânt" (personaj care a făcut la urma urmei obiectul a șase saga; a domnit în Norvegia, între 1000 și 1030 și a fost foarte repede canonizat după moartea sa).

Snorri Sturluson e unul dintre cei mai mari scriitori ai Evului Mediu: nu a fost un istoric, în sensul modern al termenului, dar manifestă deja trăsăturile unuia, la fel precum compatriotul său Ari Thorgilsson, despre care am amintit, anunță timpurile moderne. El practică un umor ironic, extrem de caracteristic. Dar spiritul în care scrie merită întreaga noastră stimă: el nu ne descrie personajele în culori terne sau în termeni hieratici, ci ne zugrăvește **ființe vii, active**, dinamismul și devenirea fiind legea scrierilor sale. Posedă geniul marilor fresce, al scenelor genului ce fac din textele sale opere de neuitat. Suntem mai puțin sensibili, în prezent, față de unele caracteristici pe care cercetările le-au

accentuat nultă vreme: filosofia distantă și oarecum dezabuzată a acestui autor, raționalismul său, concepția sa despre Istorie care, conform opiniei lui, ar fi făcută de către marile personalități și atât cauzele, cât și consecințele ce se întrepătrund inevitabil sunt direct responsabile de mersul timpului. Preferăm să ne concentrăm asupra simțului mișcării de care dă dovadă, a energiei sale și mai ales asupra atenției sale de-a dreptul lacome în privința laturii umane (prea umane, uneori). După cum am mai afirmat, dacă și-ar fi redactat opera în franceză sau în engleză, Snorri ar figura în literatură ca o personalitate de prim rang.

Genul *konungasögur* nu se limitează totuși la scrierile lui Snorri: un prelat din Thingeyrar, Karl Jónsson, este autorul primei părți – cel puțin – din *Sverris saga*, „Saga regelui (norvegian) Sverrir", pe care a conceput-o parțial prin dictare și care constituie un model: Sverrir era un parvenit care acționa pe placul bisericii, iar această saga dovedește o îndemânare și o diplomație admirabile în prezentarea uimitoarei cariere a regelui.

– Saga ale islandezilor (íslendingasögur), numite și **saga de familie**, sunt **cele mai renumite** și cele mai citite. Autorii nu sunt cunoscuți, dar trebuie să menționăm măcar titlul „principalelor cinci": „Saga lul Egill fiul lui Grímr cel Pleșuv" (*Egils saga Skallagrímssonar*), „Saga lui Snorri godi-ul" (*Eyrbyggja saga*), „Saga oamenilor din Valea Somonului" (*Laxdoela saga*), „Saga lui Grettir cel Puternic" (*Grettis saga*) și, capodoperă a genului, adesea citată aici, „Saga despre arderea lui Njáll" (*Brennu-Njáls saga*). Eroii lor au trăit în general în secolul X; au devenit renumiți fie pentru talentul lor poetic și curajul lor de „vikingi", fie pentru calitățile lor diplomatice, gesturile cavalerești, felul lor de a sfida destinul sau simțul dreptății, ori al prieteniei de care au dat dovadă. Sunt **texte dure și decantate**, ce ne propun o viziune aspră, lipsită de îngăduință asupra omului, a vieții și a lumii. Ele așază **omul față în față cu destinul său**, conform unei dialectici despre care vom vorbi mai târziu și unde intervin, pe lângă simțul onoarei, voința de a depăși fără șovăială piedicile puse în cale de soartă. Regula este exercițiul răzbunării, **atmosfera e tragică**, insuportabilă uneori, dar intervine la timpul potrivit **umorul negru**, pentru a destinde puțin atmosfera. Texte valoroase ce ignoră dulcegăriile, patosul și figurile de stil. De fapt, ele au influențat întregul

Nord și e corect să afirmăm că, dacă Scandinavia a creat, mai ales de două secole încoace, atâtea opere narative de mare clasă, o datorează acestor mari strămoși.

Cercetătorii din zilele noastre pun accentul, după cum am remarcat. pe ciudatul amestec dintre banalul cotidian și eroicul excepțional, oricât de puțin epic ar fi contextul. Un sordid incident despre furtul unui cal sau ruperea unei tunici degenerează foarte repede într-o tragedie grandioasă, în stil grec sau, într-un context simplificat, bărbatul (și femeia. căci o altă trăsătură originală este aceea că ea este la fel de prezentă ca și bărbatul) este pus în fața unui Destin inexorabil și într-un fel, pe măsura sa.

– Saga ale contemporanilor (*samtídarsögur*) sunt de aceeași natură. Ele își datorează denumirea faptului că relatează evenimente contemporane cu autorii, în general. Am vorbit despre saga episcopilor (*byskupasögur*) ce sunt o ramură a acestei categorii. Există chiar saga regale ce ar merita să figureze aici, precum „Saga lui Sverrir", pe care am citat-o deja. Dar piesa de valoare a acestor saga este fără îndoială *Sturlunga saga*, saga descendenților lui Sturla (Thórdarson): este un ansamblu de texte ce prezintă, de la începutul secolului al XII-lea și până la finele secolului al XIII-lea, succesiunea evenimentelor ce au dus la pierderea independenței islandeze. Capodopera se datorează lui Sturla Thórdason, nepot de bunic al celui numit mai sus și nepot de unchi al lui Snorri Sturluson și se intitulează *Íslendinga saga*, „Saga islandezilor". Este, în același inimitabil stil saga, un magistral tratat de filosofie politică, redactat cu un remarcabil simț al mișcării, de către un observator dezamăgit dar, cu toate acestea, atent la valorile ce ar fi trebuit să-i salveze țara. Această saga, ce a fost probabil concepută la scurtă vreme după pierderea independenței, ilustrează felul în care orgoliul poate duce la distrugere – o lecție zadarnică, firește, dar magistral înfățișată.

– După câte se pare, concomitent cu preocupările de tip istoric ale *sagnamenn* – autorilor de saga, ei erau interesați și de ceea ce constituie fără îndoială caracterul major al genului, **plăcerea de a povesti pentru a distra** auditoriul sau cititorul, bucuria de a scrie *til gamans*: de plăcere. Cum această expresie (*til gamans*) revine destul de frecvent în texte, nu e cazul să o neglijăm, căci ea constituie, în ultimă instanță, cheia acestei

arte. **Saga au fost scrise *til gamans*,** pentru plăcerea noastră, fapt în special valabil pentru ***fornaldarsögur*, ori saga legendare** (sensul exact: saga din vremuri foarte vechi). Aici nu întâlnim preocupări de tip documentar: autorii caută toate legendele pe care să le poată transcrie, legende germanice în primul rând, dar și europene sau orientale, fără discriminare. Poate fi vorba și despre reminiscențe îndepărtate precum cele referitoare la teribila încleștare ce a avut loc, undeva, în Carpați, în secolul IV sau V între goți și huni (*Hervarar saga ok Heidreks konungs*), ori despre tezaurul de tradiții fondate pe seama eroului Sigurdr Fáfnisbani – *Völsunga saga* dublează și completează stihurile sau spusele din „Edda poetică". Dar există și legende aparte, precum *Örvar-Odds saga* („Saga lui Oddr cel cu săgeata"), povești ce adună toate informațiile disponibile despre erou (*Thídriks saga* sau „Saga lui Thídrik din Verona", o compilație de texte de diverse proveniențe). Aici își au locul prin excelență acele *thoettir* despre care am vorbit: unele, precum *Norna-Gests tháttr* („Spusele lui Gestr către Norne"), oferă teme legendare sau semimitologice demne de studiu.

Vorbim adesea despre vikingi în aceste pagini: să nu uităm că ei urmau itinerarii variate dintre care unul, numit calea spre Est (*Austrvegr*), îi purta către Bizanț, pornind din capătul golfului Finlandei și trecând prin rețeaua fluviilor și lacurilor ruse. Bizanțul era în același timp poarta Orientului și punctul de întâlnire al populațiilor venite din toate colțurile lumii. *Basileus* avea acolo o gardă de varegi (compusă în majoritate din scandinavi, se pare), în sânul căreia distracțiile se țineau lanț: oare de aici să fi provenit numeroasele anecdote consemnate în saga legendare? Să remarcăm în același timp că, deși unele dintre ele, precum „Saga lui Hrólfr fiul lui Gautrekr", conțin subiecte oarecum ieșite din comun, ele resping fantasticul sau splendoarea excesivă, ca toate celelalte texte de altfel, prezentând în general afabulații cumpătate.

– Rămân ***riddarasögur* sau „saga cavalerilor"**. Sunt traduceri, mai degrabă adaptări ale acelor „chansons de geste" franceze (*Karlamagnúss saga*, „Saga lui Carol cel Mare", o vastă compilație), ale romanelor Mesei Rotunde (*Breta Sögur* pe care le-am citat deja), ale romanelor lui Chrétien de Troyes precum *Parcevals saga*, izvorâtă din „Parceval" aparținând lui Chrétien de Troyes, sau texte lipsite de o influență specială ca „Floire et Blancheflore" (*Flóres saga*). Un loc aparte e ocupat de *Tristrams saga*

ok Ísöndar, versiunea norvegiană, scrisă de fratele Robert (1226), de origine norvegiană fără îndoială, inspirată din „Tristan" a lui Thomas. Unele din aceste texte sunt prețioase deoarece se bazează pe versiuni originale dintre care multe s-au pierdut.

E de înțeles că, în total, această literatură a genului saga prezintă un interes evident. Nu numai că a introdus în Occident un gen fără echivalent, având în vedere că saga nu sunt nici romane, nici cronici, nici legende sau basme, dar au aportul unui spirit cu totul original.

Saga – valoarea stilistică

Repetăm afirmația că ceea ce definește saga, dincolo de orice teorie, este stilul său. Stil care se menține uimitor de omogen, indiferent de categoria din care face parte textul. Sunt texte **narative**, cu alte cuvinte încărcate cu suficientă informație încât să nu poată fi rezumate, demers ce ar presupune o copiere! Am remarcat deja că nu tind niciodată spre genul liric (nu mai mult decât întreaga literatură islandeză medievală, de altfel). Ele pot căpăta uneori **nuanțe dramatice**, în decuparea „în scene", de pildă, sau în organizarea dialogurilor; pot fi **epice**, printr-o încercare ce pare conștientă de o anume mărire și de o simplificare evidentă; ori **eroice**, datorită acestei pasiuni pentru gest, pentru actul deosebit de semnificativ; ori satirice, datorită unei predilecții pentru replica usturătoare sau caricatură.

Narative sunt însă prin excelență. Acestui aspect i se adaugă **cele trei caracteristici esențiale ale stilului și anume realismul, dinamismul și concizia.**

Să analizăm mai întâi **realismul.** Nimic fantastic sau splendid, totul e temperat, ca în saga legendare. În schimb, există **fapte, acte** ce explică pasiunea pentru biografie. Ne aflăm chiar în miezul acestei arte: **nu se încearcă forțarea tragicului spre excepțional, ci introducerea lui naturală în banal, în cotidian:** el a plecat să-și cosească fânul, s-a oprit să-și lege șiretul îmcălțămintei, ea întindea rufe, el își căuta caii rătăciți etc. Iar limbajul este în concordanță: nu există cuvinte sau întorsături de fraze căutate, ci „cuvinte-materie ce capătă adesea cenușiul sau uniformitatea ușor obositoare ale gesturilor cotidiene. De aici provine și aparenta obiectivitate a autorilor – de fapt, aproape întotdeauna anonimi, manifestându-se doar indirect, nu se exprimă niciodată la persoana

întâia, se abțin de la comentarii, ceea ce conferă textelor aparența unei false inocențe care izbutește frecvent să dea senzația că autorii n-ar intenționa să spună ceea ce spun de fapt. În același sens, sunt repudiate elementele de tip afectiv, epitetele excesive, rupturile sau dizlocările de frază etc. Nu există nici descrieri de peisaje, cu rare excepții. Nici portrete: **personajul este definit prin acte** și, uneori, prin considerațiile celor apropiați, formulate în termeni laconici, încărcați cu subînțelesuri.

Cât despre **dinamism**, să spunem că este de la sine înțeles, **valorile de acțiune** fiind mereu pe primul plan. Asta explică faptul că aceste saga par grăbite să ajungă la ținta propusă, exclud orice digresiune, folosesc din plin verbele de acțiune, nu-și prezintă niciodată protagoniștii altfel decât în mișcare. Firește, tehnicile compoziției pot varia oricât de mult, cum am arătat mai înainte; ele merg de la organizarea în stil de mozaic și până la tehnica întrepătrunderii, preferată de Péguy, care face ca motivul A să provoace tema B ce desfășoară episodul C, în timp ce A declanșează un apendice D, ce creează un E, ca să revină la B, ce dezvoltă un F și așa mai departe. În ansamblu, nimic nu este lăsat la voia întâmplării; când se așterne punctul final, totul a fost spus, nimic nu a fost abandonat pe drum; prezența implicită a autorului, sentimentul evident al țintei pe care o vizează sunt uluitoare: căci **e vorba de texte** scrise concepute cu o grijă și un geniu ieșite din comun.

Concizia, ca să nu spunem laconismul, derivă din cele ce s-au spus. Într-un univers în care cuvântul și consecințele sale contează mai mult ca orice, e de înțeles că autorul trebuie să fie zgârcit cu aluziile. În schimb, el dovedește măiestrie în **mânuirea litotei**, a ironiei, a subînțelesului usturător.

O intensă forță de sugestie, o economie extremă a mijloacelor, o stăpânire perfectă a tehnicilor: ne aflăm în spațiul marii arte ce reușește – iată miracolul – să ne dea impresia de obiectivitate sau iluzia istoricității, când știm prea bine azi că aceste texte **bine stăpânite, riguroase** sunt înainte de toate mesagere ale unei conștiințe artistice.

În mod evident, asemenea trăsături reflectă în mod intim o viziune asupra omului, a vieții și a lumii care conferă în ultimă instanță valoarea incomparabilă a textelor saga, viziune pe care o vom comenta pe scurt.

Pentru aceasta, e necesar să ne amintim cele spuse aici despre riturile nașterii, precum și despre raporturile dintre om și religie: ființa umană ce vine pe lume este plasată de la bun început sub tutela divinităților destinului. Existența sa nu e un act gratuit, cu atât mai puțin absurd (noțiune intraductibilă în norvegiana veche), viețuiește deoarece astfel au hotărât Puterile fatidice, care au înzestrat-o de altfel cu o capacitate proprie de forță și reușită (*eiginn máttr ok megin*) ce constituie într-un fel modul în care i-au arătat „interesul" lor. Din acel moment, omul știe că nu este singur, că deține o fărâmă de sacru sub forma destinului său. Onoarea lui, termen cheie al acestei dialectici, ține în același timp de conștiința acestui „interes" și de voința de a-l afirma. Dacă această onoare e atacată, indiferent în ce mod – iar gama e infinită, putând merge de la insinuarea perfidă sau surâsul larg, până la mutilarea fizică – nu față de persoana materială, nu față de individ se comite nelegiuirea, ci față de sacrul al cărui purtăror conștient este, iar orice ofensă, privită în această optică, revine efectiv la un sacrilegiu. Prin urmare, să reținem această conjuncție: cel ofensat e îndreptățit a încerca să restaureze sacrul ce trăiește în ființa sa. Cum? Prin răzbunare. Asta nu înseamnă că răzbunarea e o datorie – toate codurile de legi ce au văzut lumina zilei în perioada creștină o demonstrează – ci un drept imprescriptibil. **Destin – onoare – răzbunare**, iată cele trei precepte pe care se bazează valoarea eroului din saga.

Restul, cu alte cuvinte, „istoria" acestui personaj – care, s-o reamintim, s-a bazat adesea pe realitate –, derivă din valorile comentate anterior. De îndată ce atinge vârsta rațiunii, el se străduiește să devină ceea ce trebuie să fie. Iar acest proces se definește prin trei verbe capitale: trebuie **să se cunoască** așa cum este, apoi **să se accepte**, iar apoi **să își asume condiția**. Pentru a se cunoaște, introspecția nu este suficientă, importantă e de asemenea percepția comunității (iar importanța familiei decurge și de aici), precum și predicțiile bătrânilor. E remarcabil faptul că, într-un fel sau altul, orice personaj important de saga (ca și eroii din ciclul *Edda*, de altfel) își cunoaște dinainte destinul: o întreagă gamă de semne, preziceri, vise, viziuni chiar, îl instruiesc în legătură cu viitorul său. Și, în consecință, personajul se acceptă pe sine fără revoltă, batjocură sau lamentări. Dacă astfel a vrut Destinul să fiu, nu are rost să mă împotrivesc; nu numai că nu mă aflu degeaba pe lume, dar **trebuie să fiu ceea ce sunt** și s-o dovedesc

prin fapte, întotdeauna prin fapte. Adică să-mi asum soarta. Parcursul descris aici se adaptează în mod admirabil la modelul eroului, Sigurdr, ucigașul dragonului Fáfnir, așa cum ne este înfățișat în poemele „Eddei"; acest traseu i se aplică în același fel oricărui erou de saga care se respectă – care a fost ales, să nu uităm, tocmai pentru că a dovedit prin viața pe care a dus-o că a respectat aceste principii. Dacă a fost declarat *sögulir*, demn de erou al unei saga, este deoarece a ascultat de bunăvoie de această lege imprescriptibilă. Măreția sa se datorează faptului că a consimțit să se supună acestui ordin, iată imaginea pe care a luat-o libertatea sa.

Am zăbovit mai mult asupra genului saga; pe de o parte, pentru că el reprezintă cel mai renumit și cel mai caracteristic aport al Islandei medievale la cultura occidentală, pe de alta, datorită manierei în care saga sintetizează acea Weltanschauung tipică. Saga constituie cu siguranță elementul cel mai evident a ceea ce am numit în diverse ocazii „miracolul islandez".

LITERATURA CLERICILOR

Câteva rezerve

Dar uimitoarea producție literară nu se încheie aici. Pe parcursul paginilor precedente, am făcut deseori referire la o serie de lucrări „străine" din care s-au inspirat islandezii sau pe care le cunoșteau bine. E momentul să remarcăm faptul că această curiozitate intelectuală de care au dat dovadă încă de la început e cu totul deosebită.

Aspectul se verifică printr-un criteriu pertinent: numărul traducerilor ce au văzut lumina zilei în Islanda, începând cu momentul în care a demarat „epoca scrierilor" (*ritöld*), către anul 1150. Știm, de pildă, că scrierile religioase creștine (Biblia, comentarii la Sfânta Scriptură, „Viețile Sfinților Părinți", predici vehiculate pe continent și mai ales nenumăratele vieți ale sfinților) au fost foarte repede traduse în islandeză. Am precizat și faptul că biserica nu se limita la a implanta propriile texte, ci difuza în paralel o întreagă cultură clasică. Aproape că nu mai e necesar să precizăm că literatura, sub diversele sale forme, a început prin scrieri religioase și că aproape toți autorii lucrărilor pe care le

cunoaștem ori sunt clerici, precum Ari Thorgilson, ori au primit o instruire și o educație clericale, precum Snorri Sturluson, după toate probabilitățile. Acest fapt ne-a îndemnat să fim uneori rezervați în privința valorii, a autenticității autohtone mai ales, pe care ar avea-o documentele de care dispunem. Încă un exemplu: am citat de mai multe ori *Hávamál,* marele poem eddic considerat a reflecta etica vikingilor (așadar, a islandezilor Evului Mediu). Dar să nu ne grăbim a-l lua ca atare: o serie de cercetări arată că acest text, de fapt o compilație de elemente ce țin de diverse epoci, se aseamănă foarte mult cu unele cărți biblice ca „Ecleziastul"!

Aceasta nu înseamnă să refuzăm originalitatea scrierilor islandeze din Evul Mediu, ci doar să temperăm entuziasmul prea facil ce i-ar conferi acestei culturi poziția de etalon sau expresia unei anume superiorități.

Celelalte genuri literare

Acestea fiind spuse, o scurtă trecere în revistă a celorlalte genuri literare decât cele prezentate până acum și care au fost cultivate cu succes pe insulă între anii 1150 și 1350 ne va edifica. E limpede că literatura medievală a acestei țări s-a construit prin asimilarea și imitarea tuturor cunoștințelor vehiculate în afara Islandei și aduse aici de către clerici. apoi adoptate de către localnici.

– Iată **Istoria**, despre care am vorbit adesea în aceste pagini. Tot ceea ce se petrecea în mânăstirile occidentale le era cunoscut islandezilor: remarca depășește cu mult cadrul strict al Istoriei, firește. Nu trebuie așadar să ne surprindă descoperirea unei „Saga a Troienilor" (*Trójumanna saga*) care urcă în timp până la vremea lui Dares Frigianul sau a *Veraldar saga* („Istoria lumii"), după Beda Venerabilul, sau a *Rómverja sögur* („Saga romanilor") care n-ar fi existat fără Sallustiu și Lucan. Precum se vede, nu e vorba în aceste rânduri de a reveni asupra capacității cu totul speciale a islandezilor de a-i acorda Istoriei un mare respect, ci de a cerceta modelele pe care și le-au ales. Când un specialist islandez contemporan, Einar Ólafur Sveinsson, a afirmat despre literatura veche a țării sale că este „semiecleziastică, semilaică", nimeni nu l-ar fi putut contrazice.

– În privința **povestirilor despre miracole** care, în general, preced toate acele *vitae*, există colecții întregi de asemenea texte (*jarteinaboekr*), ce imită cu o înduioșătoare fidelitate modelele lor latine. În plus, ne oferă prețiosul avantaj de a ne procura detalii variate privind viața de zi cu zi.

– La fel putem afirma despre **legendele religioase** și despre **viețile sfinților**: „Viețile Sfinților Părinți" au fost, firește, traduse în islandeză și imitate, chiar plagiate, nu doar de saga ale episcopilor, ci și de felurite texte în care nu era de așteptat să se regăsească, de pildă, unele saga ale islandezilor. În ceea ce privește viețile sfinților pe care le-am menționat adesea, să reținem că ele nu furnizau doar „povești", modele de personaje sau de situații; *sagnamenn* au fost inspirați de o anumită viziune asupra lumii: sfântul nu este astfel de la origine, ci trebuie să înfrunte diverse încercări, el se face, devine sfânt. În aceeași optică se înscrie eroul de saga: într-o bună zi, împrejurările îl obligă să îndure o *skapraun*, o punere la încercare a caracterului său, iar dacă iese victorios, va fi demn de saga, *söguligr*. Din acest punct de vedere cel mai elocvent exemplu ni-l oferă Snorri Sturluson despre sfântul Óláfr: el ne prezintă întâi un viking voinic, desfrânat, mai mult sau mai puțin lipsit de scrupule, dar orgolios și atent la căile Destinului (la căile Domnului, după convertirea sa). Apoi, pe măsura desfășurării povestirii, îl vedem pe Óláfr Haraldsson cum **se face** mare rege, apoi mare sfânt, cum **devine** ceea ce va păstra posteritatea despre persoana sa: este un text dinamic ce trebuie perceput în mișcarea sa și care nu are de-a face cu stâlpii încremeniți ai catedralelor gotice.

– S-a păstrat de asemenea o voluminoasă colecție de **predici** ce amintesc de toți predicatorii influenți ai Europei, precum Tertulian, Origene, Grigore de Nazianz, Grigore de Nysa, Leon cel Mare, Sfântul Grigore – ale cărui „Dialoguri" au fost una dintre cele mai importante surse de inspirație ale *sagnamenn*: s-a demonstrat chiar prezența lor într-o saga cu caracter „laic" precum *Brennu-Njáls saga*!

– Să nu uităm **literatura de curte și cavalerească** ce s-a aflat, precum știm, la originea *riddarasögur* și care a inspirat versiuni islandeze ale celor trei mari cicluri: cel al lui Carol cel Mare (*Karlamagnúss saga*), cel al regelui Artur – incluzând ciclul breton (astfel, Poemele Mariei de France există în versiune islandeză: *Strengleikar*) și cel al lui Alexandru,

căci există chiar o *Alexanders saga* – despre „Alexandreis" de Gautier de Châtillon – pe al cărei „traducător" îl cunoaștem: un episcop, Brandr Jónsson. care a trăit la sfârșitul secolului al XIII-lea!

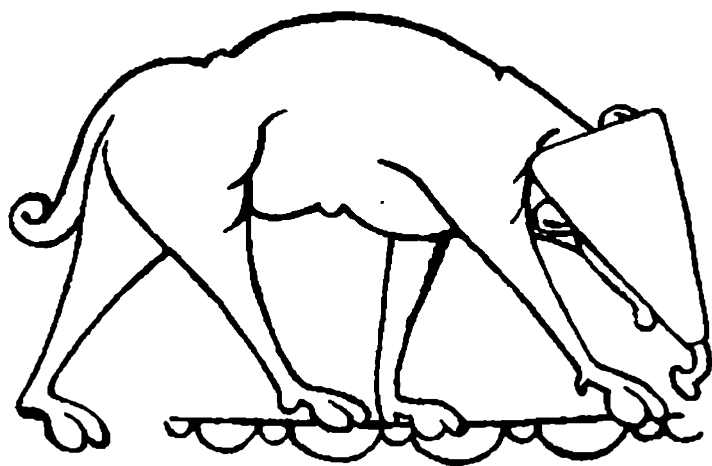
Lucrări „științifice"

Să vorbim acum despre **„știință"**, așa cum era înțeleasă la acea vreme și cum a fost practicată în Islanda medievală.

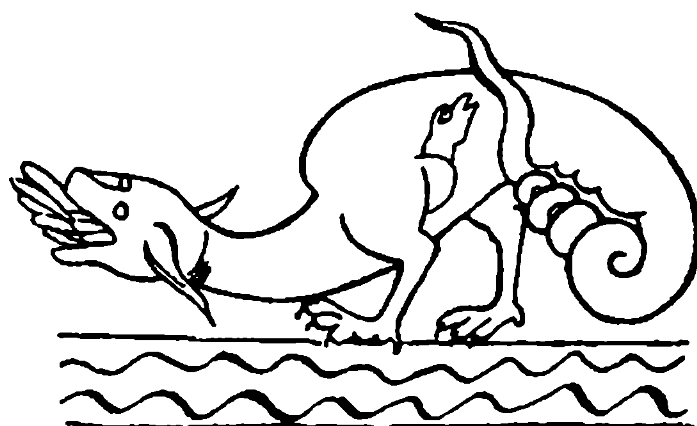
– **Teologia** a ocupat un loc privilegiat în scrierile de care ne ocupăm. fapt ce nu trebuie să ne mire. Să dăm ca exemplu „Lucidarium" a lui Honorius numit de Autun ce există în Islanda sub forma *Elucidarius*.

– În materie de științe exacte, există atâtea lucrări, încât ne e greu să alegem exemple. Vom propune doar câteva. Cum scandinavii, mai ales ca vikingi, erau dintre cei mai iscusiți navigatori și nu dispuneau de instrumente adecvate ca busola, erau nevoiți să fie **astronomi** de marcă. De fapt, știm că unii dintre islandezi aveau solide cunoștințe în domeniu. cum ar fi un anume Stjörnu-Oddi (Oddi cel cu steaua), evocat în sursele de care dispunem, chiar dacă nu se mai știe ce a scris. **Astrologia**. disciplină apropiată de cea precedentă, a avut și ea adepți de marcă. căci episcopului Jón Ögmundarson, pe care-l cunoaștem, i-a fost conferită o mare putere în acest sens, ca și lui Saemundr Sigfússon Cărturarul: ei s-ar fi inițiat în această știință la „școala neagră" (*svarta skóli*). adică la Sorbona.

– În privința **științelor naturii**, dispunem de două versiuni islandeze ale lucrării „Physiologus" a lui Philippe de Thaon (dacă sursa nu a fost cumva „Étymologies" aparținând lui Isidor din Sevilla, una dintre lecturile privilegiate ale scriitorilor islandezi din Evul Mediu), sub forma unor manuscrise ornate cu miniaturi. Pe de altă parte, e suficient să citim saga ca să descoperim cât de răspândite și profunde erau **cunoștințele** în materie **de medicină**: erau indispensabile pentru vindecarea nenumăratelor răni în vremurile acelea marcate de violență, cât și pentru a determina compensațiile pretinse de către partea ofensată. S-a demonstrat originea italiană a acestor cunoștințe: ele provin din *Regimen Sanitatis Salernitanum*, și au fost aduse fie direct, de către cei ce călătoreau la Salerno, fie prin locuri intermediare precum Montpellier sau Saint-Gilles-du-Gard.

Trei animale fantastice ce fac parte dintre ilustrațiile lucrării islandeze „Physiologus" (sec. al XII-lea). Acestea ar putea fi un elefant, o balenă și pasărea Nilului, numită Hidris.

– Am vorbit suficient despre **legi** și **coduri** ca să nu le acordăm importanța cuvenită. Este uimitor să remarcăm cât de numeroase și minuțioase sunt lucrările de drept pe care le-au lăsat islandezii, fie că e vorba despre dreptul penal (*Grágás*) sau despre cel ecleziastic (*Kristinna laga tháttr*).

– Vorbeam despre literatura savantă, numită și a clerului. Cel mai bun exemplu în domeniu privește probabil **producția gramaticală**. Conform obiceiului epocii, diverși autori și-au propus să descrie limba islandeză în scopuri pedagogice. Rezultatul se intitulează „Tratat de gramatică" (*Málskufroedi*), și s-au păstrat nu mai puțin de trei versiuni diferite, concepute în diverse perioade. Primul „tratat de gramatică", al cărui autor este poate identificabil (s-ar părea că e vorba de cel care a scris „Saga oamenilor din Valea Somonului", un frate al lui Sturla Thórdarson, autor al *Íslendinga saga*, și, implicit, nepot al lui Snorri Sturluson), este o lucrare de o extremă erudiție și pertinență. Pe lângă faptul că autorul folosește mai multe limbi, între care greaca și ebraica, el e capabil să elaboreze metode descriptive de tip structuralist, ce prefigurează cu opt secole în avans cele mai noi descoperiri în materie de lingvistică.

Ne-am propus doar să trecem rapid în revistă performanțele de care au dat dovadă savanții islandezi din Evul Mediu. Trebuie să fim conștienți de această impregnare literară, ca să putem aprecia la justa

Patru ființe umane ce fac parte dintre ilustrațiile lucrării islandeze „Physiologus" (sec. al XII-lea): un ciclop, panoți cu urechile mari, un hipopod din Sciția.

lor valoare realizările scaldice, eddice și cele ale genului saga, pe care le-am prezentat pe scurt.

RÍMUR

O dată cu pierderea independenței și cu supunerea țării de către Norvegia, apoi de către Danemarca, geniul literar pare să ostenească: toate marile genuri pe care le-am prezentat se epuizează începând din jurul anului 1350, chiar dacă unele, precum saga, continuă să stârnească inspirația sub forma *lygisögur* – saga mincinoase – ce nu suportă comparație cu predecesoarele lor.

De fapt, geniul local continuă să se manifeste doar în poezie sau, mai precis, în tratarea artizanală a verbului. De la începutul secolului al XIV-lea, înflorește **un nou gen, cu adevărat islandez**, chiar dacă denumirea sa este de origine franceză, *rímur* (sg. *ríma*). *Ríma* e un derivat al *dróttkvoett* scaldic, gen pe care l-am prezentat anterior (cf. Poezia scaldică.

cap. 6); e un gen strofic cu patru versuri (*ferskeyttr háttr*) cu aliterații, firește, și cu rime finale în stil francez. Sunt admise numeroase variante, iar procedeele utilizate în domeniul vocabularului pe care le-am studiat (*heiti* și *kenningar*) nu sunt interzise. Dar forma generală este considerabil mai simplă decât cea a poemelor scaldice. Iată un eșantion relativ simplu de *ferskeyttr háttr*:

Nú mun rád at fara á *foetr*

= =

Frýr thú hugarins *draugi*

=

Dagrinn lidur drjúgt til *noetr*

= =

Dimma tekr í *haugi* (*Griplur* III 29)

=

Aliterațiile sunt semnalate prin semnul egalității, iar rimele finale, evidențiate.

Sensul:

Iată că a sosit vremea să ne pregătim,
Să sfidăm curajul strigoiului,
Ziua se îndreaptă curând spre noapte,
Întunericul se lasă pe deal.

Genul va cunoaște o popularitate ce se va menține până în zilele noastre. Piesa de valoare este fără îndoială *Skída ríma*, ce datează din secolul al XV-lea. Aparține de literatura vizionară, extrem de apreciată în Evul Mediu, și relatează, pe parcursul a 202 strofe, peripețiile unui anume Skídí care a pornit într-o călătorie onirică spre Valhöll, în care trebuie să înfrunte forțe potrivnice.

Putem afirma că, o dată **cu *rímur*, se încheie literatura medievală islandeză**. Nu ținem cont de genurile poetice minore, precum acele colinde (*dansar* în islandeză), balade și povestioare (*thulur*), ce vor supraviețui vreme îndelungată în inspirația populară. În toate aceste cazuri, nu contează cu adevărat subiectul tratat, ci se insistă în primul rând pe rafinarea formei și găsirea unor noi combinații, sferă în care virtuozitatea aproape înnăscută a islandezilor își dă frâu liber.

CÂȚIVA AUTORI

(în ordine alfabetică)

Ar fi util să prezentăm câțiva scriitori importanți, în măsura în care sunt cunoscuți, căci, să nu uităm, regula generală era anonimatul, mai ales în domeniul prozei. Prin urmare, lista propusă e departe de a fi exhaustivă!

Pe de altă parte, amintim că nu existau patronime în islandeza veche; vom menționa așadar autorii în ordine alfabetică, după „prenume".

Ari Thorgilsson hinn fródi

Născut fără îndoială în 1120, a murit în 1148. Este un preot din vestul Islandei, considerat „părintele literaturii" din țara sa. Aparține unei mari familii și a fost crescut de unul din fiii episcopului Ísleifr, primul din punct de vedere cronologic dintre prelații țării. S-a ocupat de alcătuirea unei cărți menite a servi drept preambul al unui Cod ecleziastic. E vorba de „Cartea islandezilor" (*Íslendingabók*), care a fost încheiată către anul 1120. Lucrarea relatează istoria țării de la origini și este redactată în vernaculară, aspect original, fiindcă toate textele erau scrise în latină la vremea aceea, inclusiv cele ale predecesorului lui Ari. Saemundr Sigfússon. Calitatea lucrării este dată în primul rând de faptul că aici sunt prezentate toate caracteristicile ce vor asigura succesul durabil al saga: rapiditate, economie de mijloace, practica litotei și deci concizie. În același timp, precum mulți dintre predecesorii săi, Ari manifestă deja reflexe ce prefigurează în mod uimitor istoriografia modernă: el citează surse, invocă martori, le confruntă declarațiile, menține o strictă obiectivitate. Se pare că el ar fi de asemenea primul autor al unei cărți despre colonizare (*landnámabók*), ce va deschide calea unei dezvoltări a genului. Faptul că i s-a atribuit supranumele de „Cărturarul", onoare de care s-au bucurat numai doi sau trei dintre confrații săi, este de ajuns pentru a-i estima valoarea.

Egill Skallagrímsson

Acest personaj renumit, căruia i-a fost dedicată una dintre principalele saga islandeze (*íslendingasögur*), *Egils Saga Skallagrímssonar*, scrisă

probabil de cel mai mare autor islandez al Evului Mediu, Snorri Sturluson, este unul din cei mai remarcabili, dacă nu cel mai mare, dintre scalzii islandezi. A trăit în secolul X. Corespunde destul de fidel imaginii pe care ne-am format-o despre viking, brutal, sângeros, violent, grosier și păcătos cât cuprinde. Saga lui e plină de fapte de vitejie, călătorii aventuroase, jafuri, bătălii crâncene și băute strașnice. În plus, el posedă mijloace primejdioase de practică a magiei. Dar în același timp, este un prieten și un frate credincios, un bărbat afectuos care nu ezită să se însoare cu văduva fratelui său, pentru a salva onoarea și... averea. E de asemenea un aliat fidel: dobândește gloria într-o bătălie celebră (probabil cea de la Brunanburth) ca să-l apere pe regele englez, prietenul său Athelstane. Dar este în primul rând un scald fără egal. A compus primele versuri la cea mai fragedă vârstă! Ne-a lăsat trei poeme, care par să fie cauza pentru care a fost compusă saga ce-i e dedicată. Primul ține de un gen consacrat: este o „răscumpărare" (*Höfudlausn*), adică o laudă în onoarea regelui Eirikr cel cu securea însângerată, care-l ține în puterea sa și vrea să-l execute. Datorită acestui poem, va fi eliberat, fapt grăitor, am spune, pentru pretinsele obiceiuri barbare ale acestei societăți. Al doilea poem e scris în memoria celui mai bun prieten al său, un bărbat de rang înalt, *hersir* (titlu nobiliar norvegian) Arinbjörn (*Arinbjarnarkvida*). La bătrânețe, Egill a avut nefericirea de a-și pierde cei doi fii: lipsit astfel de descendenți, se cufundă în durerea sa și vrea să moară. Dar una dintre fiice găsește un subterfugiu: îl sfătuiește să scrie un poem în memoria copiilor săi. Egill cedează și, pe măsură ce scrie, își dă seama că e pe cale să le ridice un monument (am spune astăzi „un mormânt") incomparabil cu renumele pe care l-ar fi dobândit aceștia dacă ar fi supraviețuit. Este extraordinarul *Sonatorrek* („Ireparabila pierdere a fiilor"), cu siguranță giuvaerul poeziei scaldice: autorul începe prin a-l blestema pe Ódinn, zeu al poeziei, dar și al morților, care i-a răpit fiii. Dar pe parcurs înțelege ce este pe cale să realizeze pentru familia sa, iar blasfemiile inițiale se transformă pe nesimțite într-un imn închinat celui care i-a oferit darul de a fermeca destinul uman.

***Eysteinn Ásgrímsson* (mort în 1361)**

Acest călugăr din Thykkvaboer, care a fost probabil o personalitate tumultoasă (a încălcat, se pare, jurământul de castitate și a mers până

într-acolo încât și-a molestat starețul!), a compus în 1343, aflându-se în penitență, poemul pe care, conform proverbului, orice islandez și-ar fi dorit să-l compună, intitulat *Lilja*, „Crinul", una dintre capodoperele poeziei scaldice. Într-o sută de strofe (tot atâtea strofe cât literele din Ave Maria), îi aduce laude Fecioarei Maria, crin printre flori. Cu siguranță că puține poeme islandeze se pot lăuda cu asemenea virtuozitate și cu o asemenea sensibilitate religioasă.

***Gunnlaugr Leifsson* (mort în 1218)**

Din diverse motive, renumitul rege norvegian Óláfr Tryggvason (care a domnit doar între anii 995 și 1000 și poate fi considerat modelul vikingului) a stârnit admirația scriitorilor islandezi, dintre care cel puțin trei i-au consacrat câte o saga. Călugărul Gunnlaugr Leifsson, de la mânăstirea din Thingeyrar. a redactat în latină o saga dedicată acestui rege, ca și confratele său Oddr Snorrason, fără să se știe de ce a ales același subiect. Textul său s-a pierdut. ca și, parțial, o versiune islandeză a acestuia, dar comparația cu celelalte versiuni arată că ne aflăm foarte aproape de hagiografie. Fapt este de altfel că Gunnlaugr a scris și o *vita* a sfântului Ambrozie, precum și una a episcopului Jón Ögmundarson, care a fost canonizat de către instanțele locale. Tot el este cel care a tradus în islandeză *Historia Regum Britanniae* a lui Geoffrey de Monmouth, sub titlul *Breta sögur*.

***Hallfredr Óttarsson vandroedaskáld* (Stingheritorul, secolul X)**

Raporturile dintre acest scald cu caracter urât, de unde și supranumele său, și Kormákr Ögmundarson sunt strânse: a fost renumit pentru aventurile sale sentimentale, dar nu a reușit să ajungă la inima frumoasei Kolfinna, de care era foarte îndrăgostit. Foarte virtuos, i-a fost dedicată o „saga de scald" (*skáldssaga*), denumire folosită pentru *íslendingasögur* al căror erou e un scald. A rămas celebru pentru *Hákonardrápa* (Poem funerar în memoria jarl-ului Hákon), în care își expune ezitările între păgânism și creștinism.

***Haukr Erlendsson* (secolul al XIV-lea)**

E un personaj interesant deoarece a fost unul dintre primii „guvernatori' (sg. *lagmadr*) ai Islandei, numiți de către regele Hákon Háko-

narson după ce insula și-a pierdut independența. A fost de asemenea autorul uneia din versiunile „Cărții colonizării Islandei", numită *Hauksbók*, „Cartea lui Haukr", comparabilă cu cea semnată de Sturla Thórdarson, pe care îl copiază, de altfel. *Hauksbók* e o compilație imensă în care, într-o vraiște amețitoare, autorul își consemnează toate cunoștințele, de la tratate savante și până la enumerarea de saga și poeme eddice. Lucrarea e un exemplu grăitor a ceea ce am numit literatura clericilor. Ar fi probabil util să oferim o idee despre conținutul acestui dezordonat codex de câteva sute de file. Alături de versiunea lucrării *Landnámabók*, pe care am amintit-o, găsim aici *Kristni saga* sau „Saga creștinării" Islandei, câteva saga ținând de diverse categorii precum *Fóstbroedra saga* („Saga fraților de cruce"), *Eiríks saga rauda* sau „Saga lui Eiríkr cel Roșu", *Heidreks saga* („Saga lui Heidrekr", o saga legendară), *Trójumanna saga* („Saga troienilor"), *Breta sögur* („Saga bretonilor" sau *Historia Regum Britanniae* a lui Geoffrey de Monmouth) și numeroase *thoettir*. Nu Haukr este autorul lor, firește, el s-a mulțumit doar să copieze aceste texte. Urmează o întreagă literatură de tip enciclopedic ce acoperă întreaga gamă de cunoștințe a epocii și a cărei detaliere în aceste rânduri ar fi plictisitoare, apoi o versiune după *Völuspá*, capodopera „Eddei poetice". Și în sfârșit *Elucidarius*, tratatul de teologie numit „Lucidarium", după Honorius de Autun.

Karl Jónsson **(mort în 1213)**

Fără a se cunoaște motivul, acest remarcabil scriitor a așteptat multă vreme până să i se acorde locul eminent pe care-l merită printre *sagnamenn*, autorii de saga, din categoria genului de saga „regale" (*konungasögur*), fiind și autor în categoria *samtídarsögur* (saga ale contemporanilor). A scris capodopera „Saga lui Sverrir", rege norvegian, sau *Sverris saga*. A fost preot în celebra mânăstire de la Thingeyrar, o adevărată pepinieră de scriitori islandezi, mai ales în domeniul istoriografiei. La ordinul regelui Sverrir a compus cel puțin prima parte din textul numit *Grýla*, dictat probabil de către conducătorul său regal. Opera ar putea data din 1202. Provenind din partea unui cleric scriitor ce prezintă viața unui rege-cleric, simpatizant al Bisericii Norvegiei, lucrarea prezintă interes în a ne oferi un remarcabil exemplu de abilitate și diplomație. Această saga merită, contrar obiceiului, de a fi considerată document

istoric, lucru rar în domeniu. În plus, scrierile autorului constituie o pildă de subtilitate și virtuozitate. Iată de ce, popularitatea sa a rămas vie. chiar și în Norvegia.

Kormákr Ögmundarson **(secolul X)**

Acest scald islandez, probabil de origine irlandeză, este în același timp unul dintre marii poeți ai țării sale și protagonist al unui gen relativ puțin practicat, cel al poeziei de iubire. I s-a dedicat o „saga de scald" (*skáldssaga*), numită *Kormáks saga Ögmundarsonar*, în care figurează poemele sale. Poemele tratează dragostea sa nefericită pentru frumoasa Steingerdr care se va mărita cu un alt bărbat (se va căsători de fapt de două ori), lucru care îi va inspira poetului calomnii dure la adresa rivalilor săi, iar prețul plătit pentru aceste ofense va fi exilul în Norvegia. Îl va lăuda prin vers pe jarl-ul Sigurdr și va muri rostind un vers dedicat iubitei sale. Poezia lui o depășește pe cea a emulilor săi prin diversitatea registrelor și calitatea imaginilor. Cercetările din zilele noastre au descoperit în el un rival al autorilor diverselor versiuni din „Tristan și Isolda". Cert este că entuziasmul creator al lui Kormákr se remarcă în mod deosebit în ansamblul literaturii islandeze medievale.

Oddr Snorrason **(sfârșitul secolului al XII-lea)**

Nu se știe de ce acest călugăr de la mânăstirea din Thingeyrar a redactat, la fel ca Gunnlaugr Leifsson, confrate al său, în același timp cu acesta, o *vita* latină a regelui norvegian Óláfr Tryggvason, unul dintre marii convertitori ai țării sale. Textul s-a pierdut, dar a rămas o versiune islandeză, fără îndoială contemporană, a acestei saga în latină. Având un stil mult mai apropiat de cel hagiografic decât cea a lui Gunnlaugr, versiunea lui Oddr ne permite să urmărim modul în care o *vita* s-a putut transpune în genul saga.

Óláfr Thórdarson hvítaskáld **(scaldul cel alb) (sfârșitul secolului al XIII-lea)**

Este fratele lui Sturla Thórdarson, autor al *Íslendinga saga*, și nepot al lui Snorri Sturluson. Un scald de mare clasă, dar mai ales autorul prestigioasei lucrări intitulate „Primul tratat de gramatică" (*Fyrsti Málskrufroedi*) una dintre cele mai complexe lucrări savante pe care ni le-a lăsat Islanda. E vorba, după moda epocii, despre o descriere a limbii

islandeze, ce ar fi beneficiat, pe lângă cunoștințele uimitoare ale acestui autor (cunoscător al multor limbi, inclusiv ebraica), de un simț al lingvisticii extrem de evoluat față de vremea sa, căci el aplica teoriile structuraliste din zilele noastre cu secole în urmă. I se atribuie de asemenea, fără certitudine însă, una dintre cele mai frumoase *íslendingasögur*, *Laxdoela Saga* („Saga oamenilor din Valea Somonului").

***Saemundr Sigfússon hinn fródi* (1056-1133)**

E primul scriitor atestat al Islandei, deși nu s-au păstrat texte de pe urma lui. A fost cu siguranță renumit, căci dispunem de numeroase informații despre el. A fost preot și a întemeiat școala din Oddi – am numi-o astăzi centrul cultural din inima insulei, la care s-au format spirite valoroase, între care Snorri Sturluson. A fost de asemenea un mare conducător și a deținut un rol important în istoria țării sale. A redactat în limba latină o cronică, pierdută astăzi, despre regii Norvegiei, lansând astfel o mișcare scriitoricească ce avea să cunoască succesul despre care știm. S-a încercat să i se atribuie lui Saemundr numeroase alte lucrări, dintre care o versiune a „Eddei poetice", dar au fost doar strădanii lipsite de o bază reală.

***Sighvatr Thórdarson* (995?-1045)**

A fost probabil cel mai mare scald islandez, mare prieten cu regele norvegian Óláfr Haraldsson (sfântul Óláfr), care i-a conferit rolul de conetabil și confident al său. Este autorul *Víkingavísur* („Strofe vikinge") care au adus celebrul metru scaldic (*dróttkvoett*) la un grad de perfecțiune rar egalat. A scris și *Bersöglisvísur* („Strofe sincere") în care-l sfătuiește pe regele Magnús, fiul sfântului Óláfr, să nu caute răzbunare împotriva ucigașilor tatălui său; un model de eleganță, de exprimare deschisă și de abilitate. Călător pasionat, este de asemenea autorul „Strofelor despre o călătorie spre Răsărit" (*Austrfararvísur*), o dare de seamă privind o expediție „diplomatică' în Suedia, în 1019, și al „Strofelor despre o călătorie către Apus" (*Vestrfararvísur*), cu ocazia voiajului său în Franța și Anglia.

***Snorri Sturluson* (1178/9-1241)**

Dacă n-ar fi fost islandez, dacă ar fi scris într-o limbă mai cunoscută ca a sa, nu încape nici o îndoială că Snorri ar fi considerat unul dintre

primii scriitori ai Evului Mediu occidental. Este în orice caz personalitatea cea mai impresionantă a țării sale, dând dovadă, cu secole în avans, de o uimitoare modernitate.

Este unul dintre fiii celebrului Hvamm-Sturla Thórdarson, întemeietor al turbulentei familii Sturlungar, care vor hotărî în cele din urmă destinul dramatic al țării. Datorită interminabilelor certuri în care era implicat tatăl său, Snorri va fi educat, conform tradiției *fóstr*, de către unul dintre marii rivali ai lui Sturla, Jón Loftsson ce locuia la Oddi, centru cultural al insulei. Jón se trăgea din regii norvegieni; *historia* era la loc de cinste în casa sa, prin urmare este evident că acolo a deprins Snorri regulile majore ale artei sale. S-a îmbogățit prin căsătorii avantajoase și s-a lansat foarte repede în politică; a fost de două ori *lögsögumadr*. Om de societate, a călătorit de mai multe ori în Scandinavia (Suedia, dar mai ales Norvegia) unde a avut acces la curțile regale.

Dar numele său se impune pe plan intelectual. Scald de înaltă clasă, el își dă seama că după două secole de creștinism, tinerii poeți nu mai sunt în măsură să ilustreze această artă care cere cunoștințe vaste despre mitologie, pentru a compune *heiti* și *kenningar*. Pentru ei, Snorri redactează un fel de manual, numit „Edda în proză" sau „Edda lui Snorri" (ori „Edda recentă"), conținând o „Metrică" (*Háttatal*), o „Poetică" propriu-zisă (*Skáldskaparmál*, elucidare a figurilor de stil) și un expozeu al mitologiei nordice (*Gylfaginning* sau „Fascinația lui Gylfi", nume al unui rege suedez imaginar). Fără această lucrare, nu am reuși să deslușim acest domeniu. *Gylfaginning* e un text remarcabil ce trece dinspre burlesc (călătoria lui Thórr către Loki, zeul incintelor exterioare) la tragicul grandios (moartea lui Baldr, imaginea apocalipsului, Ragnarök). Grație lui avem posibilitatea să citim și să interpretăm poezia scaldică ce a rămas până azi cea mai complexă formă creată în Occident.

Dar Snorri nu s-a oprit aici. El compune (către 1225?) *Heimskringla* sau „Saga regilor Norvegiei", model al saga numite regale (*konungasögur*), a căror piesă de valoare este „Saga lui Óláfr cel Sfânt" pe care a scris-o întâi ca saga de sine stătătoare, înainte de a o integra în ansamblu. Lucrarea întrunește toate calitățile unei saga. I se adaugă filosofia originală a lui Snorri, de tip raționalist, care privește istoria ca pe o înlănțuire ineluctabilă de cauze și consecințe, făcută în primul rând de marile personalități, aflată într-o continuă mișcare dominată de Destin. După

toate probabilitățile, Snorri este autorul uneia dintre marile saga ale islandezilor, *Egils saga Skallagrímssonar*, „Saga lui Egill, fiul lui Grímr cel Pleșuv".

Setea lui de putere și sentimentele de culpabilitate aveau să-l răpună. A țesut intrigi pe lângă regele norvegian Hákon Hákonarson (cel care avea să cucerească Islanda) pentru a căpăta autoritatea asupra întregii insule, până în ziua în care a înțeles veritabilele intenții ale suveranului. Și-a schimbat atunci atitudinea, încetând să mai asculte de rege care se va răzbuna, ordonând asasinarea lui. Va fi ucis mișelește, în pivnița somptuoasei sale locuințe din vestul Islandei, la Reykjaholt.

De multă vreme au fost evidențiate raporturile ce au existat între Snorri și Cicero: aceeași inteligență lucidă, aceeași finețe, aceeași privire, în parte dezamăgită, în parte amuzată pe care înțeleptul o aruncă asupra vieții. Și aceleași slăbiciuni!

***Sturla Thórdarson* (1214-1284)**

Este nepotul lui Snorri Sturluson și, precum acesta, fin politician și scriitor de mare clasă. A fost în același timp scald și narator (*sagnamadr*) de înaltă calitate. E cu certitudine autorul *Íslendinga saga* („Saga islandezilor"), textul central al impunătoarei compilații numite *Sturlunga saga* („Saga descendenților lui Hvamm-Sturla", bunicul autorului). Precum toate saga ale contemporanilor (*samtídarsaga*) ce se respectă, *Íslendinga* alcătuiește cronica faptelor – cele care vor duce la pierderea independenței Islandei, în 1262-1264. Dar acest text depășește calitățile scrierilor saga: este un fel de tratat de filosofie politică sau istorică ce demonstrează că, așa cum spune Sfânta Scriptură, orice țară întoarsă împotriva ei însăși va pieri. Cu un instinct și o discreție cu totul remarcabile, Sturla arată modul cum facțiunile rivale, însetate de putere, vor sfârși prin a se autodistruge, lăsîndu-i frâu liber regelui norvegian.Textul este atât de bine scris, încât fiul regelui, Magnús Lagaboetir („cel care amendează legile"), îi va comanda o saga despre tatăl său, *Hákonar saga Hákonarsonar*. După toate probabilitățile, Sturla ar fi autorul uneia dintre cele cinci mari saga din ciclul *íslendingasögur*, *Grettis saga*, „Saga lui Grettir". Se prea poate ca el să fi compus „Saga creștinării"/Islandei, firește/ (*Kristni saga*), și e cu siguranță autorul celei mai frumoase versiuni cunoscute a „Cărții colonizării Islandei" (*Landnámabók Íslands*),

una din lucrările cele mai originale ce au fost vreodată scrise în Islanda Evului Mediu.

Sturla nu are anvergura unchiului său, nu e un scriitor cu același har. nu iubește marile teorii. Dar e un pragmatic de mare finețe, care lasă faptele să vorbească; el iubește, ca și unchiul său, poezia și supranaturalul. dar nu putem vorbi despre aceeași profunzime.

***Styrmir Kárason hinn fródi* (1170?-1245)**

Acest preot a fost fără îndoială „secretarul" lui Snorri Sturluson și se poate să fi redactat una din versiunile „Saga lui Óláfr cel Sfânt", precum și o versiune a „Cărții colonizării Islandei". Supranumele său, *hinn fródi*. „Cărturarul", conferit numai câtorva dintre compatrioții săi, lasă de înțeles că a fost apreciat pentru știința sa. Provenea, ca și Gunnlaugr Leifsson și Oddr Snorrason, din celebra mânăstire de la Thingeyrar. Reprezintă perfect acel gen de clerici fără de care literatura islandeză, în special genul saga, nu ar fi putut vedea lumina zilei.

***Thormódr Bersason Kolbrúnarskáld, scaldul lui Kolbrún* (secolul al XI-lea)**

Scald de mare virtuozitate și unul dintre cei doi protagoniști ai celebrei *Fóstbroedra saga* („Saga fraților de cruce"), prieten al regelui Óláfr cel Sfânt, alături de care a pierit în bătălia de la Stiklarstadir în 1030. Porecla i se trage de la iubirea sa pentru frumoasa Kolbrún („cu sprâncene de cărbune").

VII

ARTA

Cunoscute fiind în special aptitudinile scandinavilor privind meșteșugurile, este exclus ca islandezii să nu fi realizat adevărate opere de artă, ce suportă comparația cu zona capodoperelor literare. Dar condițiile materiale, istoria nefericită și distrugerile vremii au fost cu siguranță hotărâtoare, căci s-a păstrat foarte puțin dintr-o producție atât de bogată, judecând după rarele vestigii ce ne-au parvenit.

În acest capitol despre artă vom face doar o scurtă trecere în revistă, datorită lipsei de material necesar unei tratări pe larg a domeniului. Căci, oricât ar părea de uimitor, sunt foarte puține de spus despre arta Islandei medievale, în comparație cu panorama literară pe care am propus-o. Islandezii din zilele noastre obișnuiesc să spună că legendele și poemele lor țin loc de catedrale și castele, căci ele sunt veritabilele opere de artă. Într-adevăr, **bilanțul unor astfel de opere este foarte modest**.

Să remarcăm totuși două aspecte: în primul rând, faptul că piatra și lemnul erau rare într-o țară de natură vulcanică unde, orice s-ar spune, nu au existat păduri, iar solul era zgârcit în minerale; eventualii artiști nu dispuneau de materiale ce puteau sluji ca suport al geniului creator. Ceea ce a putut dăinui, lucrături în lemn sau țesături, a suferit din plin stricăciunile lăsate de timp, date fiind mai ales condițiile precare de viață din perioada „secolelor întunecate" (din sec. al XV-lea până în sec. al XIX-lea) pe care le-a străbătut Islanda înainte de lenta sa ascensiune spre independență. Nu încape îndoială că Islanda a beneficiat odinioară de opere artistice de mare valoare: puținele exemple ce au supraviețuit o dovedesc. Nu e vorba doar de o delăsare forțată justificată de istorie. **Insula a suportat numeroase incendii**, dar și alte **cataclisme naturale**, care i-au distrus comorile. De pildă în *Diplomatarium Islandicum*, o vastă colecție documentară de tot felul privind această țară, s-au păstrat

contractele și inventarele bisericilor (*máldaga*) întocmite în perioada care ne interesează: aceste documente fac referire la o seamă de obiecte diverse ce au dispărut. De pildă, știm că islandezii erau maeștri în arta țeserii sau brodării unor **tapiserii splendide**, dintre care, câteva exemplare rare sunt păstrate la Muzeul național din Reykjavík. Nici acestea nu au rezistat patinei timpului, asemenea frescelor pictate sau gravate în lemn. Tot astfel, nu toate acele *máldaga* s-au păstrat până în zilele noastre. Puternicul incendiu de la Copenhaga (1728) a distrus o bună parte din colecția pe care reușise să o adune Árni Magnússon, despre care vom vorbi în cele ce urmează.

În al doilea rând, mai precis, prin prisma circumstanțelor istorice, este verosimil ca operele de artă islandeze **să fi fost jefuite fără rușine** de către autoritățile daneze: multe dintre aceste obiecte de artă se află astăzi în muzee din străinătate, ca de pildă superba tapiserie de la Grenjadarstadir, expusă la muzeul Cluny din Paris. Chiar și în privința operelor literare, a fost necesară incredibila generozitate, precum și tenacitatea de care a dat dovadă **Árni Magnússon** în secolul al XVIII-lea (1663-1730). El a colecționat fără încetare toate manuscrisele pe care le-a putut găsi, la ferme, în dublura veșmintelor (astfel a fost redescoperit, în chip de dublură a unei mitre de episcop, un manuscris ce conținea două pagini ale unei saga), pentru a salva din uitare și distrugere texte a căror valoare am evidențiat-o îndeajuns. Numele de Árni Magnússon a fost moștenit de două institute, unul la Copenhaga, celălalt la Reykjavík; aici sunt studiate cu răbdare vechile manuscrise.

În concluzie, ca să ne limităm la aceste argumente, este limpede că această *terra nova*, care nu a existat decât de la sfârșitul secolului IX. ducea lipsă de obiecte vechi de artă și că doar prin intermediul bisericii s-au înmulțit operele de artă în Islanda. De fapt, este dificil să vorbim despre o autentică „artă islandeză": obiectele pe care le vom trece în revistă nu diferă în mod special de cele încadrate formal în „arta vikingilor", ci aparțin întregii zone scandinave. Vom fi astfel nevoiți să oferim doar câteva aspecte despre o producție ce a fost cu siguranță cu mult mai bogată decât o sugerează vestigiile care ne-au parvenit.

ARHITECTURA

Să începem cu **arhitectura**, despre care nu putem spune multe. Vom vorbi despre ferme, ce nu diferă cu nimic, din câte se știe, de cele scandinave continentale. Cât despre biserici, dintre care puține au rămas mărturie, acestea amintesc de construcția bisericilor romane europene, atât în plan general, cât și ca dispunere interioară. Nu este exclus, dacă ar fi să ne încredem într-un text cu totul original, o predică închinată târnosirii unei biserici, ca unele edificii religioase să fi fost concepute conform principiilor extraordinarelor ***stavkirker*** (așa numitele biserici înalte din lemn) norvegiene, dar nu putem trata această informație decât ca pe o supoziție. De fapt, ne-au rămas foarte puține biserici datând din Evul Mediu. O pagină dintr-o saga episcopală descrie cu entuziasm clopotnița bisericii din Skálaholt (reședința episcopală din sudul insulei), dar fără precizări ce ne-ar putea furniza o idee clară. Cert este că timpul nu a crutat aceste construcții.

PICTURA

Situația nu e chiar atât de nefericită în domeniul **picturii**. Dar nici aici nu se poate detecta o anume originalitate, așadar ne vom raporta la influența romană, indusă în mod vizibil de către biserică. Nu este întâmplător faptul că admirabila colecție de studii consacrate artei romane în Europa și publicate în colecția Zodiaque (I-II, La Pierre-qui-Vire, 1968-1969) a inclus în catalogul său „Arta scandinavă". S-au păstrat câteva reprezentări ale unor sfinți; consemnările din saga ale episcopilor ar putea fi o dovadă că interioarele bisericilor erau decorate din belșug cu picturi, inscripții și portrete, dar nimic din toate acestea nu s-a păstrat. Cu greu putem identifica urme de picturi, pe unele fresce gravate în lemn, care ar putea atesta o practică generalizată.

MUZICA

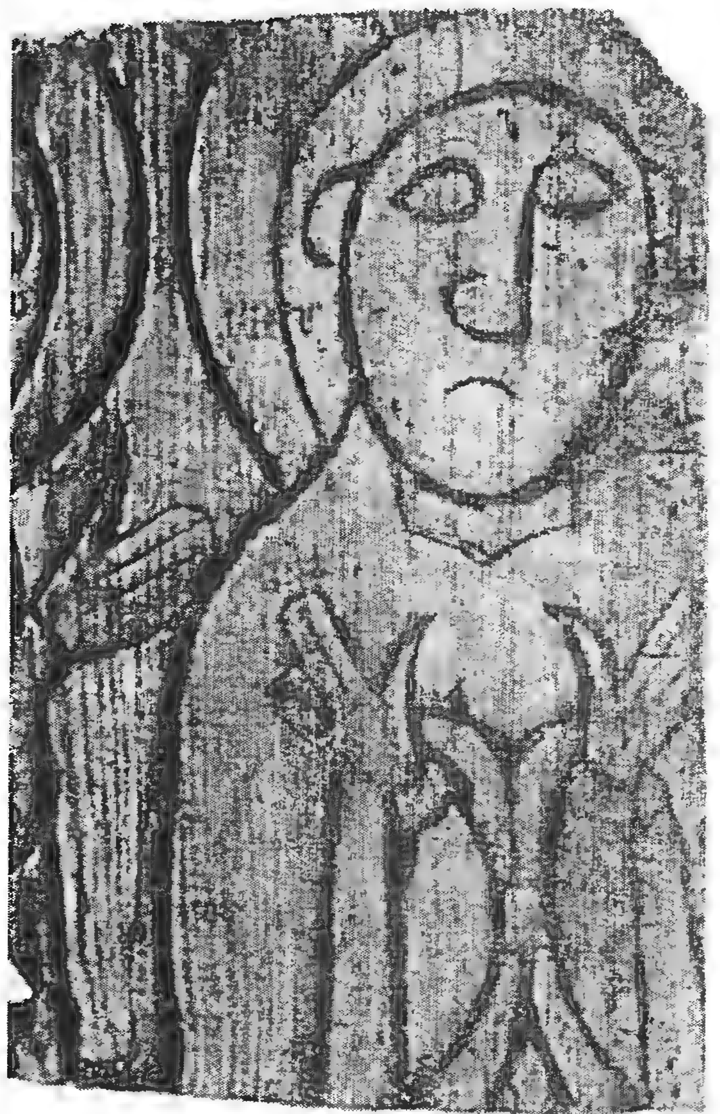
La fel de sărace sunt informațiile în privința **muzicii**. Reiese totuși limpede, din poemele eddice și chiar din unele saga, că în Islanda se cânta la harpă, la lăută și la *lúdr*, modernul *lur*, un fel de goarnă lungă, asemănătoare instrumentului elvețian numit *alpenhorn*. Atât se cunoaște în acest sens. Într-unul dintre documentele care s-au păstrat, datând după toate probabilitățile din din cea de-a doua jumătate a secolului al XIII-lea, este consemnată slujba ritmată a sfântului Thorlákr, al cărei mod de notare, foarte vechi și atestat în Europa încă din secolul al X-lea, dovedește cunoștințele islandezilor în acest domeniu.

La urma urmelor, saga episcopului Jón Ögmundarson precizează faptul că sfântul prelat a adus în școala pe care a întemeiat-o un preot francez, Ríkini, și l-a însărcinat să predea *sönglist*, arta cântului. Dar mai multe nu știm, chiar dacă suntem siguri că acele cânturi magice, numite *galdr*, au existat și că, după cum am sugerat, poezia scaldică, ce are o compoziție deosebit de sofisticată, a fost declamată într-un mod mai mult sau mai puțin cântat, spre a se face mai deplin înțeleasă. Toate eforturile depuse pentru reconstituirea unei maniere veridice în care au putut fi rostite marile poeme (psalmodiate, „strigate", modulate etc.) au rămas zadarnice. Pare incredibil ca ele să fi fost doar „rostite": la atât se limitează ceea ce putem deduce.

SCULPTURA

Nu vom face defel aceeași afirmație despre **sculptură**, mai precis, despre cea în lemn. În acest domeniu s-a păstrat cel mai mare număr de vestigii interesante. Să ne amintim că scandinavii au fost maeștri în **sculptatul lemnului** și că realizările lor, vasul viking de pildă, stârnesc și astăzi admirație. Islanda, care fără îndoială nu a avut niciodată destul lemn pentru a proiecta lucrări de anvergură de genul șantierelor navale, a lăsat totuși vestigii minunate despre ceea ce a izbutit să întreprindă. Ne referim, de pildă, la pereții gravați. S-au păstrat la Flatatunga (în Skagafjördr, în nord) fragmente de pereți gravați cu scene pictate inițial, ce îi reprezintă pe Cristos și pe apostolii săi, în așa numitul stil Ringerike

(în Norvegia) sau inspirate de modelele anglo-saxone din secolul al XI-lea. Specialista islandeză în domeniu, Selma Jónsdóttir, susține că această frescă ar indica o influență bizantină și ar data de la finalul secolului al XII-lea: aceasta nu ar fi decât o parte a unui ansamblu mai vast (având cel puțin șapte metri lățime), ce ar fi înfățișat Judecata de apoi.

Detaliu din gravura pe lemn de la Flatatunga (nordul Islandei, sec. al XI-lea)

Este foarte posibil, căci cunoaștem lucrări echivalente provenind din estul Suediei sau din țările baltice, zone situate pe acea cale răsăriteană pe care vikingii Scandinaviei orientale (varegii) o străbăteau adesea și despre care am vorbit deja pe larg. În alte regiuni (la Mödrufell sau la Hrafnagil, în Eyjafjördr, localități situate în nordul insulei), s-au păstrat obiecte de artă înfățișând dragoni, nu gravați, ci sculptați în lemn în același stil romanic.

Capodopera genului se află la **Valfthjófsstadr**: este vorba despre portalul unei biserici ce a aparținut inițial unui *skáli*, datând aproximativ din 1200, și care reprezintă în zona superioară un cavaler însoțit de un leu, ce străpunge cu sabia un dragon, aflat în partea inferioară: ilustrare clară a traducerii legendei „Yvain sau Cavalerul cu leul" de Chrétien de Troyes, sub titlul *Ívens saga.* Ar putea fi vorba și de „Saga lui Thidrikr din Verona". Lucrarea este o îmbinare perfectă a stilului nordic străvechi, prin înlănțuirea motivelor decorative și structura ansamblului – e plauzibilă originea norvegiană a operei – cu motive europene, deci franceze. După cum se consemnează într-o saga a acelor vremi, la Saudafell, porțile unui *skáli* erau dominate de capul sculptat al unui animal (fără îndoială, cel al unui un cerb: *dýrshöfudsdýrr*) și de prova unui vas (*brandadýrr*). Este posibil ca în locuințele importante să fi existat obiceiul de a se sculpta toate grinzile (precum la Flugumýrr: *váru öll hús mjök vöndu á at smid*, toate locuințele erau iscusit decorate cu sculpturi). S-a păstrat un cap splendid al lui Cristos, provenind din Ufsir, în Svarfadardalr (regiune

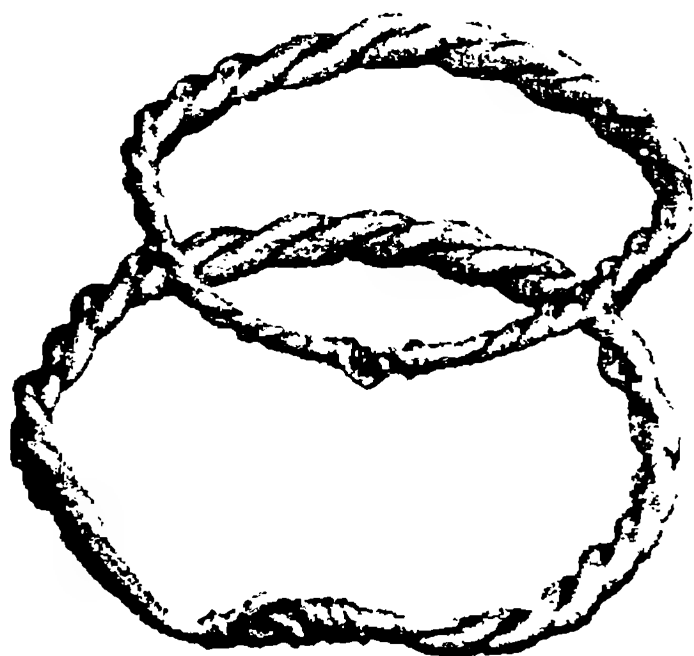
Capul lui Cristos de la Upsir (nordul Islandei), lemn sculptat, sec. al XI-lea

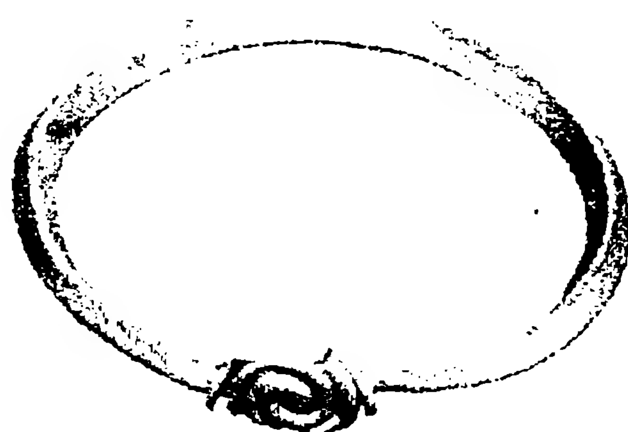
situată în nordul Islandei), sculptat în lemn de mesteacăn, conform normelor artei romanice (datează cu aproximație din secolul al XII-lea). Lucrarea înfățișează un Cristos rege, cu barbă și coroană, ce exprimă eleganță și seninătate. Ea nu este unica în acest stil, mai există câteva vestigii asemănătoare la Muzeul național al Islandei, la Reykjavík; dar cu toate acestea, este uimitor cât de redus e numărul acestor vestigii.

ARTA DECORATIVĂ

În același timp, după cum era de așteptat din câte se știe despre străvechea artă scandinavă continentală, geniul islandez s-a manifestat cu certitudine în domeniul **artei decorative**. Nu ne surprinde faptul că scandinavii Evului Mediu nu par să fi fost mari creatori ale celor mai elaborate forme artistice, în schimb, s-au dovedit maeștri în arta ornamentală. Mai ales, în cea de natură religioasă. Ne referim la vitralii, la sipetele de aur sau aurite, la raclele conținând relicve de sfinți sau podoabe din aur, ori fildeș sau la panourile ornamentale ce erau așezate în spatele altarelor. În mod remarcabil, o saga episcopală laudă insistent talentul unei femei, o anume Margrét, care era *oddhögust* – „cea mai îndemânatică în mânuirea daltei din țara sa". De fapt, limba islandeză nu dispune de un termen special pentru a defini „artistul": ea folosește cuvântul *smidr*, cu care suntem familiarizați („artizan", așadar) și adjectivul *hagr* (ce figurează în superlativul citat mai sus), ce semnifică: degete îndemânatice.

Ne-au rămas **tapiserii admirabile** – ce au folosit probabil în chip de cuverturi de pat – reprezentând scene inspirate din Biblie sau din viețile unor sfinți. De pildă, cea care înfățișează viața sfântului Martin, expusă la muzeul Cluny, provine din Grenjadarstadir și conține douăsprezece medalioane ce descriu cu fidelitate capitolele din „Saga lui Martin" (*Martinus Saga*), momentele importante din viața sfântului. Virtuozitatea împletiturilor

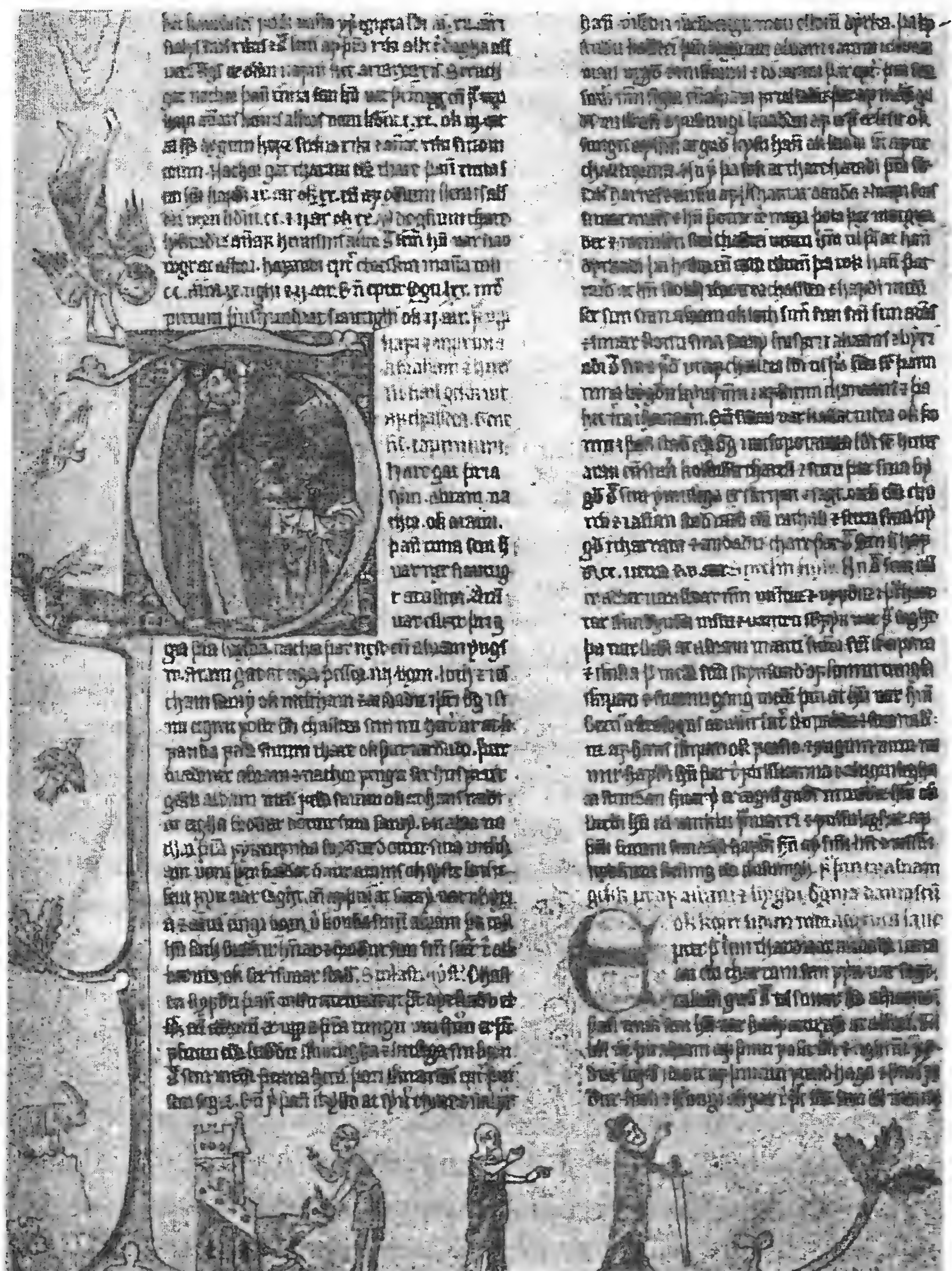
Câteva frumoase brățări de aur din epoca vikingilor (găsite în Norvegia de Nord).

ce mărginesc fiecare medalion și calitatea culorilor sunt uluitoare. Și această lucrare e de inspirație romanică, în special prin alura statică a scenelor, datând cu certitudine din secolul al XII-lea. Dar o altă tapiserie, ce ilustrează viața lui Cristos, de la naștere și până la așezarea sa în mormânt, care ne oferă și viziunea artistului asupra Arcei lui Noe și a Arborelui vieții, pare să fie lucrată în stilul bizantin!

Desigur, ne-au rămas și podoabe executate după tehnicile savante ale cizelării, filigranului și cloazonatului, în ceea ce privește emailurile, podoabe ce compun comoara vikingilor. Numărul obiectelor este din păcate limitat, motivele fiind expuse anterior; dar lucrărura desăvârșită a coroanelor bordate cu aur, a „limbilor de șarpe" din argint, a inelelor din aur cu peceți, a brățărilor bătute cu pietre prețioase, a fibulelor de toate formele, a șeilor pictate sau a veșmintelor de ceremonie din brocart, precum și cea a frumoaselor arme cu teci decorate este impresionantă.

Hungrvaka, o saga episcopală, descrie cu abnegație un pocal de aur care a fost bătut cu pietre prețioase, la ordinul episcopului Klaengr. Arta scandinavă privilegia decorațiunile cu motive animaliere extrem de stilizate: este cazul cârjei episcopului Páll Jónsson (care a murit în anul 1211), a cărei curbură este ornată cu un cap de lup lucrat în detaliu, ce mușcă un animal nedeslușit. Poate fi admirată racla de la Keldur, în Rangárvellir, concepută sub forma unei case în miniatură, pe al cărei acoperiș se înalță silueta maiestuoasă a lui Cristos, încadrat într-o mandorlă și înconjurat de îngerii săi; peretele vertical reprezintă crucificarea, iar întreaga lucrare este din aur, în stilul romanic târziu, cu ornamente în chip de frunze de acantă.

De fapt, simțim nevoia să ne raportăm mereu la valoroasele manuscrise aflate în grija Fundației Árni Magnússon și descrise în amănunt de către

Pagină de manuscris (sec. al XIV-lea) de la Stjórn, traducerea islandeză a Bibliei: Abraham se pregătește să-l sacrifice pe Isaac.

Jónas Kristjánsson, fostul director al Fundației. Superbele letrine din codexuri precum Stadarhólsbók (sfârșitul secolului al XIII-lea), Skardsbók (secolul al XIV-lea) și în special Flateyjarbók (sfârșitul secolului al XIV-lea), dar și ilustrațiile conținute în tratatul islandez *Physiologus*

(către 1200), ca să ne oprim numai la aceste exemple, îmbină, ca pretutindeni în Nordul acelor epoci, o naivitate de bună calitate cu un simţ ascuţit al realismului şi cu o insistenţă a stilizării ce conferă o amprentă tipică. Un calendar latin ce datează din anii 1300 o reprezintă pe Fecioara Maria în toată gloria sa, cu o rară eleganţă, o percepţie în spaţiu şi o armonie a culorilor ce suportă comparaţia cu ilustraţiile similare „continentale".

Reiese aceeaşi concluzie: **originalitatea locală nu este evidentă**. Cunoscătorul ezită între stilul romanic, cel gotic primitiv şi cel bizantin. Pare limpede că nu în acest domeniu trebuie căutate vestigiile cu adevărat autohtone. Fără îndoială, suntem adesea tentaţi să considerăm că geniul islandez sălăşluieşte în compoziţia textelor sau în elaborarea materialelor pur lingvistice (aceeaşi poezie scaldică!).

Este o părere oarecum discutabilă. E foarte posibil ca frumoasele locuinţe ale marilor *boendr*, în mod special atraşi de lux şi ostentaţie (precum acel Óláfr zis Păunul, unul dintre personajele principale din „Saga oamenilor din Valea Somonului") să fi fost decorate cu pasiune, lemnăria pictată, tapiseriile expuse cu mândrie tuturor privirilor, mobilierul sculptat. Era un ansamblu de o asemenea ţinută, încât Úlfr Uggason, poet scald renumit, descrie „locuinţa" (*skáli*) lui Óláfr într-un minunat poem intitulat *Húsdrápa* (să ne amintim că termenul *drápa* defineşte un poem laudativ închinat casei).

VIII

PETRECEREA TIMPULUI LIBER

Traiul în comunitate, după cum am spus-o adesea, disconfortul indus de rigorile unei clime destul de posace i-au îndemnat pe islandezi să prefere și să practice nu doar jocurile în aer liber, ci și felurite jocuri intelectuale.

JOCURI ȘI SPORTURI

Putem deduce ușor că **acestei societăți cu marcate valori virile** îi erau proprii distracțiile legate de abilitățile fizice. E suficient să recitim „Edda lui Snorri": când zeul Thórr, oaspete al enigmaticului uriaș-zeu Loki al incintelor exterioare (Útgarda-Loki) este provocat să-și dovedească aptitudinile, are de înfruntat, înainte de toate, un număr de probe fizice (în urma cărora este ridiculizat!). E pus să-și arate forțele în alergări, în luptă și în arta de a bea fără măsură. Trecând peste aspectul alegoric, ni se oferă în acest fragment o pildă realistă a probelor cerute. În unele saga ce prezintă „campioni" reputați pentru **vitejia lor fizică** – *Víga-Glúms saga* („Saga lui Glúmr Ucigașul"), dar mai ales *Grettis Saga*, „Saga lui Grettir", un fel de Hercule local) sau *Gísla Saga Súrssonar* („Saga lui Gísli, fiul lui Súrr") – este reliefată admirația manifestată față de aceste exerciții.

Trebuie specificat că ele nu erau în exclusivitate brutale: cei care le practicau erau nevoiți să se supună în toate cazurile unor reguli adesea foarte elaborate. Este o latură a concepției privind „marele bărbat", îmbrățișată în cadrul acestei societăți dornice de echilibru: după cum am mai amintit, fanfaronii (*garpr*) erau înfierați. Dar în același timp, revenind la personajul Grettir cel Puternic, acesta nu e admirat doar pentru calitățile sale fizice, ci mai ales pentru cele spirituale, căci e capabil să

compună versuri scaldice, dând în plus dovadă de abilități magice, de cunoaștere a supranaturalului; de altfel, el va fi răpus în cele din urmă prin intermediul magiei.

Lupta sau *glíma* este și azi practicată în Islanda. Cei doi adversari poartă curele în jurul coapselor, taliei și brațelor; ei trebuie să se apuce de aceste curele pentru a se trânti reciproc la pământ. Erau permise și codificate o mare varietate de prize. De remarcat e practica **duelului** – ***hólmganga*** (termenul se referă la locul unde trebuia să se desfășoare duelul și anume o insuliță, *hólmr*, fără îndoială fiindcă acolo s-a inițiat acest gen de competiție). Am amintit deja, în capitolul privind aspectele juridice, că duelul putea căpăta valoare juridică, fiind acceptat ca mod de concluzionare a unui litigiu interminabil între cele două părți. O variantă a acestui duel, la fel de frecvent practicată, după câte se pare, putea căpăta o conotație juridico-religioasă (era o formă de probă juridică): adversarii stăteau pe o piele alunecoasă de bou, neavând voie să pășească în afara ei. Se apucau unul pe altul de mijloc, în același scop de a se arunca reciproc la pământ. Toate loviturile erau permise și evaluate de către judecători.

Nici **natația**, ce s-a bucurat de un mare prestigiu în Nordul medieval, nu se asemăna cu regulile sportului practicat în zilele noastre. Fără îndoială, era nevoie de aptitudini deosebite pentru înot, în țara aceasta cu ape extrem de reci; Grettir, despre care am vorbit, și-a atras un renume durabil pentru performanța de a parcurge înot o distanță considerabilă, între coasta de vest și insula Drangey. Dar de obicei avea loc o luptă între doi bărbați care plonjau simultan, se apucau reciproc sub apă și încercau să se mențină cât mai mult timp unul pe altul în adânc. Sportul era foarte apreciat: celebrul rege norvegian Óláfr Tryggvason, erou model, era considerat campion al acestei probe, după cum afirmă Snorri Sturluson.

***Knattleikr* sau jocul cu paleta și mingea** se situa, pare-se, între jocul american de baseball și cel englez de cricket, asemănându-se și cu cel francez de thèque. Era un sport extrem de popular. Jucătorii aveau o paletă sau *knattrl*, cu care loveau un fel de minge din piele umplută cu păr de cal; apoi, alergau, încercând să prindă mingea și s-o arunce dincolo de o limită marcată pe sol. Era un joc violent și dur, ce degenera adesea. Exista o variantă, apropiată de „jocul celor patru colțuri” de azi. Fiecare dintre cei patru jucători se străduiau să-și mute adversarul din „colțul”

său. Sportul se putea practica și pe gheață, căci, firește, patinele erau folosite în mod curent.

Despre **curse** se pomenește puțin în textele rămase. Ele au fost totuși practicate, pe „piste" special amenajate, scopul fiind parcurgerea pistei dus-întors, o dată sau de mai multe ori, în avans față de adversari. Astfel de curse aveau loc și pe gheață, cu **patinele**. E de la sine înțeles că **schiurile** erau cunoscute în Islanda, ca în întreg Nordul, de altfel. Și totuși, textele nu menționează curse de schi.

Și **luptele cu arme** erau la modă, ca pretutindeni în vremea aceea. Cu toate astea, documentele de care dispunem fac rareori referire la ele. Unele saga pomenesc de înfruntări cu paloșul – adversarii protejându-se cu scuturi – ori cu securea, armă deosebit de redutabilă, în special în varianta cu lama lată (*breidox*). De fapt, aceste arme erau folosite în nenumăratele înfruntări defel pacifiste, pomenite în saga. Islanda nu a cunoscut însă turnirurile practicate în Europa continentală.

E de asemenea surprinzător faptul că tirul cu arcul, bine înrădăcinat peste tot în Nord, nu a obținut, din câte se știe, un loc de cinste în îndeletnicirile islandezilor. Exemple ale acestui sport se regăsesc în texte cu precădere legendare, a căror scenă de desfășurare e Scandinavia continentală, nu Islanda. Explicația rezidă probabil tot în raritatea pădurilor și implicit a lemnului de aici.

În schimb, **luptele de cai**, *hestaát*, *hestavíg* sau *hestathing* (*hestr* – cal) s-au bucurat de o popularitate extremă. E vorba despre caii de talie mică pe care i-am descris și a căror rasă există și azi, care nu erau ponei, dar nici de mărimea cailor din zilele noastre. Erau special dresați pentru luptă, iar scopul urmărit era ca unul dintre cei doi cai să reușească a-l trânti pe celălalt la pământ sau a-l pune pe fugă, mușcându-l sau arcuindu-se. Fiecare era asistat de către stăpânul său care, înarmat cu o bâtă, își îmboldea animalul să atace cât mai eficient. Un sport brutal, ce degenera adesea, căci loviturile de bâtă nimereau uneori nu doar calul, ci și pe stăpânul adversarului. Multe episoade din saga se referă la acest exercițiu. Jocul atrăgea întotdeauna un mare număr de spectatori, iar proprietarii cailor de luptă se comportau cu animalele lor oarecum asemănător cu felul în care o facem noi cu propriile mașini. Ei își selectau, își dresau și își încurajau animalele cu cea mai mare grijă, nutrind pentru ele o vie afecțiune.

E posibil să fi existat și **curse de cai** (*hestskeid*). În orice caz, reluând comparația de mai sus, calul era foarte respectat, în așa măsură încât unii proprietari îi consacrau unui zeu (mai precis zeului Freyr, în „Saga lui Hrafnkell gódi al lui Freyr") și nu ezitau să ucidă pe oricine i-ar fi călărit fără a cere permisiunea.

Putem adăuga la aceste sporturi **culesul anghelicăi**, plantă renumită pentru virtuțile sale medicinale. Dacă ne încredem în „Saga fraților de cruce", culesul se realiza în condiții de acrobație, precum **culesul ouălelor păsărilor de mare**, ce constituiau un fel de mâncare deosebit de apreciat: culegătorul trebuia să se atârne de o coardă legată de vârful unei stânci și, imprimându-i acesteia o mișcare de balans regulat, să ajungă la plantă sau la cuibul păsărilor. După cum se poate lesne deduce, era un sport extrem de periculos.

JOCURI DE INTERIOR, DISTRACȚII

Datorită condițiilor naturale, proprii Islandei și a existenței unor izvoare calde, **baia** (*laug*, pl. *laugar*) era considerată o distracție foarte apreciată. Astfel de izvoare sau băi aveau dimensiuni diferite, precum sunt și astăzi, pe cuprinsul întregii insule. Aici, oamenii se îmbăiau în cea mai sumară ținută, căci pudoarea nu-și avea locul în aceste circumstanțe; era un loc de reuniuni și conversații; valoarea terapeutică a acestor băi era recunoscută, dar în mai multe saga e reliefat rolul lor primordial de loc al divertismentelor de tot felul. Snorralaug sau baia pe care și-o instalase Snorri Sturluson în apropierea casei sale și la care se ajungea, pe vreme rece, printr-un culoar acoperit, s-a bucurat de o apreciere specială. Ea există și azi.

Dar e de la sine înțeles faptul că distracțiile de interior au fost la loc de mare cinste, mai ales în foarte lungile seri de iarnă. **La șezători se recitau, se declamau sau se și citeau probabil poeme sau saga.** O saga din acele vremuri, ce figurează în compilația *Sturlunga Saga* (*Thorgils saga ok Haflida*, „Saga lui Thorgils și a lui Haflidi") relatează, de pildă, celebra nuntă ce a avut loc la Reykjahólar, în 1119: în timpul ospățului, s-au declamat felurite poeme și, spre sfârșit, diverși oaspeți s-au ridicat

pentru a povesti saga (în majoritate, din categoria celor legendare) dintre care unele au ajuns până la noi.

Însă chiar și în serile obișnuite se practicau din plin distracțiile de natură pur intelectuală, pe care participanții le îmbinau cu țesutul pe celebrul război vertical. Sunt uimitoare aceste jocuri de interior: oamenii își povesteau călătoriile, căci vizitele frecvente în străinătate făceau parte din „viața socială" a islandezilor. Nu erau bine văzuți cei care își petreceau multă vreme acasă. Termenul *heimskr* (ce derivă din *heimr*, cămin) înseamnă în același timp „sedentar", dar are și sensul de „idiot". Aceleași conotații i se atribuie cuvântului *kolbítr* (ce înseamnă *ad literam* „mușcă-jăratec", fiindcă cel astfel denumit șade toată ziua lângă vatră). Anumite legende afirmau că e bine să te ferești de *kolbítr*; dar, dacă este luat în râs pentru atitudinea sa, mai ales fiindcă e tânăr, el se transformă adesea în erou, când vine momentul să iasă din apatie și să-și dovedească vitejia.

Dar și **întrecerile oratorice** erau la loc de cinste printre distracțiile șezătorilor. Astfel este **întrecerea ghicitorilor**, despre care pomenesc unele texte eddice (*Vafthrúdnismál* sau, în „Edda lui Snorri", întreaga *Gylfaginning*): aceasta consta în provocarea interlocutorului prin întrebări ce țineau în special de religie. Jocul propriu-zis al ghicitorilor era practicat în egală măsură: faptul este oglindit într-o saga legendară, *Hervarar saga ok Heidreks konungs*, cu „Enigmele lui Gestumblindi", unde intră în scenă chiar Ódinn. În acest univers mental în care, s-o spunem din nou, cea mai apreciată era cunoașterea, „știința", orice putea deveni subiect de provocare. Acele *Hávamál*, atât de frecvent citate aici, nu conțin un termen suficient de dur pentru a-i defăima pe cei care „nu știu nimic". Așadar, confruntările puteau avea loc pe teme precum textele vechi, numărul de proverbe ce putea fi spus („Saga lui Grettir" oferă exemplul unui erou care, la un moment dat, nu se mai exprimă decât prin proverbe), pe scurt, pe seama oricărei forme de cunoaștere.

Însă trebuie să-i rezervăm un loc special unei forme de distracție ce pare a fi fost extrem de populară, numită ***mannjafnadr*** (*ad litteram*: comparație asupra persoanei). Participanții se împărțeau în două tabere, în care se alegea câte un „campion", un personaj important, un erou de saga, un zeu etc. Fiecare tabără își apăra pe rând campionul, insistând asupra calităților considerate a-i conferi prestigiul. Dată fiind lipsa de

modestie a acestor bărbați și ardoarea lor de a nu se lăsa dominați, asemenea confruntări oratorice sfârșeau adesea prost, căci nimeni nu putea admite că a greșit. Jocul *mannjafnadr* este pomenit cu ocazia nunții de la Reykjahólar despre care am vorbit, dar cel mai renumit exemplu este unul norvegian și s-a petrecut, după spusele lui Snorri Sturluson care relatează cu plăcere scena în a sa Heimskringla, între regele Sigurdr Jórsalafari și fratele său, Eystenn. O variantă a jocului consta în alegerea unui *fulltrúi*, termen pe care l-am definit în alte contexte, ce putea fi un obiect, un animal sau un personaj, ba chiar un zeu, și în a-l elogia prin toate mijloacele.

Rezervăm un loc aparte **jocului de tip satiric** ce a fost, se pare, foarte apreciat de către islandezi. Vocabularul este de altfel surprinzător de bogat pentru a exprima ideea de derâdere, batjocură, satiră etc. O astfel de distracție consta în a-l mima, caricaturizându-l, pe cel a cărui reputație trebuia defăimată sau, bineînțeles, în a compune versuri satirice pe seama sa: s-au păstrat de pildă strofele dezonorante compuse de un grup pe seama rivalului său, comparându-l cu o iapă și cu diverse părți corporale ale acestui animal: putem lesne deduce aluziile scabroase ce derivă dintr-o astfel de imagine! Aceste distracții aveau loc în timpul unor **chefuri prelungi**, ce par a fi fost la ordinea zilei în Nordul acelei epoci. Unui mare băutor i se acorda o stimă imensă, iar berea (*öl*) sau hidromelul (*mjödr*) dezlegau limbile care, de obicei, rămâneau taciturne. Și astfel, toate jocurile posibile se puteau adapta la exercițiul satirei.

Ne vom opri asupra unuia. Începând cu sfârșitul secolului al XII-lea, Islanda a cunoscut, după cum am mai spus, acea formă a colindului francez, denumită *folkevise* în Danemarca (un fel de baladă populară) și care se numește în islandeză ***dans*** (pl. *dansar*). „Dansorii" cântau un fel de poem foarte simplu, rimat – erau înșiruiți și formau o horă, deplasându-se lent, cu pași apăsați – sub îndrumarea unui conducător care intona un refren; cei din horă rosteau cuplete de genul narativ, ce reprezentau tema unui poem eddic sau a unei saga, în vreme ce refrenul, fapt curios, era de o cu totul altă factură și exprima sentimente lipsite de orice legătură cu tema cupletului. Evident că aceste piese puteau da naștere unor manifestări în aer liber, dar nu e exclus ca ele să fi fost practicate în interior, în *skáli*, în timpul șezătorilor.

Din textele rămase reiese că un mare număr din aceste *dansar* erau satirice. În *Íslendinga saga* de Sturla Thórdarson e vorba despre un grup care îl ridiculiza prin intermediul acestui joc pe un anume Loftr: „Și astfel, cei din Breidabólstadr au făcut haz de Loftr, făcând pe seama lui felurite *dansar* și tot felul de alte batjocure." Inutil să adăugăm că de aici izbucneau dispute sângeroase! Putea fi vorba și despre aluzii grosiere de tip caricatural. Reiese din unele saga faptul că această distracție era dintre cele mai apreciate, iar râsul celor de față era rareori inocent, ca să nu spunem niciodată.

Dar să ne întoarcem în *skáli*: islandezii au cunoscut și au practicat asiduu **jocuri de masă** (*tafl*, cuvânt de origine latină – *tabula* – e limpede, există și termenii *hneftafl* sau *hnefatafl*). E vorba, bineînțeles, de **șah** (*skáktafl*), joc binecunoscut în Nord, unde e atestat încă de la începutul secolului al X-lea și care își are probabil originea în Orientul Apropiat. Erau admise felurite variante: prin aruncarea zarurilor, pe tabla de șah erau deplasați pioni ce aveau ca scop încercuirea unui *hnef*, un fel de „rege": arheologia a descoperit astfel de jocuri ce evocă jocul modern uliul și porumbeii. Se cunoștea și o variantă a jocului de origine franceză „tric-trac", denumit în islandeză *kvátra* – inspirat din francezul „quatre" (patru – n. tr.)! Spectatorii formau un cerc în jurul jucătorilor și comentau loviturile. La urma urmelor, **jocurile cu zaruri** (*hlútfall*, unde figurează cuvântul *hlútr*, soartă) s-au bucurat de o apreciere pomenită în multe saga episcopale sau contemporane. Nici acestea nu erau inocente, căci credința în atotputernicul destin (sau hazard) făcea parte din cele mai împământenite convingeri ale oamenilor Nordului, de vreme ce Tacit evocă deja în a sa *Germania* tragerea la sorți. Încă o dată vom face apel la un document ce nu e de origine islandeză, pentru a ne rezuma afirmațiile. Către 1150, un jarl celebru ce a domnit în Orcade, Rögnvaldr, scald și el, a compus această strofă celebră:

„Sunt **nouă arte** cunoscute mie:
Joc la **mese** ca bun cunoscător;
Runele mă înșală rareori;
Cititul, cioplitul fierului și-al lemnului îmi sunt la
îndemână;
Știu să tai zăpada pe **schiuri**,

Să mânuiesc **un arc, să vâslesc** după pofta inimii;
Știu să-mi aplec spiritul către amândouă artele:
Versul **poetului** și cântul **harpei**."

Este de admirat eclectismul, deschiderea și echilibrul culturii astfel ilustrate. Dar să remarcăm în același timp că distracțiile pur fizice (vâslitul, schiul, tirul cu arcul) nu dețin ponderea cea mai mare în preferințele acestui jarl – fapt ce ne verifică afirmațiile repetate.

În concluzie, e limpede că societatea aceasta nu se plictisea în lungile seri de iarnă; atât bărbații, cât și femeile țeseau *vadmál* (se pare că femeile preferau broderia pe cadre din lemn de dimensiuni modeste), în vreme ce se delectau cu distracții diverse, povesteau, „dansau", beau bere gustoasă, își exersau inteligența, relatau fapte de bravură ale strămoșilor. discutau în amănunt despre expedițiile lor, fără a uita aluziile galante, ce erau de-a dreptul deșucheate, de vreme ce biserica a interzis la un moment dat *mansöngsvísur*, strofele de dragoste dedicate femeilor. Am precizat deja faptul că interesul pentru saga în mod special ține de amestecul între relațiile de tip eroic și detaliile inspirate din viața cotidiană despre care există puține exemple, în ansamblu, în Evul Mediu occidental.

IX

VIAȚA PRIVATĂ

Nu ne propunem să oferim aici un ghid amănunțit privind viața cotidiană în Islanda Evului Mediu: astfel tratat, subiectul ar ocupa de unul singur un volum întreg. Dorim doar ca, în urma considerațiilor de ordin general pe care le-am emis, să atragem atenția asupra câtorva aspecte specifice. Să nu uităm că Islanda este fiica celorlalte nații scandinave ale Evului Mediu și, prin urmare, aspectele pe care le vom reliefa sunt pe de o parte valabile în mare și pentru Norvegia, Danemarca sau Suedia epocii 1000-1400, iar pe de altă parte, nu sunt singulare decât în măsura relativ vastă în care a fost nevoie de o adaptare la condiții foarte speciale ale climei, naturii și populației ce defineau această țară.

OCUPAȚIILE COTIDIENE. MESELE

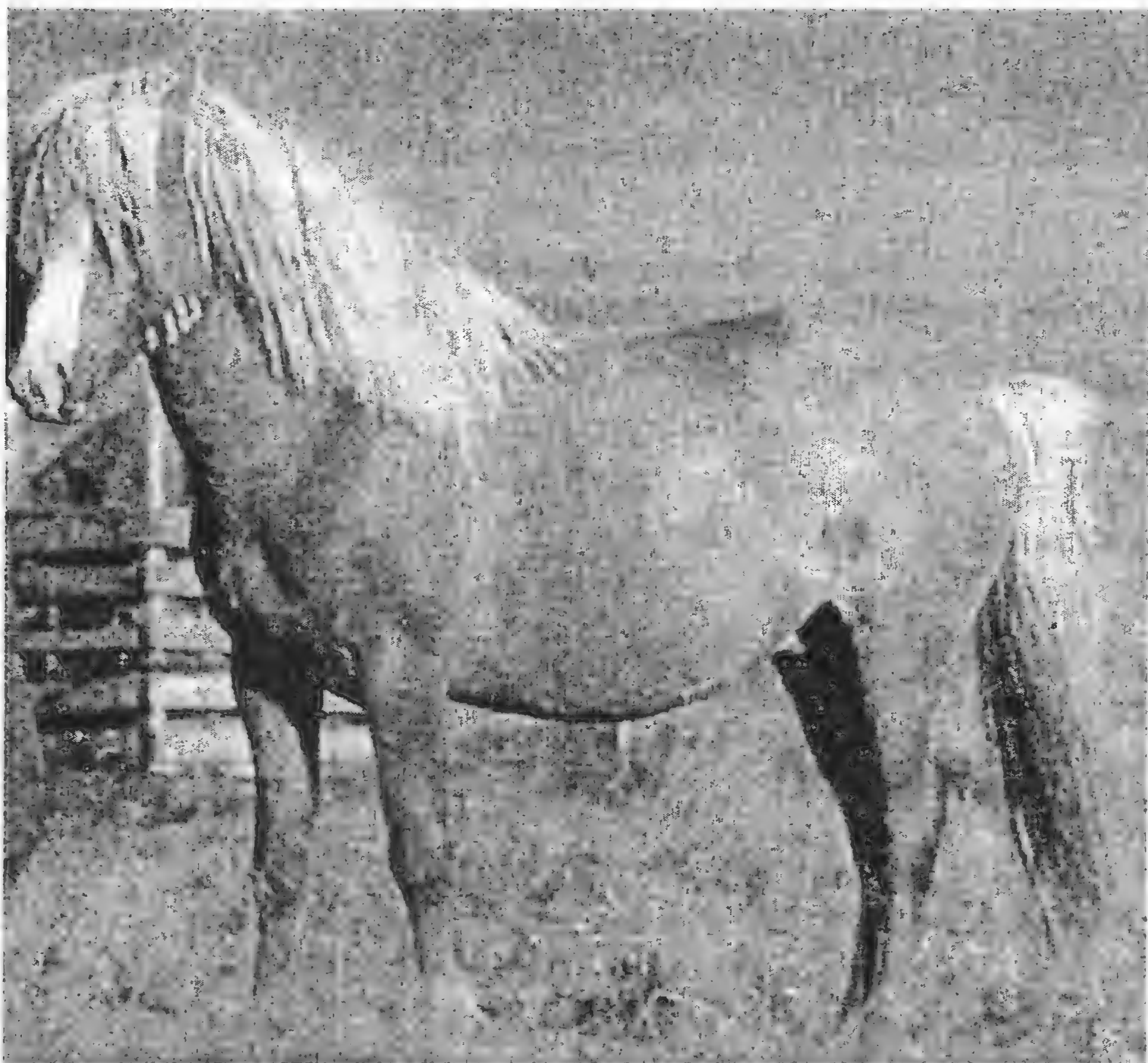
Precum în orice cultură agrară, islandezul se trezește devreme – o dată cu răsăritul soarelui, când nu e în plină vară. El se duce la staul și la grajd, pentru a vedea de animale, apoi revine în casă, pentru a lua micul dejun. O zi conține doar **două mese**, una – *dagverdr*, cea din timpul zilei – se servește dimineața și e foarte consistentă, iar cealaltă, cina, *náttverdr*, pe la șase seara. Se știe că acest obicei s-a încetățenit în toate țările germanice. Mesele sunt pe bază de lactate (mai precis *sýra* sau lapte acru, băutură curentă, de altfel, și *skýr*, o brânză albă extrem de onctuoasă) și pește; carnea figurează rar, iar terciurile, arpacașul și alte preparate de acest gen constituie felul de bază. Carnea este rezervată marilor ocazii, sărbătorilor sau ospețelor: e vorba mai ales despre carnea de ovine, cea de bovine fiind rară și scumpă. De obicei, era fiartă în apă, apoi friptă

eventual, dar putea fi și friptă ca în zilele noastre: s-au găsit numeroase proțapuri, ceaune, grătare în formă de spirală etc.

Dimineața este ocupată cu felurite treburi ce nu sunt neapărat rezervate fermei propriu-zise. Sunt multe de meșterit: reparatul gardurilor din nuiele, confecționarea uneltelor agricole, a săniilor, a schiurilor. În rest, câmpul și pășunea necesită muncile obișnuite; mai e apoi și pescuitul, în râu sau în lacul din apropiere, ba uneori chiar pescuitul în largul mării, în compania rudelor și a tovarășilor. Cu turmele de animale e mult de lucru: sănătatea le trebuie îngrijită, oile trebuie marcate, iar în anotimpul potrivit, ele sunt selectate, în țarcuri special amenajate, numite *rétt* etc. Se spunea că un *bóndi* are mâini dibace, se pricepe să lucreze lemnul, metalul, pielea, osul sau fildeșul, în scopuri practice, nu neapărat artistice.

Nu erau neplăcute nici drumurile la vecini sau rude, ba chiar dimpotrivă. În acest caz, cel în cauză se deplasează cu **extraordinarul cal mic** (nume mai potrivit decât cel de ponei), care trăiește și azi în Islanda, fiind unic pentru pasul său ușor, mersul original, numit *tölt* (un fel de trap) și prin uimitoarea siguranță cu care pășește: este singurul animal care poate străbate fără greutate *hraun*, acel câmp de lavă acoperit cu iarbă, în care riști să-ți răsucești gleznele; în plus, calul are un caracter extraordinar, fiind cu adevărat demn de pasiunea pe care o nutreau pentru el islandezii de altădată. Specialiștii se străduiesc să afle dacă animalul provine din Norvegia nordică sau din teritoriile anglo-saxone: de fapt, el s-a aclimatizat excelent în Islanda. Părul său lung din coamă și coadă se pretează de minune la confecționarea tapiseriilor, a covoarelor și chiar a veșmintelor de tot felul. E cea mai de preț realizare a islandezilor, care nutresc pentru el, în limitele firești, o afecțiune asemănătoare cu cea pe care o resimțim astăzi pentru propriile automobile. Altfel, subiect al disputelor, ba chiar al unor conflicte sângeroase, acest cal poate pasiona mulțimea spectatorilor când, în urma unei dresuri adecvate, este transformat în animal de luptă – am atins această temă în capitolul legat de petrecerea timpului liber.

Să revenim la ocupațiile zilnice care se desfășoară în ritmul anotimpurilor; acestea, trebuie s-o reamintim, nu coincid cu cele pe care suntem obișnuiți să le luăm în considerare. Astfel, cum intemperiile erau extrem de violente, o mare parte dintre sarcini privesc **întreținerea drumurilor**, aspect ce a rămas până la începutul secolului al XIX-lea, în întreaga Scandinavie de altfel, problema majoră pricinuită de mediu. Drumurile

Calul de talie mică islandez

trebuie pietruite, sarcină dificilă într-o țară cu sol vulcanic, apoi delimitate, căci proprietarii erau deosebit de atenți în privința întinderii propriilor teritorii; trebuie de asemenea rezolvate sarcini precum secatul lacurilor de noroi în care se transformă drumurile la topirea zăpezii în timpul iernii, înlăturarea zăpezii și a zonelor prea alunecoase, împiedicarea formării de troiene, construirea unor balize din grămezi de pietre, menite a-l călăuzi pe călătorul rătăcit în ceață – unul dintre neajunsurile acestei clime. Și alte treburi de acest gen.

Și **întreținerea clădirilor** trebuie vegheată constant, pe de o parte deoarece acestea sunt construite din materiale precare (turbă, grinzi destul de ușoare, foarte puține pietre), pe de altă parte, pentru că un alt dușman al omului, pe lângă ceață, este vântul, de o violență inimaginabilă, ce riscă să distrugă ceea ce a construit omul cu răbdare.

Dacă mulsul vacilor pare o ocupație specifică femeilor, nu este exclus să fie practicat și de bărbați. În mod ciudat, nu e sigur că împrăștierea bălegarului pe câmp, deci utilizarea acestuia ca îngrășământ să fi fost o metodă cunoscută în Islanda: cel puțin, asta se poate deduce dintr-un pasaj conținut în „Saga despre arderea lui Njáll”, unde, în jurul anului 1000, metoda e considerată o adevărată inovație! În rest, putem spune că muncile agricole nu difereau, în Islanda, de restul Scandinaviei și de Europa, ținând cont de faptul deja semnalat că solul nu se preta la culturi de plante alimentare familiare cu latitudinile noastre. De pildă, nu s-au găsit mențiuni despre grădini de legume în Islanda medievală unde existau totuși numeroase mânăstiri; în plus, e de ajuns să remarcăm strădaniile „traducătorilor” de texte franceze, germane sau anglo-saxone în islandeză în a explica diverse detalii necunoscute de un islandez al secolului al XII-lea sau al XIII-lea, pentru a ne da seama de decalajul sau cel puțin de carențele caracteristice ale acestei țări.

Cum **seara** se lăsa foarte devreme (din octombrie și până în martie) sau extrem de târziu (când acest fenomen se întâmplă efectiv, între lunile mai și august), nu e indicat să raportăm nici în acest domeniu obiceiurile oamenilor care trăiau sub influența acelor latitudini cu obiceiurile noastre! Am vorbit despre *náttverdr*, care în mare parte consta, se pare, ca pretutindeni în Europa, într-un fel de supă densă pe bază de carne sau pește și în legume (mai ales gulii, dar sunt menționați și bobii; să adăugăm că algele uscate figurau de regulă în meniu); aceste alimente se serveau în combinație cu paste făinoase grosier preparate, ce se îmbogățeau cu mirodenii sau cu un fel de sos asemănător cu binecunoscutul ketchup american de azi. Să recunoaștem că arta gastronomică nu a fost domeniul predilect al bucătăriei vechilor scandinavi, inclusiv islandezi. Această constatare sumară nu mai este valabilă în zilele noastre!

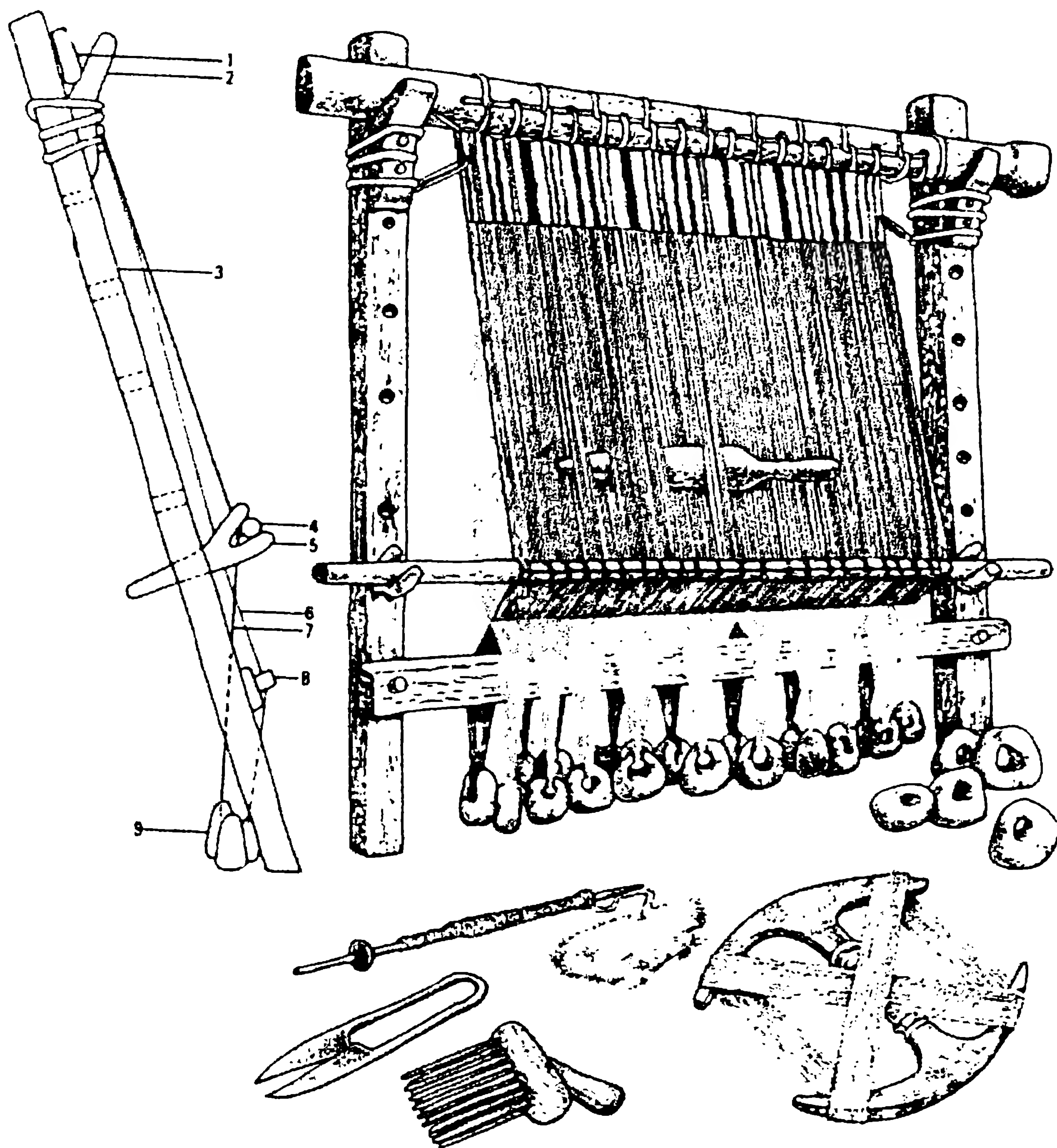
Vara, când ocupațiile pastorale căpătau fireasca importanță, dar și toamna, când cea mai mare parte a timpului era alocată unor treburi însemnate precum selectarea, apoi tunsul oilor și în sfârșit sacrificarea și prepararea cărnii astfel obținute, **seara era lungă**. Ea era petrecută cu felurite distracții în aer liber, pe care le-am descris (cf. Jocuri de interior, distracții, cap. 8). Contrar a ceea ce s-ar putea crede, în urma analizării rapide a faptelor, **această societate nu trăia defel în izolare**, ci dimpotrivă:

membrii săi nu pierdeau nici o ocazie de a se aduna laolaltă, în vederea unor activități lipsite de scop politic – cum era *thing*-ul – și nici nu ezitau să parcurgă călare distanțe apreciabile pentru a-și regăsi rudele, prietenii, vecinii cu care se distrau. Dacă laconismul, grija de a nu-i permite limbii să depășească gândul (islandezul a spus-o expresiv: îți împletești cu limba funia de care vei fi spânzurat) sunt tipice pentru personajul islandez din saga, nu înseamnă că acești oameni sufereau de muțenie, dimpotrivă! Se legau lungi discuții despre toate subiectele posibile, chiar și în cadrul unor relații circumstanțiale, pasionante pentru acești mari călători, cum erau cu toții, mânați de nevoie, dar și de gustul pentru voiaje interesante sau originale. În anale s-a păstrat de pildă amintirea unui *thing* extrem de agitat care a fost întrerupt brusc când s-a anunțat sosirea unui episcop care fusese plecat „în străinătate" și toată lumea a dorit să-l asculte povestindu-și în amănunt călătoria! Să nu uităm că încă și astăzi, nu se întreabă în islandeză „Cum îți merge?", ci *Hvad er at frétta?*, „Ce vești ai?".

Nopțile de iarnă

Situația era fără îndoială cu mult mai diferită în timpul **iernii**. În acea perioadă, ziua de lucru era foarte scurtă, iar noaptea, extrem de lungă. Se recurgea la felurite ocupații, de la întreținerea și reparația materialelor și până la activități elevate intelectuale, trecând prin preocuparea de bază a acestor bărbați și femei: **țesutul** pe celebrul **război de țesut vertical** (*vadmál*), pe care l-am pomenit din plin. Arheologia a descoperit un număr mare de asemenea ustensile. Li s-a dedicat chiar o tulburătoare ilustrare literară, prin poemul *Darradarljód* (titlu cu sens incert: „Poemul lancei"?) ce figurează în „Saga despre arderea lui Njáll" și unde, într-un context deosebit de macabru, un bărbat vede niște femei (walkirii, probabil) care țes pe război o pânză înspăimântătoare, făcută din fibre umane; greutățile erau cranii de mort, suveica, un os, călcătorul, un alt os, firele, măruntaie etc.

Acest război nu permitea performanțele tehnice ale războiului orizontal cu care suntem obișnuiți, dar se preta perfect la confecționarea țesăturii de lână numită *vadmál*. În rest, se pare că cea mai mare parte a lungilor șezători era ocupată cu **activități pe care le vom numi „intelectuale"**: compunerea și declamarea poemelor de tot felul cunoscute de această cultură, recitări

Celebrul război de țesut vertical islandez și câteva din ustensilele necesare torsului și țesutului

de saga sau de texte înrudite, precum acele *thoettir* sau „spuse”, un fel de saga în miniatură, întreceri de ghicitori și tot ceea ce înseamnă jocuri.

Judecând după bogata producție literară de care a fost capabilă Islanda între secolele al XII-lea și al XIV-lea, nu trebuie să ne îndoim de faptul că aceste lungi seri de veghe au fost propice pentru conceperea, discutarea, finalizarea atâtor opere pe care le admirăm astăzi. E probabil ca și alte genuri de acte creatoare, cânturile, muzica, de pildă, să se fi născut în

astfel de situații, dar din nefericire nu s-a păstrat aproape nimic care să ne permită să tragem vreo concluzie clară.

Vorbeam despre modul cum se desfășoară **ziua** unui islandez: în ansamblu, pare **foarte echilibrată**, activitățile se repartizează firesc pe domenii, de la cele mai banale, până la cele mai sofisticate din punct de vedere intelectual. Să adăugăm că aceeași impresie ne-o comunică literatura având cele mai sordide tematici (cum ar fi nevoile naturale, în „Saga lui Snorri godi") și cea care tratează subiectele cele mai subtile (precum meditațiile de gen filologic, cu circa opt secole în avans față de vremea lor, aparținând autorului anonim al „Primului tratat de gramatică").

FEMEIA ȘI COPILUL

Am vorbit deja despre stăpâna casei: avem acum ocazia să spunem câteva cuvinte despre condiția femeii. Un subiect fierbinte, mai ales în epoca actuală, dominată de un feminism triumfător, ce s-a încetățenit cu precădere pe pământuri scandinave, fapt ce nu se cuvine însă a fi proiectat asupra unei realități străvechi.

Islanda medievală aparține de ceea ce sociologii numesc **o cultură agrară**; în acest context, viziunea asupra omului și a societății pe care o reprezintă are o tentă net virilă, fie și din motive pur fizice: mânuirea unui paloș sau a unei cârme de vas nu putea fi încredințată unui braț firav. Pe de altă parte, activitățile par să fi fost corect împărțite, pornind tocmai de la aceste criterii. Bărbatul, pescar sau viking, vânător sau negustor, pleca adesea timp de câteva luni (de pildă, în sezonul cald, din mai și până în septembrie), lăsându-și ferma în grija soției. Firește că aceasta putea avea servitori, „sclavi", intendenți sau copii aflați la o vârstă la care puteau conduce treburile, dar ea purta **responsabilitatea pentru bunul mers al tuturor activităților**. Ea nu șovăia, de altfel, să ia direct parte la treburile cotidiene sau măcar să le dirijeze. Așa se explică faptul că femeia a dobândit aici un **statut pe care surata ei occidentală sau meridională nu-l avea.**

Astfel, de-a lungul secolelor, s-a stabilit un *modus vivendi* conform **căruia soțul și soția își aveau fiecare domeniul privilegiat.** Chiar și în

zilele noastre, un oaspete într-o casă scandinavă va remarca bara din lemn fixată pe podea, sub ușa de la intrare. El va greși închipuindu-și că e vorba de un dispozitiv menit a împiedica pătrunderea curenților de aer: este de fapt un vestigiu rămas din vremuri arhaice. Respectiva bară se numea *stokkr* în norvegiana veche și avea valoare juridică și sacră – de fapt, același lucru. Cel care o depășea se regăsea *ipso facto* în interiorul „casei", în sens juridic și pătrundea în incinda sacră a *hýbýli*. termen similar cu „domiciliu". Drept urmare, o crimă, de pildă, comisă după trecerea acestei bare – o bârnă în acea epocă, numită încă *tréskjöldr*, prag – era mult mai gravă decât una înfăptuită în exterior. căci era vorba despre violarea sanctității casei. Dar această bârnă mai avea o valoare juridică: aceea de a delimita teritoriul în interiorul căruia stăpâna casei (*húsfreyja*) era atotstăpânitoare. *Húsfreyja* **era suverană *innan stokks***, dincolo de pragul respectiv (sau *innan húss*, deoarece *hús* se referă la orice clădire inclusă în incinta fermei). Bărbatul era responsabil de tot ceea ce se găsea și se petrecea *útan stokks* – în afara acelei bârne. Astfel se stabilea o repartizare a sarcinilor ce permitea fiecăruia dintre cele două sexe o libertate totală în exercitarea prerogativelor sale.

Ca urmare, **femeia se bucura de un prestigiu evident** ce nu ține. la drept vorbind, doar de considerații materiale. Într-un anumit sens. **ea este cea care asigura perenitatea uzanțelor și a regulilor**, căci ei îi revenea de drept sarcina să asigure continuitatea zilnică a sarcinilor. În plus, ei îi revenea datoria să instruiască sau măcar să educe numeroșii copii ce-i aparțineau atât ei, cât și concubinelor stăpânului casei. În acest sens, ea era **păstrătoarea tradițiilor familiei**, a celor din propriul ei clan, precum și a celor din clanul soțului său, tradiții pe care trebuia fără îndoială să le transmită descendenților. Concluzia, tentantă dar neverificată prin intermediul textelor, este că ea povestea saga sau declama poemele cu caracter genealogic. Altfel spus, ea era deținătoarea și păstrătoarea marilor tradiții fără de care nu se putea contura o „familie". Femeia era până la urmă **personificarea onoarei clanului său**; iată de ce, într-o scenă aproape banală de saga, ne e descrisă cum îi cheamă la datorie pe bărbații casei sale, când aceștia întârzie să recurgă la indispensabila răzbunare menită a le spăla onoarea în urma afrontului îndurat. Aceste trăsături distincte explică probabil motivul

pentru care femeia era, mai adesea decât bărbatul, **vrăjitoare sau magiciană**: și în acest domeniu, cunoștințele sale mai mult sau mai puțin ezoterice proveneau din tradiția a cărei purtătoare era. În orice caz, e limpede faptul că femeia beneficia de prerogative și se bucura de un prestigiu pe care este puțin probabil să le fi cunoscut într-o asemenea măsură în alte modele sociale.

Și fiindcă suntem „acasă", să spunem câteva cuvinte despre **copil** și educația sa, subiect cunoscut în foarte mică măsură. Să reținem doar că vârsta adultă a fost inițial considerată doisprezece ani, apoi paisprezece. Copilul, se pare, făcea obiectul unei vii solicitudini, de vreme ce se considera că își poate vedea de grijă pornind de la o vârstă atât de fragedă. Cert este că textele îl menționează adesea ca *madr*, bărbat, deși termenul „copil" (*barn*) nu era, firește, necunoscut. Despre educația sa nu știm nimic, în afară de cea pe care i-a inculcat-o, pe apucate, mama sa. Au existat oare „dascăli", fie locali – având în vedere că o „fermă" includea multe clădiri și o populație destul de numeroasă – fie itineranți, cum s-a întâmplat mai târziu, secole de-a rândul? În ce consta instruirea sau inițierea băiatului sau a fetiței? Nu știm – copilul nu intervine defel în vreo saga, în afara câtorva excepții, cum ar fi cazul lui Egill, fiul lui Grímr cel Pleșuv și scena ieșită din comun a celor doi puști care se joacă pe jos, în *skáli*, în „Saga lui Glúmr Ucigașul".

SEXUALITATEA

Vom adăuga de asemenea, pentru a combate o idee preconcepută, că, precum spune un autor englez, **chestiunile amoroase îi interesau în cel mai mic grad pe islandezi.** Am avut ocazia să studiem îndeaproape concepția islandezilor din Evul Mediu despre om, viață și lume (cf. Saga, cap. 6). Fapt este că aceste saga sunt fără doar și poate texte uimitor de pudice, adesea pe punctul de a ne părea ipocrite. Există diverse explicații în acest sens ce nu se contrazic reciproc; una dintre ele ar fi că aspectele sentimentale și cele sexuale nu fac obiectul dreptului, al legislației – acestea fiind unicele importante, după cum am avut ocazia să constatăm din diverse unghiuri. Este în natura lucrurilor – Natura cu majusculă,

mai precis – ca relațiile dintre bărbat și femeie să existe, traducându-se într-un mod cunoscut de toată lumea. Pe de altă parte, islandezii, acești **realiști convinși**, știau prea bine că pasiunea amoroasă și un anume erotism firesc, am spune, fac parte din structura umană. Așa încât să nu ne pierdem timpul insistând pe teme arhicunoscute: în întreaga compilație *Sturlunga Saga*, nu se regăsesc decât două mențiuni ale unor practici mai mult sau mai puțin erotice – este indispensabil să nu le interpretăm prin prisma reflexelor „latine" sau meridionale („galice"). Pe de altă parte, e limpede că moravurile noastre din acea epocă nu i-au putut părea altfel decât aberante unui islandez normal, ca să spunem așa! E suficient să observăm efortul depus de către traducătorul romanului „Tristan și Isolda", norvegian fără îndoială, care scrie în 1226. pentru a oferi credibilitate faptului că se poate muri din dragoste. Iar când un bărbat, tânăr sau nu, își „îndesește vizitele", cum se scrie în texte, la o anumită femeie, nu trebuie în nici un caz interpretat că ar fi vorba despre vizite de politețe.

Concubinajul

Această **societate și legile sale tolerau concubinajul**, ce nu atrăgea consecințe după sine: soția de drept, recognoscibilă după anumite semne (purta la brâu cheile cuferelor ce conțineau averea casei, avea părul strâns într-un coc, semn al demnității), era singura care se bucura de prerogativele juridice și materiale aferente condiției sale. Cât despre concubină sau concubine, era indispensabil ca „prietenul" lor să le recunoască în mod oficial, gest pe care-l făcea arareori, din motive ușor de înțeles – ar fi însemnat un dezechilibru în sânul clanului – pentru ca ele să capete vreun drept, fapt periculos, de altfel, cu care moștenitorii legitimi erau foarte rar de acord, căci copiii născuți din asemenea uniuni paralele nu aveau acces la patrimoniu decât dacă erau în mod solemn și oficial recunoscuți de către tată. Din principiu, textele fac distincție între copilul *skilgetinn* – legitim – și *óskilgetinn* sau *laungetinn* – ilegitim sau „conceput în taină".

Prin urmare, conduita socială corectă și legală era cea a cuplului oficial. în vreme ce excesele sexuale, dacă se manifestau din întâmplare, le reveneau concubinelor. Desigur, puteau apărea cazuri aberante, ce făceau tema unor saga specializate, dacă le putem numi astfel, cum sunt „saga

scalzilor" („Saga lui Gunnlaugr Limbă-de-șarpe" sau „Saga lui Hallfredr"). Să remarcăm că amanții (bărbați și scalzi) se fereau să-și declare deschis sentimentele: ei lăsau pe seama formei scaldice, deosebit de elaborată și obscură (cf. Poezia scaldică, cap. 6), grija mărturisirilor amoroase – s-o înțeleagă cine o putea!

Dacă am vorbit despre ipocrizie și pudoare, am făcut-o pentru a lămuri un aspect ce ar putea părea straniu cuiva familiarizat cu literaturile occidentale ale Evului Mediu. Să mai amintim o caracteristică ce-și are importanța sa și anume că **violul sau perversiunile sexuale, în special homosexualitatea**, în accepția pasivă mai ales, **erau condamnate cu asprime de lege.** Nu există insultă mai gravă decât aceea de a-l trata pe un bărbat drept *argr* (sau, prin metateză, *ragr*), adică homosexual pasiv. Cine era prins în flagrant într-un act de viol sau de *ergi* (cuvânt ce desemnează starea bărbatului *argr*) era pur și simplu scos în afara legii, căci fusese dezumanizat sau se dezumanizase (contează rolul în cadrul actului); el putea fi ucis, lapidat, ars etc. fără vreo sancțiune legală. Comportamentul de care dăduse dovadă nu făcea parte din aria umană, cu alte cuvinte, din concepția generală despre „natura" umană! Dar ca să revenim la aluzia noastră, nu e cazul să ne îndoim că nopțile, despre care am vorbit în studiul privind viața de zi cu zi a islandezilor, erau ocupate cu multe alte îndeletniciri pe lângă somn.

LOCUINȚA ȘI MOBILIERUL

Habitatul este prin definiție **foarte dispersat**. Islanda se întinde pe circa o sută de mii de kilometri pătrați, suprafață echivalentă cu un sfert din cea a Franței de azi, însă o porțiune importantă din acest teritoriu e pur și simplu nelocuibil, din motive diverse: ghețarii (în accepția specială a cuvântului *jökull*, ce semnifică într-adevăr ghețar, dar în amestec cu lavă, noroi, pietre care-i conferă un aspect deosebit de cel cu care suntem obișnuiți în Europa), dâre de lavă de lungimi impresionante uneori, câmpuri formate din aceeași lavă, dar dispuse în mușuroaie sau movile acoperite cu gazon, absolut tipice – numite *hraun* în islandeză –, grămezi de pietre sterile, munți abrupți etc. De fapt, doar litoralul e propice așezărilor omenești, precum și câteva

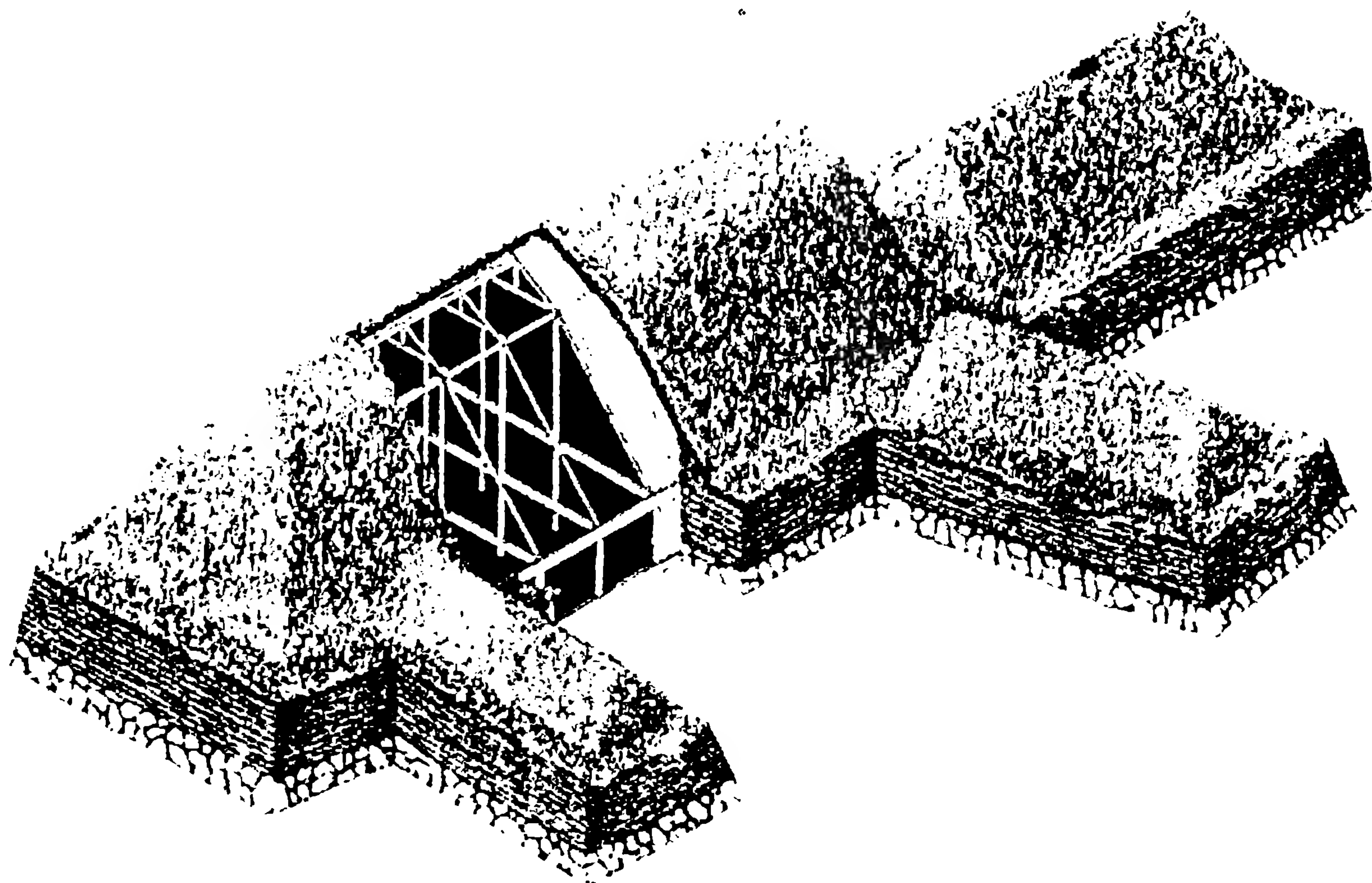
văi. De aici derivă dispersarea mare a locuințelor și faptul că, acolo unde ele există, sunt foarte grupate. Nu vom întâlni căsuțe izolate, cătunuri, popasuri sau refugii datorită unui alt aspect important semnalat deja: intemperiile, ploaia, ceața, zăpada dar mai ales vântul sunt adesea nemiloase.

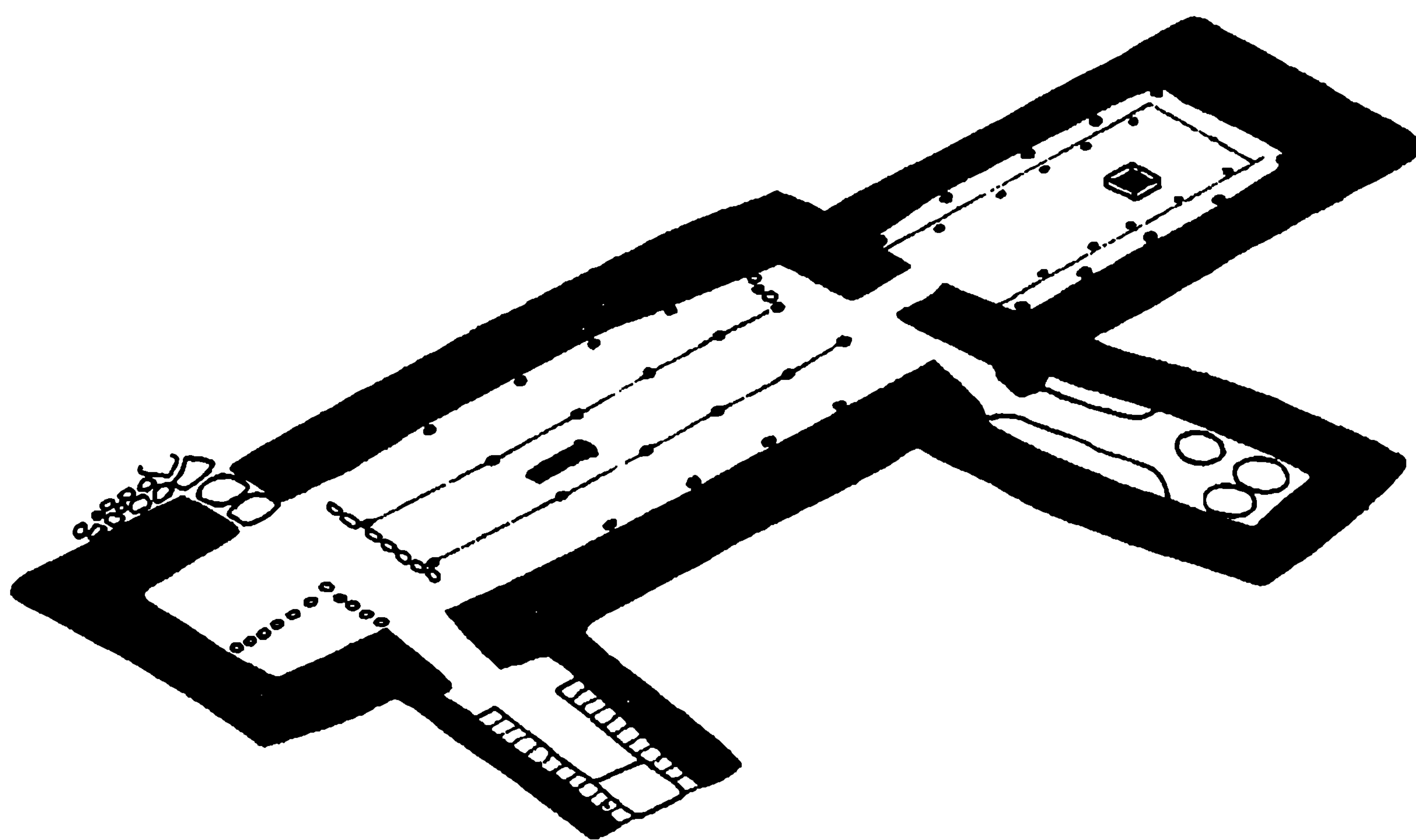
Boer

Elementul de bază este ferma, *boer*, cu o fizionomie cu totul particulară. Nu este vorba, ca pretutindeni în Franța, de o clădire unică, de mari proporții, ci de un ansamblu de clădiri de dimensiuni mai mult sau mai puțin reduse, dar niciodată mari. Asemenea construcții au fost reconstituite de către Hördúr Ágústsson la Stöng, unde pot fi vizitate. Există de asemenea, în apropiere de Reykjavík, la Árbaer, un muzeu în aer liber, conceput după moda scandinavă actuală, care ne poate oferi o idee despre cele descrise în acest capitol.

Principiul construcției este unul dintre cele mai elementare: pe niște fundații de pietre mari (greu de procurat în această țară vulcanică, după cum spuneam), sunt ridicați pereți scunzi, din blocuri de turbă dispuse oblic în rânduri suprapuse, orientate în sensuri opuse: primul rând spre stânga, al doilea, spre dreapta și așa mai departe. Acoperișul în sine, foarte scund (vitele se pot urca pe el, o scenă celebră din „Peer Gynt", de Ibsen, dovedește că sistemul rămăsese actual și în Norvegia secolului al XIX-lea), este construit din plăci de turbă acoperite cu gazon. Pereții și acoperișul erau astfel concepuți încât să asigure o bună etanșeitate, în acea țară unde plouă neîntrerupt și să păstreze căldura căminelor.

Așadar, **este un ansamblu de mici clădiri** (fiecare se numește *hús*, casă, de remarcat termenul englez *house* sau cel german *Haus*) dintre care principala e *skáli* (termen ce poate fi atribuit încăperii de zi, unde locuitorii își petrec cea mai mare parte din timp), fiecare având o anumită funcționalitate: spălătoria, potcovăria, staulul, magazia cu provizii, baia de aburi sau *badstofa* ce nu e chiar saună (acest termen este de origine finlandeză și se aplică dintotdeauna în Finlanda, însă principiul e același: producerea vaporilor foarte calzi, vărsând apă peste niște pietre încălzite), numeroase dependințe, adăposturi, lăptăria, grajdul, edicule destinate toaletelor etc., toate legate între ele prin alei sau pasaje construite din

Reconstituire a unei ferme la Stöng, în sudul Islandei.
Încăperea principală sau skáli *se află în dreapta;*
corpurile de clădiri comunică între ele.

scânduri (un fel de podea mobilă) menite a permite accesul, solul fiind în general noroios. Acest ansamblu de clădiri este **împrejmuit cu un fel de palisadă**, barieră de pământ sau zid scund purtând denumirea de *gardr*

(de unde provine modernul *gard* sau *gaard* în limbile scandinave continentale) ce constituie delimitarea juridică a fermei: aici, ca pretutindeni, se întâmplă adesea ca vecinii rivali sau rău intenționați să încerce a deplasa acest *gardr* pentru a-și mări propriul domeniu. Multe dintre saga sunt axate pe această temă, ca dovadă cea despre Glúmr Ucigașul. Vitele stau doar în timpul iernii în clădirile ce le sunt destinate. În anotimpul cald se practică un fel de transhumanță, căci animalele și păstorii se mută în refugii temporare anume construite, *setr* (obiceiul provine din Norvegia, unde s-a păstrat bine). Problema e mai complicată pentru ovine, care se răspândesc în peisaj și trebuie adunate toamna, adesea cu prețul unor mari greutăți: o nuvelă de Gunnar Gunnarsson, intitulată „Avent", reconstituie cu vervă aventurile unui păstor aflat în căutarea oilor sale.

Există și rafinamente ce anticipează arta de a trăi, atât de prețioasă scandinavilor de azi. Exemplul cel mai edificator se găsește la Reykjaholt, în vestul țării, acolo unde a trăit Snorri Sturluson și pare a fi împins „luxul" spre limite extreme. Din *skáli* se ajungea într-o pivniță (unde avea să fie asasinat scriitorul) și de asemenea, printr-un pasaj subteran, deci acoperit iarna, la un fel de piscină, *laug* (locul s-a păstrat și poate fi vizitat și azi), unde sibaritul își primea oaspeții pentru a discuta despre literatură, probabil. Era o versiune de lux a uneia dintre casele obișnuite ale unei ferme, *badstofa* (camera de baie) ce funcționa pe baza aceluiași principiu ca sauna finlandeză, un fel de baie de aburi aidoma celor apreciate și utilizate în Evul Mediu.

Se poate să fi existat o împărțire în două a *skáli*, determinată de un perete despărțitor ce crea un *kvennaskáli* sau *skáli* rezervat femeilor.

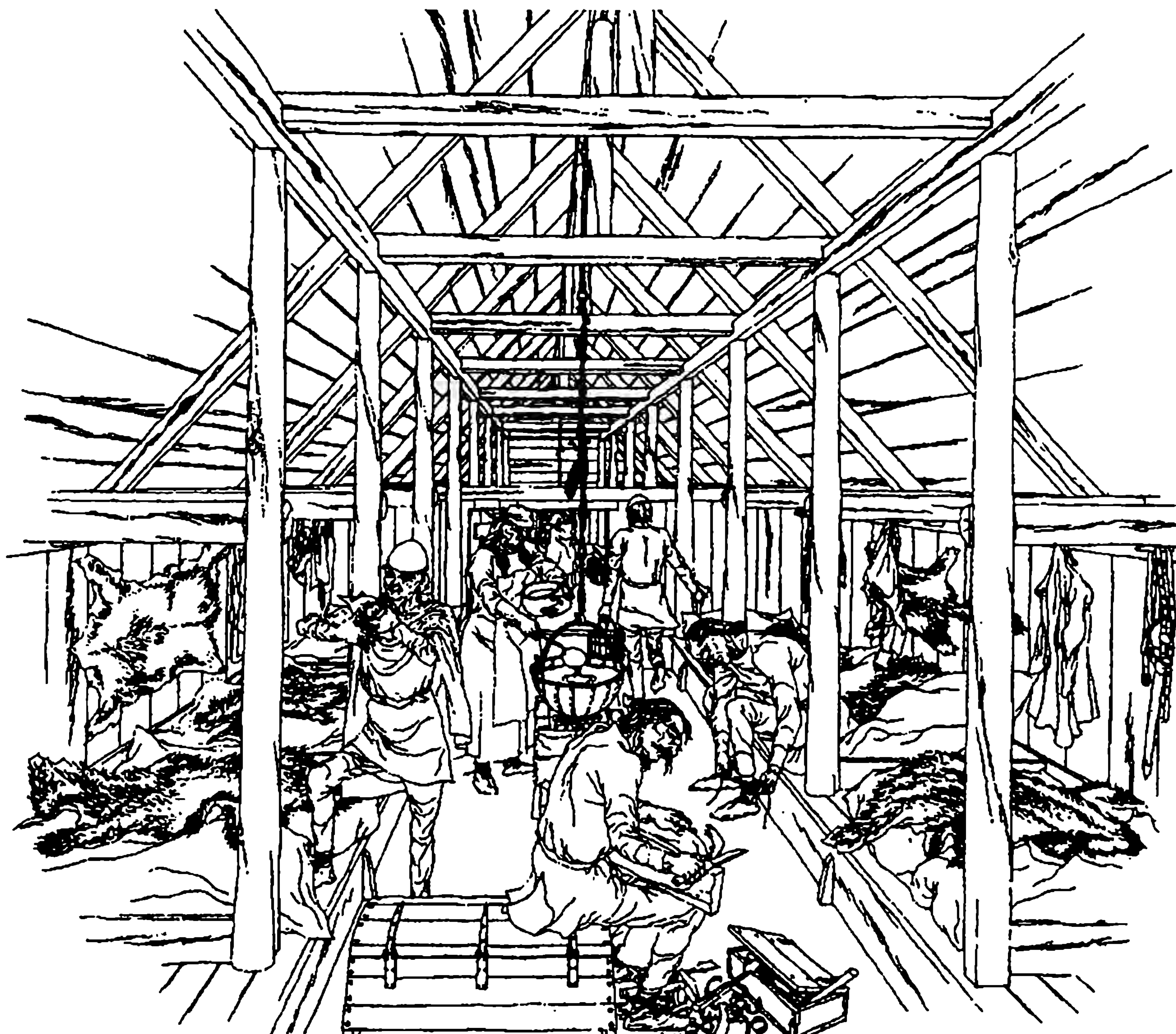
Ferma astfel descrisă poate găzdui în medie o sută de persoane, membrii „familiei" în sensul larg pe care l-am expus, precum și prieteni, „clienți", dar și acei *úmaga* ce cad în sarcina casei și pe care îi cunoaștem deja (cf. Săracii și vagabonzii, cap. 2).

Să pătrundem acum în *skáli*, în mod obligatoriu precedat de o pășune îngrădită sau *tún* ce a deținut probabil, în vremuri păgâne, o valoare specială: aici era îngrășat animalul, porc sau vacă, ce urma să fie sacrificat cu ocazia marilor sărbători ale solstițiului de iarnă sau *jól*. Chiar și după creștinare, *tún* își va păstra valoarea sacră și va fi în general dedicat unui mare sfânt.

Skáli

Așadar, **oamenii își petrec timpul în *skáli*** când nu au de lucru pe afară. E o clădire dreptunghiulară de dimensiuni variabile, ce poate fi împărțită în „compartimente", fiecare numit *stofa*. Se intră în *skáli* prin două uși, situate fiecare la câte una din extremitățile clădirii, dar nu pe laturile lungi. Aceste uși se închid cu zăvoare cu ajutorul unor încuietori extrem de elaborate: să nu uităm că toți nordicii erau „fierari" de prima clasă. Din punct de vedere schematic și statistic, în centrul *skáli* se găsește o adâncitură ovală, **o fosă pentru foc**: acolo este întreținut în permanență un foc ce are ca scop încălzirea sălii, dar și iluminatul parțial (se înfig de asemenea torțe sau lumânări în stâlpii ce susțin acoperișul) și, uneori gătitul (poate exista de asemenea o zonă anume destinată, numită *eldhús*, casă cu foc sau *eldskáli* – *eldr* înseamnă foc). De-a lungul pereților longitudinali, formați de obicei din lambriuri așezate la oarecare distanță de pereții efectivi pentru a se evita o degradare prea rapidă, și, eventual de-a lungul celor laterali, de o parte și de cealaltă a ușilor, sunt înșirate bănci sub formă de cufere, în care sunt păstrate obiectele de preț, veșmintele și așternutul necesar, mai precis, cuverturile. Seara, capacul băncii este ridicat, iar cufărul capătă funcția de pat în care se doarme ghemuit, după obiceiul vremii... Băncile, ce joacă un rol important în viața cotidiană, servesc așadar pentru șezut în timpul zilei și pentru dormit, în timpul nopții. În dreptul centrului pereților longitudinali, ele sunt supraetajate, porțiune denumită ***öndvegi***: este locul pe care se așază stăpânul casei, precum și invitații săi de onoare (această porțiune îngăduie mai mulți ocupanți); această porțiune corespunde unui loc de șezut similar, situat vizavi și rezervat de asemenea oaspeților de marcă. *Öndvegi* a avut inițial o semnificație sacră, se pare, mai ales dacă ar fi să luăm ca reper „Cartea colonizării Islandei"; porțiunea era sculptată – cel puțin cadrul – cu imaginea unui zeu, constituind una dintre mobilele prețioase ale căminului.

Pe jos era pământ bătătorit, pe care se putea așeza o podea mobilă, numită *gólf* sau *set* – podea mai elaborată, terminată cu o bârnă mare sau *setstokkr*. În unele case se găsea *pallr*, o stradă așezată de regulă în capătul lateral al *skáli*, destinată femeilor. În fața fiecărei bănci sunt practicate câte două găuri în podea, în care se fixează **mese mobile**, doar pentru mâncat. Am trecut astfel mobilierul în revistă; putem întâlni de asemenea

Acest desen, reconstituire în urma descoperirilor arheologice, oferă o idee clară despre interiorul unui cămin islandez și ocupațiile locuitorilor săi.

dulapuri de colț, destinate păstrării alimentelor sau veșmintelor, dar obiceiul nu era prea comun, după câte se pare.

Uneltele uzuale nu erau numeroase: găleți din lemn, marmite din metal sau ceramică (material de import, căci în Islanda nu se găsește argilă, nici steatită ce servea în aceeași măsură la confecționarea feluritelor recipiente), polonice din lemn cu coadă foarte lungă, străchini din lemn,

cornuri pentru băut sau pahare – articol de lux importat din Europa, proțapuri pentru friptul cărnii, sub formă de mânere lungi terminate printr-o spirală, clești, adăpători din lemn – iată o enumerare generală. Obiectele foarte prețioase, podoabe sau amulete, erau păstrate în cutii mici, rotunde din lemn, sculptate și cizelate cu măiestrie.

Broșă în formă de cutiuță

Firește, **atmosfera** din această sală nu era întotdeauna plăcută: fumul provenit de la foc, semiobscuritatea erau cu siguranță apăsătoare uneori! În loc de horn exista doar o gaură în acoperiș, iar ferestrele erau niște lucarne înguste decupate în pereții scunzi, ce aveau în loc de geam o vezică de porc întinsă pe un cadru circular. Ambianța era însă înveselită de decorații interioare: s-au păstrat de pildă tapiserii splendide, lucrate în general pe teme istorice, biblice, precum și panouri de uși sculptate, ilustrând pasaje din texte medievale franceze, traduse bineînțeles. Un scald cunoscut, Úlfr Uggason, și-a consacrat chiar unul dintre cele mai frumoase poeme, *Húsdrápa*, descrierii pasionate a unui astfel de panou aflat în locuința unui mare conducător, Óláfr zis păunul.

Skáli putea fi despărțit printr-un panou de *stofa*, un fel de încăpere mai mult sau mai puțin colectivă, în care se găseau paturi (*rekkja*), care erau uneori alcovuri (*lokrekkja*, *rekkja* – pat) închise în interior cu un zăvor, *lok*. În același fel, un alt panou despărțea ceea ce am putea numi bucătăria, *eldstofa* sau *eldhús*.

De fapt, spre deosebire de obiceiurile actuale, **noțiunea de confort**, așa cum este ea percepută în zilele noastre, **nu se răsfrângea** nici asupra locuinței islandeze, nici asupra celebrului vas viking. Obiceiurile erau simple, iar moravurile, fruste.

Dar să nu cădem în cealaltă extremă. Noțiunea – juridică – de *hýbýli*, cu sens de domiciliu legal, căsuță, era importantă, impunându-se adesea. Iată, de pildă, în ce consta un *hýbýli* în anii 1250, în estul insulei, conform unei saga din vremea aceea, *Svínfellinga saga*: e vorba de jumătate din

bunurile ce se regăsesc în *boer* (de la *Kirkjubaer*, *boer* al bisericii) al cărui proprietar a fost condamnat, bunuri ce îi revin adversarului. conform practicării sistemului *féránsdómr* pe care l-am prezentat anterior (cf. *Thing* și *Althing*, cap. 2): treizeci de vaci de lapte. douăsprezece *kúgildi* (valoarea unei vaci) în bovine neproducătoare de lapte, patru boi de tracțiune, o sută douăzeci de oi, cincizeci de berbeci, șaptezeci de miei de un an, douăzeci de cai, douăzeci și cinci de porci, cincizeci de gâște, douăsprezece scuturi, douăsprezece lănci. șase coifuri, șase melițe, zece cufere și așternut, atât cât poate încăpea pe un cal!

VESTIMENTAȚIA

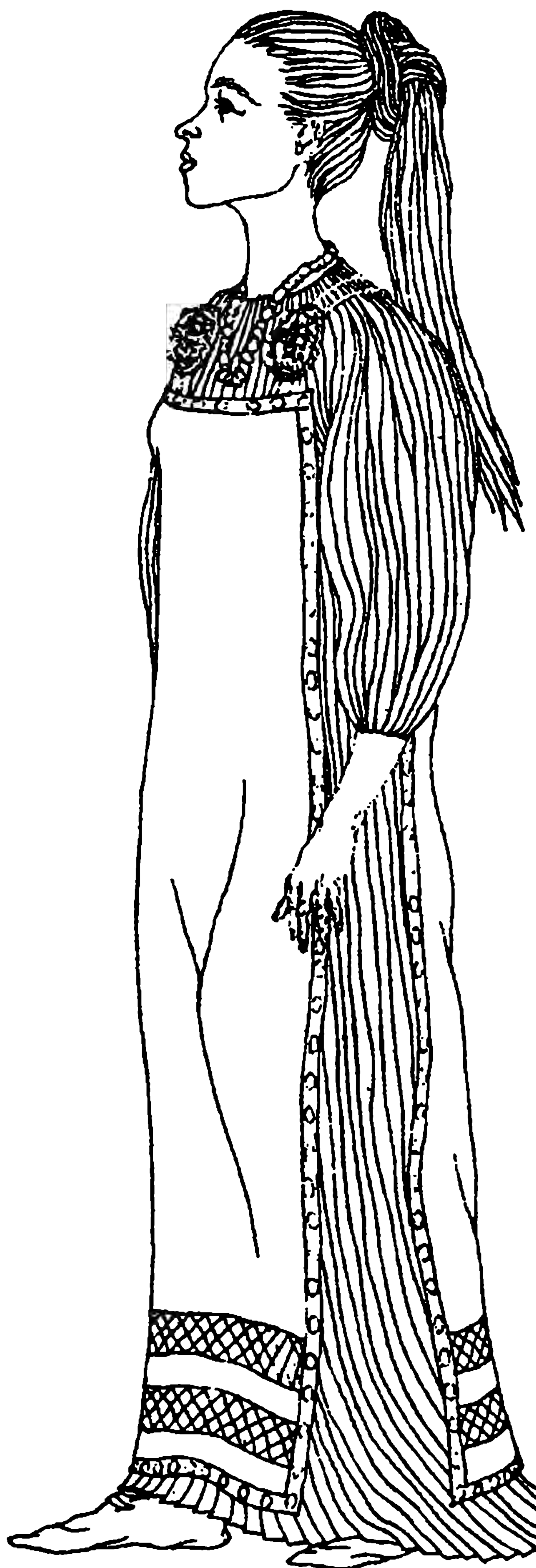
Putem ușor deduce că veșmintele nu făceau parte din rafinamentele de preț ale acestei culturi. Din motive practice, firește: viața de zi cu zi și obligațiile de-a dreptul solicitante nu se pretau la eleganța practicată în alte părți și, cum nu exista o „viață de curte" – nici rege, nici prinț, nici castel etc. – tot ceea ce ar fi putut înviora aspectul vestimentar sau desemna rangul era mai mult sau mai puțin exclus. Aceasta nu înseamnă însă că islandezii care făceau parte din pătura de mijloc nu apreciau podoabele. fie ei bărbați sau femei. Dimpotrivă, avem exemple de personaje cochete. iar descrierile pe care un bun *sagnamadr* (autor de saga) nu le neglijează niciodată stăruie asupra vestimentației: stofa stacojie avea întâietate. întrecând chiar catifeaua, pe care autorii o îndrăgeau într-atât, încât o numeau „țesătura divină" – *gudvefr*.

Nu exista sofisticare, așadar, în schimb **se acorda atenție ideii de haine comode și rezistente.** Materialul de bază, s-o reamintim, era acel *vadmál* despre care am vorbit și a cărui calitate era incontestabilă. fapt pentru care era folosit ca monedă de schimb. La urma urmei, o țesătură plăcută ca aspect datorită nuanțelor (tonurile lânii oilor islandeze, dar era cunoscută și practica vopsitului, coloranții obținându-se pe baza decocturilor de plante diverse sau prin strivirea cojilor de fructe brun, negru, alb, crem sau bej – apreciate chiar și în zilele noastre ca fiind un apanaj al eleganței!

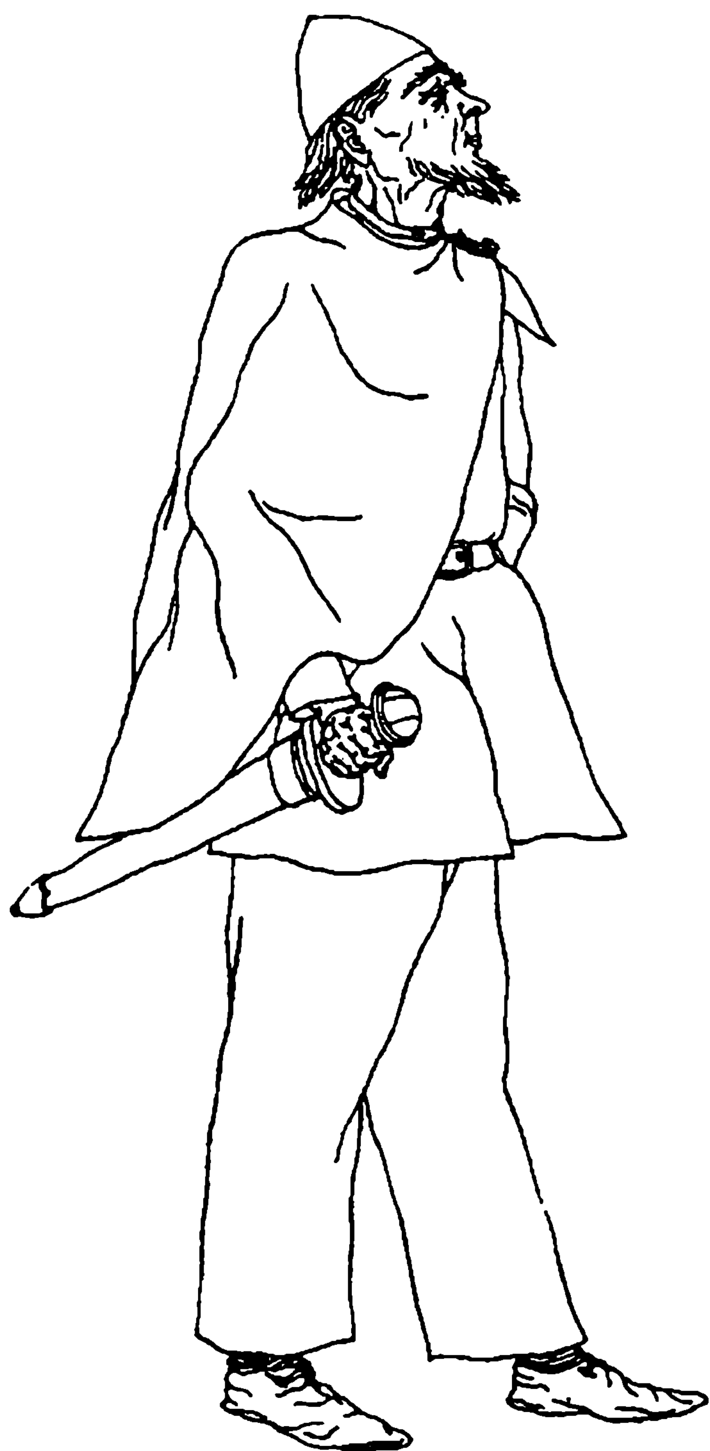
Bărbatul purta pantaloni cu craci scurți, asemănători nădragilor celtici. care se opreau la genunchi și erau susținuți cu ajutorul unei centuri din

piele, împodobită cu plăci de bronz aurit ce puteau fi ornate cu ilustrații pe diverse teme. Își punea ciorapi grosier lucrați, în jurul cărora își lega moletiere. Încălțămintea era confecționată dintr-o singură bucată de piele, pliată cu îndemânare în jurul gleznelor și strânsă cu șireturi. Îmbrăcămintea se completa cu o tunică răscroită lateral, ce cobora până la jumătatea coapsei. Un palton scurt întregea ținuta. Putea fi asemănător unei mantii sau, dacă era prevăzut cu o glugă atașată de guler, se numea *ólpa*, care se folosește și în zilele noastre. Pe cap, o pălărie de fetru. Să amintim că lenjeria, invenție italiană din secolul al XV-lea, nu exista.

Femeia purta o rochie lungă din stofă uni sau plisată, încinsă în talie cu o centură, dacă era necesar: de această centură erau agățate cheile cuferelor în care se păstrau cele mai prețioase obiecte ale casei; știm că aceste chei erau însemnul demnității unei *húsfreyja*. Partea superioară a rochiei se deschidea deasupra fiecărui sân, căci femeia era era permanent însărcinată, atâta vreme cât era în măsură să aibă copii; cutele, ce puteau fi lărgite în acest scop, erau strânse cu ajutorul unor broșe – mândria celei care le purta: erau de obicei podoabe deosebit de frumoase, din metal cu lucrătură fină. Un șorț lung acoperea frontal întregul corp. În dreptul sânului stâng erau agățate de o broșă diverse instrumente, ață, ace, foarfece etc. indispensabile măruntelor treburi cotidiene.

Tânără islandeză, spre anul o mie. Părul ce nu e strâns în formă de coc și absența cheilor la centură indică faptul că nu este măritată.

Viking sau islandez în ținută de gală

Pe cap, femeia purta o eșarfă – să nu uităm că femeia nemăritată poartă părul liber, iar stăpâna casei și-l strânge într-un coc. La ocazii deosebite, serbări sau ceremonii, femeia purta o bonetă, numită *faldr*, un fel de corn din stofă apretat, al cărei vârf se apleca în față, ceea ce conferea siluetei un aspect ciudat. *Faldr* era un accesoriu deosebit de apreciat; iată de ce, una dintre marile saga așa-zise de familie, *Laxdoela saga*, pornește de la cearta din gelozie izbucnită între două rivale pe tema acestui obiect.

MIJLOACELE DE TRANSPORT

Vom epuiza rapid acest subiect. Am pus deja accentul pe lungimea distanțelor, dispersarea caselor, asprimea climei și dificultățile reliefului. Am subliniat de asemenea calitățile calului islandez (cf. Ocupațiile cotidiene, cap. 9), fără de care am putea spune pe drept cuvânt că viața colectivă despre care am vorbit ar fi fost imposibilă.

Islanda a cunoscut în principal **două mijloace de transport: carul și sania.** Înainte de a le discuta, să remarcăm absența vaselor. Se știe că nu a existat niciodată suficient lemn pe insulă pentru a se construi bărci de orice fel. În acest sens, ținutul era în totalitate dependent de „frații" scandinavi de pe continent. Iar motivul principal pentru declinul său, precum și „noaptea cea lungă" pe care va trebui s-o străbată de la finele secolului al XIV-lea sunt strict legate de acest fapt. Cum nu se construiau ambarcațiuni pe plan local, dacă islandezii n-ar fi avut bărci, n-ar fi putut pescui, călători sau îndeplini alte necesități. Se poate intui amărăciunea legată de acest fapt în spatele descrierilor de-a dreptul drăgăstoase pe care le face Snorri Sturluson, în „Saga lui Óláfr Tryggvason"

(în *Heimskringla*), pe marginea superbului vas regal norvegian, Șarpele cel lung.

Arheologia a scos așadar la iveală sănii și care: ambele, executate cu mare dibăcie din punct de vedere tehnic. Este suficient să privim exemplarele (norvegiene) găsite în vasul-mormânt de la Oseberg și expuse la Muzeul de vase viking de la Bygdoy, în apropiere de Oslo. Obiectele nu sunt islandeze, firește, dar nu diferă de cele utilizate pe insulă, în acea epocă. În ambele cazuri, dacă e vorba despre vehicule destinate unor funcții nobile, acestea au fost probabil sculptate și decorate, la fel cum detaliile ce completau harnașamentele cailor au făcut poate obiectul unor acte de bravură tehnică. Dar în general, nimic nu se abate de la cronică.

Iată una dintre splendidele broșe din argint, aur sau bronz purtate de către islandezi

LEXIC AL PRINCIPALELOR NOȚIUNI

Pentru a-i permite cititorului să se orienteze în cunoașterea acestei civilizații, prezentăm aici câțiva dintre termenii-cheie, în limba originală și în ordine alfabetică.

álfr: „alf" și nu elf din basmele romantice. Ființă supranaturală cu statut nedefinit, care pare să fi stăpânit în principal facultățile mentale. Are același rang cu zeii aseni și vani. S-a bucurat de un cult atestat de unele saga.

althing: *thing* general al întregii Islande. Avea loc în cea de-a doua jumătate a lunii iunie la Thingvellir, în sudul insulei. Aici se luau decizii ce priveau întreaga țară. Adevărat centru nervos al vieții publice și politice a țării.

arfr: moștenire sau patrimoniu. Expresia *leida í arf*, a introduce pe cineva la o moștenire, a-l face moștenitor.

áss (pl. *oesir*): una dintre cele două familii de zei din vechiul panteon scandinav. Stăpânea de preferință, dar fără a avea exclusivitate, suveranitatea, puterea marțială și, în parte, magia.

ausa barn vatni: rit de lustrație ce pare să fi fost practicat la nașterea copiilor.

boer: ferma unde locuiește *bóndi*. Centrul comunității, într-o țară ce nu cunoștea nici satul, nici orașul. Evocă oarecum *villa* galo-romană. Consta dintr-un ansamblu de clădiri, fiecare fiind destinată unui scop anume.

bóndi (pl. *boendr*): noțiune fundamentală în societatea scandinavă veche. Țăran-pescar-proprietar liber, de familie bună, capabil să-și recapituleze genealogia pe mai multe generații, învestit cu dreptul de a lua parte prin definiție la adunările publice, având dreptul la cuvânt; în caz de ofensă, beneficia de compensație totală. Este baza societății islandeze medievale. Despre el vorbesc în exclusivitate saga și celelalte texte.

Polivalența sa prezintă un aspect surprinzător: el posedă toate prerogativele ce definesc idealul uman al epocii.

bót: compensație. Principiul însuși al jurisprudenței islandeze, conform căruia orice infracțiune determină o compensație (indiferent de natura sa).

dís (pl. *dísir*): divinitate tutelară ce stăpânește destinul și valorile marțiale. Disele interveneau la nașterea individului sau cu ocazia marilor sacrificii, precum cel al lui Jól. Prezintă aceeași ambivalență ca walkiriile.

drápa: denumire a unuia dintre marile tipuri de poezie scaldică. Aducea laude unui personaj. Conținea eventual un „refren", câteva versuri încorporate în ansamblu, ce reveneau cu regularitate.

félag: tip de asociație foarte bine atestată în documente, cu activitate curentă, constând în punerea bunurilor (*fé*) în comun, pentru a desfășura diverse activități.

fjörbaugsgardr: denumire a sancțiunii minore sau expulzării, cu o durată delimitată ca timp și, eventual, ca spațiu.

fjórdungr: „cartier", nume al fiecăreia dintre cele patru subdiviziuni administrative ale țării.

flokkr: un alt tip, în afară de *drápa*, de poem scaldic. Nu avea „refren".

fóstr: educarea unui copil de către o cunoștință a părinților acestuia, prieten sau membru al familiei. Modalitate de a lărgi influența clanului. Cuvântul *fóstri* îl desemnează atât pe copilul astfel „adoptat", cât și pe tatăl adoptiv.

frelsingi sau ***leysingi***, ori ***frjálsgjafi***: sclav emancipat de către stăpân datorită meritelor sale, ori care și-a răscumpărat într-un fel sau altul condiția. Deci, eliberat. Poate accede la condiția de *bóndi*.

fulltrúi: obiect (amuletă, de pildă) sau ființă supranaturală căreia un anumit individ îi oferă o devoțiune specială.

fylgja: spirit tutelar al unui individ, pe care acesta îl „urmează" (sensul verbului *fylgja*) și care îi incarnează destinul. Dacă se atașează de o familie întreagă, se numește *oettarfylgja* (*oett* = familie).

gardr: împrejmuire, barieră sau zid scund ce delimitează ferma. Are valoare juridică sacră.

gifta sau ***goefa***: ambii termeni derivă din verbul *gefa*: a da. Noroc conferit unui individ de către Forțele destinului. Cel ce deține acest noroc este *giftumadr*; există și inversul, *úgiftumadr*, și i se aplică unui individ deosebit de ghinionist.

godi: inițial, preot-sacrificator aflat în serviciul unei comunități. Va dobândi progresiv puteri temporale ce vor face din el o „căpetenie" în Islanda independentă. Se poate să fi deținut astfel de puteri de la început.

godord: noțiune ce derivă din cea precedentă, provenind de asemenea din *god*, *gud*: zeu. Definește o putere în același timp spirituală și temporală, al cărei deținător, *godordsmadr*, exercită o autoritate (numită *mannaforrád*: administrație, gestiune a persoanelor) juridică, administrativă, legislativă și economică. Lui i se asociază *thingmenn* (sg. *thingmadr*), numiți astfel deoarece îl însoțesc și îl asistă în cadrul *thing*: *godordsmadr* și *thingmenn* își datorează ajutor reciproc. *Godord* este o putere ereditară sau venală, cesionabilă parțial sau total. Nu coincide neapărat cu un sector geografic anume. Importanța acestei noțiuni va crește progresiv, ea va decide în final destinul Islandei.

hamingja: divinitate tutelară atașată unei familii. E adesea înfățișată sub forma unei femei gigantice. Vezi *oettarfylgja*, sub *fylgja*.

hamr: „formă" internă existentă în fiecare individ, ce poate evada din învelișul său corporal, pentru a sfida categoriile spațio-temporale și a satisface necesitățile posesorului său.

heimanfylgja: dotă a femeii, ceea ce o „urmează" când își părăsește căminul (*heimr*). Importanța sa decide adesea căsătoria, care este aproape întotdeauna o „afacere" (*kaup*, *brúdkaup*).

heiti: un fel de sinonim sau metonimie, una din figurile de stil obligatorii ale poeziei scaldice.

hólmganga: duel care s-a practicat inițial pe o insuliță (de unde numele, *hólmr* – insuliță) sau, în orice caz, pe o suprafață riguros delimitată; duelul se desfășura fie cu arme, fie prin luptă. Avea valoare juridică, era soluția ultimă în cazul unui litigiu între doi bărbați, dacă legea nu reușea să tranșeze cazul.

hreppr: instituție cu totul originală a Islandei independente, ce ține de ajutorul mutual, de asigurarea pe viață sau pentru riscuri, care se îngrijește de săraci și nevoiași.

hugr: una dintre noțiunile date sufletului de către islandezi. Echivalent cu *anima mundi*. Se poate manifesta prin intermediul unui individ sau poate fi chemat la nevoie.

jól: Crăciunul scandinav, sărbătoarea solstițiului de iarnă, desemnează festivitățile importante ce aveau loc cu ocazia solstițiului de iarnă. Era plasat sub egida *dísir* sau a alfilor, fiindcă se întâlnesc termenii

dísablót sau *álfablót*, sacrificiu adus diselor/alfilor, cu sensul de *jól*. Dura cincisprezece zile.

kvidr sau ***búakvidr*** (*kvidr* de vecini): juriu ce participa la orice proces. Formă proprie, se pare, a Islandei independente. *Kvidr* decidea în ultimă instanță.

kenning (pl. *kenningar*): un fel de metaforă sau perifrază, una dintre figurile obligatorii ale poeziei scaldice.

knattleikr: joc cu mingea și paleta, foarte apreciat de către islandezi.

landvoettir: spirite tutelare atașate de loc (sg. *landvoettr*, echivalent al termenului „genius loci"). Islandezii le arătau o venerație specială.

leid: *thing* de toamnă, în care se repercutează deciziile luate cu prilejul *althing*.

lögmadr: cuvântul are două accepțiuni. Poate însemna persoană versată în cunoașterea legilor sau guvernator instituit în Islanda de către regele Norvegiei, după pierderea independenței.

lögrétta: locul unde stau *godar* sau *godordsmenn* la *althing*. Aici se țin tribunalele.

lögsögumadr: „cel care spune legea". Un fel de președinte al *althing*, a cărui funcție consta în primul rând în recitarea pe treimi a legii – în trei ani așadar, pe durata mandatului său. Putea fi reales. Trebuia să cunoască legea în profunzime.

mannjafnadr: un fel de duel oratoric prin care două grupe de adversari își alegeau câte un campion pe care-l apărau vehement. Degenera adesea.

minni (*drekka minni*, cuvântul *minni* semnifică memorie): toast în memoria zeilor și a strămoșilor, ce avea loc obligatoriu la începutul sau pe parcursul unui ospăț.

mundr: o parte din avere pe care mirele i-o aducea miresei și care, după căsătorie, intra în proprietatea femeii.

nid: unul dintre marile rituri magice ale păgânismului. Îl distrugea, printr-un procedeu elaborat, pe adversarul căruia i se dorea moartea.

öndvegi: jilț înalt pe care se așază stăpânul casei. Are valoare sacră.

primasignatio: ritual creștin, un fel de botez ce le conferea celor de alte religii dreptul să facă comerț cu creștinii. Pare să fi fost practicat cu regularitate de către vikingi și explică în parte ușurința cu care Nordul s-a convertit la creștinism.

sejdr: unul din marile rituri magice ale păgânismului scandinav. Avea mai ales scop profetic.

sel: adăpost provizoriu pentru oameni și animale, situat în munți, folosit în anotimpul cald. Se numește și *setr*.

skáli: clădirea principală a unei ferme, rezervată oamenilor, și centrul vieții din cadrul fermei.

skógarmadr: (în traducere, om al pădurii, ceea ce dovedește originea norvegiană a cuvântului) condamnat la proscriere totală.

tafl (*hneftafl*): un fel de joc de „table".

thing (termenul, fiind neutru, nu admite forme speciale la plural): reuniune sezonieră a tuturor oamenilor liberi dintr-un anumit district, în cadrul căreia se iau în comun decizii privind dreptul, legea, economia și toate celelalte probleme de interes general. Instituție tipică țărilor germanice vechi, în care Islanda se va specializa. Exista câte un *thing* în fiecare circumscripție administrativă a țării. Vezi *althing*.

úmagi: individ aflat în seama comunității, fie datorită vârstei înaintate, a sărăciei sau a infirmității sale.

útburdr: expunerea la drumul mare a noului-născut pe care tatăl nu-l dorea, din diverse motive.

vadmál: țesătură grosieră de aba, destinată confecționării de îmbrăcăminte, ce servea și ca monedă de schimb.

vanir (sg. *vanr*): cealaltă „familie" de zei din panteonul scandinav vechi (vezi *oesir*). Stăpânea în special fertilitatea-fecunditatea.

várthing: *thing* de primăvară ce pregătea sesiunea de *althing*.

vetrnoetr (nopți de iarnă): trei zile, la sfârșitul lunii octombrie, ce anunțau oficial venirea iernii. Aveau valoare juridică.

vísa: nume purtat de o strofă în poezia scaldică.

BIBLIOGRAFIE ORIENTATIVĂ

Este de la sine înțeles că bibliografia unui asemenea subiect este redactată în primul rând în limbi scandinave, în special în islandeză. În același timp, lucrările franceze nu sunt foarte numeroase, ele fiind pe măsura autorilor specializați în acest domeniu. Implicit, opțiunea noastră se va îndrepta în special către cărți publicate în engleză.

Cu ocazia celui de-al unsprezecelea centenar al Islandei a fost publicată o lucrare în mai multe volume și aceasta cuprinde toate temele prezentului volum: *Saga Íslands* I-III rítstjóri Sigurdur Lindal, Reykjavík, 1975. În special volumul II tratează subiectul cărții noastre.

Mai trebuie precizat faptul că există două ghiduri franceze cu un caracter cultural pronunțat:

Sarra-Bournet A., *Le guide de l'Islande*, Lyon, La Manufacture, 1988

Boyer Régis și Sarra-Bournet A., *Islande*. Le Guide, La Renaissance du Livre, Tournai, 1999

Și mai semnalăm trei foarte frumoase cărți de fotografie consacrate Islandei:

Samivel, *L'or de l'Islande*, Paris, Arthaud, 1963

Cuénot Joël, *L'Islande et mes sentiers imaginaires*, Ed. J. Cuénot, 1980

Ferrenbach P., *Voyages aux portes de l'Arctique*, fotografii, Paris, 1991

Geografie

Bardarson Hjalmar R., *Ice and Fire: contrasts of Icelandic nature*, Reykjavík, 1980

Bardarson Hjalmar R., *Iceland: a portrait of its land and people*, Reykjavík, 1982

Blays P., *L'Islande*, Que sais-je? N. 2083, 1983, Paris

Thórarinsson S., Einarsson T., Kjartanson G., *On the geology and geomorphology of Iceland.* În *Geogr. Ann.* XLI: 2, 3, 1959

Istorie și civilizație

Boyer Régis, *La vie religieuse en Islande (1116-1264)*, după *Sturlunga saga* și „Saga ale episcopilor”, Paris, 1979
Boyer Régis, *La vie quotidienne des vikings*, Paris, 1992
Gjerset K., *History of Iceland*, New York, 1924
Gregersen A., *L'Islande, son statut à travers les âges*, Paris, 1937
Jóhannesson Jón, *A History of the Old Icelandic Commonwealth: Islendinga saga*, Winnipeg, 1974
Magnússon Magnús, *Iceland Saga*, Londra, 1987
Mer J., *L'Islande. Une ouverture obligée mais prudente*, Paris, La Documentation française, nr. 4989 (1994-1995)
Musset L., *Les peuples scandinaves au Moyen Âge*. Paris, 1951
Njardvík Njördur P., *Birth of a nation. The story of the Icelandic Commonwealth*, Reykjavík, Iceland Review, 1978
Rosenblad E. și Sigurdadóttir-Rosenblad R., *Iceland. From past to present*, Cambridge, 1992
Sveinsson Einar Ól., *The Age of the Sturlungs: Icelandic civilization in the thirteenth century*, Islandica 36, Ithaca, Cornell University Press, ed. a II-a, 1996

Limbă islandeză

Boyer Régis, *Eléments de grammaire de l'islandais ancien*, Göttingen, 1981
Einarsson Stefán, *Icelandic*, Baltimore, 1945
Pétursson M., *Manuel d'islandais*, versiune revăzută de E. Eyjólfsson, Paris, 1996

Literatură

Boyer Régis, *L'Edda poétique*, ed. a II-a, Paris, 1992
Boyer Régis, *La poésie scaldique*, Paris, 1990
Boyer Régis, *Les sagas islandaises*, Paris, Payot, 1978, ed. a IV-a, 1992

Boyer Régis, *Sagas islandaises*, Paris, Bibliotèque de la Pléiade, 1987, ed. a IV-a, 2000

Boyer Régis, *Les sagas légendaires*, Paris, 1998

Boyer Régis, *Le livre de la colonisation de l'Islande*, Turnhout, 2000
Sub o formă în mod elegant romanțată, Gunnar Gunnarsson a descris viața islandeză de pe timpul colonizării, inspirându-se din „Cartea colonizării Islandei": în *Frères Jurés*, Paris, Fayard, 2000

Europe (număr special), martie 1983 (nr. 647): „Litterature d'Islande"

Hallberg P., *The Icelandic saga*, Lincoln, 1974

Kristjánsson Jónas, *Eddas and Sagas. Icelandic's medieval litterature*, Reykjavík, 1988

Kristjánsson Jónas, *Icelandic Sagas and Manuscripts*, Reykjavík, 1980

Renauld-Krantz, *Anthologie de la poésie nordique ancienne*, Paris, 1964

Snorri Sturluson, *Edda*, trad. de Anthony Faulkes, Londra, Everyman's Library, 1987

Snorri Sturluson, *Heimskringla*, trad. Lee M. Hollander, Austin, 1964

Religie

Boyer Régis, *Yggdrasill. La religion des anciens Scandinaves*, Paris, 1981, ed. a II-a, 1992

Boyer Régis, *Le monde du double. La magie chez les anciens Scandinaves*, Paris, 1986

Artă

Ministerul islandez al culturii și educației a publicat, în anul 1990, două fascicole sub titlul *Arts and Culture in Iceland*, consacrate următoarelor domenii: „Architecture and Crafts" (1) și „Music" (2).

Eldjárn Kristján, *Icelandic Art*, Londra, 1961

INDEX GENERAL

Trebuie să amintim aici că în islandeză nu există patronime, cu câteva excepții (vezi *supra* p. 101 şi urm.). Vom găsi deci Jón Ögmundarson la litera J şi nu la Ö. Pe de altă parte, titlurile operelor literare islandeze sunt date în versiunea lor franceză şi uneori şi în cea islandeză.

A

Adam din Bremen 138
Aegir (zeu) 115-116, 125, 187
Aethelread the Unready (cel Nehotărât) 80
Alexandreis (de Gautier de Châtillon) 204
Alvíssmál (poem din *Edda*) 117, 174, 180, 183
Ari Thorgilsson hinn fródi (Cărturarul) 24, 37, 72, 188, 194, 202, 208
Arinbjarnarkvida, poem al lui Egill Skallagrímsson 209
Árni Magnússon 218, 223
Ásgardr (lumea zeilor) 131-133, 186
Askr (primul bărbat)
Atlakvida in groenlenzka (poem eroic din *Edda*) 182-183
Atlamál in groenlenzka (poem eroic din *Edda*) 182
Austrfararvísur (poem de Sighvatr Thórdarson) 139
Avent 248

B

Baer (mânăstire) 155
Baldr (zeu asen) 98, 106, 123-124, 182, 186, 214
Baldrsdraumar (poem din *Edda*) 126, 182-183
Bergsöglisvísur (poem de Sighvatr Thórdarson) 213
Bizanț 69, 78, 83, 197
Bragi (zeu asen) 187
Bragi Boddason (scald norvegian) 68, 176
Brandr Jónsson 204
Brendan (sfânt) 23
Breta Sögur (versiunea islandeză a *Historia Regum Britanniae* de Geoffrey de Monmouth) 191, 197, 210-211

Brót af Sigurdarkvidu (poem eroic din *Edda*) 181, 183
Brynhildr 181-182

C

Carol cel Simplu 80
Cartea colonizării Islandei, vezi *Landnámabók*
Cartea islandezilor, vezi *Íslendingabók*
Chrétien de Troyes 191, 197, 221
Codex Regius 178, 181

D

Darradarljód 239
Dialoguri (sfântul Grigore) 203
Dicuil 24, 41
Diplomatorium Islandicum 155-156

E

Edda (în proză) lui Snorri (Sturluson) 109, 111, 129-130, 132, 151, 170, 173, 175, 179, 181, 185-187, 214, 227, 231
Edda de Saemundr 177
Edda poetică 62, 90-91, 103, 109, 112, 116, 124, 126, 130, 136, 145, 151, 174, 177-178, 185-186, 197, 200-201, 211, 213
Egill Skallagrímsson (scald şi viking islandez) 176, 208
Einarr Skúlason (scald islandez) 177
Eiríkr cel Roşu 30-31, 41-42
Elucidarius 204, 211
Embla (prima femeie) 131
Etimologiile lui Isidor din Sevilla 204
Eyrar 83
Eysteinn Ásgrímsson (călugăr şi scald islandez) 177, 209
Eyvindr Skáldaspillir (scald norvegian) 176

F

Fáfnir (dragon) 52, 102, 109, 150, 178, 181, 201
Fáfnismál (poem eroic din *Edda*) 150, 181, 183
Fagrskinna (manuscris care conține saga istorice) 189, 194
Fenrir (lup monstruos) 123, 138
Fjörgyn(n) (divinitate arhaică) 129
Flatey (mânăstire) 155
Floire et Blancheflore (*Flóres saga*) 197
Flóki Vilgerdarson 25, 41
För Skírnis (poem din *Edda*) 179, 183
Freyja (zeiță vană) 118, 123, 129-130, 178, 182
Freyr (zeu van) 118-119, 122, 129-130, 138, 140, 145-146, 179, 230
Frigg (zeiță asenă) 93, 120, 123, 129

G

Gamli Sáttmáli 39, 43
Gardar Svávarsson 25

Gásir 83
Gautier de Châtillon 204
Geisli (poem de Einarr Skúlason) 177
Geoffrey de Monmouth 191, 210
Gesta Danorum de Saxo Grammaticus 111, 134
Gísli Súrsson 161
Gizurr Ísleifsson (episcop) 25, 153, 188
Gizurr Thorvaldsson 39, 43
Grágás (cod de legi) 51, 92, 160, 205
Grani (cal magic)
Grigore cel Mare (sfânt) 203
Grímnismál (poem din *Edda poetică*) 178-179, 183
Grípisspá (poem eroic din *Edda*) 181, 183
Gróttasöngr (poem din *Edda*) 182-183
Gudmundr Arason (episcop) 34, 154
Gudrún Ósvifrsdóttir 155, 182
Gudrúnarhvöt (poem eroic din *Edda*) 182-183
Gudrúnarkvida (poeme eroice din *Edda*) I, II, III 181-183
Gullveig 134
Gunnar Gunnarsson 248
Gunnlaugr Leifsson (călugăr şi autor de saga) 210, 212, 216
Gunnlaugr Ormstunga (scald islandez) 176
Gydinga saga (traducere a *Cărţii Maccabeilor*) 129, 151, 186-187, 214, 231
Gylfaginning (în *Edda lui Snorri*) 129, 151, 186-187, 214, 231

H

Haflidaskrá (cod de legi) 37, 42
Hákon Hákonarson (rege al Norvegiei) 38-39, 43, 186, 210, 215
Hallfredr Óttarsson vandroedaskáld (Stingheritorul) (scald islandez) 174, 210
Hamdismál (poem eroic din *Edda*) 182-183
Haraldr hárfagri (cel cu plete frumoase, rege al Norvegiei) 24
Hárbardsljód (poem din *Edda*) 180, 183
Háttatal (parte din *Edda lui Snorri*) 186, 214
Haukr Erlendsson 210
Hauksbók 211
Hávamál (poem etic din *Edda*) 62, 103, 110, 114, 145, 178, 183, 185, 202, 231
Hedeby 54
Heimdallr (zeu asen) 48, 135, 182, 187
Heimskringla (saga istorice datorate lui Snorri Sturluson) 160, 194, 214, 232, 255
Heinrekr Kársson (episcop norvegian) 39, 43
Helgakvida Hundigsbana I-II (poeme eroice din *Edda*) 180-181, 183

Helgi (erou nordic) 116, 149-150, 180
Helreid Brynhildar 181-183
Herfjötur (walkiria) 119
Hermódr (zeu asen) 149
Historia Regum Britaniae 191, 210
Hítardalr (mânăstire) 155
Hjörleifr 25
Hödr (zeu asen) 123
Hoenir (zeu asen) 131
Höfudlausn, poem al lui Egill Skallagrímsson 209
Hólar 39, 43, 92, 155
Honorius zis din Autun 204, 211
Hrafn Haengsson 41
Hrafn Sveinbjarnarson 50, 154
Hrungnir (uriaş) 109
Hungrvaka (saga episcopală) 223
Húsdrápa (poem de Úlfr Uggason) 225, 251
Hvamm-Sturla Thórdarson 36-37, 42, 214
Hymiskvida (poem din *Edda*) 178, 180, 183
Hyndluljód 178, 182-183

I

Ídunn (zeiță) 120
Ingólfr Arnarson (primul colonizator al Islandei) 25, 41
Isidor din Sevilla 204
Ísleifr Gizurarson (episcop) 42, 152
Íslendingabók (*Cartea islandezilor*) 24, 37, 72, 188, 194, 208

J

Jón Loftsson 34, 37, 42, 214
Jón Ögmundarson (episcop) 34, 42, 92, 153-155, 204, 210, 220
Jónsbók (*cod de legi*) 51
Jörd (zeiță) 115-116
Jötunheimr (lumea uriaşilor) 131

K

Karl Jónsson (călugăr şi autor de saga) 195, 211
Klaengr (episcop)
Kormákr Ögmundarson (scald islandez) 176, 210, 212
Kristinrettr (= *Kristinna laga Thaáttr*) 153, 205

L

Landnámabók Íslands (*Cartea colonizării Islandei*) 24, 27, 37, 41, 55, 188, 208, 211, 216, 250
Laxdoela saga, vezi *Saga oamenilor din Valea Somonilor*
Laxness (Halldór) 39
Leifr Eiríksson cel Norocos (Norocosul) 31, 42
Lif şi Lifthrasir (cuplul care supravieţuieşte apocalipsei Ragnarök) 135-136
Lilja (*Crinul*, poem de Eysteinn Ásgrímsson) 177, 210
Lódurr (zeu) 131

Lokasenna (poem satiric din *Edda*) 178, 180, 183
Loki (zeu asen) 119, 123, 125, 178, 180, 214, 227
Loptr (zeu) 115, 119, 125

M

Magnús Erlingsson 194
Máni (zeul lună) 132
Marie de France 203
Midgardr (lumea oamenilor) 131-133
Midgardsormr (Marele şarpe) 131-132
Mímir (uriaş) 127, 136
Mödruvellir (mânăstire) 155
Morkinskinna (manuscris care conţine saga istorice) 160, 189, 194
Munkathverá (mânăstire) 155

N

Naddodr 25
Nibelungenlied 112
Nídaróss (Trondheim) 38, 43
Nikolás Breakspeare 153
Njördr (zeu van) 115, 120, 123, 129
Norna-Gests tháttr (*Spusele lui Gestr către Norne*) 197
Norne (divinităţi ale destinului) 133, 136

O

Oddr Snorrason (călugăr şi autor de saga) 210, 212, 216
Oddrúnargrátr (poem din *Edda*) 182-183
Ódinn (zeu asen) 93, 116, 119, 123, 125-128, 131, 143, 149-150, 177, 179-182, 187, 209, 231
Óláfr Haraldsson cel Gros (sfântul Olaf, regele Norvegiei), 171- 172, 177, 194, 203, 213, 216
Óláfr Thórdarson hvítaskáld (scald islandez) 212
Óláfr Tryggvason (rege al Norvegiei) 210, 212, 228
Orlyggsstadir 38, 43

P

Páll Jónsson (episcop) 34, 223
Philippe de Thaon 204
Physiologus 204-206, 224
Primul tratat de gramatică (*Fyrsti málskrufroedi*) 205, 212, 241
Pytheas (mânăstire) 155

R

Ragnarök (sfârşitul lumii) 124-126, 132, 134, 136, 178, 214
Ragnarsdrápa (*Drápa lui Ragnarr*) (poem aparţinând scaldului Bragi Boddason) 68, 176
Rán (zeiţă vană) 125
Regimen Sanitatis Salernitanum 205

Reginsmál (poem eroic din *Edda*) 181, 183
Reykja(r)vík 24, 25, 165, 218, 222, 246
Reynisstadr (mânăstire) 155
Rígsthula (poem din *Edda*) 52, 182-183
Rúdúlfr (episcop originar din Rouen) 155

S

Saemundr Sigfússon hinn fródi (Cărturarul) 177, 188, 204, 208
Saga apostolilor (*Póstóla Sögur*) 155
bretonilor (*Breta sögur*) 191
conducătorilor din Valea Lacului 145, 150
creştinării Islandei (*Kristni saga*) 33, 211, 215
despre arderea lui Njáll (*Brennu-Njáls saga*) 51-52, 56, 72, 105, 160, 191, 238-239
episcopilor 55, 72, 156, 196, 233
evreilor (*Gydinga saga*) 191
feroezilor (*Foereyinga saga*) 194
fraţilor de cruce (*Fóstbroeda saga*) 51, 211, 216, 230
groenlandezilor 30-31
islandezilor 31, 36, 195-196, 205, 212, 215, 233
lui Alexandru (*Alexanders saga*) 204
lui Carol cel Mare (*Karlamagnús saga*) 197, 204
lui Egill fiul lui Grímr cel Pleşuv (*Egils saga Skallagrímssonar*) 52, 102, 106, 143, 185, 195, 208, 215, 243
lui Eiríkr cel Roşu 30-31, 130, 211
lui Erek (*Erek saga*) 191
lui Gísli fiul lui Súrr (*Gísla Saga Súrssonar*) 62, 227
lui Glúmr Ucigaşul (*Víga-Glúms saga*) 140, 227, 243
lui Grettir cel Puternic (*Grettis saga*) 62, 149, 195, 215, 227, 231
lui Gunnlaugr Limbă-de-şarpe 245
lui Hákon Hákonarson (*Hákonar saga Hákonarsonar*) 215
lui Hallfredr scaldul cel tainic 245
lui Hervör şi a regelui Heidrekr (*Hervarar saga ok Heidreks konungs*) 191, 197, 211, 231
lui Hrafn Sveinbjarnarson 72
lui Hrafnkell godi al lui Freyr 65, 230
lui Hrólfr fiul lui Gautrekr (Gautreksson) 197
lui Íven 221
lui Martin (*Martinus saga*) 222
lui Oddr cel cu săgeată (*Orva-Odds saga*) 197
lui Óláfr Haraldsson cel Sfânt 194, 214, 216

lui Óláfr Tryggvason 254
lui Parceval (*Parcevals saga*) 197
lui Snorri godi-ul (*Eyrbyggja saga*) 54, 109, 149, 194-195, 241
lui Thídríkr din Verona (*Thídriks saga*) 197, 221
lui Thorgils şi a lui Haflidi (*Thorgils saga ok Haflida*) 230
lumii (*Veraldar saga*) 202
Mariei Fecioara (*Máríu saga*) 191
oamenilor din Svínafell 71
oamenilor din Valea Lacului 49, 107, 148
oamenilor din Valea Somonului (*Laxdoela saga*) 49, 155, 195, 205, 213, 225, 254
orcadienilor (*Orkneyinga saga*) 194
regelui Sverrir (*Sverrir saga*) 191, 195-196, 211
regilor Norvegiei (*Heimskringla*) 194, 214
romanilor (*Rómverja sögur*) 202
Sfântului Martin 222
sfinţilor (*Heilagra Manna Sögur*) 155
Sturlungar-ilor (*Sturlunga saga*) 36, 38, 55, 156, 191, 196, 215, 230, 244
troienilor (*Tröjumanna saga*) 202, 211
vikingilor din Jómsborg (*Jómsvíkinga saga*) 194
völsungar-ilor (*Völsunga saga*) 112, 197
Saxo Grammaticus (scriitor danez) 111
Sighvatr Thórdarson (scald islandez) 139, 171, 213
Sigrdarkvida kin skamma (poem eroic din *Edda*) 178, 183
Sigrdrífa (Brynhild) 181
Sigrdrífumál (poem eroic din *Edda*) 181, 183
Sigurdr Fáfnisbani (prototipul eroului nordic) 52, 90, 102, 109, 112, 122-123, 136, 149-150, 178, 181-182, 201, 212
Sîfrît 116
Skadi (zeiţă vană) 123, 129
Skálaholt (biserică) 153, 155, 219
Skáldskaparmál (fragment din *Edda lui Snorri*) 187, 214
Skída ríma 207
Skírnir 179
Skírnisför (poem din *Edda*) 178
Skúli (jarl norvegian) 38, 43, 186
Sleipnir (calul lui Ódinn) 125, 150, 181
Snorri Sturluson (cel mai important scriitor islandez) 8, 24, 34, 36-38, 42-43, 59, 65, 106, 109, 111, 114, 130, 160, 170, 173, 175, 179, 185-188, 194-196, 202-203, 205, 209, 212-213, 215-217, 230, 232, 248, 254
Soemundr Sigfússon 213
Sól (zeiţă arhaică) 114-115, 132, 141

Sólarljód (poem scaldic) 177
Sonatorrek (poem al lui Egill Skallagrímsson) 176, 209
Starkadr (erou) 149-150
Strengleikar (poemele *Lais* aparţinând poetei Marie de France) 203
Strofe despre o călătorie spre Apus 213
Strofe despre o călătorie spre Răsărit (aparţinând scaldului Sighvatr Thórdarson) 213
Sturla Sighvatson 160
Sturla Thórdarson (autor de saga) 36, 188, 196, 205, 211-212, 215, 233
Styrmir Károson kinn fródi (Cărturarul) 216
Surtr (uriaş) 123-124
Svínfellinga saga 252

T

Tacit 120, 233
Thingeyrar (mânăstire) 155, 210-212, 216
Thinvellir 20
Tholákr Thórhallsson (episcop)34, 42, 153-154
Thórhallr 51
Thórir de Nidaróss (arhiepiscop) 43
Thormódr Bersason Kolbrúnarskáld (scald islandez) 216
Thórr (zeu asen) 93, 109, 116, 119, 123, 125, 130, 149, 178, 180, 184, 187, 214, 227
Thrymskvida (poem din *Edda*) 124, 180, 183-184
Thykkvabaer (mânăstire) 155, 209
Tratat de gramatică 205
Tristan şi Isolda (*Tristrams saga ok Ísöndar*) 198, 212, 244
Týr (zeu asen) 28, 58, 92, 115, 119, 123-125, 138

U

Úlfljótr 28, 41, 58-59
Úlfljótslög 28
Úlfr Uggason (scald islandez) 225, 251
Ullr (zeu) 120, 123
Ultima Thule 23, 24
Útgardr (lumea exterioară) 131-133

V

Vafthrúdnir (uriaş) 116, 179
Vafthrúdnismál (poem din *Edda*) 116, 150, 177, 179, 183
Valhöll (Walhalla) 126
Valthjófsstadir 221
Vé (zeu-uriaş) 119
Veraldar saga (*Istoria lumii*) 202
Vídey (mânăstire) 155
Vieţile Sfinţilor Părinţi (*Vitae Patrum*) 201, 203
Vikingavísur 213
Vili/r/ (zeu-uriaş) 119

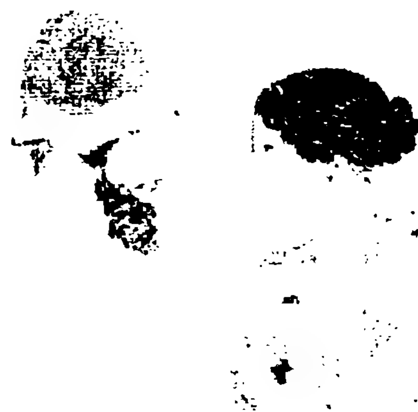
Völundarkvida (poem din *Edda*) 52, 178, 180, 183
Völundr (erou-zeu) 52, 115, 119, 122-123, 125, 149-150, 180
Völuspá (Prezicerile vizionarei) (poem din *Edda*) 8, 91, 130, 134, 160, 178, 183, 211

Y

Yggdrasill (marele arbore al lumii) 115, 127, 132-134, 136, 179
Ymir (uriaş, fondatorul lumii) 116, 131
Ynglinga saga 194

CĂLĂTORII ÎN TIMP ȘI SPAȚIU, PE URMELE CIVILIZAȚIILOR APUSE!

...nu este posibil să înțelegem un eveniment, o lege morală sau un personaj istoric fără să cunoaștem valorile care le justifică.

Dedicate studenților, dar și unui public mai larg, iubitor de istorie și însetat de cunoaștere în general, ghidurile inițiate de editura franceză *Belles Lettres* constituie lucrări practice, de sistematizare a cunoștințelor de cultură generală cu privire la principalele civilizații apuse, cele care ne-au transmis mărturii scrise. Ele oferă *cheia* necesară descifrării vechilor texte sau chiar a unor opere istoriografice și căile de pătrundere dincolo de simboluri, de a ocoli dificultățile în abordarea fenomenelor istorice. Într-o structură recurentă – ***Spațiu geografic*** *(Istorie; Organizare politică și socială; Viață economică);* ***Omul spațiului geografic*** *(Timpul; Viața religioasă; Literatura; Arta; Timpul liber; Viața particulară)* –, volumele propun mai multe abordări:

colecția MARI CIVILIZAȚII

• lectura, în sensul tradițional al *întreprinderii*, descoperind pe parcursul unei asemenea *panoramări* aspectele diverse ale civilizației prezentate;

• consultarea rubricilor de interes strict din cadrul capitolului-domeniu ales, răspunzând *trimiterilor* interne care completează informația; de altfel, fiecare introducere de capitol situează subiectul într-o perspectivă diferită, ilustrând evoluția civilizației și a mentalității populației;

• orientarea rapidă, prin intermediul indexului, în cadrul căruia noțiunile generale, termenii tehnici, personajele și personalitățile pot facilita parcurgerea unor *trasee* ample ale cărții, surse de informații suplimentare.

Selecțiile bibliografice oferă pasionaților domeniului reperele necesare unor cercetări ulterioare, aprofundate, iar materialul cartografic, tabelele și schemele sintetice susțin vizualizarea și fixarea cunoștințelor.

GRECIA CLASICĂ

Pentru fiecare dintre noi, Grecia reprezintă aproape *o stare de spirit*, cel puțin o invitație la visare. De la acest spațiu, nenumărați creatori de renume în domeniul beletristicii, al științelor umaniste și al artelor plastice și-au revendicat de-a lungul secolelor sursele de inspirație, răspunzând exemplar, în opere de excepție, provocărilor lansate peste timp de civilizația și cultura greacă.

ROMA

Clișee *vulgare* sau o suficiență deseori închistată într-o confuzie cronologică condamnabilă par să ne confere statutul de atotștiutori atunci când ne avântăm fie și în cea mai modestă *perorație pe teme romane*. Cât despre limba latină, ce să mai vorbim? Pentru cei mai mulți dintre noi, ea a devenit, în primul și în cel mai nedrept rând, desigur, *o limbă moartă!* Și totuși, dincolo de intervenții frizând grotescul și lipsa totală de noimă și metodă, ceva pare a fi chiar adevărat în *siguranța* pe care o afișăm: civilizația și cultura romană ca izvor nesecat încă, *viu*, al celor cărora le aparținem astăzi.

INDIA CLASICĂ

Imaginarul puternic suscitat de această veche civilizație, devenit un adevărat miraj copleșitor al Orientului fabulos, avea să fie completat de descoperirea sanscritei, în secolul al VIII-lea, și studierea ei sistematică în cel de-al XIX-lea, chiar avansarea ei în postura iluzorie de *limbă a limbilor* pământului. Dar câștigul cel mai important aveau să-l constituie textele scrise în această limbă, arogând spațiului indian o aură de înțelepciune ancestrală, eternă chiar.

ISLANDA MEDIEVALĂ

Capitol de o frumusețe aparte din prestigioasa istorie a vikingilor și una dintre zămislirile de excepție ale civilizației occidentale, evul mediu islandez, cu toată identitatea sa eminamente europeană și autenticitatea ideatică, a continuat să fie *victimizat* printr-un soi de *cecitate intelectuală*, printr-o bizară și nedreaptă predispoziție de a căuta în cele patru zări (China, Japonia, Egipt, America precolumbiană) valorile supreme, înțelepciunea vieții sau filosofiile cele mai sofisticate.

CHINA CLASICĂ

Izolată între largurile mărilor, munți semeți și pustiuri întinse, parțială justificare a numelui oficial de azi, *Țara de Mijloc*, China milenară a transformat aceste bariere naturale în căi de comunicare, navigându-le sau străbătându-le în caravane și expediții comerciale, armate, diplomatice sau de pelerinaj. Iar creșterea și dezvoltarea lumii chineze de astăzi au avut loc într-un teritoriu de-a dreptul *ridicol* din punct de vedere geografic, prin invazii, schimburi și transformări civilizația și mentalitatea chineză confruntându-se și cizelându-se permanent la contactul cu valorile tibetane, mongole, manciuriene, ale buddhismului și chiar ale lumii arabe.

EDITURILE ALL

BD. TIMIȘOARA NR. 58, SECTOR 6 - BUCUREȘTI SAU C.P. 12-107
TEL.: (021) - 402 26 30; 402 26 34; FAX: (021) - 402 26 29;
E-mail: comenzi@all.ro; www.all.ro

NU SE TIMBREAZĂ !
CORESPONDENȚĂ RĂSPUNS
C.R.
SE TAXEAZĂ LA DESTINAȚIE

TALON DE COMANDĂ

Depuneți talonul de comandă, completat, în cea mai apropiată cutie poștală!
NU AVEȚI NEVOIE DE TIMBRU!
TALONUL POATE FI FOTOCOPIAT!

EXPEDITOR: (VĂ RUGĂM SĂ COMPLETAȚI CÂT MAI CITEȚ POSIBIL)

Nume şi adresă (persoană fizică): ______________________
____
____
______________________ **Telefon:** ______________

Nume şi adresă (şcoală, firmă, instituție): ______________________
____
____
______________________ **Telefon:** ______________

Nume persoană de contact: ______________________

Plata va fi efectuată de: ☐ (persoană fizică) ☐ (şcoală, firmă, instituție)

Cod fiscal: ______________________

DESTINATAR

EDITURILE ALL
BUCUREȘTI, O.P. 12, C.P. 107

LIVRAREA SE VA FACE ÎN LIMITA STOCULUI DISPONIBIL,
IAR PLATA RAMBURS (LA PRIMIREA COLETULUI POȘTAL).
TAXELE POȘTALE DE EXPEDIȚIE SUNT SUPORTATE DE EDITURĂ.

Titlu / Autor	Preţ	Nr. ex. com.
ŞTIINŢE UMANISTE		
Colecţia ACCES LA ISTORIE (selecţie)		
CAROL QUINTUL: SUVERAN, DINAST ŞI APĂRĂTOR AL CREDINŢEI, 1500-1558 Stewart MacDonald	**66 000 lei**	
DE LA BISMARCK LA HITLER: GERMANIA, 1890-1933 Geoff Layton	**119 000 lei**	
DE LA REVOLTĂ LA INDEPENDENŢĂ: ŢĂRILE DE JOS, 1550-1650 – Martyn Rady	**83 000 lei**	
ELISABETA I: RELIGIA ŞI POLITICA EXTERNĂ – John Warren	**83 000 lei**	
ELISABETA I ŞI GUVERNAREA ANGLIEI – Keith Randell	**95 000 lei**	
FRANŢA: RENAŞTERE, RELIGIE ŞI REFACERE, 1494-1610 Martyn Rady	**83 000 lei**	
FRANŢA ÎN REVOLUŢIE – Duncan Townson	**83 000 lei**	
FRANŢA ŞI CARDINALII, 1610-1661 – Richard Wilkinson	**83 000 lei**	
GERMANIA: AL TREILEA REICH, 1933-1945 – Geoff Layton	**83 000 lei**	
HABSBURGII ŞI HOHENZOLLERNII, 1713-1786 Walter Oppenheim	**99 000 lei**	
HENRIC AL VII-LEA – Caroline Rogers	**99 000 lei**	
HENRIC AL VIII-LEA ŞI GUVERNAREA ANGLIEI Keith Randell	**89 000 lei**	
HENRIC AL VIII-LEA ŞI REFORMA ÎN ANGLIA Keith Randell	**83 000 lei**	
IMPERIUL OTOMAN, 1450-1700 – Andrina Stiles	**99 000 lei**	
JEAN CALVIN ŞI REFORMA TÂRZIE – Keith Randell	**83 000 lei**	
LUDOVIC AL XIV-LEA, FRANŢA ŞI EUROPA, 1661-1715 Richard Wilkinson	**99 000 lei**	
MAREA BRITANIE: POLITICA EXTERNĂ ŞI COLONIALĂ, 1919-1939 – Alan Farmer	**83 000 lei**	
MAREA BRITANIE: POLITICA EXTERNĂ ŞI COLONIALĂ, 1939-1964 – Alan Farmer	**83 000 lei**	
NAPOLEON, FRANŢA ŞI EUROPA – Andrina Stiles	**83 000 lei**	
RĂZBOAIELE CIVILE, 1640-1649 – Angela Anderson	**119 000 lei**	
RĂZBOIUL CELOR DOUĂ ROZE ŞI REGII CASEI DE YORK John Warren	**101 000 lei**	

Editurile ALL îşi rezervă dreptul de a face modificări asupra preţurilor menţionate !

Colecția *Mari Civilizații* propune o călătorie în timp și spațiu (Egipt, Grecia, Roma, India, China, Japonia ...) și se adresează elevilor și studenților, celor preocupați de istorie și de civilizații, călătorilor ... Lucrări practice și sistematice de cultură generală privitoare la principalele civilizații despre care avem mărturii scrise, cărțile din această colecție oferă cititorului instrumentele necesare pentru a înțelege un text vechi sau o imagine, ajutându-l să descifreze sensurile lor ascunse.

Stilul practic al lucrărilor permite fie o lectură obișnuită, pentru a descoperi diferitele aspecte ale civilizației prezentate, fie o investigație pe diferite nivele de studiu, menită să regăsească o informație punctuală. Hărțile, tabelele, schemele sunt, la rândul lor, un instrument esențial. Iar bibliografia prezentată, foarte recentă, oferă celui interesat posibilitatea unui studiu aprofundat.

Cărțile din colecția *Mari Civilizații* nu sunt niște dicționare. Fiecare informație este introdusă în contextul alcătuit din mentalitățile civilizațiilor studiate. Căci nu este posibil să înțelegem un eveniment, o lege morală sau caracterul unui personaj dacă nu ni se oferă mai întâi valorile care le justifică.

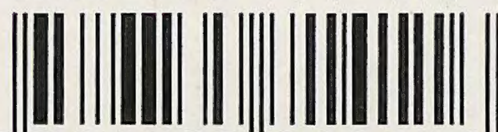
mari CIVILIZAȚII

Primele apariții:

- Grecia clasică (Anne-Marie Buttin)
- Roma (Jean-Noël Robert)
- China clasică (Ivan P. Kamenarović)
- India clasică (Michel Angot)
- Islanda medievală – Vikingii (Régis Boyer)

Islanda – cea mai impresionantă pagină din frământata istorie a vikingilor. Aici, între 864 și 1350, s-a creat o civilizație fără echivalent în Occident, care a putut da naștere unei societăți, unei legislații și mai ales unei literaturi (Edda, poezia scaldică, nenumăratele Saga) ce ne stârnesc deopotrivă uimirea și admirația. Acesta este „miracolul islandez".

ISBN 973-571-411-6

9789735714116

www.all.ro